





155

E4

GRAMATIKA

HRVATSKOGA JEZIKA

ZA NIŽE RAZREDE SREDNJIH ŠKOLA.

NAPISAO

Dr T. MARETIĆ

KR. SVEUČ. PROFESOR.

Ova je knjiga pripuštena za školsku porabu naredbom visoke kr. zem vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu od 9. lipnja 1899. br. 7.567.

STOJI 1 FOR.

1899.

TISAK I NAKLADA KNJIŽARE L. HARTMANA (KUGLI I DEUTSCH), ZAGREB.



J' Murko

PREDGOVOR.

Zajedno s ovom mojom malom školskom gramatikom izlazi na svijet moja veća »Gramatika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika«. Ova je mala gramatika za školsku potrebu udešeni izvadak iz velike; za to u ovoj školskoj gramatici mnogih i mnogih stvari nema nikako ili se spominju posve u kratko, koje su u velikoj prostrano razložene. Ali razlika u svrsi jedne i druge gramatike donosi gdješto sa sobom i to, da se ovo ili ono u manjoj gramatici nalazi, čega u većoj nema, jer ne treba (vidi osobito glavu o rečenici u §. 149—156).

Ne može nitko reći, da učenici srednjih škola mogu valjano gramatički znati oblike svojega materinskog jezika, ako ne znaju i njegovih važnijih glasovnih zakona. Ja u jednu ruku znam dobro, da bi nauk o glasovima za učenike I. razreda srednjih škola bio veoma težak, kad bi se on učio sustavno odmah od početka školske godine prije oblika; u drugu opet ruku mislim za cijelo, da bih zlo učinio, da budem sustavni nauk o glasovima iz ove gramatike izostavio. Ja sam ga dakle metnuo u gramatiku, ali da on ne bude učenicima na veliku muku, držim, da ga ovako treba učiti: na početku školske godine u I. razredu neka se uzmu samo §§-i 1—6, za tim §§-i 35—37, koji su prijeko potrebni, da se nauče prije nego li se prijeđe na oblike. Pošto se rečeni §§-i nauče, onda neka se uče oblici onim redom, kako stoje u ovoj gramatici. Učeći mladež oblike iz ove moje knjige učit će i glasovne zakone, jer ja svuda u oblicima, gdjegod treba, citiram iz

nauka o glasovima onaj zakon, na kojemu se osniva tumačenje ovoga ili onoga oblika. Učitelju treba nastojati, da učenici svaki glasovni zakon od slučaja do slučaja dobro nauče. Vrlo će dobro biti, da se nauk o oblicima (o sklanjanju i o sprezanju) svrši do izmaka prvih 8 mjeseci školske godine u II. razredu srednjih škola, a ostala dva mjeseca u tom razredu neka se upotrebe, da mladež sav nauk o glasovima (t. j. prvi dio ove moje gramatike) sustavno prouči; njoj će to sada lako biti, jer učeći do sad oblike upoznala se gotovo sa svim važnijim glasovnim zakonima.

U nauk o rečenici (§. 149—191) uzeo sam onoliko, koliko sam držao, da je učenicima vrijedno i potrebno znati; mislio sam, da ne smijem u taj dio gramatike natrpati kojekakvih mudrolija, koje samo mladež i učitelja muče, a nijesu ni od kakve koristi za gramatičko učenje ni hrvatskoga jezika ni drugih, koji se u našim srednjim školama uče.

Dodatak ovoj gramatici mojoj čini nauk o interpunkcijama, koji po naučnoj našoj osnovi treba da se uči u I. i u II. razredu srednjih škola. Pišući taj dodatak pomogao sam se dosta »Hrvatskim pravopisom« (1892) od Dr. I. Broza i »Srpskom gramatikom« (1894) od S. Novakovića.

Svakome ću biti veoma zahvalan, tko napiše o knjizi ovoj kritiku, iz koje ću moći što naučiti i vidjeti, što treba u novom izdanju ispraviti ili dodati ili izostaviti.

Prije nego tko stane ovu gramatiku upotrebljavati, dobro će učiniti, ako u njoj ispravi pogrješke, kako je naznačeno na kraju knjige.

U Zagrebu mjeseca Aprila 1899.

T. M.

PRVI DIO.

PISMO I GLASOVI.

Pismo latinsko i ćirilovsko.

§. **1.** a) Hrvatski ili srpski jezik ima 30 glasova. Latinica, kako se u ovoj knjizi i u drugima školskim upotrebljava, ima za tih 30 glasova samo 27 znakova (ili slova), i to za to, jer za tri glasa nema osobitih znakova, već se za njih sastavljaju po dva znaka, koji jedan i drugi sami napose služe za druge glasove. Evo latinska slova, kojima se u ovoj knjizi naznačuju glasovi što ih imamo:

a, b, c, č, ć, d, dž, đ, e, f, g, h, i, j, k, l, lj, m, n, nj, o, p, r, s, š, t, u, v, z, ž.

Slova su ova poređana po redu latinskoga pisma.

b) Ovdje navedena združena slova *dž, lj, nj* služe za osobite glasove, koji su onako isto jedinstveni kao na pr. *b, c, d* i t. d. Tê glasove imamo u riječima na pr. *òtadžbina, ljúbav, kȍnj.* Združena slova *dž* ne služe samo za jedinstveni onaj glas, što ga imamo na pr. u *òtadžbina* ili u: *svjèdodžba, Màdžâr*, već se ona uzimaju i onda, kad se i *d* i *ž* izgovara napose, jedno iza drugoga, kako je na pr. u riječima: *nadžívjeti, podžèći*[1]). Odavde se vidi, da se nevješt čovjek može katkad zabuniti te ne znati, kako se u ovoj ili onoj riječi *dž* izgovara, dali u jednome ili u dva glasa, i to je neprilika pri združenim slovima *dž.* Tê neprilike pri slovima *lj, nj* nema, premda su i ona združena, a nema je za to, što se ne nalazi ni jedna riječ, u kojoj bi se *lj* i *nj* izgovaralo u dva glasa, već se i *lj* i *nj* svagda izgovara u jednom glasu kao na pr. u *ljúbav, kȍnj* ili u: *ljepòta, njèmačkî.*

---

[1]) Kako se u ove dvije riječi *d* i *ž* svako napose izgovara, tako se u običnom (ne vrlo brzom) govoru ne izgovaraju u jednom glasu, već u dva rastavljena glasa slova *d* i *z,* gdje se nađu jedno do drugoga, na pr. *nàdzirati, podzídati.*

§. **2.** a) Mjesto slova *đ* u mnogim se knjigama piše *dj;* na pr. piše se *rodjen*, *sladji*, *medja* mjesto: *rờđen*, *slầđî*, *mèđa* i t. d. Ovo pisanje *dj* mjesto *đ* nije dobro, jer ima mnogo riječi, u kojima se *dj* izgovara u dva glasa, t. j. izgovara se napose *d*, a napose *j*; takve su riječi na pr. *djȅlo*, *djèvôjka*, *nadjàčati*, *podjáriti*. Ako se *dj* piše u *rờdjen*, *slầdjî* kao i u *djȅlo*, *djèvôjka*, onda se lako može dogoditi, da onaj, tko ne zna dobro jezika, izgovara *đelo*, *đevojka* ili *nađačati*, *pođariti*, t. j. da i tu *dj* izgovara u jednom glasu mjesto u dva. Za to je potrebno, da se i pismom razlikuje ono, što se različno izgovara; za to se u ovoj knjizi (kao i u drugima školskim) razlikuje *đ* od *dj*, te se onim prvim jedinstvenim znakom piše jedinstveni glas, a združena slova *dj* služe za dva glasa.

b) Ima knjiga, u kojima se jedinstveni glas, što ga imamo na pr. u *rờđen*, ne piše ni *đ* ni *dj*, nego *gj*, na pr. *rogjen*; tako isto: *slagji*, *megja* i t. d. Ovo je pisanje svakako bolje od pisanja sa *dj* (na pr. *rodjen* i t. d.), jer nema ni jedne riječi, gdje bi se *g* i *j* izgovaralo svako svojim glasom, jedno iza drugoga: dakle ne može nikad nastati sumnja, kako se *gj* ima izgovarati, t. j. dali u dva glasa ili u jednome, kad se u dva ne izgovara nikad. Ako je dakle *gj* bolje od *dj*, ali nije bolje od *đ*, jer za jedinstveni glas, što ga imamo na pr. u *rờđen*, bolje prilikuje i jedinstveno slovo, kao što je *đ*, a u *gj* su dva združena slova (kao što su i u *dj*). — Još ćemo dodati, da *gj* pišu vrlo mnogi u nekim riječima, koje su uzete iz kojega tudeg jezika, u kojemu se nalazi glas *g*: na pr. *Gjúro* (*Gjȕragj*, *Gjûrgjević*), *ângjel*, *jevàngjêlje* (grčki: Georgios, angelos, euangelion, latinski: Georgius, angelus, evangelium). Ovako pišu i oni, koji inače pišu *dj* (na pr. *rodjen* i t. d.). Oni, koji upotrebljavaju slovo *đ*, pišu i takve riječi s tim slovom, dakle *Đúro* (*Đȕrađ*, *Đûrđević*), *ânđel*, *jevànđêlje*.

§. **3.** Glas *r* služi dosta često kao samoglasnik, na pr. u riječima: *pȑst*, *kȓv*, *mr̀tav*, *grdòba*, *r̀đa* i t. d. Kad takovo *r* stoji među dva suglasnika (kao na pr. u *pȑst*) ili na početku riječi ispred suglasnika (kao na pr. u *r̀đa*), onda se u pismu ničim ne razlikuje od *r*, koje je suglasnik (kao na pr. u riječima: *cầr*, *grâd*, *rúka*, i t. d.). A tada i ne treba nikakove razlike, jer kadgod *r* stoji među dva suglasnika ili na početku riječi ispred suglasnika, svagda ono služi kao samoglasnik, nikad kao suglasnik, dakle se po tome zna, kako se ima *r* izgovarati, kad je u jednome od ta dva položaja. Tako isto *r* služi samo kao samoglasnik, kad stoji

na svršetku riječi iza suglasnika (što je veoma rijetko), na pr. u riječi *sàtr, pòtr* (2. i 3. lice jednine I. pređašnjega vremena od *sàtrti*, *pòtrti*). — Kad *r* stoji u sredini riječi među jednim suglasnikom i jednim samoglasnikom, onda je ono ponajviše suglasnik, na pr. u riječima *grâd*, *pòtreba*, *mòrskî*, *ùdârci* i t. d. Ali u tom slučaju služi *r* katkad i kao samoglasnik; pa da ne bi ni za koga bilo u čitanju nikakve smetnje ni sumnje, za to se to naznačuje znakom ' (apostrof), koji se meće ispred *r*, kad ono stoji ispred suglasnika, a iza *r*, kad ono stoji iza suglasnika. Tako imamo na pr. *sù'ržica*, *zä'rđao*, *ùmr'o*. Da pomenutoga znaka nema, mogao bi tko čitati ove riječi: *suržica* (kao da su tri sloga), *zarđao* (kao da su tri sloga), *umro* (kao da su dva sloga), a to bi krivo bilo, jer prve dvije riječi imaju četiri sloga, a treća ima tri. Kad ovakovo *r* ima na sebi akcent te se akcent bilježi, onda ne treba apostrofa, jer već po tome, što na njemu stoji akcent, zna se, da je *r* samoglasno, jer suglasnici nemaju nikad na sebi akcenta; na pr. *zar̀đati, gȑoce*. Ako li ne metnemo akcenta na ove dvije riječi, treba da ih pišemo: *za'rđati*, *gr'oce*.

§. **4**. U velikom akademičkom »rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika« upotrebljava se također slovo *đ*, a mjesto združenih slova *dž, lj, nj* upotrebljavaju se jedinstvena *ǵ*, *ļ*, *ń* te se piše na pr. *otaǵbina*, *svjedoǵba*, *Maǵar*, *ļubav*, *ļepota*, *ńemački, koń* i t. d. (ali pored toga dakako *nadživjeti*, *podžeći*, jer tu *dž* služi za dva glasa). Samoglasno *r*, kad stoji ispred ili iza samoglasnika, bilježi se u tom rječniku znakom *ṙ*, na pr. *zaṙđao*, *gṙoce* i t. d. Držeći se toga rječnika upotrebljavaju i gdjekoji pisci u svojim djelima slova *ǵ*, *ļ*, *ń*, *ṙ* (a dakako i *đ*).

§. **5**. Ćirilica ima toliko slova koliko i glasova, dakle 30, jer u njoj nema združenih dvaju slova za jedan glas, kao što su u latinici slova *dž*, *lj, nj*. Evo svih ćirilovskih slova navedenih po redu toga pisma:

а, б, в, г, д, ђ, е, ж, з, и, ј, к, л, љ, м, н, њ, о, п, р, с, т, ћ, у, ф, х, ц, ч, џ, ш.

Treba dodati, da samoglasno *r*, kad stoji ispred ili iza samoglasnika, u ćirilici neki pisci pišu **ър** ili **ръ**, a neki **ьр** ili **рь**; na pr. **суържица, заърђати, гръоце, умръо — суьржица, заьрђати, грьоце, умрьо**; dakle **ър** ili **ьр** služi za *'r*, a **ръ** ili **рь** za *r'*. Slova **ъ** i **ь** služila su u ćirilici prije nekoliko stotina godina za osobite

glasove (vidi u §. 7*a*), poslije su se samo pisala, a nijesu se izgovarala (pisalo se na pr. градъ, кость, a izgovaralo se *grad*, *kost*); napokon su oba slova sasvim odbačena. Kad se dakle piše: сућржица ili грьоце, tu se ъ i ь ne izgovara nikako, već ti znakovi samo znače, da je *р* (*r*) samoglasno, a to se nekako mora naznačiti, kao što se mora i u latinici. U novije vrijeme počeli su neki pisci pisati р̊ mjesto ър, ръ (ili mjesto ьр, рь); na pr. сур̊жица, гр̊оце i t. d. — Ako je *р* naglašeno i na nj se metne akcent, onda mu ne treba nikakvoga drugog znaka, koji bi naznačivao, da je ono samoglasno; na pr. зар̏ђати, гр̑оце.

GLASOVI.

Dioba glasova.

§. **6**. a) Glasovi se ponajprije dijele u dvije čete; u prvu idu samoglasnici (vokali, lat. vocales), u drugu suglasnici (konsonanti, lat. consonantes).

b) Samoglasnici su ovi glasovi: *a*, *e*, *i*, *o*, *u*; glas *r* ponajviše je suglasnik, a katkad je i samoglasnik, kako smo vidjeli u §. 3. Svi su ostali glasovi svagda samo suglasnici. Samoglasnici su *e*, *i* nepčani (palatalni), ostali su nenepčani (nepalatalni).

c) Suglasnici se dijele u sedam četa: 1. nosni (nazalni, lat. nasales): *m*, *n*; — 2. tekući (likvidni, lat. liquidae): *l*, *r*; — 3. grleni (guturalni, lat. gutturales): *g*, *k*; — 4. zubni (dentalni, lat. dentales): *d*, *t*; — 5. usni (labijalni, lat. labiales): *b*, *p*; — 6. nepčani (palatalni, lat. palatales): *c*, *č*, *ć*, *dž*, *đ*, *j*, *lj*, *nj*, *š*, *ž*; — 7. predušni (t. j. koji se mogu izgovarati, dogod traje daha, do »preduška«, spiranti, lat. spirantes): *f*, *h*, *s*, *v*, *z*. — Gdjekoji bi se suglasnici mogli metnuti u dvije čete; tako na pr. *m* u prvu i u petu, *f*, *v* u petu i u sedmu, *j*, *š*, *ž*, u šestu i u sedmu.

d) Većina je suglasnika takova, da po dva sačinjavaju osobiti par, u kojemu je jedan suglasnik zvučan, a drugi je bezvučan. Evo tih suglasnika poređanih u dva niza tako, da par sačinjavaju po dva suglasnika, od kojih stoji jedan nad drugim:

zvučni:	*b*,	*d*,	*dž*,	*đ*,	*g*,	*v*,	*z*,	*ž*.
bezvučni:	*p*,	*t*,	*č*,	*ć*,	*k*,	*f*,	*s*,	*š*.

Parovi su dakle *b*—*p*, *d*—*t* i t. d. — Suglasnici *c*, *h* bezvučni su, ali ni prema jednom ni prema drugom nema zvučnoga suglasnika,

s kojim bi sačinjavali par. Suglasnici pak *j*, *l*, *lj*, *m*, *n*, *nj*, *r* ne broje se ni među zvučne ni među bezvučne.

Samoglasnici.

§. 7. a) Prije nekoliko stotina godina bila su osobita dva samoglasnika, koji su se u staroj ćirilici pisali slovima ъ, ь (vidi u §. 5). Ta su slova predstavljala glasove, što ih čovjek i nehotice izgovara, ako hoće da izgovori na pr. suglasnike *gk*, *dt*, *bp* ili *kg*, *td*, *pb* jedan za drugim brzo, ali da se jedan i drugi dobro čuje; to se ne može drukčije učiniti, nego da se među njima izgovori osobiti samoglasnik, koji će biti ъ, ako mu izgovor naginje prema *u* ili prema *o*; ako li mu izgovor naginje prema *i* ili prema *e*, bit će ь. Poradi toga svoga osobitog izgovora zovu se ъ, ь polusamoglasi ili kraće poluglasi; slovu ъ veli se debeli, a slovu ь tanki poluglas ili »jer« (u davnini se prvo slovo zvalo *jerъ*, a drugo *jerь*).

b) Ova su se dva slova prestala po malo izgovarati (ali su se pisala i onda, kad se više nijesu izgovarala, vidi u §. 5). Gdje se i bez ъ ili ь riječ lako mogla izgovarati, tu su oba ta glasa iščezla; tako je na pr. nastalo *grâd*, *kôst*, *stô*, *pšènica*, *krátka*, *stârca* od negdašnjega: gradъ, kostь, sъto, pьšenica, kratъka, starьca i t. d. (Osobito treba upamtiti, da su riječi, koje se danas svršuju na suglasnike, nekad na kraju imale ili ъ ili ь). Gdje bi se pak riječ bez negdašnjega ъ ili ь teško izgovarala, tamo je i jedan i drugi poluglas pretvoren u samoglasnik *a*; tako je na pr. nastalo *dàska*, *màča* (genitiv jedn.), *snàha*, *mȁnjî* od negdašnjega: dъska, mьča, snъha, mьnji i t. d.

c) Gdje bi se na kraju riječi našla dva suglasnika, među kojima je nekad bio jedan ili drugi poluglas, pretvoreno je i ъ i ь u *a*, jer bi drukčije teško bilo riječ izgovarati. Tako je na pr. od negdašnjega: kratъkъ, starьcь, ovьnъ nastalo *krátak*, *stȁrac*, *òvan*, jer ne bi lako bilo izgovarati *kratk*, *starc*, *ovn*. Iz ta tri primjera vidi se dakle, da je poluglas na kraju otpao bez traga, a u sredini je riječi prešao jedan i drugi u *a*. Ovo vrijedi dakako i za riječi od jednoga sloga; na pr. *mȁč*, *pàs*, *sȁn* od negdašnjega: mьčь, pьsъ, sъnъ, koje bi bez *a* bile još teže za izgovor nego li one, koje su dulje.

§. 8. a) Ovo rastavljanje dvaju skrajnjih suglasnika glasom *a* tako je narodu omiljelo, da ga umeće i onamo, gdje u starom

jeziku nije bilo među suglasnicima ni ъ ni ь; tako imamo na pr. riječi *ògan̂j, vȍsak, dȍbar, sȅdam, jèsam*, koje nekad nijesu imale poluglasa među suglasnicima.

b) Sada razumijemo, kako je to, da jedna ista riječ u jednim oblicima među dva suglasnika ima samoglasnik *a*, a u drugima ga nema. Govori se na pr. *stȁrac* pored *stârca, òvan* pored *óvna, pȁs* pored *psȁ*. *sȁn* pored *snȁ, ògan̂j* pored *ògnja, vȍsak* pored *vȍska, krátak* pored *krátka, dȍbar* pored *dòbra, sȅdam* pored *sêdmî, jèsam* pored *jèsmo* i t. d. Govori se ne samo *stârca, óvna, krátka, sêdmî*, već također: *stârcu, stârče, òvnovi, ȍvnôvâ, krátko, krátku, sêdmôga* i t. d. Vidi se dakle, da su glasom *a* suglasnici rastavljeni ondje, gdje bi bez njega stajali na kraju riječi, a gdje iza tih suglasnika dolazi još koji samoglasnik, ondje se *a* ne umeće. — Iz ovih primjera dobro razabiramo, za što se ovakovo *a*, koje u jednim oblicima stoji, u drugima ne stoji, zove p o m i č n o *a*.

c) Ovakovo pomično *a* nalazimo i u prijèdlôgâ; govorimo na pr. *s* òcem, *s* nȁšîm, *ȉz* kućê, *k* lavu, *uz* tèbe i t. d., ali pored toga: *sȁ* sînom, *sà* zdravîm, *izà* sna, *ka* gròbu, *uza* Sávu; t. j. i tu negdašnji poluglas ispada ili prelazi u *a* prema tome, je li riječ lako ili teško bez *a* izgovarati. Tako je i ovo: *izmisliti, izbáciti, slòžiti*, ali: *izàzvati, sàšiti, sàstaviti* i t. d. Gdjekoji ovaki glagoli mogu mjesto staroga poluglasa imati i nemati *a*; na pr. *izàgnati, obàviti, sàkupiti* i *ȉzgnati, òbviti, skȕpiti* i t. d.

d) Suglasnici *st, št, zd, žd* ne rastavljaju se glasom *a*; govorimo na pr. *mȉlôst, plâšt, grôzd, dâžd*; ni u starom jeziku nijesu imale ove i slične riječi među skrajnjim suglasnicima ni ъ ni ь.

§. **9.** a) Iza nepčanih (palatalnih) suglasnika prelazi *o* u *e*. Tako na pr. imamo u instrumentalu jednine *lóvcem, oráčem, Králjevićem, smúđem, krȁjem, prȉjateljem, kònjem, Mȉlošem, mûžem* mjesto *lovcom, oračom* i t. d. Iza suglasnika, koji nijesu nepčani, stoji dakako *o*, na pr. *jèlenom, brȁtom, junákom* i t. d. Govorimo u množini na pr. *krȁjevi, mȕževi, kljúčevi, králjevi*, a ne *krajovi* i t. d., premda govorimo *drȕgovi, grȁdovi, òrnovi* i t. d. U nominativu jednine srednjega roda imamo na pr. *jáje, pȍlje, líce, úže*, ali: *sèlo, bȑdo, sȉjeno* i t. d. Tako je i *vrúće, túđe, nȁše*, ali: *mȉlo, jáko, njègovo* i t. d. Imamo: *kraljèvati, sužnjèvati, vojèvati*, ali: *kupòvati, daròvati, mȉlovati* i t. d. Govorimo: *králjev, oráčev, Mȉlošev*, ali: *brȁtov, junákov, Dragȕtinov* i t. d.

b) Od ovoga pravila ima dosta izuzetaka, t. j. gdje se *o* iza nepčanih suglasnika ne mijenja u *e*; tako u vokativu i u instrumentalu jednine imenica ženskoga roda imamo na pr. *dûšo*, *kûćo*, *zèmljo*, *lâđo*, — *dúšôm*, *kùćôm*, *zèmljôm*, *lâđôm* i t. d. Tako je i u dativu i lokativu jedn. pridjeva ženskoga roda, na pr. *vrúćôj*, *túđôj*, *nȁšôj*. Govori se: *Bóžo*, *Míšo*, *újo*, *zlóćo*, *bòžićovati*, *pašòvati*, *pljȁnčovati*, *ùčiteljovati*, — *vȉšnjov trȅšnjov*, *òskorušov*, — *dušògubac*, *konjòmora*, *loncòpera* i t. d.

c) Treba dodati, da se u gdjekojim riječma *o* iza *r* također mijenja u *e*; imamo na pr. u instrumentalu jedn. *cȁrem*, *gospodárem*, u množini *cȁrevi*, *cȁrêvâ*, imamo pridjeve *cȁrev*, *gospodárev*, imenicu *mȍre*, srednji rod II. stepena *šìrê*. U tim i sličnim riječma nekad je *r* bilo nepčano (t. j. izgovaralo se kao *rj* u jednom glasu), pa je za to iza njega *o* prelazilo u *e*, i to je ostalo do danas, kad nikakvo *r* nije više nepčano. Gdje *r* nije ni u starini bilo nepčano, tamo je iza njega stajalo *o*, pa stoji i danas; na pr. instrumental jedn. *dârom*, *ìzvorom*, nominativ množ. *dȁrovi*, i u drugim riječima kao *stȁrôst*, *mûdro*, *daròvati*, *piròvati* i t. d.

§. **10.** U staro je doba bio osobiti samoglasnik *ě*, koji se u staroj ćirilici pisao znakom ѣ, kojemu je ime »jat«, a izgovarao se kao dugo *e*, koje malo naginje prema *i*. Od toga je glasa u jednom dijelu naroda nastalo *i*, na pr. *pȉvati*, *svìdok*, *sîno*, *ríka*; u drugom se dijelu naroda razvilo *e*, na pr. *pȅvati*, *svèdok*, *sêno*, *réka;* a u trećem dijelu nastalo je u kratkim slogovima *je*, u dugima *ije*, na pr. *pjȅvati*, *svjèdok*, *sȉjeno*, *rijèka*. Po tom različnom izgovaranju zove se govor, u kojemu je *pȉvati* i t. d., ikavski, — govor, u kojemu je *pȅvati* i t. d., zove se ekavski, — a onaj treći govor zove se jekavski ili ijekavski. Budući da se ikavski govori pretežno u zapadnim krajevima, zove se taj govor također zapadni, ekavski se govor zove također istočni, jer se govori pretežno u istočnim krajevima, a treći se govor također zove južni, jer se tako govori u južnim krajevima.

§. **11.** a) Ima slučajeva, gdje južni govor u dugim slogovima nema *ije*, kako bi se očekivalo, već *je*. Takve su riječi: *djéva*, *vjéštac*, *vjérnôst*, *zamjérati*, *sjênka*, *inòvjêrka*, *inòvjêrca* (genitiv jedn. od: inòvjerac), *Nèdjêljko*. Osobito se to nalazi u genitivu množine kao na pr. *mjêrâ*, *pjêgâ*, *vjêrâ*, *djêlâ*, *ljêtâ*, *mjêstâ* od: *mjȅra*, *pjȅga*, *vjȅra*, *djȅlo*, *ljȅto*, *mjȅsto*; tako je i: *bèsjêdâ*, *nèdjêljâ*, *mèdvjêdâ*, *ȕvjêtâ*, *kȍljênâ*, koje su genitivi množine od: *bèsjeda*, *nèdjelja*, *mèdvjed*, *ȕvjet*,

kòljeno. Za tim treba ovdje navesti još II. glagolski prilog kao na pr. *vìdjêvši, polètjêvši*, *pretŕpjêvši*, *razùmjêvši* i t. d.

b) U kratkim slogovima iza *r* južni govor mjesto *je* ima često *e*. Tako je na pr. *brègovi*, *vrèmena*, *sredìna*, *srèdnjî*, *ùvreda*, *vrèdnijî*, *rèzati*, *prèlaziti*, *prepísati*, *prenòsiti* i t. d. Da u tim i sličnim riječima *e* stoji doista mjesto *je* (na pr. *brègovi* mjesto *brjègovi* i t. d.), to se vidi otud, što imamo na pr. *brȉjeg* pored *brègovi*, *vrijème* pored *vrèmena*, *srijèda* pored *sredìna*, *srèdnjî*, *uvrijèditi* pored *ùvreda*, *vrijèdan* pored *vrèdnijî*, *ȕrijezan* (t. j. oštar) pored *rèzati*, *prijèlaz*, *prijèpis*, *prijènos* pored *prèlaziti* i t. d. — Ali dosta često iza *r* imamo i *je*, na pr. *grjehòta*, *grjèšan*, *grjèšnîk*, *pògrješka*, *strjèlica*, *strjèljâč*, *nadstrjeljívati*, *gòrjeti*, *rjèčica* (t. j. mala rijeka), *rjèčit*, *starjèšina*, *korjènčić*. Katkad može biti i *e* i *je*: *rèđî* i *rjèđî*, *krèpak* i *krjèpak*, *krèpôst* i *krjèpôst*.

c) Ispred glasova *o* i *j* prelazi *je* u *i*, te imamo na pr. *dȉo* (genitiv jedn. *dȉjela*), *cȉo* (ženski rod *cijèla*), *htȉo* (ženski rod *htjèla*), *vìdio* (ženski rod *vìdjela*), *diòba* (isporedi: *dȉo—dȉjela*); tako je i: *bȉjâh—bȉjâše* (u istočnom govoru: *bèjâh—bèjâše*), *smȉjêm*, *dòspijêm* (neodređeni način: *smjèti*, *dòspjeti*), *sȉjati* (u istočnom govoru: *sèjati*; isporedi i *sjème*), *smìjati* se (u istočnom govoru *smèjati* se) i t. d.

d) U književnom jeziku ne prelazi *dj* u *đ*, ni *tj* u *ć*, kad iza *d* i *t* stoji *je*, koje je postalo od negdašnjega *ě* (ѣ), nego se *dj* i *tj* izgovara u dva glasa, dakle na pr. *djèlo*, *djèvôjka*, *vìdjeti*, *tjèrati*, *ȕtjeha*, *lètjeti* i t. d. izgovara se u književnom jeziku tako, kako je ovdje napisano, a ne *đèlo*, *đèvôjka*, *vìđeti*, *ćèrati*, *ȕćeha*, *lèćeti* (premda se u mnogim krajevima južnoga govora tako govori). Osobito ćemo zapamtiti, da se u književnom jeziku govori *gdjè*, *óvdje*, *óndje*, a ne *gđè*, *óvđe*, *ónđe*.

e) Još ovdje dodajemo, da negdašnje *ě* (ѣ) iza *j* prelazi u *a*. Prema oblicima *vìdjeti*, *lètjeti*, *tŕpjeti* imamo *bòjati se*, *zújati*, što je postalo od *bojěti (se)*, *zujěti* (kako je *vidjeti* i t. d. postalo od *viděti*). Isti prijelaz iz *ě* u *a* imamo i u glagola: *kríčati*, *lèžati*, o kojima vidi u §. 22*d*.

f) Mjesto *ije* pišu mnogi Hrvati *ie*, na pr. *sieno*, *rieka* i t. d., ali to nije dobro, jer se između *i* i *e* u tim i sličnim riječma razgovijetno čuje *j*, te nema razloga izostavljati to *j* u pismu

§. **12**. Pred nekoliko stotina godina bila su dva nosna (nazalna) samoglasnika, za koje su u staroj ćirilici bili znakovi ѧ, ѫ, a danas kad treba, pišu se u latinici slovima ę, ą. Slovo ѧ (ę) iz-

govaralo se tako, da se iza *e* čulo još nepotpuno izgovoreno *n;* a ѫ (ą) se izgovaralo, da se isto takovi glas čuo iza *o.* Staro ѧ (ę) pretvorilo se u čisto *e,* a staro ѫ (ą) u čisto *u*; tako je na pr. današnje *svêt, pòčêti, rúka, nàduti* (se) glasilo nekad svętъ, počęti, rąka, nadąti i t. d.

§. **13.** a) U staro doba bilo je dosta riječi, gdje je *l* imalo samoglasnu službu, kao što je *r* još i danas ima (na pr. *pȑst* i t. d.); to se samoglasno *l* već odavno promijenilo u *u*; tako imamo danas na pr. *vûk*, *kùnêm*, *múčati*, *dužìna*, a nekad je bilo *vlk*, *klnem, mlčati*, *dlžina* i t. d.

b) Glas *u* izmjenjuje se katkad s glasovima *ov* tako, da *u* stoji pred suglasnicima, a *ov* pred samoglasnicima; na pr. *kȕjêm: kòvati*, *dàrujêm: daròvati*, *osnútak: òsnova* i t. d.

§. **14.** U vrlo staro vrijeme nalazili su se često glasovi *el*, *er*, *ol*, *or* u sredini riječi među dva suglasnika; poslije se to promijenilo, te gdje drugi suglasnik nije bio *j*, tamo je *el* prešlo u *lě* (a što otud nastaje, vidi u §. 10), *er* je prešlo u *rě* (a što otud biva, vidi u §. 10. i 11*b*), *ol* je prešlo u *la*, a *or* u *ra.* Evo primjera: prema sadašnjemu vremenu *mȅljêm* (t. j. mel-jem) imamo u neodređenom načinu *mljȅti*, što je postalo od *melti* (t. j. mel-ti); prema sadašnjemu vremenu *dȅrêm* (t. j. der-em) glasi neodređeni način *drijèti,* što je postalo od *derti* (t. j. der-ti); prema imenici *pròstor* imamo pridjev *pròstran*, koji je postao od *prostorn* (t. j. *prostor-n*, gdje je *n* nastavak za tvorbu pridjeva); govorimo *slân*, koje je postalo od: *soln* (t. j. sol-n, gdje je *n* isti nastavak, koji u *pròstran*); imamo u neodređenom načinu *klȁti*, što je postalo od *kolti* (t. j. *kol-ti*; sadašnje vrijeme *kȍljêm* t. j. *kol-jem*). Tako su i riječi: *mlijèko*, *brȉjeg*, *brȅza* (mjesto: *brjeza*, vidi u §. 11*b*), *gláva*, *mlâd*, *mrȁz*, *bráda* i t. d. nekad u sredini među dva suglasnika imale glasove *el*, *er*, *ol*, *or* t. j. bilo je: melko, borda i t. d.[1])

§. **15.** Često vidimo, gdje se u dvije ili više riječi, koje su istoga izvora (ili istoga korijena), samoglasi po stalnim pravilima izmjenjuju. To pravilno izmjenjivanje samoglasa zove se p r i j e v o j. Primjeri dvojakoga prijevoja: *mȑk—mrâk*, *svŕbjeti—svrâb*, *vúći—vláčiti*, *gr̀mjeti—grôm*, *mòći—pomágati*, *bòsti—probádati*, *hrȍm—hrámati*,

[1]) Danas ima dosta riječi, gdje ovi glasovi stoje u sredini riječi među dva suglasnika, na pr. *sȅlskî* (običnije: *sȅoskî*), *bérba, vȅrkati se*, *gȍlcât* (kad se veli: gô gȍlcât), *mòrskî*, *gôrnjî* i t. d. U starom jeziku te su i slične riječi iza *l, r* imale poluglas, dakle *el, er, ol, or* nije stajalo među dva suglasnika i za to se nije pretvorilo u *lě*, *rě*, *la, ra*.

mésti (sadašnje vrijeme: *métêm*, na pr. napoj svinjama) — *mútiti, trésti—trûs* (t. j. potres), *ùljesti—ùlaziti, plèsti—plôt, cvàsti* (*cvàtêm*)—*cvȉjet, lȉti—lôj, bȉti—bôj, tȉskati—tijèsniti* (mjesto: *tijesk niti*, vidi u §. 21*c*), *vȉsjeti—òbjesiti* (mjesto: *obvjesiti*, vidi u §. 20), *ùhititi—hvȁtati, kȉseo—kvȁs, krȉti—krôv*. Primjeri trojakoga prijevoja: *vŕtjeti—vretèno* (t. j. ono, što se vrti, mjesto *vrjeteno*, vidi u §. 11*b*)—*òbraćati* (mjesto *obvraćati*, vidi u §. 20), *provèsti—provòditi—prováđati, uvèsti* (*uvèzêm*) — *uvòziti—uvážati, dàhnuti—díhati—dȕh*. Primjeri četvorostrukoga prijevoja: *brȁti—bèrêm—bírati—ìzbor, rȁzdrêm—dèrati—ràzdirati—rázdor, tèći—ìstjecati—istok—istákati, rèći—proricati—rȉječ—prórok, gnȁti—žènêm* (mjesto *genem*, vidi u §. 22*a*) — *gòniti—gánjati*. Primjer petorostrukoga prijevoja: *mrêm—mrijèti—ùmirati—mòriti—umárati*. — Iz primjera *brȁti, rȁzdrêm, gnȁti, mrêm* vidi se, da u prijevoj ide i to, kad nema nikakvoga samoglasnika među suglasnicima.

§. **16.** Od prijevoja treba razlikovati prijeglas; ovim se imenom zove onakovo izmjenjivanje samoglasnika, kojemu uzrok stoji u tome, što gdjekoji glasovi traže, da se ovaj ili onaj samoglasnik, koji je pred njima ili za njima, ovako ili onako promijeni. Prijeglas je dakle prelaženje samoglasnika *ě* (ѣ) u *i* ispred *o* i ispred *j*, na pr. *htio* mjesto *htjeo*, *sȉjati* mjesto *sjejati* i t. d. (vidi u §. 11*c*); tako isto prelaženje samoglasnika *o* u *e* iza nepčanih suglasnika, na pr. u instrumentalu jednine *lóvcem, oráčem* mjesto *lovcom, oračom* ili u množini *krȁjevi, mȕževi* mjesto *krajovi, mužovi* i t. d. (vidi u §. 9*a*).

Suglasnici.

§. **17.** a) Kad se u postajanju riječi nađe bezvučni suglasnik pred zvučnim ili zvučni pred bezvučnim, onda se u izgovoru izravnjuju tako, da se prvi promijeni prema drugome, t. j. prvi suglasnik prijeđe u onaj, koji s njime sačinjava par (vidi u §. 6*d*), i tako oba suglasnika budu zvučni ili oba bezvučni.

b) Tim načinom *bc* prelazi u *pc*, na pr. *vrápca* (mjesto: vrábca), — *bč* u *pč*, na pr. *općìniti* (mjesto: občiniti), — *bć* u *pć*, na pr. *ȍpćina* (mjesto: ȍbćina), — *bh* u *ph*, na pr. *òphoda* (mjesto: òbhoda t. j. kad na koga red dođe), — *bk* u *pk*, na pr. *golúpka* (mjesto: golúbka), — *bs* u *ps*, na pr. *sȑpskî* (mjesto: sȑbskî), — *bš* u *pš*, na pr. *òpšiti* (mjesto: òbšiti), — *bt* u *pt*, na pr. *òptok* (mjesto: òbtok).

c) *čb* prelazi u *džb*, na pr. *svjèdodžba, nàrudžbina* (mjesto: svjèdočba, nàručbina).

d) *dh* prelazi u *th,* na pr. *othrániti* (mjesto: odhrániti), — *dk* prelazi u *tk*, na pr. *slȁtka* (mjesto: slȁdka), — *dp* u *tp*, na pr. *pȍtpora* (mjesto: pȍdpora).

e) *đc* prelazi u *ćc*, na pr. *žéćca* (mjesto: žéđca), — *đk* u *ćk*, na pr. *òmećka* (mjesto: òmeđka, nominativ *òmeđak*, t. j. mala međa).

f) *gc* prelazi u *kc*, na pr. *bókca* (mjesto: bógca), — *gč* u *kč*, na pr. *drùkčijê* (mjesto: drùgčijê), — *gš* u *kš*, na pr. *Drȁkša* (ime čovjeku, mjesto: Drȁgša).

g) *kd* prelazi u *gd*, na pr. *gdjȅ* (mjesto: kdjȅ), — *kdž* u *gdž*, na pr. *konàgdžija* (mjesto: konàkdžija, t. j. čovjek, koji određuje konake, turska riječ).

h) *pdž* u *bdž,* na pr. *tòbdžija* (mjesto: tòpdžija).

i) *sb* prelazi u *zb*, na pr. *zbáciti* (mjesto: sbáciti), — *sd* prelazi u *zd*, na pr. *zdrúžiti* (mjesto: sdrúžiti), — *sg* prelazi u *zg*, na pr. *zgȍda* (mjesto: sgȍda).

j) *šb* prelazi u *žb*, na pr. *zàdužbina* (mjesto: zàdušbina).

k) *tb* prelazi u *db,* na pr. *žènidba* (mjesto: žènitba).

l) *zc* prelazi u *sc*, na pr. *iscijèditi* (mjesto: izcijèditi), — *zh* prelazi u *sh*, na pr. *rashláditi* (mjesto: razhláditi), — *zk* u *sk*, na pr. *nȉsko* (mjesto: nȉzko), — *zp* u *sp*, na pr. *ispròsiti* (mjesto: izpròsiti), — *zt* u *st*, na pr. *grȉsti* (mjesto: grȉzti).

m) *žc* prelazi u *šc*, na pr. *làšca* (mjesto: làžca), — *žč* u *šč* na pr. *otèščati* (mjesto: otèžčati), — *žk* u *šk*, na pr. *téška* (mjesto: téžka), — *žt* u *št*, na pr. *mnòštvo* (mjesto: mnòžtvo).

§. **18.** a) Suglasnik *v* premda je zvučan, ispred bezvučnih ne prelazi u *f;* govori se na pr. i piše: *nôvci*, *lôvče* (vokativ jedn. od *lòvac*), *kòlijevka*, *óvsa* (genitiv jedn. od *òvas,* t. j. zob), *Plȃvša* (ime čovjeku). Tako isto bezvučni suglasnici pred *v* ostaju bez promjene, t. j. ne prelaze u zvučne, na pr. *nȉkakva*, *svúći*, *žȅtva.*

b) Suglasnik *d* ispred *s* ne pretvara se u *t*, već ostaje na pismu bez promjene; piše se na pr. *gràdskî, òdsjeći*, ali se izgovara *gràckî*, *òcjeći*, t. j. *ds* u izgovoru se pretvara u *c*. U riječi *gospòdstvo* može *d* ispasti te biva *gospòstvo.* Ispred *š* također ostaje *d* na pismu bez promjene; piše se na pr. *odšétati*, premda se izgovara *otšétati;* ali pored *kàdšto* piše se također i govori *kàšto.* Suglasnik *t* ispred *s* ponajviše ostaje na pismu bez promjene, na pr. *brȁtskî, hr̀vâtskî*, *bògatstvo,* ali se izgovara *brȁckî*, *hr̀vâckî, bògactvo.* U gdjekojim ovakovim riječima može *t* ispasti, te se piše i govori na pr. *bògastvo, proklétstvo.*

c) Ispred *b* i *p* mijenja se *n* u *m;* imamo na pr. *hìmba*, *hìmben*, (mjesto: hìnba, hìnben), *zelèmbâć*, *crvèmpêrka*, *stràmputica*. Ali pored toga imamo i *žènba* (t. j. ženidba) s nepromijenjenim *n*.

d) Ispred *lje*, gdje *je* stoji mjesto negdašnjega *ě* (ѣ), može *s* ostati, a može se i promijeniti u *š;* na pr. može biti *pòsljednjî* i *pòšljednjî*, *nàsljedovati* i *nàšljedovati*, *sljèpačkî* i *šljèpačkî;* ispred svakoga drugoga *lj* ponajviše se *s* pretvara u *š*, na pr. *mı̏šljâh* (mjesto: *mı̏sljâh* od *mı̏sliti)*, *mîšlju* (instrumental jedn.), *ìzmišljen*, *pȍšljêm* (t. j. *pòšaljêm* od: *pòslati)*, *šljı̏va;* ali opet imamo *sljúbiti se* pored *šljúbiti se*. Ispred *lj* prešlo je *z* u *ž* u riječi *ljubèžljiv*, a nije se promijenilo u riječi *popùzljiv;* obično može biti i jedno i drugo, na pr. *bojàzljiv* i *bojàžljiv*, *izljúbiti* i *ižljúbiti*, *razljútiti i ražljútiti*.

e) Ispred *nje*, gdje *je* stoji mjesto negdašnjega *ě* (ѣ), ostaje *s* bez promjene, na pr. *snjȅžan*, *snjegòpadan*, *snjȅgovi*; ispred svakoga drugog *nj* pretvara se *s* u *š*, na pr. *nòšnja*, *pròšnja*, *dànašnjî*, *tjȅšnjî*, *stìješnjen*. Tako i *z* ispred *nj* prelazi u *ž*, na pr. *gròžnja*, *vòžnja*, *ispražnjívati*, ali opet se govori *iznjíhati*, *raznjíhati se*. — Ispred *č* i *ć* prelazi *s* u *š*; na pr. *pàšče*, *pràščić*, *rȁdošću* (instrum. jedn.), *lîšće*; tako od *izčùpati* nastaje najprije *isčupati*, a onda *iščupati;* tako je i *ràščistiti* postalo od *rasčistiti*, a ovo od *ràzčistiti*. Ispred *dž* i *đ* mijenja se *z* u *ž*, na pr. *prkòždžija* (od: prkòzdžija, a ovo od: prkosdžija, t. j. bezvučno *s* pred zvučnim *dž* prelazi u *z*, a ovo dalje u *ž*), *grôžđe, gvôžđe.*

f) Glas *h* ispred *ć* prelazi u *š*; glagoli *dàhtati* (t. j. teško dihati) i *dr̀htati* imaju u sadašnjem vremenu *dȁšćêm*, *dȁšćêš*, *dȑšćêm*, *dȑšćêš* i t. d. (ali može biti i *dȁkćêm*, *dȑkćêm*, kako i u neodređenom načinu može biti *dàktati*, *dr̀ktati)*. Tako od mjesnoga imena *Bı̏hać* imamo u genitivu *Bîšća*, u dativu *Bîšću* i t. d., a čovjek iz toga mjesta zove se *Bı̏šćanin*.

g) Glas *č* ispred *c* i *t* mijenja se u *š;* i tako imamo na pr. *lı́šce* (mjesto: ličce), *sȕnâšce* (mjesto: sunačce), *sȑdâšce* (mjesto: srdačce), *štȍ* (postalo od starijega: *čto)*, *pòšten* (postalo od starijega počten), *štı̏ti* (postalo od starijega: čtiti), *jùnâštvo* (mjesto: junačtvo), *próroštvo* (mjesto: proročtvo). Ali se nalazi u nekim ovakovim riječma i nepromijenjeno *č*, na pr. *rijèčca*, *òblučca* (genitiv od: *òblučac*, t. j. drvo kao prut savijeno nad kolijevkom), *rúčca* (genitiv od *rúčac*, t. j. neka bolest), *ȕčtiv*.

§. **19.** a) Često se događa, da koji suglasnik stojeći ispred ili iza kojega drugog suglasnika u izgovoru ispada. Tako ispada *d* i *t* ispred *c* i *č*; imamo na pr. *sȑce* (mjesto: sȑdce), *súca* (mjesto:

súdca), *súčev* (mjesto: súdčev), *počéci* (mjesto: početci), *dodáci* (mjesto: dodátci), *ȍče* (mjesto: ȍtče). Glas *t* u izgovoru ispada i ispred *ć;* to imamo samo u budućem vremenu, na pr. *čúvat ću*, *vȉdjet ćeš*, *govòrit ćemo* i t. d. Ovo se ovako piše, ali se *t* ne izgovara; ima pisaca, koji ovo zajedno upravo i pišu te izostavljaju *t*; oni dakle pišu na pr. *čúvaću*, *vȉdjećeš*, *govòrićemo* i t. d.

b) Kad se nađu dva jednaka suglasnika jedan do drugoga, izgovara se samo jedan, t. j. jedan otpada. Imamo na pr *odijèliti* (mjesto: oddijèliti), *strȁn —strȁna—strȁno* (mjesto: strann, stranna, stranno), *plȁmen—plȁmena—plȁmeno* (mjesto: plamenn, plamenna, plamenno), *rȕskî* (mjesto: russki), *iza* (mjesto: izza), *bezákonîk*, *bezákonje* (mjesto: bezzakonik, bezzakonje). Samo jedan slučaj imamo, gdje ostaju dva jednaka suglasnika jedan do drugoga; to je superlativ ili III stepen od onih pridjeva, koji se počinju s glasom *j*, na pr. *jâk*, *jȕžan*; njihov superlativ glasi *nâjjačî*, *nâjjȕžnijî* i t. d.

c) Također ostaje samo jedan, i to drugi suglasnik, kad se sastanu jedan do drugoga takova dva, koji su jedan prema drugome kao zvučni prema bezvučnome ili obrnuto, na pr. *dt*, *zs* ili *td*, *kg*. Po tom pravilu imamo na pr. *òtjerati* (mjesto: òdtjerati), *natȑčati* (mjesto: nadtȑčati), *ràsipati* (mjesto: ràzsipati), *isèliti se* (mjesto: izsèliti se), *pedèsêt*, *devedèsêt* (mjesto: petdèsêt, devetdèsêt), *šezdèsêt* (mjesto: šestdèset, gdje je *t* ispalo ispred *d*, a *s* je onda našavši se pred *d* prešlo u *z*), *dògod* (mjesto: dòkgod). Sad je vrlo lako razumjeti, za što *zš* prelazi u *š*, a *zž* u *ž*: od prvoga najprije bude *sš*, onda *šš* i napokon *š*; od drugoga bude najprije *žž*, onda *ž*. Primjeri: *raširiti* (mjesto: razšíriti), *ižèniti* (mjesto: izžèniti),

d) Da suglasnik iza suglasnika ispada, to se nalazi samo u riječima, gdje od *bv* nastaje *b*, t. j. *v* ispada, na pr. *ȍblâst* (mjesto: obvlast), *obrátiti* (mjesto: obvratiti), *ȍbičâj*, *òbiknuti se* (mjesto: obvičaj, obviknuti se), *òbjesiti* (mjesto: obvjesiti) i dr. Ali katkad ostaje *bv* bez promjene, na pr. *obvèsti*, *obvòditi*, *òbviti*, *obvljati* (ili *obàviti*, *obavljati* s pomičnim *a*, vidi u §. 8*c*).

§. **20.** Veliki dio naroda ne izgovara glasa *h* nikako, nego ga ili izostavlja ili ga pretvara u *v* ili u *j*, na pr. *oću*, *rast*, *dado*, *gra*, *usanuti*, *maati*, *muva*, *suv*, *suva*, *njijati*, *kijati* i t. d Sve te i slične riječi treba pisati sa slovom *h*, dakle: *hòću*, *hrâst*, *dȁdoh*, *grȁh*, *usàhnuti*, *máhati*, *mùha*, *sûh*, *súha*, *njíhati*, *kíhati* i t. d. Tako isto treba pisati: *hvála*, *zahváliti*, *ùhvatiti*, a ne *fala*, *zafaliti*, *ufatiti*, kako mnogi govore. — Ali bez *h* treba pisati i govoriti ove riječi: *ȑđa*,

r̀đav, *r̀vati se*, *ȓzati*, *ȕditi* (na pr. *udi* mi vino, t. j. škodi mi), *nàuditi*, *lȁk*, *lȁka*, *lȁko*, *mȅk*, *mȅka*, *mȅko*. Zlo je pisati i govoriti *hrđa*, *hrvati se*, *nahuditi*, *lahko* i t. d.

§ **21**. a) Dosta ima primjera, gdje koji suglasnik stojeći među druga dva ispada poradi lakšega izgovora. Tako ispada *d* u riječma *nȕžna—nȕžno*, a u muškom je rodu *nȕždan* (ali govori se i *nȕžan*, t. j. *d* je ispalo i tu prema ženskome i srednjem rodu); isti suglasnik ispada u *grôzna—grôznu* (na pr. iz *grozna* vinograda, u *groznu* vinogradu, t. j. gdje je mnogo grožđa), a nominativ jedn. muškoga roda glasi *grôzdan* (pored *grôzan*).

b) Suglasnik *g* ispao je u *bríznuti* (mjesto *brizgnuti*, na pr. on *bríznu* plakati; ima i trajan glagol *brȉzgati*, ali mu je značenje različno: krava *brizga*, t. j. ispušta mlijeko) i u *zvíznuti* (mjesto: zvizgnuti, t. j. učiniti zvizgu). Ali pored toga se govori i piše *ìzgnati* (pored *izàgnati*).

c) Među *s—n* i *s—l* ispada *k*; imamo: *stȉsnuti* (mjesto: stisknuti, 1 lice I. prеđašnjega vremena *stȉskoh*, *stȉskosmo*), *pȑsnuti* (mjesto: prsknuti, 1 lice I. pređ. vr. *pȑskoh*, *pȑskosmo*), *stȉsla—stȉslo* (muški rod *stȉskao*), *pȑsla—pȑslo* (muški rod *pȑskao*). Ali pored toga imamo i *rasknéžiti*, *isklàsati*, gdje *k* ne ispada.

d) U nastavcima *skî* (na pr. *mòrskî*, *pìsârskî*, *plànînskî*) i *stvo* (na pr. *blážęnstvo*, *cârstvo*, *prijatéljstvo*) ispada *s*, kad se nađe iza suglasnika *č*, *š*; tako imamo na pr. *bèčkî* (mjesto: bečski), *jùnâčkî* (mjesto: junačski), *próročkî* (mjesto: proročski), *siròmaškî* (mjesto: siromašski), *lúpeškî* (mjesto: lupešski, a ovo mjesto lupežski), *vràškî* (mjesto: vrašski, a ovo mjesto: vražski), *jùnâštvo* (mjesto: junačstvo, ali je *č* pred *t* prešlo u *š*, vidi §. 18*g*), *siròmaštvo* (mjesto: siromašstvo), *mnòštvo* (mjesto: množstvo, ali je *ž* pred *t* prešlo u *š*, vidi §. 17*m*). Iza *ć* ponajviše ispada *s* u nastavku *ski*, a u nastavku *stvo* ostaje; na pr. *nȉkšićkî* (od: *Nikšići*, ime zemlji), *plèmićkî* (od: *plèmić*), *tr̀šićkî* (od: *Tr̀šić*, ime selu), *pèćskî* (od: *Pêć*, ime mjestu), *mogúćstvo*, *pòkućstvo*, *plèmićstvo*.

e) Među *s—n* ispada *t*, na pr. *rȁdosna—rȁdosno*, *žȁlosna—žȁlosno*, *bȍlesna—bȍlesno*, a u muškom je rodu *rȁdostan*, *žȁlostan*, *bȍlestan* (jer tu *t* ne stoji među dva suglasnika); tako je i *lȉsnat* (mjesto: listnat, na pr. lȉsnato drvo). Među *s—k* i *š—nj* ispada također *t*, na pr. *líska* (genitiv jedn. od *lístak*), *gróska* (postalo od: grostka, a ovo od: grozdka, nominativ jedn. glasi *grózdak*, t. j. mali grozd), *gòdišnjî*, *gòdišnják* (mjesto: godištnji, godištnjak, oboje izvedeno od

imenice *gòdište*). Suglasnik *t* ispao je i u riječima *gòzba* (od: gosba, a to od: *gostba*), *tazbìna* (od: tasbina, a to od: tastbina); ali ovdje se može reći, i da je *d* ispalo, na pr. *gòzba* da je postalo od *gozdba*, a to od *gostba*.

§. 22. a) Glasovi *k—g—h* prelaze u *č—ž—š* pred samoglasnicima *e*, *i* i pred negdašnjim glasom ь (koji je negdje ispao, negdje se pretvorio u *a*, vidi §. 7. i 8). Primjeri: riječi kao *jùnâk*, *drûg*, *dûh* imaju u vokativu jedn. *jùnâče*, *drûže*, *dûše*; glagoli, kojima se osnove svršuju na *k—g—h*, na pr. *pek*, *strig*, *vrh* (a neodređeni način im glasi *pèći*, *strìći*, *vŕći* ili *vrijèći*) imaju rečenu promjenu u sadašnjem vremenu, dakle na pr. *pèčêm—pèčêš—pèčê—pečémo—pečéte* (*pèkû*), *strížêm—strížêš—strížê—strížêmo—strížête* (*strígû*), *vŕšêm—vŕšêš—vŕšê—vŕšêmo—vŕšête* (*vŕhû*); u 2. i 3. licu jednine I. prеđašnjega vremena glase ti glagoli: *pèče*, *strîže*, *vŕše*; a u II. glagolskom pridjevu: *pèčen*, *strìžen*, *vŕšen*.

b) Pred *i* mijenjaju se glasovi *k—g—h* u *č—ž—š* u tvorbi rijèčî (izvan sklanjanja i sprezanja), na pr. pred nastavkom *ica* u riječima kao *rùčica* (od *rúka*), *djevòjčica* (od *djèvôjka*), *nòžica* (od *nòga*), *knjìžica* (od *knjìga*), *mùšica* (od *mùha*); pred nastavkom *ić*, na pr. *junàčić* (od *jùnâk*), *klobùčić* (od *klòbûk*) *kòvčežić* (od *kòvčeg*), *krùžić* (od *krûg*), *vlàšić* (od *Vlàh*); pred nastavkom *ina*, na pr. *junàčina* (od *jùnâk*), *veličina* (od *vèlik*), *drùžina* (od *drûg*), *množìna* (od *mnògî*), *gràšina* (od *gràh*); pred *i* u glagola IV. vrste, na pr. *junáčiti se*, *mùčiti* (od *mùka*), *blážiti* (od *blâg*), *slúžiti* (od *slúga*), *strášiti* (od *strâh*), *súšiti* (od *sûh*) i t. d. Svi ovi primjeri idu, kako se vidi, u tvorbu riječi, a među oblicima nalazimo samo *òči*, *ùši* (od *òko*, *ùho*), gdje je *k*, *h* pred *i* prešlo u *č*, *š* (i oblici *òčijû*, *ùšijû*, *òčima*, *ùšima* idu dakako ovamo).

c) Istu promjenu imamo i pred glasom ь u tvorbi rijèčî, na pr. pred nastavkom *ьc* (*ac*) u riječima kao: *lúčac* (od *lûk*), *dvònožac* (od *nòga*), *krùšac* (od *krùh*); pred nastavkom *ьk* (*ak*), na pr. *jezíčak* (od *jèzik*) *mráčak* (od *mrâk*), *pàrožak* (od *rôg*), *grášak* (od *gràh*), *siromášak* (od *siròmah*); pred. nastavkom *ьje* (*je*), na pr. *náručje* (od *rúka*), *pòdnôžje* (od *nòga*), *pòdstrêšje* (mjesto pod *strehom*); pred nastavkom *ьn* (*an*), na pr. *òblâčan* (od *òblâk*), *tûžan* (od *túga*), *brìžan* (od *brìga*), *grjèšan* (od *grìjeh*); pred nastavcima *ьski* (*ski*) i *ьstvo* (*stvo*), gdje iza *č*, *ž*, *š* ispada *s* (vidi §. 21*d*), na pr. *próročkî*, *jùnâčkî*, *vràškî*, *siròmaškî*[1]), *proróštvo* (mjesto *próročtvo*, v. §. 18*g*), *mnòštvo*, *siròmaštvo* i t. d.

[1]) Kako *siròmaškî* dolazi od *siròmah*, tako od *Čèh* mora biti *čèškî*; što neki pišu *češki*, to nije dobro.

d) Nalazi se i to, da *k—g* prelazi ispred *ě* (ѣ) u *č—ž*, ali iza tako promijenjenih glasova pretvara se *ě* (ѣ) u *a*. Prema oblicima *vìdjeti*, *lètjeti*, *tȑpjeti* i t. d. (gdje *je* stoji mjesto staroga *ě*) imamo *kríčati*, *lèžati*, koji su glagoli postali od *krikěti*, *legěti*; tako je i *múčati*, *bjèžati* i t. d. — O glagolima *bòjati se*, *zújati*, gdje je *a* također postalo od *ě*, vidi u §. 11*e*.

§. **23**. Od pravila, da glasovi *k—g—h* pred *e—i—ь* prelaze u *č—ž—š*, ima dosta izuzetaka. Tako riječi ženskoga roda, koje se u nominativu jedn. svršuju na *ka*, *ga*, *ha* nemaju ispred *e* u genitivu jednine i u nominativu i akuzativu množine nikakve promjene, imamo na pr. *muke*, *knjige*, *utjehe* i t. d.; nema nikakve promjene ni u akuzativu množ. riječi muškoga roda, na pr. *junáke*, *drûge*, *siròmahe*. Dosta često ostaju *k—g—h* nepromijenjeni pred *i* u tvorbi riječi, na pr. *dòjkinja*, *Gȑkinja*, *glòginja*, *Vlàhinja*, *kókica*, *bákin*, *sékin*, *slúgin*, *snàhin*. *bùhinjî* i t. d. Tako je i na početku riječi, na pr. *kìtiti*, *gíbati*, *kìtar* i t. d. I pred glasom ь ostaju katkad pomenuti glasovi bez promjene, na pr. *túkac* (genitiv jedn. *túkca* *bògac* (gen. jedn. *bókca*), *glúhac* (gen. *glúhca*) postalo od: tukьc—tukьca, bogьc—bogьca, gluhьc—gluhьca po §. 8*b*

§. **24**. Glasovi *k—g—h* prelaze u *c—z—s* samo ispred *i* u ovim oblicima sklanjanja i sprezanja: u nominativu množine imenica muškoga roda, na pr. *junáci*, *drûzi*, *dùsi* (pridjevi nemaju te promjene, dakle na pr. *jáki*, *drági*, *súhi*); u dativu, lokativu i instrumentalu množine istih riječi, na pr. *junácima*, *drûzima*, *dùsima* (opet pridjevi ostaju bez promjene, na pr. *jákima*, *drágima*. *súhima*); u dativu i lokativu jednine riječi ženskoga roda, na pr. *mùci*, *knjìzi*, *snàsi* (ali ovaj oblik često ima glasove *k—g—h* i nepromijenjene, kako ćemo vidjeti u §. 74*a*); u zapovjednom načinu glagola, kojima se osnova svršuje na *k—g—h*, na pr. *pek*, *strig*, *vrh*, (neodređeni način *pèći*, *strìći*, *vŕći* ili *vrijèći*), dakle: *pèci—pècimo—pècite*, *strízi—strízimo—strízite*, *vŕsi—vŕsimo - vŕsite*; u II. predašnjem vremenu istih glagola, na pr. *pècijâh—pècijâše* i t. d., *strízijâh—strízijâše* i t. d., *vŕsijâh* i t. d. Veoma rijetko glasovi *k—g* prelaze u *c—z* ispred *i* u tvorbi riječi (t. j. izvan sklanjanja i sprezanja); to imamo u riječima: *pècîvo*, *tècîvo*, *nèkolicina*, *tolìcina*, *mnozìna* (ali je običnije *množìna*).

§. **25**. a) Glas *c* ostaje često ispred *e*, *i* bez promjene, na pr. u riječma *lìce*, *óvci* (dativ jedn.), ali često se u tom položaju i mijenja *c* u *č*. Tako na pr. riječi kao *strîc*, *lòvac*, *mjȅsêc* imaju u

vokativu jednine *strîče*, *lôvče*, *mjësêče* i t. d.; istu promjenu nalazimo i u tvorbi riječi, na pr. pred nastavkom *ev* u riječima kao: *stríčev*, *lóvčev*, pred nastavkom *ica* u riječima kao: *ptȉčica*, *òvčica*, *päličica;* pred nastavkom *ina*, na pr. u *mjȅsečina*, *lȉsičina*, *lònčina*; pred nastavkom *in*, na pr. u *kràljičin*, *udòvičin*, *Märičin* (ali se govori *brácin*, *mácin* od *bráco*, *máca*); u glagolima kao *gràničiti* (t. j. činiti granicu), *nädničiti* (t. j. ići na nadnicu) i t. d. I pred glasom ь prelazi *c* u *č* u tvorbi riječi; na pr. *lȉsičjî* (od *lisicьji*), *ptȉčjî* (od *pticьji*), *pràvičan* (od *pravicьn*), *pšèničan*, *lòvačkî* (gdje je *-čk-* postalo *-čьsk-*, a *s* je iza *č* ispalo, vidi §. 21*d*), *sljèpačkî* i t. d.

b) Glas *z* prelazi u *ž* samo u dvije riječi, t. j. u *knêz*, *vȉtêz;* od njih imamo sa *ž: knêže*, *vȉtêže* (vokativ jedn.), *knéžev*, *knèžina* (t. j. kneževina), *sùknežica* (koji se samo zove knez, a nije pravi), *vȉtêški* (postalo od *vȉtêžki*, a ovo *-žk-* od *-žьsk-*, gdje je *s* ispalo, vidi §. 21*d*). Inače se *z* pred *e*, *i*, ь ne mijenja; na pr. *mräze*, *òbraze* (vokativ jedn.), *òbrazina*, *vòziti*, *fràncûskî* (postalo od *francuzьski*).

§. **26**. Glasovi *kt*, *gt*, *ht* prelaze u *ć* u neodređenom načinu onih glagola, kojima se osnova svršuje na *k* ili *g* ili *h*; na pr. *pèći* (od: pek-ti), *strȉći* (od: strig-ti), *vŕći* ili *vrijèći* (od: vrh-ti ili vrěh-ti). Isto vidimo i u riječî ženskoga roda: *pêć* (od: pek-t), *nôć* (od: nok-t), *môć* (od: mog-t). Inače *kt*, *ht* ostaje, na pr. *lâkti* (nominativ množ. od *lâkat*), *dȑhtati* i t. d.

§. **27**. a) Suglasnici *d*, *t* često ispred *l* i *n* ostaju bez promjene, na pr. *odlúčiti*, *podlòžiti*, *sèdlo*, *gládna*, *žédna*, *òdnijeti*, *kötlić*, *pjètlić*, *svijètla*, *blätna*, *mútna;* ali u I. glagolskom pridjevu ispada *d* i *t* ispred *l*, na pr. *kräo* (postalo od: kral, vidi u §. 29*a*, a to od: kradl), *kräla* (mjesto: kradla), *krälo* (mjesto: kradlo), *plëo* (postalo od: plel, vidi u §. 29*a*, a to od: pletl), *plèla* (mjesto: pletla), *plèlo* (mjesto: pletlo); tako je i *prëo*—*prëla*—*prëlo* od osnove *pred* (neodređeni način *prësti)*, *mëo*—*mèla*—*mèlo* od osnove *met* (neodr. način *mèsti)*. Ispred *n* ispadaju *d* i *t* u glagola II. vrste, na pr. *skȉnuti* (mjesto: skidnuti), *prënuti se* (mjesto: prednuti se; imamo i trajno *prëdati)*, *krénuti* (mjesto: kretnuti), *posŕnuti* (mjesto: posrtnuti, imamo i trajno *pòsrtati*). Ali ima primjera, gdje u ovakovih glagola ostaje *d* i *t* ispred *n*, tako je: *pädnuti, sjëdnuti*, *mètnuti*.

b) Gdje se nađe *t* ispred *t*, prelazi prvo *t* u *s;* na pr. u neodređenom načinu *plèsti* (od: plet-ti), *mèsti* (od: met-ti). Da glas *d* ispred *t* ispada, to smo vidjeli u §. 19*c*, gdje su navedeni primjeri *òtjerati*, *natȑčati* (mjesto: odtjerati, nadtrčati); ali ima dosta riječi,

u kojima *d* ispred *t* prelazi u *s;* na pr. *krästi* (od: krad-ti), *prësti* (od: pred-ti), *slâst* (od: slad-t), *vlâst* (od: vlad-t), *pröpâst* (od. propad-t).

§. **28**. Glasovi *b*, *p* obično ostaju bez promjene ispred *n*, na pr. *òbnijeti, obnòviti*, *süpnêm* (1. lice sadašnjega vremena od *sàpêti*), *okòpnîm* (1 lice sad. vr. od *okòpnjeti*, govori se o snijegu, na pr. *okòpnio* je snijeg). Ali u II. vrsti glagolskoj ispada *b* i *p* ispred *n;* na pr. *gìnuti* (od: gibnuti), *šìnuti* (od: šibnuti, imamo i trajno *šìbati)*, *kànuti* (od: kapnuti), *tònuti* (od: topnuti, glagol istoga postanja, kojega je *utòpiti*), *uštínuti* (od: uštipnuti).

§. **29**. a) Pravilo je za glas *l*, da se pretvara u *o*, gdje stoji na svršetku riječi ili na svršetku sloga. Po tom pravilu imamo na pr. riječi: *däo*, *čüo*, *pjëvao*, *govòrio*, *pòsao*, *kòtao*, *mïo*, *žëteoca, vlá-daoci*, *seòba, sëoskî* i t. d., koje su postale od: *dal, čul* i t. d. Kad se *o* postalo od *l* nađe iza drugoga *o*, onda se oba *o* stegnu u jedno dugo *o;* na pr. *sòkô* (mjesto: sokoo, a to od: sokol), tako je i *vô, sô*, *bô*, *ùbô*, *pròbô* (od *bòsti*, *ubòsti*, *probòsti*); tako je *kóca* (mjesto: kooca, a to od: kolca, genitiv jednine), *vóka* (mjesto: vooka, a to od: volka, genit. jedn.).

b) Ali od ovoga pravila o prelaženju glasa *l* u *o* ima dosta izuzetaka. Tako na kraju ostaje *l* bez promjene u riječima: *äpostol*, *bôl* (ono, što boli), *Ćìril*, *glàgol*, *pömôl* (kad se kaže *näpomôl*, na pr. napomol Zagrebu, t. j. blizu Zagrebu), *Ràdmil* (ime čovjeku), *Rädul* (ime čovjeku), *töpal* (ženski rod *töpla*), *vâl;* možemo dodati i tuđe riječi kao: *instrumental, kanal*, *konzul*, *žurnal* i dr. Još češće ostaje *l* nepromijenjeno u sredini riječi, na pr. *anđélka* (genitiv jedn. od: anđélak), *äpostolskî*, *bijèlca* (genit. jedn. od: bijèlac), *bívolskî*, *bólnica, Dàlmâcija*, *đavólka* (genit. jedn. od: đavólak), *đavólstvo*, *gölcât* (kad se kaže *gô gölcât), kâlfa*, *kozàlca* (genit. jedn. od: kozàlac), *málko*, *mòlba*, *náčelnîk, nevàljâlca* (genit. jedn. od: nevàljalac), *nevaljálština*, *òkolnî*, *prijèstolnî*, *sìlna—sìlno* (muški rod: sìlan), *sokòlka* (genit. jedn. od: sokòlak), *stakàlce*, *stôlnjâk*, *tkálca* (genit. jedn. od: tkálac), *ubílca* (genit. jedn. od: ubílac), *žàlca* (genit. jedn. od: žàlac), *žàlba* i t. d.

c) Ima i takovih riječi, u kojima može biti i *l* i *o;* na pr. *ânđel* i *ânđeo*, *bìjel* i *bìo* (mjesto *bjeo*, vidi u §. 11*c), cìjel* i *cìo*, *čil* i *čio*, *dìjel* i *dìo, öbal* i *öbao*, *prijèstol* i *prijèsto* (pravilnije bi bilo *prijèstô,* ali se ne govori), *rázdjel* i *rázdio*, *ügal* i *ügao*, *ždrâl* i *ždräo* i dr.; tako je i ovo: *bölna—bölno* i *bóna—bóno* (muški rod: bölan), *bôlnîk*, *krvopílca* i *krvòpioca* (nominativ jedn. krvopílac), *sëlskî* i *së-*

oskî, *stradálca* i *strádaoca* (nominativ jedn. stradálac), *tòbôlca* i *tòbôca* (nomin. jedn. tòbolac), *vlästelskî* i *vlästeoskî* i dr.

§. **30**. a) Kad se *j* nađe iza kojega drugog suglasnika, nastaju različne glasovne promjene. Ovdje najprije moramo upamtiti, da se *j* ne mijenja svagda jednako s istim suglasnicima ispred sebe, nego sad ovako, sad onako, i to prema tome, je li ispred *j* negda stajao poluglas ili nije. Tako na pr. imamo riječ *klâsje* pored *nöšen;* ovo je drugo postalo od *nosjen*, vidimo dakle, da je *sj* u prvoj riječi ostalo bez promjene, a u drugoj se pretvorilo u *š*. Ta razlika dolazi otud, što je u *klâsje* nekad između *s* i *j* bio poluglas, t. j. riječ je glasila *klasьje*, a u *nöšen* (t. j. *nosjen)* nije nikad bilo ispred *j* poluglasa.

b) Skupovi *bj*, *pj*, *vj*, *mj* mijenjaju se svagda u *blj*, *plj*, *vlj*, *mlj;* na pr. *dëbljî* (od: debji), *òslabljen* (od: oslabjen), *grôblje* (od: grobje), *zôblju* (instrumental jedn. od *zôb*, postalo od: zobju), *tüpljî* (od: tupji), *käpljên* (od: kapjem, neodređeni način *käpati*), *snôplje* (od: snopje), *kâplju* (od: kapju, instrumental jedn. od *kâp)*, *žïvljî* (od: živji), *pròslavljen* (od: proslavjen), *zdrâvlje* (od: zdravje), *ljúbavlju* (od: ljubavju, instrum. jedn.), *krävljî* (od: kravji), *lòmljâh* (od: lomjah, II. pređašnje vrijeme), *hrâmljêm* (od: hramjem, neodr. nač. *hrámati)*, *bèzûmlje* (od: bezumje), *sömljî* (od: somji, t. j. somovski). Nepromijenjeno *bj* imamo samo u *objáviti*, *òbjužiti* (na pr. objužilo vrijeme, t. j dunuo jug). Riječi kao *bjelìna*, *pjësma*, *vjëra*, *mjësto* nijesu izuzetak, jer je tu *je* postalo od negdašnjega *ě*. — Kako je *f* glas veoma rijedak, tako se i *j* iza njega veoma rijetko može naći, a gdje se nađe, pretvara se *j* u *lj;* na pr. od *šaráfiti* glasi II. glagolski pridjev *šàrâfljen*.

c) Skup *cj* prelazi u *č;* na pr. *bâčen* (od: bacjen), *Kârlovčanin* (od: Karlovcjanin), *tàmničâr* (od: tamnicjar).

d) Gdje bi se imali sastati skupovi *ćj*, *đj*, *ljj*, *njj*, tu ostaje samo *ć*, *đ*, *lj*, *nj;* na pr. *vrüćî* (od: vrućji, II. stepen od *vrûć*), *pòkuće* (od: pokućje, t. j. pokućstvo), *nöću* (od: noćju, instrum. jedn.), *riđî* (od: riđji, II stepen od *rîđ)*, *tûđâh se* (od: tuđjah se, II. pređ. vrijeme od *túđiti se*), *čâđu* (od: čađju, instrum. jedn. od *čâđ*), *üljen*, (od: uljjen, neodr. način *üljiti*, t. j. začinjati uljem), *obítelju* (od: obiteljju), *kȑnjî* (od: krnjji, II. stepen od *kȓnj*), *ùmânjen* (od: umanjjen). — Da od *jj* ostaje samo *j*, to se razabira već iz onoga, što je rečeno u §. 19*b;* na pr. *òsvojen* (od: osvojjen), *bròjâh* (od: brojjah, II. pređ. vrijeme od *bròjiti*).

e) Skupovi *čj, šj, žj, rj* ostaju bez promjene ondje, gdje je nekad među njima stajao poluglas; a gdje poluglasa nije bilo, tamo *j* ispada. Tako imamo na pr. *riječju, kokošju, lážju, stvârju* (instrumentali jedn. od *riječ, kökôš, lâž, stvâr*), *náručje, òblîčje, pòdûšje* (što se daje za dušu), *pòdstrêšje* (mjesto pod strehom), *òrûžje, pòdnôžje, zàgôrje, zvijerje, lìsičjî, vúčjî, mìšjî, kokòšjî, Bòžjî, pürjî.* U drugu opet ruku (s ispalim *j*) imamo: *ùčen* (od: učjen), *sûšen* (od: sušjen), *pòložen* (od: položjen), *stvòren* (od: stvorjen), *òrêm* (od: orjem). U ova dva posljednja primjera *r* je nekad bilo nepčano i razlikovalo se od *r*, koje nije bilo nepčano, s kojim nije *j* nikako bilo svezano. Vidi u §. 9*c*.

f) Skupovi *dj, tj* prelaze gotovo svagda u *đ, ć;* na pr. *lüđî* (od: ludji), *ròđen* (od: rodjen), *glòđêm* (od: glodjem), *milòsrđe* (od: milosrdje), *sûđe* (od: sudje), *zäpoviježu* (od: zapovijedju), *gòveđî* (od: govedji), *ljûćî* (od: ljutji), *mûćâh* (od: mutjah), *mèćêm* (od: metjem), *cvijeće* (od: cvijetje), *prûće* (od: prutje), *smrću* (od: smrtju), *tèlećî* (od: teletji). Izuzeci su veoma rijetki, na pr. *nadjàčati, podjáriti, tjä* (ali se govori i *fìja* i *ćä*). O riječima kao *djělo, tjěrati* vidi u §. 11*d*.

g) Skup *gj* prelazi obično u *ž;* na pr. *dràžî* (od: dragji), *strûžêm* (od: strugjem), *läžûći* (od: lagjući), *knjìžâr* (od: knjigjar). Rijetko se *gj* mijenja u *z*, kako je u: *dìzati* (od: digjati), *stìzati* (od: stigjati), *ùžizati* (od: užigjati).

h) Od *hj* biva ponajviše *š;* na pr. *tìšî* (od: tihji), *mâšêm* (od: mahjem), *jäšûći* (od: jahjući); ali katkad imamo *s*, na pr. *dísati* (od: dihjati).

i) Skup *kj* prelazi ponajviše u *č;* na pr. *jäčî* (od: jakji), *skâčêm* (od: skakjem), *vičûći* (od: vikjući), *opànčâr* (od: opankjar). — Rjeđe se *kj* mijenja u *c*, kao na pr. u: *nìcati* (od: nikjati), *proricati* (od: prorikjati), *ùtjecati* (od: utěkjati), *lìce* (od: likje, riječ istoga postanja, kojega su i riječi *lîk*, *òblîk*).

j) Skupovi *l-j, n-j* (t. j. ćirilicom лј, нј) prelaze svagda u jedinstvene glasove *lj, nj* (t. j. ćirilicom љ, њ); na pr. *bjěljî*, t. j. бјѐљӣ (od: bjel-ji), *hvàljen,* t. j. хвâљен (od: hval-jen), *veséljé*, t. j. весéље (od: vesel-je), *sòlju*, t. j. сòљу (od: sol-ju), *cŕnjî,* t. j. цр̏њӣ (od: crn-ji), *hrânjâh*, t. j. хрâњâх (od: hran-jah), *grânje*, t. j. грâње (od gran-je), *zëlênju,* t. j. зѐлêњу (od: zelen-ju, instrum. jedn. od *zëlên).* Da kratko *ě* iza *l*, *n*, prelazi u *lje*, *nje,* t. j. u ље, ње (na pr. *ljepòta*, *njèmačkî*, t. j. љепòта, њèмачкӣ), to se razabira već iz §. 1*b*.

k) Skupovi *sj, zj* ostaju bez promjene ondje, gdje je nekad među njima bio poluglas, a gdje nije bio, tamo od *sj, zj* postaje

š, ž. Primjeri: *klâsje, tȑsje, lôzje, pȁsjî, kȍzjî;* tako je i *sjȁhati, sjedíniti, izjáviti, razjáriti;* — *vȉšî* (od: visji, II. stepen od *vȉsok), nȍšen* (od: nosjen), *tȅšêm* (od: tesjem), *bȑžî* (od: brzji), *pȁžâh* (od: pazjah), *vêžêm* (od: vezjem). Od staroga *sě, zě* biva u kratkim slogovima *sje, zje*, na pr. *sjèditi, sjȅme, zjȅnica.*

§. **31.** a) Kad se pred *č* nađe *š* (koje je takovo ili samo sobom ili je postalo od *ž, s, z* po §. 17*m* i 18*e*), onda u gdjekojim riječima skup *šč* ostaje bez promjene. Takve su riječi na pr. *gȕščica* (postalo od: guskica), *gȕščići* (postalo od: guskići), *gȕščâr* (od: guskjar), *dàščica* (od: daskica), *dàščara* (od: daskjara), *kòščica* (od: kostkica, gdje je *t* po §. 21*e* ispalo), *ljȕščica* (od: ljuskica), *puščànî* (od: puškjani), *pȕščica* (od: puškica). Tako se *šč* ne mijenja ni u riječima kao *iščùpati, ràščistiti.* U drugim opet riječima *šč* prelazi u *št*; na pr. *ljúštiti* (od: ljuskiti), *vójštiti* (od: vojskiti), *mȑštiti se* (na pr. *mȑštî* mu se čelo, od: mrskiti; ima i imenica *mȑska*, t. j. nabor na čelu ili na čemu drugom), *vríštati* (od: vriščati, a to od: vriskěti, vidi u §. 22*d*), *vȍštan* (od: voskjan), *voštànica* (od: voskjanica), *gòrštâk* (od: gorskjak), *lúpeština* (od: lupeškina, a to od: lupežkina), *siròmaština* (od: siromaščina, a to od: siromaškina), *gospòština* (od: gospoščina, a to od: gosposkina, a to od: gospodskina, gdje je *d* ispalo kao i u *gospòstvo*, vidi u §. 18*b*), *hr̀vâština* (neko vino, od: hrvaščina, a to od: hrvaskina, a to od: hrvatskina, gdje je *t* pred *s* ispalo kao na pr. u *bògastvo*, vidi u §. 18*b*). Katkad ista riječ može imati *šč* i *št*; na pr. *dotèščati* i *dotèštati.* Sasma rijetko *šč* prelazi u *šć*, ali sve takve riječi imaju i *št*; na pr. *ȉšćêm* i *ȉštêm* (mjesto iščem, a to od: iskem), *zàplješćêm* i *zàplještêm* (mjesto: zaplješčem, a to od: zapljeskem), *vòjšćênje* i *vòjštênje* (mjesto: vojščenje, od glagola *vójštiti*).

b) Gdje je *št* postalo od *šč*, tamo se ne treba čuditi, što iza njega mjesto *o* stoji *e*; kad se *o* iza *č* mijenja u *e* (na pr. u instrumentalu jedn. *oráčem* mjesto *oračom*, vidi u §. 9*a*), ono se tako mijenja i iza *t*, koje je od *č* postalo. Za to na pr. riječi *plâšt, prȋšt* (koje Kajkavci govore sa starijim *šč*: *plašč, prišč*) imaju u instrum. jedn. *pláštem, príštem*, u nomin. množ. *pláštevi, príštevi*; tako i *gòdište, ògnjȋšte* ima *e* mjesto *o*, jer je nekad bilo *godišče, ognjišče* (gdje *e* mjesto *o* iza *č* stoji po zakonu).

§. **32.** Gdje se sastanu glasovi *š* i *ć*, tamo se često pored *šć* govori i *št*; na pr. *kȑšćen* i *kȑšten, kršćénje* i *kršténje, kršćávati* i *krštávati, nàmješćen* i *nàmješten, nàmješćati* i *nàmještati, ispúšćati, do-*

púšćati i *ispúštati, dopúštati*. Ali ima i riječi, koje se govore samo sa *šć*, na pr. *gȍšća* (žena, koja je gost, postalo od: gostja), *gòšćênje, gȕšćî* (II. stepen od *gûst*), *pòšćāh—pòšćāše, kr̀šćanin* ili *hr̀šćanin, lȉšće, ȕšće, rȁdošću, stȁroš u* i t. d.

§. **33**. a) U §. 19*c* imali smo primjer *ižèniti*, gdje je ispred *ž* ispalo *z*, t. j. *ižèniti* stoji mjesto *izžèniti*; tako je i *ražáriti* mjesto *razžáriti* i t. d. Ali ima riječi, u kojima *zž* prelazi u *žd*. Takve su: *ìždenêm* (1 lice sadašnjega vremena mjesto: izženem, a to mjesto: izgenem od glagola *ìzgnati*; a sámo *gnȁti* ima u sadašnjem vremenu *žènêm*; od *prògnati* govori se po pravilu *pròženêm*, ali pored toga i *pròždenêm*, gdje je *žd* uzeto prema obliku *ìždenêm*), *mȍždâni* od *možžani*, a ovo od *mozgȅni* po §. 22*d*), *mòždìti* (t. j. gnječiti što tako, da iz njega teče sok ili mozak, postalo od: mozžiti, a to od: mozgiti), *zvíždati* (od: zvizžati, a to od: zvizgěti po §. 22*d*). I ono *žž*, koje nije postalo od *zž*, vidimo da prelazi u *žd* u riječima *ùžditi, pòžditi* (t. j. užeći, požeći, — postalo od *užžiti, požžiti*, a to od *užgiti, požgiti*; može se ovdje navesti i oblik *ùžgati*, gdje evo vidimo *žg*).

b) U riječi *dȁžd* postalo je *žd* također od negdašnjega *zž*; pa kako iza *ž* prelazi *o* u *e* (na pr instrum. jedn. *mȗžem*, nominat. množ. *mȕževi* mjesto *mužom, mužovi*, vidi u §. 9*a*), tako od *dâžd* instrum. jedn. glasi *dȁždem*, a nomin. množ. *dȁždevi* za to, jer je tu *d* postalo od *ž*.

§. **34**. U gdjekojim riječima nalazimo premetanje glasova (metateza). Tako se nekad govorilo *vas—vsega—vsemu* i t. d., a danas je *sȁv—svèga—svèmu* (ali pored *sȁv* govori se i starije *vȁs*). Današnje *ć* u *náći, póći, próći* i t. d. postalo je po zakonu od *tj* (vidi u §. 30*f*), a to *tj* premetnulo se od *jt*, te se i danas gdješto govori *nájti, pójti, prójti* i t. d. (a to je postalo od još starijega *naiti, poiti, proiti*). U sadašnjem vremenu glagoli ovi glase: *nâđêm, pôđêm, prôđêm*, gdje je *đ* postalo od *dj* (vidi u §. 30*f*), a to *dj* od *jd*, pa i danas se još govori gdješto: *nâjdêm* i t. d. (koje je postalo od još starijega *naidem* i t. d). Pored *žlȉca* govori se u narodu i *òžica*, što je postalo od *ložica* tako, da se *l* poradi lakšega izgovora pretvorilo u *o*; ovo *lžica* ili *òžica* stariji je oblik nego *žlȉca*, t. j. glasovi *lž* premetnuli su se u *žl*. U staro doba govorilo se *kto*, otkle je premetanjem glasova nastalo današnje *tkȍ* (ali se može *t* odbaciti, te se govori također *kȍ*, a gdjekoji tako i pišu).

O kvantiteti i akcentu.

§. **35.** Samoglasnici su u riječima neki kratki, a neki su dugi. Kratkoća i dužina samoglasnika zove se zajedničkim imenom kvantiteta (t. j. količina). Kratki su samoglasnici u riječima na pr. căr, răt, vŏdă, mĭslĭtĭ, kŭpŏvătĭ i t. d., a dugi su na pr. u krālj, rēd, žēnā (genitiv množine), pītām (1 lice jednine), stūpōvā (genitiv množ.) i t. d. Razumije se samo po sebi, da ima mnogo i takvih riječi, gdje nijesu svi samoglasnici samo kratki ili samo dugi; takve su riječi na pr. rūkă, žĕnōm (instrumental jedn.), krāljĕvĭć, mĭšljāsmŏ (1 lice množ. II. pređašnjega vremena) i t. d. Iz ovih se primjera vidi, kojim se znakom bilježi kratkoća, kojim li dužina; ali ti se znaci slabo upotrebljavaju, jer se kratkoća ne bilježi u opće nikako (i sámo to nebilježenje znak je kratkoće), a za duljinu služi znak ˆ, isti, koji i za jedan od četiri akcenta.

§. **36.** Akcent (naglasak) je osobito isticanje kojega samoglasnika jačom snagom iznad drugih, koji se ne ističu. Akcenta imamo četiri. Evo im znaci i imena: ̏ (jaki kratki), ̀ (slabi kratki), ˆ (jaki dugi), ́ (slabi dugi). Prvi od ovih akcenata veoma je kratak i uz to tako jak, da privlači na se svu snagu isticanja, te na samoglasniku, koji iza njega u istoj riječi dolazi, nema nikakvoga akcenta. Primjeri: *brȁt*, *glȅdati*, *mȉš*, *ȍpomena*, *pȕn*, *bȑdo*, *pjȅvati* i t. d. — Akcent ̀ također je kratak, ali opet nešto malo dulji od jakoga kratkog; samoglasnik, što stoji iza akcenta ̀, ima također nešto malo akcenta na sebi, dakle akcent ̀ nije tako jak, da bi svu snagu isticanja prikupio na se, a ako nije jak, onda je (prema onome prvom) slab. Primjeri: *stàza, izrèći*, *planìna*, *vòda*, *progovòriti*, *okr̀stiti*, *sjèkira* i t. d. — Akcent ˆ dug je, i to tako, da se čini, kao da su dva samoglasnika, pa da na prvome od njih stoji akcent ̏, za to samoglasnik, što iza njega stoji, nema na sebi nikakvoga akcenta. Primjeri: *krâlj*, *mêso*, *sîn*, *ôvce* (nominativ množ.), *sûnce*, *cȓkvica* (izgovara se kao krȁalj, mȅeso i t. d., ali tako, da među *ȁa*, *ȅe* i t. d. nema nikakvoga prekida). — Akcent ́ također je dug, i to nešto dulji od ˆ, izgovara se tako, da se čini, kao da su dva samoglasnika, pa da na drugome od njih stoji akcent ̀, za to samoglasnik, što iza njega stoji, ima i sam na sebi nešto malo akcenta. Primjeri: *zákon*, *pétak*, *dograđívati*, *nóževi* (nominativ množ.), *posúditi*, *sŕna* (izgovara se kao zaàkon, peètak i t. d., ali tako, da među *aà*, *eè* i t. d. nema nikakvoga prekida).

§. **37**. a) U primjerima, što su u §. 36. navedeni, svuda su kratki oni samoglasnici, koji stoje ispred ili iza naglašenoga samoglasnika u istoj riječi. Ovdje ćemo sada upamtiti, da od nenaglašenih samoglasnika mogu imati duljinu samo oni, koji stoje iza akcenta u istoj riječi; imamo na pr. dugo *a* u riječi *žénā* (genitiv množine), dugo *e* u riječi *kràljicē* (genitiv jednine), dugo *i* u riječi *vòjnīk*, dugo *o* u riječi *tȑgōvca* (genitiv jedn.), dugo *u* u riječi *nàsūti* i t. d. U jednoj istoj riječi može i više samoglasnika od jednoga biti dugih; na pr. imamo *národā* (genitiv. množ.), *sàčūvāmo*, *tȑgovācā*, *djèvojākā*, *pèkārnīcā* (genitiv množ.) i t. d.

b) Mjesto znaka ¯ bilježi se ponajviše znak ^, dakle na pr. *žénâ*, *kràljicê*, *djèvojâkâ*, *pèkârnîcâ* i t. d. Mi znamo, da isti taj znak služi i za akcent jaki dugi, kako je na pr. u riječima *krâlj*, *mêso* i t. d. Mogao bi dakle tko pomisliti, da se ne može svaki put dobro znati, kada ^ znači akcent, kad li duljinu, dok može oboje značiti. Ali to se može vrlo dobro znati; treba samo upamtiti, da ^ kad stoji na prvom slogu koje riječi, onda je akcent, a kad stoji na drugom ili na kojem daljemu, onda je samo duljina; na pr. u *krâlj*, *mêso*, *cȓkvica* i t. d. znak je ^ akcent, a u *žénâ*, *vòjnîk*, *sàčûvâmo* i t. d. on je samo duljina. Za to u oblicima III. stepena (superlativa), koji se u nominativu jedn. muškoga roda svršuju na *-iji*, na pr. *nâjstàrijî*, *nâjbogàtijî*, *nâjpamètnijêga*, *nâjvesèlijêmu* i t. d.; znak ^ na prvom slogu znači akcent, a na zadnjemu ili predzadnjemu znači samo duljinu. (Ovi i slični oblici III. stepena imaju, kako se vidi, svaki po dva akcenta). Još ćemo izrijekom reći, što se već samo po sebi razumije, t. j. da je svaki nenaglašeni samoglasnik pred naglašenim u istoj riječi kratak.

§. **38**. a) O mjestu, na kojemu u riječma može stajati koji akcent, valja upamtiti ova pravila:

1. riječi od jednoga sloga mogu na tom jedinom slogu imati samo jaki kratki i jaki dugi akcent;

2. riječi od dva sloga mogu na prvome imati sva četiri akcenta, a na drugome ni jedan;

3. riječi od tri ili od više slogova na prvome mogu imati sva četiri akcenta, na zadnjemu ni jedan, a na slogovima, koji su među prvim i zadnjim, može stajati samo slabi kratki i slabi dugi akcent.

b) Izuzetaka od rečenih pravila ima vrlo malo. Pravilima *2*. i *3*. protive se riječi: *alà* (na pr. alà čuda!), *uvȓh* ili *povȓh* (na pr.

uvȑh ili povȑh gòrê), *usrȅd* ili *posrȅd* (na pr. usrȅd ili posrȅd vinogrâda), *kojigȍd*, *kojekȕd*, *kojekȕd*, *kojegdjȅ*, *kolikogȍd*, *očevȉdnî*, *zlomȉšljenȋk*, *ranorȁnilac*, *svojevȍljno*, *jedinodȕšno* i još gdjekoja takova složena riječ.

§. **39**. Da koja riječ može imati i dva akcenta, to smo vidjeli već u §. 37*b*., gdje su navedeni oblici III. stepena (superlativa), na pr. *nȃjstàrijî* i t. d. Takve su i riječi *kàkavgȍd*, *svȑzibráda* (t. j. čovjek, koji je nosio bradu, pak je obrijao), *svȑzimàntija* (čovjek, koji je ostavio mantiju), *ìzjedipògača* (čovjek izjelica). Ali takvijeh je riječi vrlo malo, tako da se može postaviti pravilo, da riječi mogu imati samo po jedan akcent. (Ovdje se ne misli na ono malo akcenta, što ga imaju, kako već znamo, slogovi, koji stoje iza slaboga kratkog i slaboga dugog akcenta, na pr. drugi slog u riječima *vòda*, *rúka* i t. d., već se ovdje misli samo na prava ona četiri akcenta).

§. **40.** a) Mi znamo iz §. 10., da se negdašnji glas *ě* (ѣ) u narodu različno izgovara; u zapadnom je govoru na pr. *pȉsma*, *vìnčati*, u istočnom je *pȅsma*, *vènčati*, a u južnom *pjȅsma*, *vjènčati*. Kako se vidi, izgovor je različan, ali je akcent isti, pa tako je i u svoj velikoj množini drugih riječi, gdje je kratak glas, koji je postao od staroga *ě*. Sasvim je drukčije, kad je taj glas dug. Onda je u zapadnom govoru na pr. *lîk*, *vríme*, u istočnom *lêk*, *vréme* a u južnom je *lȉjek*, *vrijème*; u prva dva govora imamo dakle po jedan slog s jakim dugim ili slabim dugim akcentom, a u južnom se govoru staro *ě* budući dugo rascijepilo u dva sloga, te prema zapadnom i istočnom *î*—*ê* ima južni govor *ȉje*, a prema zapadnom i istočnom *í*—*é* ima *ijè*. To lijepo odgovara onome, što je rečeno u §. 36., da se na pr. *krâlj* izgovara kao *krȁalj*, a na pr. *zákon* kao *zaàkon* i t. d. Evo još primjera: *nȉjem* (nêm, nîm), *sȉjeno* (sêno, sîno), *vȉjenče* (vênče, vînče, vokativ jedn.), *rijèka* (réka, ríka), *prijèstôlje* (préstôlje, prístôlje). *procijèniti* (proćéniti procíniti) i t. d.

b) Ima i takovih primjera, gdje je samoglasnik, što je postao od *ě*, kratak ili dug bez akcenta; na pr. *pòbjeći* (pòbeći, pòbići), *prȍmjena* (prȍmena, prȍmina), *dȍnijela* (dȍnêla, dȍnîla), *pròmijenjen* (pròmênjen, pròmînjen). U ova dva zadnja primjera južni govor nema iza akcenta nikakvoga znaka, a istočni i zapadni imaju znak duljine; to je za to, jer su tamo dva samoglasnika, a ovdje samo jedan, te se po sebi razumije, da su dva kratka samoglasnika zajedno toliko dugi koliko jedan dugi.

c) Budući da pred naglašenim samoglasom ne može, kako znamo iz §. 37*b*, biti duljine, za to ni *ije*, koje je zamjena dugoga *ĕ*, ne stoji nikad pred naglašenim samoglasom; imamo na pr. *bȉjel*, *bijèla*, *bijèljeti se*, *bijèlac*, — ali *bjelìna;* imamo *cijèna*, *cijèniti*, *procijèniti*, *pròcijenjen*, — ali *procjenjívati;* govorimo *tijèsan*, *tijèsna*, *tijèsniti*, — ali *tjesnòća* i t. d. Velika bi pogrješka bila, tko bi napisao ili rekao *bijelìna*, *procijenjívati*, *tijesnòća* i dr.

§. **41.** a) Kad pred koju riječ, koja ima slabi kratki ili slabi dugi akcent (makar na kojem slogu) dođe prijedlog, onda riječ zadržava svoj akcent, a prijedlog ga nema. Na pr. *na jèzik*, *za jèzik*, *pri žèni*, *u planìni*, *po dogovòru*, *bez králja*, *u rúci*, *pod rúkôm*, *na junáke*, *za gospodáre* i t. d. (bez prijedloga je: *jèzik*, *žèni*, *planìni*, *dogovòru*, *králja*, *rúci*, *rúkôm*, *junáke*, *gospodáre)*. Ovo vrijedi i za glagole; tako prema nesloženima *nòsiti*, *gòvorîm*, *gòvorîš*, *govòriti*, *pítati*, *žívîm*, *žívjeti*, *čúvati* imamo složene s prijedlozima: *raznòsiti*, *progòvorîm*, *prògovorîš*, *progovòriti*, *zapítati*, *dožívîm*, *dožívjeti*, *sačúvati* i t. d.

b) Ako riječ ima jaki kratki ili jaki dugi akcent, onda ga ona stojeći iza prijedloga gubi, a prijedlog sam dobiva sad slabi kratki, sad jaki kratki akcent. Riječ na pr. *brȁt* ima u genitivu jedn. *brȁta*, ali s prijedlogom će biti *òd brata*, *bèz brata;* tako isto u akuzativu jedn. govorimo *rȉbu*, ali s prijedlogom je *pò ribu*, *zà ribu;* tako je i ovo: *lâđu* — ali *ù lâđu*, *nà lâđu* (tu sada znak ˆ nije više akcent, nego samo duljina, jer je akcent na prijedlogu), *cârstvo* — ali *zà cârstvo*, *prèd cârstvom*. Isto pokazuju i glagoli; na pr. *mȉsliti* — ali *pòmisliti*, *ràzmisliti*, *rȅžêm*, *rȅžêš* — ali *pòrežêm*, *òdrežêš*, *hvâlîm*, *hvâlîš* — ali *pòhvâlîm*, *zàhvâlîš*, *čûvâmo*, *čûvâte* — ali *sàčûvâmo*, *prìčûvâte* i t. d.

c) U ovim sada navedenim primjerima prijedlog dakle dobiva slabi kratki akcent; ali često dobiva on jaki kratki. Na pr. *Bȍga*, *vȍdu*, *grâda*, *glâvu*, — ali *zȁ Boga*, *prȅd Boga*, *pȍ vodu*, *zȁ vodu*, *ȉz grâda*, *ȍd grâda*, *nȁ glâvu*, *ȕ glâvu;* tako je i: *glȍdao*, *glȍdâla*, *tȅsân*, *tȅsâna*, *krȁsî*, *grâdî*, *hvâlî* (2. i 3. lice jedn. I. pređašnjega vremena), — ali: *ȍglodao*, *ȍglodâla*, *ȉstesân*, *ȉstesâna*, *pȍkvasî*, *sȁgrâdî*, *pȍhvâlî* i t. d.

d) Kad prijedlog dobiva slabi kratki, a kad jaki kratki akcent, tome se pravila ne mogu ovdje navoditi, jer ih je velika množina i gdješto su dosta zamršena. — Još ćemo upamtiti ovo: ako je prijedlog složen ili ima dva sloga, na pr. *iza* (mjesto *izza*, vidi u §. 19*b)*, *pokraj*, *među*, *oko*, onda takav prijedlog ima slabi kratki akcent na drugom slogu u slučaju, kad bi na prijedlogu od jed-

noga sloga stajao isti akcent, na pr. *pokràj brata, među ribama, predòmisliti se* i t. d. Takvi prijedlozi imaju jaki kratki akcent na prvom slogu u slučaju, kad bi prijedlog od jednoga sloga imao isti akcent, na pr. *ȍko grâda, mȅđu vodu, pȍnakvasî* i t. d.

e) Lasno je razumjeti, za što prijedlozi sad ostaju bez akcenta, a sad ga dobivaju. Govori se: *pri žèni, bez králja,* jer se prijedlog sa svojom riječi izgovara tako, kao da je oboje jedna riječ, kao da je napisato: *prižèni, bezkrálja.* Iz §. 38*a* znamo, da slabi kratki i slabi dugi akcent mogu stajati na svakom slogu osim na zadnjem (ili na jedinom), za to dakle može i biti *prižèni, bezkrálja*, t. j. *pri žèni, bez králja.* Za jaki kratki i jaki dugi akcent znamo da mogu stajati samo na prvom slogu (ili na jedinom), za to dakle ne može biti: *od brȁta, u lâđu,* jer to bi se izgovaralo, kao da je napisato: *odbrȁta, ulâđu*, a tu akcenti jaki kratki i jaki dugi ne bi stajali na prvom slogu, s toga je potrebno, da bude *òdbrata, ùlâđu*, t. j. *òd brata, ù lâđu.*

f) Ako imenica ili pridjev ima četiri ili više slogova, pa je na prvom jaki kratki ili jaki dugi akcent, onda ti akcenti mogu ostati i iza prijedloga, na pr. *na trȅpavicu, po ȍpomenama, za lâđicama*, pored *nà trepavicu, pò opomenama, zà lâđicama.* Ako je riječ glagol, onda to ne može nikako biti, već akcent mora pasti na prijedlog, na pr. *pòmilovati* (: mȉlovati), *pòvjerujêmo* (: vjȅrujêmo).

g) Što vrijedi za prijedloge, vrijedi i za veznike *a, i, da, ni;* na pr. *à brat, ì sîn, dà vidîm, nì cȓkva* i t. d. Ali ako riječ iza tih veznika ima dva ili više slogova, može ona zadržati i jaki kratki i jaki slabi akcent; može se na pr. reći također: *da vȉdîm, ni cȓkva i gȍdine* i t. d.

h) Veoma rijetko stoji na prijedlogu slabi dugi ili jaki dugi akcent; to imamo samo pred zamjeničkim oblicima *me, te, se, nj (njga);* na pr. *ná me, zá te, ú se, nâ nj, pô nj* (ili *nánjga, pónjga).* U tom slučaju prijedlozi od dva sloga imaju duljinu na drugom samoglasu, na pr. *ȕzâ me, nȁdâ te, prȅdâ se, pȍdâ nj* (ili *pȍdânjga).*

§. **42**. Ima dosta riječi, koje nemaju akcenta, nego se zajedno izgovaraju s onom naglašenom riječju, koja stoji pred njima. Takve se riječi zovu enklitike (to je grčka riječ, koja bi se mogla prevesti *naslonjenice*, jer se kao naslanjaju na riječ, koja je pred njima). Među enklitike idu ovi oblici zamjenički: *me, mi, te, ti, se, si, nam, vam, nas, vas* (ali imamo i *nâs, vâs*, što nijesu enkli-

tike), *ga, je, mu, joj, ih, im;* ovi glagolski: *sam, si, je, smo, ste, su, ću, ćeš, će, ćemo, ćete, ćê* i veznici *li, bo.* Oblici *bih, bi, bismo, biste,* koji služe za tvorbu pogodbenoga načina (na pr. *hválio bih, znȁli bismo* i t. d.), obično su enklitični, ali mogu i ne biti (vidi u § 146*a*). — Piše se: *dâj mi, vȉdîm te, čûvâmo se, pòznâjêm ga, bȉo sam, govòrili ste, mȉslit ću, kúpit ćemo, čȕjête li?,* a izgovara se, kao da se piše *dâjmi, vȉdîmte, čûvâmose* i t. d., dakle kao jedna jedina riječ. Često se događa, da se po dvije ili po tri enklitike nađu jedna do druge; ni u tom slučaju nemaju one akcenta; imamo na pr. *nàšao sam ga, pròdat ću ti, prȅdâli su mu se, pokázao sam joj ga;* to se izgovara, kao da je napisato: *nàšaosamga, pokázaosamjojga* i t. d.

DRUGI DIO.

OBLICI.

U opće o oblicima.

§. **43.** a) Oblici se zovu mijene jedne iste riječi; na pr. *jèlen—jèlena—jèlenu* oblici su riječi *jèlen,* a *plètêm—plètêš—plètê* oblici su riječi *plètêm.* O tim će se mijenama govoriti u ovom »drugom dijelu«. Tu dakle ne će biti govora o mijenama, gdje nastaju različne riječi, kao što su na pr. *óvca*, *òvčica*, *òvčâr*, *ovčàrica* ili *pȕći—pȕcati*, *pȕckati.* Da su ovo različne riječi, vidi se otud, što svaka drugo znači (*óvca* je drugo nego *òvčica* i t. d., *pȕći* znači svršenu radnju, *pȕcati* trajnu, *pȕckati* umanjenu), a u *jèlen—jèlena—jèlenu* nema razlike u značenju nikakve, nego te mijene znače samo različne odnošaje, u koje ista riječ dolazi prema drugima u rečenici; na pr. *jèlen* bježi, ne bojim se *jèlena*, dao sam *jèlenu.* O postajanju različnih riječi kao *óvca*, *òvčica, òvčâr*, *pȕći*, *pȕcati*, *pȕckati* govori se u osobitom dijelu gramatike, kojega u ovoj knjizi nema, a zove se tvorba riječî.

b) Gotovo u svakom obliku nalazimo dvoje: jedno je osnova, drugo su nastavci; na pr. u oblicima *jèlena*, *jèlenu*, *jèlenom* i t. d. *jelen* je osnova, *-a, -u*, *-om* su nastavci[1]); u *plètêm*, *plètêš*, *plètê* i t. d. *plet* je osnova, *-em*, *-eš*, *-e* su nastavci. Osnova se u oblicima iste riječi ne mijenja, a nastavci se mijenjaju. Katkad se različni oblici iste riječi tvore od dvije osnove; imamo na pr. osnove *ber* i *bra;* od prve je *bȅrêm—bȅrêš* i t. d., od druge *brä-ti*, *brä-h* i t. d. Što velimo, da se osnova ne mijenja, tome se ne protivi, što na pr. prema nominativu *rúk-a* imamo lokativ *rúc-i*, ili što prema sadašnjemu

[1]) I oblik *jèlen*, koji služi za nominativ jednine, imao je nekad svoj nastavak, a to je bio poluglas ь (t. j. bilo je: jelenь); pošto je poluglas otpao (vidi §. 7*b*), ostala je sama osnova.

vremenu *plèt-êm* imamo u neodređenom načinu *plès-ti*, jer s ovakovim promjenama osnove, koje su nastale po osobitim zakonima (vidi o pomenuta dva primjera §. 24. i 27*b*), nije skopčano nikakvo osobito značenje ovoga ili onog oblika; *rúci* je na pr. tako isto lokativ kao i *glávi*, gdje se osnova ni malo nije promijenila; *plèsti* je tako isto neodređeni način kao i na pr. *čúti*, gdje u osnovi nema nikakve promjene i t. d.[1])

c) Oblike imaju ove riječi: imenice (lat. substantiva), pridjevi (lat. adiectiva), zamjenice (lat. pronomina), brojevi (lat. numeralia), glagoli (lat. verba). Ostale se riječi ne mijenjaju te svagda imaju samo jedan oblik; to su prilozi (lat. adverbia), prijedlozi (lat. praepositiones), veznici (lat. coniunctiones) i uzvici (lat. interiectiones).

d) Mijenjanje oblika u imenica, pridjeva, zamjenica i u brojeva zove se sklanjanje (lat. declinatio), a mijenjanje oblika u glagola zove se sprezanje (lat. coniugatio).

SKLANJANJE.

U opće o sklanjanju.

§. **44**. a) Riječi, koje se sklanjaju, trojakoga su roda; jedne su muškoga, druge su ženskoga, treće su srednjega. Među imenicama muškoga je roda na pr. riječ *jèlen*, ženskoga na pr. riječ *gláva*, srednjega na pr. riječ *sèlo*; među pridjevima, zamjenicama i brojevima muškoga su roda na pr. *žût*, *òvâj*, *jèdan*, ženskoga su *žúta*, *òvâ*, *jèdna*, srednjega *žúto*, *òvô*, *jèdno*. Vrlo je malo riječi, koje se sklanjaju, a nijesu nikakvoga roda; to su zamjenice *jâ*, *tî* i brojevi *trî*, *čètiri*.

b) U sklanjanju imamo tri broja: jedninu (lat. singularis), množinu (lat. pluralis) i dvojinu (lat. dualis). Dvojina se ponajviše ne razlikuje od množine, a i nemaju je sve riječi; ona se govori samo uz brojeve *dvâ*, *ȍba* (ȍbadvâ), *trî*, *čètiri*.

c) Za tim imamo u sklanjanju sedam padeža: 1. nominativ, 2. genitiv, 3. dativ, 4. akuzativ, 5. vokativ, 6. lokativ i

---

[1]) Tako i jedan isti nastavak glasi katkad dvojako, na pr. u instrumentalu jedn. imenica muškoga roda imamo *-om* (na pr. *jèlên-om*) pored *-em* (na pr. *oráč-em*); ovo je jedno i drugo isti nastavak, a razlika mu izlazi iz glasa, što stoji pred njim (v. §. 9*a*).

7. instrumental. Sve ove padeže kao osobite oblike pravo govoreći nalazimo samo u jednini, a u množini je samo pet oblika, zašto dativ, lokativ i instrumental množine glase danas jednako[1]). A u dvojini je još manje oblika nego i u množini, kako ćemo vidjeti.

Imenice muškog roda.

§. **45.** Za primjere ćemo uzeti riječi *jèlen*, *òrâč*, *Mârko*, *Mïloje*, od kojih se prva svršuje na nenepčani, a druga na nepčani suglasnik, i otud dolazi razlika u nekim oblicima; istu razliku u zadnjemu svojem suglasniku pokazuje treća i četvrta riječ jedna prema drugoj. Prve dvije riječi nemaju danas nastavka u nominativu jednine, a druge dvije imaju ga.

Jedn.	N.	jèlen	òrâč	*Množ.* N.	jèlen-i	oráč-i
	G.	jèlen-a	oráč-a	G.	jȅlên-â	oráč-â
	D.	jèlen-u	oráč-u	D.	jèlen-ima	oráč-ima
	A.	jèlen-a	oráč-a	A.	jèlen-e	oráč-e
	V.	jèlen-e	ȍrâč-u	V.	jèlen-i	ȍrâč-i
	L.	jèlen-u	oráč-u	L.	jèlen-ima	oráč-ima
	I.	jèlen-om	oráč-em	I.	jèlen-ima	oráč-ima

Dvoj. N. A. V. jèlen-a oráč-a

Jedn.	N.	Mârk-o	Mïloj-e
	G.	Mârk-a	Mïloj-a
	D.	Mârk-u	Mïloj-u
	A.	Mârk-a	Mïloj-a
	V.	Mârk-o	Mïloj-e
	L.	Mârk-u	Mïloj-u
	I.	Mârk-om	Mïloj-em

Dvoj. N. A. V. Mârk-a Mïloj-a.

§. **46.** a) Mnoge riječi, što se sklanjaju kao *jèlen*, *òrâč*, imaju pomično *a*, o kojemu se govori u §. 7. i 8. Tamo smo vidjeli, da to pomično *a* stoji u nominativu jedn., na pr. *stärac*, *òvan*, *päs*, *sän*, *òganj*, *vȍsak* i t. d. za to, da ne budu dva suglasnika jedan do

[1]) U jednini služi za dativ i lokativ svagda isti oblik, ali se ova dva padeža često razlikuju akcentom (vidi u §. 61*b*, 80*b*); za to ne možemo reći, da je u jednini samo šest padeža. A tako i u množini vokativ je svojim oblikom svagda jednak nominativu, ali je često razlika u akcentu; na pr. oráči—ȍrâči, žène—žȅne i dr.

drugoga na kraju riječi (da ne bude na pr. *starc*, *ovn*, *ps* i t. d., što bi teško bilo izgovarati); a gdje ta dva suglasnika ne stoje na kraju, tamo nema među njima pomičnoga *a*, jer se riječ i bez njega lako izgovara, dakle na pr. *stârca*, *stârcu*, *stârci*, *stârcima*, *óvna*, *óvnu*, *òvnovi*, *psä*, *psü*, *psöm*, *psï*, *snä*, *snü*, *ògnja*, *ògnju*, *ògnjem*, *vöska*, *vösku* i t. d. Samo još treba dodati, da pomično *a* stoji i u genitivu množ., imamo na pr. *stärâca*, *pásâ*; tako je i *kònâcâ* (od *kònac*—*kónca*), *lovácâ* (od: lòvac—lóvca), *pòčetâkâ* (od: počétak—početka), *vjĕtârâ* (od: vjĕtar—vjĕtra) i t. d. Ovo se na prvi pogled čini protivno onome pravilu o pomičnom *a*, jer u genitivu množ. *stärâcâ*, *vjĕtârâ* i t. d. ne stoje suglasnici na kraju riječi, dakle ih ne bi trebalo rastavljati pomičnim *a*. Ali treba upamtiti, da se ovaj padež govorio nekad bez današnjega skrajnjeg *a*; govorilo se na pr. *stärâc*, *vjĕtâr* i t. d. Tu dakle pomično *a*, koje je produljeno, stoji po zakonu, zašto bi bez njega bila na kraju dva suglasnika. Ovo pomično *a* ostalo je u genitivu množ. i onda, kad se na kraju dodalo *-â*; t. j. kad je negdašnje *stärâc*, *vjĕtâr* i t. d. okrenuto u današnje *stärâcâ*, *vjĕtârâ* i t. d.

b) U gdjekojih riječi prodrlo je pomično *a* iz nominativa jedn. i genitiva množ. poradi lakšega izgovora u sve druge padeže, i takovo *a* onda više nije pomično. Takve su riječi: *dâžd*, *läv*, *mäč*, *pânj*, te imamo na pr. u genitivu jedn. *dážda*, *läva*, *màča*, *pánja*; tako i *lòznac* (ime grahu), *òstan* ima u gen. *loznàca*, *òstana*. — Riječ *kòzlac* ima u gen. *kozlàca* i *kozàlca*, pa prema tome ima i u nom. dvojako: ne samo, kako je rečeno, već također *kozàlac*. Tako i pored *mudàrac*, gen. *mudàrca* govore i pišu gdjekoji *mùdrac*, gen. *mudràca*.

c) Gdjekoje riječi mogu imati i ne imati pomično *a* u gen. i u drugim padežima, tako od *gràbar*, *hr̀bat*, *ìguman*, *Gràčac* (ime mjestu, tako se piše mjesto *Gradčac* po §. 19*a*) imamo ne samo *gràbara*, *hr̀bata*, *ìgumana*, *Gračàca*, već i *gràbra*[1]), *hȑpta*, *ìgumna*, *Gràčca*. Od *sän* imamo u gen. i *snä* i *säna*, od *Bìhać* (ime mjestu) i *Bîšća* (vidi u §. 18*f*) i *Bìhaća*.

d) Pomično se *a*, kako znamo iz §. 7. i 8., razvilo ili iz staroga poluglasa jednoga i drugog (t. j. iz ъ i ь) ili se razvilo sámo iz sebe u riječima, koje nekad među dva suglasnika nijesu imale ništa. Ali u vrlo mnogo riječi, gdje mi danas imamo *a*, stoji ono od pamtivijeka, i takovo *a* ne može biti pomično. Imamo ga na pr. u riječima *Mìlan*, *šàran*, *dràgan*, *tòvar*; njima genitiv ne može

[1]) Ova riječ glasi također u nom. *gräb*. u gen. *gràba*.

drukčije glasiti nego *Mìlana, šàrana, dràgana, tòvara* i t. d. — Ovakovih riječi s nepomičnim *a*, koje je kratko, malo ima, a vrlo ih mnogo ima, u kojih je to *a* dugo; na pr. *kòpāč, otìmāč, òbičāj, òkršāj, jùnāk, tèžāk, žùpân, čùvâr, rešètâr, vinogràdâr, kočìjāš, velìkāš, Hr̀vât, rùkāv* i t. d. Gdje je u nomin. ovakovo dugo *a*, ono ne ispada u drugim padežima nikad (izuzetak je samo riječ *dân*, koja u nominativu množine može glasiti *dnȉ* pored *dâni*; vidi o toj riječi u §. 58*c*).

e) Da riječi, kojima se osnova svršuje na *st, št, zd, žd* (na pr. *lîst, plȁšt, grôzd, dâžd*), ne umeću *a* među ta dva suglasnika, to je rečeno već u §. 8*d*.

f) Budući da od svih samoglasnika samo *a* može biti pomično, za to ni jedan drugi, koji u nominativu jedn. među dva suglasnika stoji, ne može u drugim padežima ispadati. Riječi na pr. *plèter, pȅpeo, kòsiter, Jùpiter* ne mogu u gen. glasiti drukčije nego *plètera, pȅpela, kòsitera, Jùpitera.* Tako nije dobro u nominativu *Aleksander*, jer od toga bi genitiv morao glasiti *Aleksandera*; ali budući da tako u genitivu nitko ne govori i ne piše, već svi govore i pišu *Alèksândra*, za to i nominativ mora glasiti *Alèksândar* (ili *Alèksândro*).

g) U imenica uzetih iz drugih jezika (ponajviše iz latinskoga i grčkoga) vrlo rado ostaju dva suglasnika na kraju nominativa jedn. nerastavljeni samoglasom *a*; na pr. *àgent, ȁkt, dìftong, kòncert, pàtent, prezìdent, pȕnč, rècept, smàragd, tàlent* i dr. To vrijedi i za sopstvena imena, uzeta iz tih jezika, na pr. *Àristarh, Dàmask, Kòrint, Lèopold, Mȁrt, Ròbert, Sìgismund* i dr. Od ovih riječi i imena mogu nekoje primiti *a* među skrajnja dva suglasnika; na pr. dobro je također: *kòncerat, pàtenat, tàlenat, Dàmasak*; ali bi vrlo neobično bilo na pr. *diftonag, punač, recepat, Aristarah.* Imena kao *Lèopold, Ròbert, Sìgismund* ne će nitko govoriti ni pisati s umetnutim *a*; ali može također biti *Lèopoldo, Ròberto, Sìgismundo* i t. d., a tako je i *Mârko.* Samo ako je skrajnji suglasnik *r*, onda se mora umetnuti *a*; tako na pr. imamo *Alèksândar, Kìpar, skȅptar* (genit. *Alèksândra, Kìpra, skȅptra*); takvo je i svemu narodu dobro poznato ime *Pȅtar* (gen. *Pètra*). A bolje je i *psȁlam* nego li *psȁlm.* — Sve, što je ovdje rečeno o nominativu jedn., vrijedi i za genit. množ. Dobro je dakle na pr. u tom padežu *ȁgêntâ, ȁktâ, dȉftôngâ, kòncêrtâ, pàtêntâ, rècêptâ, tàlêntâ* i t. d., ali može biti i *kòncerâtâ, pàtenâtâ, tàlenâtâ* i dr.; sasma bi neobično bilo: *diftonaga, recepata* i dr.

§. **47**. a) Iz §. 29. znamo, da *l* po pravilu na svršetku riječi i na svršetku sloga prelazi u *o*; tako na pr. imenice *kȍtao*, *pòsao*, *pȅpeo* govore se tako, a ne *kotal*, *posal*, *pepel*; što se *l* u genitivu jedn. i u ostalim padežima ne mijenja, to je sasvim po zakonu, jer ne stoji na svršetku riječi ni na svršetku sloga: dakle na pr. *kòtla*, *kòtlu*, *pòsla*, *pȅpelu* i t. d. Po zakonu je i to, što imenice na pr. *kȕdilac*, *prȁtilac*, *vládalac*, *žȇtelac* i druge takve na *-lac* imaju u genit. jedn. *kȕdioca*, *prȁtioca*, *vládaoca*, *žȇteoca*, u dat. *kȕdiocu*, *prȁtiocu* i t. d. To je za to, jer bi od osnova na pr. *kudilc*, *žetelc* genitiv jedn. morao upravo glasiti *kudilca*, *žetelca*, dativ *kudilcu*, *žetelcu* i t. d., a tu *l* stoji na svršetku sloga (t. j. ku-dil-ca, že-tel-cu), pak se po zakonu pretvara u *o*. U genitivu množ. svršuju se te riječi na *-laca*, dakle na pr. *kȕdīlācā*, *žȇtelācā* i t. d. Zlo bi bilo *kudioca*, *žeteoca* u genitivu množ., kao što ni u nominativu jedn. ne bi valjalo *kudioc*, *žeteoc*. Budući da nominativ jedn. i genitiv množ. moraju po onome, što nam je već poznato, imati među skrajnja dva suglasnika od osnove pomično *a*, za to od osnova *kudilc*, *žetelc* i t d. ne mogu rečeni padeži drukčije glasiti nego *kȕdilac*, *žȇtelac*, *kȕdīlācā*, *žȇtelācā* i t. d.

b) U §. 29*a* rečeno je, da od *oo*, koje je postalo od *ol*, nastaje *ō*, na pr. u nomin. jedn. *sòkô*, *vô* (gen. *sokòla*, *vòla*), tako i u gen. *kóca*, *vóka*, u dat. *kócu*, *vóku* (nom. *kòlac*, *vòlak*) i t. d. U §. 29*b* rečeno je, da ima riječi. koje u nominativu jedn. ostavljaju na kraju *l*, na pr. *ȁpostol*, *vâl* i t. d., a drugima u sredini riječi da *l* ostaje nepromijenjeno, na pr. *anđélka* (od *anđélak*), *žâlca* (od *žȁlac*) i t. d. U §. 29*c* vidjeli smo, da neke riječi mogu imati i *l* i *o*, na pr. *ânđel* i *ânđeo*, *stradálca* i *strádaoca* i t. d.

§. **48**. a) Od osnova *mozg*, *drozg* glasi nominativ jedn. *mȍzak*, *drôzak* (ime ptici, koja se zove i *drôzd*); u svim drugim oblicima ostaje *g*, na pr. gen. *mȍzga*, *drôzga*, dat. *mȍzgu*, *drôzgu* i t. d.

b) Pored običnijega *kȁmên*, *krȅmên*, *plȁmên* govori se gdješto u narodu *kȁm*, *krȅm*, *plȁm*; ali u ostalim padežima samo *kȁmena*, *krȅmena*, *plȁmena*, *kȁmenu* i t. d. Mjesto *kȁmên* ili *kȁm* čuje se u narodu gdješto i oblik *kȁmi* (genit. *kȁmena* i t. d.).

§. **49**. a) Pravilo je za riječi ovoga sklanjanja, da im je akuzativ jedn. jednak s genitivom ili s nominativom jedn.; prvo vrijedi za one, koje znače što živo, a drugo za one, koje znače što neživo. Tako na pr. od riječi *jèlen*, *òrač*, *hrȃst*, *pòsao* glasi akuzativ jedn. *jèlena*, *oráča*, *hrȃst*, *pòsao*. — Za riječ *dȕh* upamtit ćemo, da u

akuz. jedn. može imati i kao riječi živa i kao riječi neživa značenja; može se na pr. reći: mišljahu, da vide *duha*, — jeste li primili *duha svetoga?* i: mišljahu, da vide *duh*, — jeste li primili *duh sveti?* — Kad se pod riječima, koje znače nešto neživo, misli kakvo čeljade, onda i one imaju akuzativ jednak s genitivom; na pr. da pita *mjeseca*, — ona iziđe pred *vjetra* (u narodnoj pripovijetki, gdje se o mjesecu i o vjetru govori kao o ljudma). Tako i riječi *mȑtvac*, *pòkôjnîk* imaju u akuz. jedn. *mrtvàca*, *pòkôjnîka*. Kad se riječ živa značenja uzima za što neživo, opet je akuzativ jednak s genitivom; na pr. čitao sam *pobratima* (ime novinama). Ali opet se govori: idemo u *sv. Ivan* (ime selu), popeo se na *Sòkô* (ime brdu).

b) Kad se odnosna zamjenica proteže na riječ muškoga roda neživa značenja te stoji u akuzativu jedn., obično zamjenica glasi tada *kòjî*, rijetko *kòga* (ili *kojega*). Na pr. to je kamen, *koji* odbaciše zidari, — oni su kao prah, *koji* rasipa vjetar, — ovo je dan, *koga* (ili *kojega*) slavimo svake godine. Kad se zamjenica *ga* (na pr. vîdîm *ga*) proteže na koju riječ neživa značenja, a uz nju stoji još kakav pridjev, onda je tome pridjevu akuzativ jednak s genitivom; na pr. uđosmo u grad te *ga svega* razgledasmo, — uzmi ovaj sag te *ga razastrta* odnesi u drugu sobu.

§. **50.** a) Vokativ jednine ima u ovom sklanjanju dva nastavka: *e* i *u*; prvi nastavak imaju imenice, koje se u nominativu jedn. svršuju na suglasnik, koji nije nepčan, a nastavak *u* imaju one imenice, koje se u nomin. jedn. svršuju na nepčani suglasnik (koji su suglasnici nepčani, koji li nijesu, to se vidi iz §. 6*c*). Tako dakle od imenica *gòlûb, národ*, *gròf*, *drûg*, *dûh*, *jùnâk*, *òrao* (postalo od: *oral*, vidi u §. 47*a*), *járam*, *jèlen*, *bìskup*, *dòbrotvor*, *Ìsus*, *brät*, *läv*, *òbraz* glasi vokativ jedn. *gòlûbe*, *národe*, *gröfe*, *drûže*, *dûše*, *jùnâče*, *ôrle*, *jârme*, *jèlene*, *bìskupe*, *dòbrotvore*, *Ìsuse*, *bräte*, *läve, òbraze*. Odavde vidimo, da glasovi *g*, *k*, *h* prelaze ispred *e* u ovom padežu u *ž*, *č, š*, dakle *drûže*, *dûše*, *jùnâče*; tako i od *vòjnîk*, *Bôg*, *siròmah* imamo *vòjnîče*, *Bòže*, *siròmaše* i t. d. (vidi u §. 22*a*).[1]) U drugu opet ruku riječi na pr. *òrâč, mlàdić*, *Đurađ*, *zävičâj*, *krâlj*, *kònj*, *velikâš*, *mûž* imaju u vokativu jedn. *òrâču*, *mlàdiću*, *Đûrđu*, *zävičâju*, *krâlju*, *kònju*, *vèlikâšu*, *mûžu*. Za riječi, što se u nomin. jedn. svršuju na *c*, moramo odjelito reći, da nemaju u vokativu jedn.

[1]) U akuzativu množ. ispred *e* nema te promjene, na pr. *junáke*, *drûge, siròmahe*. Vidi u §. 23.

nastavak *u* (premda je *c* nepčani glas), već nastavak *e*, pred kojim *c* prelazi u *č* (v. u §. 25*a*); na pr. *mjȅsēče*, *strȋče*, *tȑgōvče* od *mjȅsêc*, *strȋc*, *tȑgovac*.[1]) — Ako se pred *č* u vokat. nađe *s*, ono prelazi po §. 18*d* u *š*, a *šč* se dalje ne mijenja u *št* (vidi §. 31*a*); imamo na pr. *kȍšče* (od *kòsac*, mjesto *kosče*), *prȍšče* (od *pròsac*, mjesto *prosče*); tako imamo i *vȍšče* (od *vòzac*, mjesto *vozče*), *lȁšče* (od *làžac*, mjesto *lažče* po §. 17*m*). — Da riječi *knêz*, *vȉtêz* imaju u vokat. jedn. *knêže*, *vȉtêže*, to nam je poznato iz § 25*b*, otkle se vidi, da su to jedine dvije riječi, u kojih se *z* ispred *e* mijenja u *ž*.

b) U §. 9*c* rečeno je, da je u davnini i *r* u nekim riječima bio nepčani glas. Imamo u vokativu na pr. *glȁvāru*, *ljȅkāru*, *pȉsāru*, *pȁstīru*, *djȅvēru* od *glàvâr*, *ljèkâr*, *pàstîr*, *djèvêr*, jer je *r* tih imenica nekad bilo nepčano (t. j. izgovaralo se kao *rj* u jednom glasu). Ali sve ove riječi mogu imati u vokat. jedn. također *e*, dakle ne samo, kako je rečeno, već i: *glȁvāre*, *ljȅkāre*, *pȉsāre*, *pȁstīre*, *djȅvēre*, te je jedno i drugo jednako obično; samo od *gospòdâr* običnije je *gȍspodāru* nego li *gȍspodāre*. Imenice *cȁr*, *Lȁzār* također su nekad imale nepčano *r* (to se vidi otud, što se govori *cȁrev*, *Lȁzārev* kao *krȁljev*, *orȁčev*, a ne *carov*, *Lazarov* kao *brȁtov*, *Mìlanov*), pa opet u vokat. jedn. glase *cȁre*, *Lȁzāre* (a ne *caru*, *Lazaru*). Koje su riječi i u davnini imale obično *r* (t. j. koje nije nepčano), one imaju vokativ jedn. samo na *-e*, na pr. *dòbrotvore*, *jȁvore*, *kàluđere*, *mȃjstore*, *Tȍdore* i dr. od: *dòbrotvor*, *jȁvôr*, *kàluđer*, *mȃjstor*, *Tȍdor*.

c) Riječi na *-čak*, *-dak*, *-tak* s pomičnim *a* ponajviše se slabo govore u vokativu jedn., a kad im treba taj padež, izlazi im na *-u*, dakle na pr. *mȁčku*, *hlȁtku*, *pȁtku* (od *máčak*, *hládak*, *pátak*). Ovako bi se, po svoj prilici, kad bi trebalo reklo i *Ȍtočcu*, *stȁračcu* od *Otòčac*, *staràčac*; tako isto *òplećku* od *òplećak*, a valjada i *čȁsku*, *glȃsku* od *čásak*, *glásak*. Riječ *tétak*, koja se češće govori, ima u tom padežu pravilno *tȅće*. Od imenica *drȏzak*, *mȍzak* također nije vokativ običan, ali kad bi trebalo, reklo bi se *drȏzgu*, *mȍzgu*. — Riječ *sȉnak* ima u vokat. jedn. *sȋnko*, a *pòsinak* ima pravilno *pòsīnče* (u pjesmama se nalazi i *pòsīnko*).

d) U pjesmama se često nalaze oblici za vokativ jedn., koji se protive navedenim pravilima; tako se u njima nalaze oblici na pr. *krȃlje*, *zmȁje*, *Đȗrđe*, *Mȉloše* (mjesto pravilnih *krȃlju*, *zmȁju*, *Đȗrđu*, *Mȉlošu*); nalazi se: *kȍnjīcu*, *strȁhu*, *Frȁncūzu*, *Šȃpcu* (mjesto

[1]) U akuzativu množ. pred *e* nema te promjene, već se govori na pr. *mjȅsēce*, *tȑgōvce*.

pravilnoga *kȍnjiće, strȁše, Frȁncûze, Šâpče,* — ovo zadnje od *Šábac*, ime gradu). Katkad u pjesmama služi za vokativ jedn. isti oblik, koji i za nominativ jedn.; na pr. tako mi Boga, *carević* (mjesto *cȁreviću*)!, ne prolaz' me, *otac* dragi (mjesto *ȍče*)! *Jakšić Bogdan*, moj mio brajane (mjesto *Jȁkšiću Bȍgdâne*)!

§. **51.** a) Već je u §. 9*a*. rečeno, da iza nepčanih suglasnika u instrumentalu jedn. stoji nastavak *-em*, a iza suglasnika, koji nijesu nepčani, stoji *-om;* od nepčanih suglasnika ne izuzima se ovdje *c* kao pri vokativu jedn. Tako na pr. imamo *tȑgôvcem, orá-čem, prȉjateljem, mûžem* i t. d., — ali *jèlenom, brȁtom, grȁdom, junákom* i t. d. — Koje su riječi nekad imale na kraju osnove nepčano *r*, one su po pravilu imale u instrum. jedn. samo *-em*, a danas ponajviše imaju i *-em* i *-om* (ali je *-om* gotovo običnije); na pr. *gla-várem* i *glavárom, gospodárem* i *gospodárom, pisárem* i *pisárom, Lȁzâ-rem* i *Lȁzârom, pastírem* i *pastírom.* Riječ *cȁr* ima samo *cȁrem;* a *djȅvêr, ȍltâr* teško se čuju u narodu s *-em*, već valjada samo s *-om*, dakle: *djȅvêrom, oltárom.* U kojih riječi *r* nikad nije bilo nepčano, one imaju samo *-om;* na pr. *bȉserom, dârom, dȍbrotvorom, ȉzvorom, mâjstorom* i t. d.

b) Riječi na *št, žd* imaju u instrum. jedn. *-em;* na pr. od *plâšt, prîšt* glasi taj padež *plášt*e*m, príštem* (vidi u §. 31*b);* riječ *dâžd* ima u tom obliku *dȁždem* (vidi u §. 33*b*). Riječ *pût* ima *pútem* i *pútom;* prvi se oblik govori, kad je bez prijedloga, na pr. ode svojim *pútem,* — kojim ćeš *pútem* udariti?; drugi se oblik govori s prijedlozima, na pr. stoji pod *pútom,* — za onim *pútom* ima livada. Imenice *jêž, zêc* imaju u instrum. jedn. *jêžom* i *zêcom* (a *ježem* i *zecem* ne bi bilo obično). Neke riječi iza nepčanoga suglasnika mogu imati i *-em* i *-om;* takve su: *Béčem* i *Béčom* (od *Bêč*), *hmèljem* i *hmèljom, kŕpežem* i *kŕpežom, lúpežem* i *lúpežom, mjȅsêcem* i *mjȅsêcom, pàdežem* i *pàdežom, Sènjem* i *Sènjom* od: *Bêč, hmȅlj, kŕpež, lúpež, mjȅsêc, pàdež, Sȅnj.*

§. **52.** a) Jedne imenice imaju t. zv. kratku, a druge t. zv. dugu množinu; kratka je na pr. množina *cȓvi, kònji* od *cȓv, kȍnj,* a duga je na pr. *mȕževi, tòpovi* od *mûž, tȍp.* Mnoge imenice mogu imati i jednu i drugu množinu, na pr. *drûzi* i *drȕgovi, grâdi* i *grȁ-dovi, nóži* i *nóževi* od *drûg, grâd, nôž.*

b) U kratkoj množini glasovi *g, k, h,* pred *i* prelaze u *z, c, s* (vidi §. 24); na pr. imamo *drûzi, bùbrezi, junáci, ùnuci, dȕsi, sirò-masi,* tako isto *drûzima, bùbrezima, junácima, ùnucima, dȕsima, sirò-*

masima od: *drûg*, *bùbreg*, *jùnâk*, *ùnuk*, *dûh*, *siròmah*. U dugoj množini jedne imenice imaju *-ov-*, druge *-ev-;* među prve idu one, koje se u nominativu jedn. svršuju na suglasnik, koji nije nepčan, a među druge idu one imenice, koje se u tom padežu svršuju na nepčani suglasnik. Imamo dakle na pr. *gràdovi*, *tòpovi*, *pòslovi*, *vjètrovi*, — ali *mìševi*, *mùževi*, *čèšljevi*, *žr̀vnjevi* od *grâd*, *tȍp*, *pòsao*, *vjȅtar*, *mȉš*, *mûž*, *čèšalj*, *žr̀vanj*. Osobito treba spomenuti riječ *knêz*, koja ima u množini *knèzovi* i *knèževi;* sve druge riječi, koje se u nominativu jedn. svršuju na *z*, a imaju dugu množinu, ostavljaju *z* bez promjene, a iza njega dolazi *o*, na pr. *mràzovi*, *vìtezovi* od *mrȁz*, *vȉtêz*. Za riječi, koje se u nominativu jedn. svršuju na *c*, a tvore dugu množinu, treba upamtiti, da neke imaju *-cev-*, a druge *-čev-* (ali su u opće rijetke takve imenice, od kojih se tvori duga množina). Tako na pr. imamo *òcevi* (od *òtac*), *pàlcevi* (od *pȁlac*, kad znači ono u točka, u tom se značenju govori i *pȁoci;* a kad *pȁlac* znači onaj prst u ruke, onda ima u množini *pâlci;* u ovom drugom značenju gen. jedn. glasi *pâlca* i t. d., a u onome prvom *pȁoca* i t. d.), — ali *jàrčevi* (od *jàrac*), *šànčevi* (od *šànac*). Riječ *strîc* ima u dugoj množini *strícevi* i *stríčevi*, a *zêc* ima *zècevi*, *zèčevi* i *zècovi*. — Još ćemo reći, da od imenica, koje se u nominativu jedn. svršuju na *r*, samo jedna tvori dugu množinu s *-ev-*, a to je *cȁr: cȁrevi;* sve druge imaju *-ov-*, na pr. *dàrovi*, *čìrovi*, *djèverovi*, *vèprovi*, *vjètrovi* od *dâr*, *čîr*, *djȅvêr*, *vȅpar*, *vjȅtar*. — Za riječi, koje u nomin. jedn. imaju na kraju *št*, *žd*, upamtit ćemo, da u dugoj množini dobivaju *-ev-;* na pr. *hrúštevi*, *príštevi*, *dàždevi* od *hrûšt*, *prîšt*, *dâžd* (vidi u §. 31*b*, 33*b*).

c) Ponajviše imenica od jednoga sloga u nominativu jedn. ima i kratku i dugu množinu. Rijetke su, koje imaju samo kratku kao: *cr̂v*, *Čȅh*, *Gȑk*, *kȍnj*, *mrâv*, *pȁs*, *pȑst*, *ràk*, *Rȕs*, *Vlȁh*, *vlâs*, dakle samo: *cr̂vi*, *Čȅsi*, *Gȑci*, *kònji* i t. d., a nikad *crvovi*, *Čehovi* i t. d. Malo ima ovakovih imenica, koje su obične samo u dugoj množini, kao *cȁr*, *grȍb*, *mûž*, *pȍp*, *tȍp*, *vȏ;* od njih imamo *cȁrevi*, *gròbovi*, *mùževi* i t. d., a neobično bi bilo: *cari*, *grobi* i t. d. — Za riječ *pût* upamtit ćemo, da joj duga množina glasi *pútovi* (a *putevi* nije dobro); za riječ *sȁn*, da u dugoj množini ima i *snȍvi* i *sànovi*. Riječ *šȁv*, koja ima u genitivu jedn. *švȁ* i t. d., ima u množini *šàvovi*.

d) Koje riječi u nominativu jedn. imaju dva sloga i pomično *a*, one gotovo sve imaju kratku množinu, a nekoje pored kratke mogu imati i dugu. Tako na pr. *bûbnji* i *bùbnjevi* (od: bûbanj),

čvórci i *čvȍrkovi* (od: čvórak), *kòtli* i *kòtlovi* (od: kòtao), *lâkti* i *lȁktovi* (od: lâkat), *órli* i *ȍrlovi* (od: òrao), *òci* i *òcevi* (od: òtac), *óvni* i *ȍvnovi* (od: òvan), *pòsli* i *pòslovi* (od: pòsao), *sȕžnji* i *sȕžnjevi* (od: sȕžanj), *ȕgli* i *ȕglovi* (od: ȕgal), *vȅpri* i *vèprovi* (od: vȅpar), *vjȅtri* i *vjȅtrovi* (od: vjȅtar), *žȑvnji* i *žȑvnjevi* (od: žȑvanj) i t. d. Imenice *tòčak*, *trȍšak* nijesu obične u kratkoj množini, već u dugoj; ne govori se *točci*, *trošci*, već *tòčkovi*, *trȍškovi*. Mnogo ima imenica, koje imaju u nominativu jedn. dva sloga i pomično *a* te tvore samo kratku množinu; na pr. *bògac*, *čȁvao* (postalo od *čaval*), *kòsac*, *kŕmak*, *làžac*, *lònac*, *lòvac*, *mòmak*, *nȍkat*, *nòvac*, *pápak*, *pêdalj*, *rédak*, *stȁrac*, *súdac*, *žȁlac* i t. d. Te riječi glase u množini *bókci*, *čâvli*, *kòsci*, *kŕmci*, *làšci*, *lônci*, *lóvci*, *mòmci*, *nȍkti*, *nôvci*, *pápci*, *pêdlji*, *réci*, *stârci*, *súci*, *žâlci*.

e) Od riječi, koje u nomin. jedn. imaju dva sloga, a nemaju pomičnoga *a*, samo neke mogu (ali ne moraju) imati dugu množinu. Takve su na pr. *djȅvêr*, *gȁvrân*, *gȍlûb*, *jȁstrijeb* (u istočnom govoru *jȁstrêb*, u zapadnom *jȁstrîb*), *kȍlût*, *lȁbûd*, *mjȅhûr*, *nȅrâst*, *ȍbâd*, *pȍjâs*, *slȕčâj*, *vȉtêz*; one u množini glase *djȅverovi*, *gȁvranovi*, *jȁstrebovi* (mjesto *jastrjebovi*, vidi u §. 11*b*), *kȍlutovi*, *lȁbudovi*, *mjȅhurovi*, *nȅrastovi*, *ȍbadovi*, *pȍjasovi*, *slȕčajevi*, *vȉtezovi*, — ali je dobro i: *djȅveri*, *gȁvrâni*, *gȍlûbi*, *jȁstrijebi*, *kȍlûti* i t. d. Kako se vidi, sve ove riječi imaju u nomin. jedn. jaki kratki akcent na prvom slogu, a na drugom duljinu; samo jedna imenica ima, koja ovamo ide, a u nomin. jedn. je drukčije naglašena; to je *sòkô*, koja ima u množini *sokòlovi* i *sokòli*. — Veliko je mnoštvo riječi od dva sloga u nomin. jedn. bez pomičnoga *a*, koje tvore samo kratku množinu; takve su na pr. *bȉskup*, *ìzvor*, *jèlen*, *lúpež*, *mlȁdîć*, *národ*, *òbraz*, *òrâč*, *pûtnîk*, *rȁčûn*, *zákon*, *zlȍtvor* i t. d.

f) Od riječi, koje u nomin. jedn. imaju više od dva sloga, samo jedna može tvoriti dugu množinu; to je *prȉtîsak* (motka na slamnom krovu, koja slamu čuva od vjetra), kojoj imenici množina glasi *prȉtîsci* ili *prȉtîskovi*.

g) Tko zna kojoj imenici muškoga roda nominativ dulje množine, taj joj vrlo lako može znati i druge padeže tê množine, jer se nastavci ničim ne razlikuju od onih u kratkoj množini. Tako na pr. prema nominativu *grȁdovi*, *mȕževi* imamo u genitivu *gradóvâ*, *mȕžêvâ*, u dativu, lokativu i u instrumentalu *grȁdovima*, *mȕževima*, u akuzativu *grȁdove*, *mȕževe;* a vokativ je dakako kao nominativ.

§. **53.** Koje se riječi u nominativu jedn. svršuju na *in* ili *anin* ili *janin* te znače ljude, one tvore množinu bez *in*. Tako na

pr. od *Àrapin*, *Sr̀bin*, *kàurin*, *kr̀šćanin*, *Rímljanin*, *Vînkôrčanin* glasi nominativ množ. *Àrapi*, *Sr̀bi*, *kàuri*, *kr̀šćani*, *Rímljani*, *Vînkôrčani*, genitiv množ. *Ārâpâ*, *Sr̄bâ*, *kāûrâ* i t. d., dativ, lokativ i instrum. množ. *Àrapima*, *Sr̀bima* i t. d., akuzativ množ. *Àrape* i t. d. Evo još nekoliko takovih imenica: *Báčvanin*, *Banáćanin* (postalo od: Banatjanin po §. 30*f*), *Bùgarin*, *čòbanin*, *dvòranin*, *grā̀đanin* (od: grad-janin po §. 30*f*), *Làtinin*, *Ličanin* (od: Lik-janin po §. 30*i*), *Ȕgrin*, *Zágrepčanin* (od: Zagrebc-janin po §. 17*b* i 30*e*) i t. d. Ovim se riječma pridružuje i *Tùrčin* (od: Turk-in po §. 22*b*), kojoj nom. množine glasi *Tûrci* (od: Turk-i po §. 24), genit. množ. *Tūrākâ* (s pomičnim *a*), dat. *Tûrcima*, akuz. *Tûrke*. — Od ovoga pravila o ispadanju rečenoga *-in-* u množini ima nekoliko izuzetaka; tako riječi *domàćin*, *gòňčin*, *nèrādin* (t. j. čovjek, koji ne će da radi), *râdin* (t. j. čovjek, koji rado radi), *tùđin* ne izbacuju to *-in-* u množini, te se govori: *domàćini*, *gòňčini*, *nèrādini*, *rádini*, *tùđini*. Ništa se ne izbacuje ni u riječima, koje se u nomin. jednine svršuju na *-īn*, i koje ne znače ljude, na pr. *àršīn*, *cèkīn*, *dùrbīn*, *magàzīn*, *pèrčīn*, *šàrīn* (t. j. šaren konj) i dr. — Kakovu množinu imaju imenice *gospòdin*, *vlastèlin*, reći će se u §. 58 *d*, *f*.

§. **54**. a) Nekoliko imenica ovoga sklanjanja ima u genitivu množ. nastavak *ī*: to su *crv*, *dìnār*, *gôst*, *hvât*, *mjȇsēc*, *mrâv*, *nȍkat*, *pâr* (na pr. kad se veli *pâr* pilića), *pr̂st*, *pût* (na pr. kad se veli *jedàn pût*, *dvá pûta* u značenju njemačkoga »mal«, na pr. einmal, zweimal i t. d.), *sàhat* (ili *sât*). Genitiv množ. tim imenicama glasi: *cŕvī*, *dinárī* (ali i *dinárā*), *gòstī*, *hvátī* (pored *hvátâ*), *mjesécī* (pored *mjesécā*), *mrávī*, *nòktī*, *párī* (pored *párâ*), *pr̀stī*, *pútī* (pored *pútâ*), *sahátī* ili *sátī* (pored *sahátâ* ili *sátâ*). Mjesto *gòstī* govori se i *gòstijû*, mjesto *nòktī* također *nòktijû* i *nokátâ*, mjesto *pr̀stī* također *pr̀stijû* i *pr̄stâ*.

b) Riječi, kojima je zadnji samoglasnik od osnove staro kratko *ě* (danas *je*), one u genitivu množ. taj glas ne produljuju u *ije*, već u *jē*; na pr. od *mèdvjed*, *òbjed*, *ùvjet* glasi taj padež *mȅdvjēdâ*, *ȍbjēdâ*, *ȕvjētâ*; zlo bi bilo *medvijeda* i t. d. Tako i od riječi *djȅd* glasi genitiv množ. *djēdâ* (a ne *dijeda*; ali može dakako biti i *djȅdôvâ*). Vidi o tome u §. 11*a*.

§. **55**. a) U zajedničkom padežu za dativ, lokativ i instrumental množ. riječ *kȍnj* ima *kȍnjma*, a oblik *konjima* nije običan. Pored *zúbima* (od *zûb*) govori se i *zúbma*. U pjesmama se nalazi i od drugih riječi u ovom obliku *ma* mjesto *ima*, na pr. *buzdovánma*, *čadòrma*, *rukávma*, *grȁdovma*, *drȕmovma*, *svȁtovma*.

b) Za dativ množ. nalazi se mjesto *-ima* i starinski oblik na *-om* (*em*), koji se danas u narodu slabo nalazi, na pr. *jèlenom*, *oráčem*, *zákonom*, *grădovom*, *tr̀gôvcem*, *králjevom* i t. d. Mnogo je običnije: *jèlenima*, *oráčima* i t. d.

§. **56**. Riječ *gôst* ima u akuzativu množine oblik *gȍsti* (na pr. idemo ȕ *gosti*), ali je *gȍste* (na pr. idemo ȕ *goste*) običniji oblik.

§. **57**. Za lokativ množ. nalazi se mjesto *-ima* i starinski nastavak *-ih*; na pr. *jèlenih*, *oráčih*, *grădovih*, *Vînkovcih* i t. d., ali je *jèlenima*, *oráčima* i t. d. mnogo običnije. Mjesto *ih* upotrebljava se i nastavak *ijeh*, na pr. *grădovijeh*, ali taj je oblik još rjeđi od onoga na *-ih*. — Tako i za instrumental množ. ima starinski nastavak *i*, na pr. *jèleni*, *oráči*, *grădovi*, *pòtočići* i t. d., ali i tu je oblik na *-ima* mnogo običniji, na pr. *jèlenima* i t. d.

§. **58**. a) Riječ *brăt* mjesto prave množine ima zbirni (kolektivni) oblik *brăća*, koji se sklanja sasvim kao jednina ženskih riječi na *a* (na pr. *žèna*) i nema množine. U pjesmama se nalazi i prava množina od riječi *brăt*, ali samo u genitivu, na pr. devet *brâtā*.

b) Riječ *čȍvjek* ne tvori sama od sebe množine, već se u množini govori *ljûdi* za nom. i vok., *ljúdî* za gen., *ljúdma* ili *ljúdima* za dat., lokat., instr., *ljûde* za akuz. Od *nȅčovjek* množina je *nȅljûdi*.

c) Riječ *dăn* ima gotovo u svim padežima po dva ili po tri i čak po četiri oblika. Evo ih: Jedn. N. A. *dăn*, G. *dâna*, *dnȅva*, *dnȅvi*, *dnȅ*, D. *dânu*, *dnȅvi*, *dnȅ*, V. *dâne*, L. *dánu*, *dnȅvu*, *dnȅvi*, *dnȅ*, I. *dânom*, *dnȅvom*, *dnêvlju*, *dnȅvi*. Množ. N. V. *dâni*, *dnȅvi*, *dnȉ*, G. *dánâ*, *dnêvâ*, D. L. I. *dânima*, *dnȉma*, A. *dâne*, *dnȅve*, *dnȅvi*, *dnȅ*. Dvoj. N. A. V. *dâna*, *dnî*. — Svi ovi oblici nijesu jednako obični; najobičniji su oni, koji među *d* i *n* imaju *a* (*dâna*, *dânu* i t. d.); posve je običan i oblik *dnȅ* za genit. i lokat. jedn., na pr. do Petrova *dnȅ*, po Spasovu *dnȅ*, za akuz. množ., na pr. u one *dnȅ*; ostali su (u književnom jeziku) manje obični[1]. — Riječ *blâgdăn* može se sklanjati: gen. **blâgdâna**, dat. *blâgdânu* i t. d., ali može i tako biti, da se oba dijela ove složene riječi sklanjaju, te se onda nom. jedn. piše *blâg dăn*, a genit. jedn. je *blága dnê*, dat. jedn. *blágu dânu*, nominat. množ. *blági dnȉ* ili *blági dâni* i t. d.

---

[1]) Još treba spomenuti oblike *dànjôm* i *dȁnju*, koji su upravo instrumental jedn., ali danas ne služe više kao padež (ne mogu stajati s pridjevom ni s prijedlogom, ne može se na pr. reći: *lijepom danjom* ili *s danju*), nego samo kao prilozi (na pr. *dànjôm* putujemo, — za što *dȁnju* spavaš?).

d) Imenica *gospòdin* ima mjesto prave svoje množine zbirni oblik *gospòda*, koji se sklanja onako kao i *brăća*; vidi pod *a*.

e) Riječ *vëčê* izgubila je na kraju *r*; genit. jedn. glasi joj *vëčera*, dat. *vëčeru* i t. d. Kad se tako sklanja, onda je muškoga i srednjega roda; govori se na pr. *dobàr vëčê, lijèpo vëčê.* To vrijedi samo za jedninu; u množini je ta riječ ženskoga roda i sklanja se kao *stvâr* (vidi u §. 71.), na pr. u nom. jedn. *lijèpe vëčeri.* Ali i u jedn. može ta riječ biti također ženskoga roda, samo onda ima u nom. jedn. na kraju *r*, a u drugim padežima jedn. sklanja se kao *stvâr;* dakle nom. *přvâ vëčêr*, gen. *přvê vëčeri* i t. d. — Različna je od ovoga riječ i oblikom i značenjem *vèčera*, gen. *vèčerê* i t. d.

f) Imenica *vlastèlin* može u množini imati dvojako: nominat. *vlastèli*, gen. *vlastélâ*, dat., lok., instr. *vlastèlima*, akuz. *vlastèle*, — ili nom. *vlastèla*, gen. *vlastèle*, dat. *vlastèli* i t. d. Ovo drugo je zbirna imenica kao *brăća* (vidi pod *a*) i *gospòda* (vidi pod *d*)

§. **59.** a) Nastavak *o* u nomin. jedn. kao *Mârko* imaju i dosta mnoga druga imena i obične riječi; na pr. *Alèksândro*, *Dànilo*, *Gàvrilo*, *Mànôjlo*, *Mírko*, *Žîvko*, *bábo*, *póbro*, *próto*, *stríko*, *zèlênko*. Dosta se često ovo *o* nalazi također iza nepčanih suglasnika, iza kojih bi po zakonu moralo prijeći u *e* (vidi §. 9*b*), na pr. *Bóžo*, *Grújo*, *Míćo*, *Míšo*, *Vújo*, *kŕnjo*, *mŕšo*, *újo*, *ríđo*, *zlóćo*. Tako isto ne stoji *e* samo iza nepčanih suglasnika, na pr. *Blăgoje*, *Đôrđe*, *Mìloje*, *Rădoje*, *Văsilije*, već i iza drugih, na pr. *Gòrčile*, *Ráde*, *Víde*, *Vúle*, *brále* (od milosti mjesto: *brăt*), *kále* (od milosti mjesto: *kàluđer*). U instr. jedn. stoji *-em* samo iza nepčanih suglasnika, na pr. *Mìlojem*, *Văsilijem*, *Đôrđem*; iza drugih je suglasnika u tom padežu *-om*, makar bilo u nominativu *e*, na pr. *Rádom*, *Vúlom*, *brálom* (od *Ráde*, *Vúle*, *brále*), dakle kao na pr. *Mârkom*, *Mànôjlom*, *zèlênkom*.

b) Mnoga od ovih imena i imenica sklanjaju se često kao ženske riječi, koje se u nomin. jedn. svršuju na *-a*, na pr. *žèna*. Dakle na pr. nom. *Đúro*, *bábo*, gen. *Đúrê*, *bábê*, dat. i lok. *Đúri*, *bábi*, akuz. *Đúru*, *bábu* (vok. *Đūro*, *bâbo*), instr. *Đúrôm*, *bábôm*. Takova su imena i obične riječi još: *Fránjo*, *Jóco*, *Máto*, *Míćo*, *Péro*, *Váso*, *próto*, *stríko*, *újo* i dr. U istočnim krajevima ovakova imena i obične riječi imaju i nomin. po sklanjanju ženskih riječi te im izlazi na *a*, na pr. *Đúra*, *Péra*, *Vása*, *próta*, *úja* i t. d. Ona imena, koja u nom. jedn. izlaze na *-ije*, na pr. *Dimìtrije*, *Ignjàtije*, *Timòtije*, mogu i u drugim krajevima izlaziti u tom padežu također na *-ija*, dakle na pr. *Dimìtrija*, *Ignjàtija*, *Timòtija* i t. d. Tko veli u nomin.

Dimìtrije, on sklanja to ime kao *Mìloje*, a koji veli *Dimìtrija*, on ga sklanja kao *žèna*, dakle gen. *Dimìtrijê*, dat. *Dimìtriji* i t. d.

c) Sva ova imena i obične riječi s nastavkom *o* ili *e* u nomin. jedn. vrlo se rijetko govore u množini, a kad im zatreba množina, sklanjaju se jedne kao muške riječi, na pr. nom. *Mârci*, *Mìloji*, gen. *Mărâkâ* (ili *Mârkâ*) *Mìlôjâ*, dat. *Mârcima*, *Mìlojima*, akuz. *Mârke*, *Mìloje*; tako bi bilo i *Răcloji*, *zèlênci*; — a druge se sklanjaju kao ženske, na pr. nom. *Đúre*, *Váse*, *próte* i t. d.

§. **60**. a) O dvojini u ovom sklanjanju nemamo mnogo upamtiti; njezin oblik za nominativ, akuzativ i vokativ glasi sasvim onako kao i genitiv jednine. U ostalim padežima nema razlike među dvojinom i množinom kao nigdje drugdje u sklanjanju tako ni ovdje.

b) Riječ *pût* kad znači njem. *mal*, može u nomin. i akuz. dvojine glasiti ne samo *púta*, nego i *pût*; dakle ne samo: *dvá pûta*, *trí pûta*, *čètiri púta*, već također *dvá pût*, *trí pût*, *četirì pût*.[1])

§. **61**. a) O akcentu riječî ovoga sklanjanja upamtit ćemo samo dvije stvari. U genitivu množ. zadnja dva samoglasa imaju uvijek duljinu. Imamo na pr. *jèlênâ*, *oráčâ*, *gradóvâ*, *lăvôvâ*, *mìševâ*, *lâvâ*, *mîšâ*, *kónjâ*, *králjâ*, *gospodárâ*, *dòbrotvôrâ*, *domàćînâ* i t. d. Iz nekih od ovih primjera vidi se, da na samoglasu drugom od kraja može s duljinom združen biti jaki ili slabi akcent.

b) Za dativ i lokativ jedn. služi jedan oblik; na pr. *jèlenu*, *oráču* je i jedan i drugi padež. Ali u mnogo riječi imamo između dativa i lokativa jedn. razliku u akcentu. Tako na pr. imenice *bôj*, *dâr*, *dŏgađâj*, *gòvôr*, *grâd*. *kămên*, *kljûn*, *lêd*, *mjèsêc*, *môst*, *ŏbičâj*, *ŏblâk*, *plămên*, *slŭčâj* i t. d. glase u dativu jedn. *bòju*, *dâru*, *dògađâju*, *gòvoru*, *grâdu*, *kămenu*, *kljûnu*, *lèdu*, *mjèsêcu*, *mòstu*, *ŏbičâju*, *ŏblâku*, *plămenu*, *slŭčâju* i t. d, — a u lokativu jedn. *bòju*, *dáru*, *događáju*, *govòru*, *grádu*, *kamènu*, *kljúnu*, *lèdu*, *mjesécu*, *mòstu*, *običáju*, *obláku*, *plamènu*, *slučáju*. Vrijedno je upamtiti, da se ovo razlikovanje nalazi samo u imenica, koje znače što neživo; za to na pr. riječi *Bôg*, *djèvêr*, *drûg*, *găvrân*, *gôst*, *gŭštêr*, *rìbâr*, *vûk*, *zmâj* i t. d. imaju isti akcent i u dativu i u lokativu jedn., t. j. *Bògu*, *djèveru*, *drûgu*, *găvrânu*, *gòstu*, *gŭšteru*, *rìbâru*, *vûku*, *zmâju*. Ali ima dosta imenica i neživa značenja, koje imaju isti akcent u pomenuta dva

---

[1]) Ovdje se može još dodati, da je bolje *jedàn pût* nego li *jedan puta*; bolje je pêt *pŭtâ* (ili *pútî*), dèsêt *pútâ* (ili *pútî*), nekoliko *pútâ* (ili *pútî*) nego: pet, deset, nekoliko *put*; t. j. genitiv množ. glasi *pútâ* ili *pútî*, a ne *pût*.

padeža; takve su na pr. *gröb*, *hrâst*, *komàdić*, *mlîn*, *nôž*, *plûg*, *rùkâv*, *snôp*, *tjèsnac*, *zimòvnîk* i t. d., — one za oba padeža imaju: *gròbu*, *hrástu*, *komàdiću*, *mlînu*, *nóžu*, *plûgu*, *rukávu*, *snòpu*, *tjesnàcu*, *zimovníku*.

Imenice srednjega roda.

§. **62**. Među ovim imenicama jedne u svim padežima jednine imaju isti broj slogova, kao na pr. imenice *sèlo*, *pölje*; druge imaju u genitivu, dativu, lokativu i instrumentalu jedan slog više nego li u ostala tri padeža (nom., akuz., vok.), za koje služi jedan oblik; takve su imenice na pr. *ȉme*, *táne*. Za to se za one prve dvije imenice veli, da ne rastu, a za ove druge dvije, da rastu. Među *sèlo* i *pölje* razlika je u skrajnjemu samoglasu, t. j. *o* stoji iza suglasnika, koji nije nepčan, a *e* iza suglasnika, koji jest. Među *ȉme* i *táne* razlika je u skrajnjemu suglasniku od osnove, koji je u nom. (akuz. i vok.) jedn. već odavno iščezao te je u prvoj riječi *n*, u drugoj *t*.

Jedn.	N.	sèl-o	pölj-e	*Množ.*	N.	sȅl-a	pòlj-a
	G.	sèl-a	pȍlj-a		G.	sêl-â	pólj-â
	D.	sèl-u	pölj-u		D.	sȅl-ima	pòlj-ima
	A.	sèl-o	pölj-e		A.	sȅl-a	pòlj-a
	V.	sèl-o	pölj-e		V.	sȅl-a	pòlj-a
	L.	sèl-u	pölj-u		L.	sȅl-ima	pòlj-ima
	I.	sèl-om	pölj-em		I.	sȅl-ima	pòlj-ima

Dvoj. N. A. V. sèl-a pölj-a.

Jedn.	N.	ȉme	táne	*Množ.*	N.	imèn-a	tanèt-a
	G.	ȉmen-a	tánet-a		G.	imén-â	tanét-â
	D.	ȉmen-u	tánet-u		D.	imèn-ima	tanèt-ima
	A.	ȉme	táne		A.	imèn-a	tanèt-a
	V.	ȉme	táne		V.	imèn-a	tanèt-a
	L.	ȉmen-u	tánet-u		L.	imèn-ima	tanèt-ima
	I.	ȉmen-om	tánet-om		I.	imèn-ima	tanèt-ima

Dvoj. N. A. V. ȉmen-a tánet-a.

§. **63**. a) Neke imenice mogu rasti i ne rasti, t. j. mogu se sklanjati i kao *sèlo* (pölje) i kao *táne*. Tako *úže* ima u genit. jedn. *úža* i *úžeta*, u nom. množ. *úža* i *užèta* i t. d.; tako i *pȕce* (postalo od *putce*) ima u genit. jedn. *pȕca* i *pȕceta*, u nom. množ. *pȕca* i *pucèta*, u genit. množ. *pûcâ* i *pȕtâcâ* (s pomičnim *a*) i *pucétâ*. Imenice *jáje*, *zvónce*, *psèto* mogu

dvojake oblike imati samo u jednini, dakle na pr. u genit. jedn. *jája* i *jàjeta*, *zvónca* i *zvónceta*, *psèta* i *psèteta*; u množini prva riječ ima samo *jája*, druga samo *zvónca*, a trećoj za množinu služe oblici *psì* (od: päs) ili *pàšćâd*. Riječ *dȑvo* ima dva različna značenja: 1. ono, što je isječeno za vatru ili za građu (njem. *Holz*), 2. ono, što iz zemlje raste sa stablom i granama (njem. *Baum*). U prvom smislu riječ *dȑvo* ima u jednini dvojako, na pr. u genit. *dȑva* i *dȑveta*, a u množini samo *dȑva*, *dŕvâ*, *dȑvima*; u drugom smislu ima riječ *dȑvo* jedninu također dvojako, na pr. u genit. *dȑva* i *dȑveta*, a u množini glasi samo *drvèta*, *drvétâ*, *drvètima*[1]).

b) Imenice *čȕdo*, *nèbo*, *tȉjelo* u jednini se sklanjaju kao *sèlo*, t. j. ne rastu, a u množini riječ *nèbo* ima samo *nebèsa*, *nebésâ*, *nebèsima*, dakle raste; a *čȕdo* i *tȉjelo* mogu rasti i ne rasti, te imamo ne samo *čudèsa*, *čudésâ*, *čudèsima*, *tjelèsa*, *tjelésâ*, *tjelèsima*, već također *čȕda*, *čȗdâ*, *čȕdima*, *tȉjela*, *tȉjelâ*, *tȉjelima*. Od riječi *kòlo* jednina je kao od *sèlo*, a u množini je *kolèsa*, kad znači isto, što točkovi a *kòla*, kad znači krug (u kojemu se igra.) Imenica *ȕho* u jednini ne raste, a u množini može imati *ušèsa* (gdje je *h* po zakonu ispred *e* prešlo u *š*, vidi §. 22*a*) pored *ȕši* (o ovom obliku vidi §. 69*a*).

§. **64**. a) Riječi, koje se sklanjaju kao *ìme*, nalazi se samo nekoliko: *brème*, *plème*, *prèzime*, *rȁme*, *sjème*, *šljème*, *tjème*, *vìme*, *vrijème* (kako se vidi, sve izlaze u nomin jedn. na *me*). Imenica, koje idu kao *táne*, ima mnogo više; takve su na pr. *dijète*, *golúpče*, *jȁre*, *júne*, *Làtînče*, *mòmče*, *prâse*, *ròpče*, *siròče*, *tèle*, *Tȕre*, *ùnuče*, *zvijère*, *ždrȉjebe* i t. d. Ove i slične imenice znače mlado od ljudi i od životinja; osim njih ima i drugih riječi, koje su uzete iz tuđih jezika (ponajviše iz turskoga) te znače različne stvari (a ne mlade životinje i čeljad); takve su na pr. *bȕre*, *ćèbe* (ili *ćèpe*), *dùgme*, *đȕbre*, *japùndže* (t. j. kabanica), *sìrće* (i *táne* je turska riječ).

b) Od imenica, što se sklanjaju kao *táne*, vrlo ih malo ima množinu po ovom sklanjanju; u §. 63*a* navedene su riječi *drvèta*, *pucèta*, *užèta*, a dodati se može još *ćebèta* (ili *ćepèta*) i dakako *tanèta*. Prava se množina riječima, što idu kao *táne*, različno naknađava; govori se na pr. *tèoci* (mjesto: telci po §. 29*a*), gen. *tȅlâcâ*, *jȁgânjci*, gen. *jȁganjâcâ*, *jȁrići*, *pȉlići* od: *tèle*, *jȁgnje*, *jȁre*, *pȉle*; govori se i: *tȅlâd*, *jȁgnjâd*, *jȁrâd*, *pȉlâd*, *mȍmčâd*, *Tȕrâd*, *zvjȅrâd*, *bȕrâd*, koje su zbirne imenice (a kako se sklanjaju, reći će se u §. 78*b*); zbirna

[1]) Ista je razlika i u zbirnim imenicama od pomenute riječi: *dȑvlje* se uzima u prvome, *dȑvêće* u drugom smislu.

je imenica i *djèca*, koja ima samo padeže jednine, i to kao *žèna*, a govori se mjesto množine riječi *dijète*.

§. 65. a) Kao *sèlo* imaju u nomin. (akuz. i vok.) jedn. i mnoge druge riječi nastavak *-o*; na pr. *br̀do, djèlo, kòljeno, kòpito, lìko, mêso, pîvo, sìjeno, zlâto, žèljezo* i t. d. Iza nepčanih suglasnika prelazi po zakonu *o* u *e* (vidi u §. 9*a*), na pr. *grôžđe, ìnje, jáje, líce, òrûžje, píće, úže* i t. d. Samoglas *e* stoji također iza skupa *št* (vidi u §. 31*b*), na pr. *gòdište, ògnjîšte, prìstanîšte, ìtočîšte*. Iza onoga *r*, koje je nekad bilo nepčano, prelazi također *o* u *e* (vidi u §. 9*c*); takova je riječ *mòre*; a gdje *r* nikad nije bilo nepčano, tamo ostaje *o*, na pr. *pèro, srèbro*.

b) U instrum. jednine imaju nastavak *-om* one imenice, koje u nom. jedn. imaju *-em*. Imamo dakle na pr. *sèlom, br̀dom, žèljezom*, — ali *pòljem, lícem, òrûžjem* i t. d.

§. 66. a) Pomično *a* među dva suglasnika imaju samo neke imenice, što se sklanjaju kao *sèlo* i *pòlje* (ni jedna ga nema od onih, što idu kao *ìme, táne*), i to ga imaju samo u genitivu množ. Evo primjera: *br̀vânâ, dânâ, klubákâ, kopáljâ, pòvjesâmâ, rèbârâ, sedálâ, stabálâ, vesálâ, zálâ, zvonácâ* od: *br̀vno, dnò, klùpko* (postalo od *klùbko* po §. 17*b*), *kòplje, pòvjesmo, rèbro, sèdlo, stáblo, vèslo, zlò, zvónce*. Da riječ *pùce* ima u genit. *pùtâcâ* i *pûcâ*, to je rečeno već u §. 63*a*., tako i *sr̀ce* (postalo od *srdce* po §. 19*a*) ima *sr̀dâcâ* i *sr̂câ*. Riječi *gr̀oce* (vidi u §. 3), *kriòce, seòce* imaju svoje *o* mjesto negdašnjega *l* (po §. 29*a*), pa se to *l* u genit. množ. javlja: *gr̀lâcâ, krilácâ, selácâ*. Kojim se imenicama osnova svršuje na *st, št, zd*, one u genit. množ. ostaju bez pomičnoga *a*; tako od *mjèsto, ògnjîšte, gnijèzdo* glasi taj padež: *mjêstâ, ògnjîštâ, gnijèzdâ*[1]). Ovo, što je ovdje rečeno o pomičnom *a* u genit. množ., razumije se vrlo lako iz onoga, što je rečeno u §. 46*a*, *c*, 47*a*).

b) Riječi, koje u nomin. jedn. izlaze na *stvo*, kao na pr. *cârstvo, čúvstvo, svjedočànstvo* mogu genitiv množ. imati i s pomičnim *a* i bez njega; dakle ne samo *cârstâvâ, čùvstâvâ, svjedòčanstâvâ*, već također: *cârstvâ, čúvstvâ, svjedočánstvâ*. Tako i *drúštvo, próroštvo* ima *drùštâvâ, próroštâvâ* i *drúštvâ, prórôštvâ*.

c) Imenice *djèlo, ljèto, mjèsto, kòljeno* imaju u genitivu množ. *djêla, ljêtâ, mjêstâ, kòljêna* (a ne: *dijela, lijeta, mijesta, kolijena*). Vidi u §. 11*a* i 54*b*.

[1]) Tako i *grôžđe* ima u gen. množ. *grôžđâ*.

§. **67.** U sklanjanju muških riječi znamo (iz §. 52*b*), da se pred nastavkom *-ima* za dativ, lokativ i instrumental množine glasovi *g*, *k*, *h*, mijenjaju u *z*, *c*, *s*. Ovdje je vrlo malo riječi, kojima je zadnji suglas od osnove *g* ili *k* ili *h*, a k tome se i te sve ne govore u množini (kao na pr. *ĩko*, *mlijèko*). Od *blâgo*, *klùpko*, *päzuho* glasi pomenuti oblik po pravilu *blâzima*, *klùpcima*, *päzusima*; a od *ȍko*, *ȕho* kako je množina, vidjet ćemo u §. 69*a*.

§. **68.** U staro vrijeme bio je u dativu množ. mjesto današnjega *-ima* rastavak *-om* ili *-em*, na pr. *selom*, *poljem*. Toga je oblika do danas u narodu sasvim nestalo, te se govori svagda samo *sëlima*, *pòljima* i t. d. Mjesto *-ima* u lokat. i instrum. množine čuje se još i danas *-ih, -i*, na pr. *po selih*, *na brdih*, *pod koli, s imeni,* ali je u oba padeža *-ima* mnogo običnije, dakle: *pò selima*, *na bȑdima, pòd kolima*, *s imènima* i t. d. Pored *ih* u lokat. množ. čuje se katkad *-ijeh*, na pr. *po brdijeh*.

§. **69.** a) Riječi *ȍko*, *ȕho* sklanjaju se u jednini kao *sèlo;* a što se tiče množine, treba znati, da *ȕho* ima u N. A. V. *ȕši*, u G. *ùšijû* ili *ùšî*, u D. L. I. *ùšima* bez obzira, uzima li se ta riječ u značenju pravom ili u prenesenom (na pr. *ȕši* u lonca, čabra). Riječ *ȍko* u svojem pravom značenju ima množinu: N. A. V. *ȍči*, G. *òčijû* ili *òčî,* D. L. I. *òčima;* kad joj je značenje preneseno (kad se na pr. misli oko u mreže), onda ima množinu kao *sèlo*, ali samo u N. A. V. (*òka*) i u G. (*ókâ*)*;* a D. L. I. i u tom značenju glasi joj *òčima* (nikad *ocima*). Lokativ množ. može glasiti ne samo *òčima*, *ùšima*, već također *òčijû*, *ùšijû* (na pr. udario ga po *òčijû*, po *ùšijû*), ali je oblik na *-ima* običniji. Dodati treba, da su imenice *ȍko, ȕho* u jednini srednjega roda; istoga je roda i u množini *ȍko,* kad se uzima u prenesenom značenju (veli se na pr. *vëlika òka* i t. d.); u množini oblici *ȍči, òčijû* (*òčî*), *òčima*, *ȕši, ùšijû* (*ùšî*)*, ùšima* riječi su ženskoga roda; govori se na pr. *lijèpe ȍči*, *mòje ȕši.* Imenice *ȍko*, *ȕho* kad stoje s brojevima *dvâ*, *ȍba*, *trî*, *čètiri*, mogu u nom. i akuz. glasiti *ȍka, ȕha* (i to je onda oblik dvojine kao *dvâ sèla*, *trî pȍlja*)*;* govori se na pr. *dvâ ȍka, ȍba ȍka, dvâ ȕha*, *ȍba ȕha*, *trî ȍka*, *čètiri ȕha* i t. d. Ali se s tim brojevima mogu uzeti i oblici *ȍči, ȕši*, te se govori na pr. *dvìje ȍči*, *ȍbje ȕši*, *trî ȍči*, *čètiri ȕši.* — Da imenica *ȕho* ima u množini također *ušèsa*, rečeno je u §. 63*b*.

b) Imenica *plèće* može imati množinu sasvim pravilno, dakle nom. *plèća*, gen. *plèćâ* i t. d., te je u tom slučaju dakako srednjega

roda; ali u množini se može ta imenica sklanjati i kao riječi ženskoga roda, koje rastu (na pr. *stvâr*, vidi u §. 71), dakle nom. *plěći*, gen. *plèćî* i t. d., i u tom je slučaju ženskoga roda (govori se na pr. *mòje plěći*, — ali: *mòja plèća*).

§. **70.** a) Za dvojinu riječi ovoga sklanjanja vrijedi isto, što je rečeno za dvojinu riječi muškoga roda u §. 60*a*.[1]).

b) Za akcent imenica srednjega roda upamtit ćemo, da su i njima zadnja dva sloga u genitivu množine svagda duga (kao i imenicama muškoga roda, vidi §. 61*a*). Imamo na pr. *sêlâ, póljâ, iménâ, tanétâ, kòljênâ, kòpîtâ, pòvjesâmâ, prèzimênâ* i t. d. Iz prva četiri primjera vidi se, da na samoglasu drugom od kraja može s duljinom združen biti jaki ili slabi akcent. — Još ćemo upamtiti, da imenice, koje se sklanjaju kao *sèlo, pòlje*, svagda imaju u svim padežima jednine isti akcent, koji je u nom. jedn.; ove riječi ne poznaju dakle razlike u akcentu među dativom i lokativom jednine kao mnoge riječi muškoga roda (vidi u §. 61*b*).

Imenice ženskoga roda.

§. **71.** I ove ćemo imenice (kao i imenice srednjega roda, vidi u §. 62) razdijeliti u dvoje, prema tome, koje u genitivu i u ostalim padežima jedn. ne rastu, i koje rastu. Među prve idu one imenice, koje u nominativu jedn. imaju nastavak *a* (na pr. *žen-a*), a među druge idu one, koje danas nemaju u tom padežu nastavka (na pr. *stvâr*). U ovom sklanjanju nema razlike među riječima, kojima je zadnji suglas od osnove nepčan, i među riječima, kojima nije. Za to će dosta biti uzeti za obrazac sklanjanja dvije riječi, i to *žena, stvâr*.

Jedn.	N. žèn-a		*Množ.*	N. žèn-e
	G. žèn-ê			G. žén-â
	D. žèn-i			D. žèn-ama
	A. žèn-u			A. žèn-e
	V. žěn-o			V. žěn-e
	L. žèn-i			L. žèn-ama
	I. žèn-ôm			I. žèn-ama

[1]) Da su oblici *sèla, pòlja, ïmena, táneta* prava dvojina, a ne množina, to im dokazuje akcent, jer u množini se govori *sěla, pòlja, imèna, tanèta.* U mnogo riječi nema ove razlike u akcentu; tako su na pr. oblici *djěla, líca, kòpita, próroštva* i t. d. i dvojina i množina.

Jedn. N. stvâr		*Množ.* N. stvâr-i	
G. stvâr-i		G. stvár-î	
D. stvâr-i		D. stvár-ima	
A. stvâr		A. stvâr-i	
V. stvâr-i		V. stvâr-i	
L. stvár-i		L. stvár-ima	
I. stvâr-ju, stvâr-i		I. stvár-ima	

§. **72.** a) Dvojine ove imenice nemaju, već se mjesto dvojine uzima svagda množina.

b) Sve riječi, koje se sklanjaju kao *stvâr*, ženskoga su roda; a takove su gotovo i sve one, što se sklanjaju kao *žèna;* izuzima se samo nekoliko imenica, koje su poradi svoga značenja muškoga roda, na pr. *kȃlfa*, *pòglavica*, *pòturica*, *slúga*, *starješina*, *vlàdika, vȍjvoda*, *Àndrija*, *Lûka, Nìkola*, *Tàdija* i dr.

c) Glasovi *g, k*, *h* ispred *e* u genitivu jedn. i u nominativu, akuzativu i vokativu množ. nikad ne prelaze u *ž*, *č*, *š*, već ostaju bez promjene; na pr. *knjìgê—knjìge*, *rúkê—rûke*, *mùhê—mùhe* od *knjìga*, *rúka*, *mùha*. Vidi u §. 23. Tako ostaje i *c* nepromijenjeno ispred *e, i,* na pr. *óvcê—ôvce*, *óvci*. Vidi u §. 25*a*.

§. **73.** a) Ima nekoliko ženskih imena i drugih imenica, koje se sklanjaju kao *žèna*, a u nominativu jedn. svršuju se na *-e;* na pr. *Káte*, *Máre*, *Stáne*, *gŕle* (t. j. grlica), *néve* (t. j. nevjesta), *séle* (t. j. sestra). Ovaj je oblik na *-e* običan samo u gdjekojim krajevima, a u običnom književnom jeziku govori se i piše *Káta*, *Mára*, *néva, séla* i t. d. — Gdje se govori *Káte* i t. d. u nominativu jedn., tamo i vokativ jedn. izlazi na *e*, na pr. *Kâte, Mâre*, *sêle* i t. d., a u ostalim padežima pomenute riječi imaju u svim krajevima oblike sasvim kao *žèna*.

b) Od riječi, koje se sklanjaju kao *stvâr*, imaju gdjekoje pomično *a* u nomin. i akuz. jedn.; takve su *bȍjâzan* (gen. *bȍjâzni*), *sȁblâzan* (gen. *sȁblâzni*), *plȉjesan* (gen. *plȉjesni*), *râvan* (gen. *râvni*); ako je drugi od dva suglasa, koji se imaju pomičnim *a* rastaviti, *l*, onda se taj glas po zakonu (vidi §. 29*a)* mijenja u *o;* imamo na pr. *mîsao* (mjesto: misal, gen. *mîsli*), *pȍgîbao* (mjesto: pogibal, gen. *pȍgîbli*), *nȁzêbao* (t. j. nazeba, nahlada, gen. *nȁzêbli*), *ȉzrâstao* (što izraste na čemu, na pr. na drvetu, tijelu; gen. *ȉzrâsli* mjesto *izrastli* po §. 27*a)* i dr.

c) Kako je u zadnje četiri imenice *l* prešlo u *o*, tako se dogodilo i u riječi *sô* (gen. *sȍli*), koja je postala od *soo*, a to od *sol* (vidi u §. 29*a*).

§. **74.** a) U dativu i lokativu jedn. suglasi *g*, *k*, *h* po pravilu prelaze u *z*, *c*, *s*. Riječi na pr. *bìljega*, *brìga*, *slȍga*, *slúga*, *Amèrika*, *jȁbuka*, *strȕka*, *vlàdika*, *čoha*, *snàha*, *svȑha*, *ȕtjeha* i t. d. imaju dativ i lokativ jedn. *bìljezi*, *brìzi*, *slȍzi*, *slúzi*, *Amèrici*, *jȁbuci*, *strȕci*, *vlàdici čòsi*, *snàsi*, *svȑsi*, *ȕtjesi* i t. d. Ali pravilo ovo o mijenjanju glasova *g*, *k*, *h* nije sasvim strogo izvedeno, jer ima nekoliko riječi, koje nikako nemaju te promjene, a dosta ima drugih, koje promjenu mogu imati i nemati. Riječ na pr. *àga* ima samo *àgi*, nikad *azi*; od riječi *kȍcka*, *màzga*, *pȁsha* (crkvena riječ mjesto: uskrs) ne može drukčije biti nego *kȍcki*, *màzgi*, *pȁshi*. Sasma bi neobično bilo promijeniti *k* u *c* u riječi, koje se govore od mila kao *báka*, *kóka*, *séka*, već se govori *báki*, *kóki*, *séki*; tako i *Bóga* (govori se od mila mjesto: Bôg) ima *Bógi*, a ne *Bózi*. — Rado ostaju bez promjene u dativu i lokativu jedn. imenice, koje pred *k* ili *g* u nomin. jedn. imaju suglasnik; tako na pr. imamo *bȉtki* (od: bȉtka), *Gràdiški* (od: Gràdiška), *gȕski* (od: gȕska), *mȁčki* (od: mȁčka), *Ȍlgi* (od: Ȍlga), *pȁtki* (od: pȁtka), *psôvki* (od: psôvka). *Zlâtki* (od: Zlâtka) i t. d. Ali opet se govori na pr. *dàsci* i *dàski* (od: dàska), *djèvôjci* i *djèvôjki* (od: djevôjka), *kâvzi* i *kâvgi* (od: kâvga), *kòlijevci* i *kòlijevki* (od: kòlijevka), *mâjci* i *mâjki* (od: mâjka), *pripòvijeci* i *pripòvijetki* (od: pripòvijetka), *pȕšci* i *pȕški* (od: pȕška) *tȅci* i *tȅtki* (od: tȅtka), *vójsci* i *vójski* (od: vójska), *zagònêci* i *zagònêtki* (od: zagònêtka). i t. d. — Ali ima i dosta riječi, koje pred *g* ili *k* ili *h* u nominativu jedn. nemaju suglasnika, pa se opet govore i s promjenom i bez promjene; na pr. *Pȍžezi* i *Pȍžegi* (od: Pȍžega), *slúzi* i *slúgi* (od: slúga), *Líci* i *Líki* (od: Líka), *Lûci* i *Lûki* (od: Lûka), *snàsi* i *snàhi* (od: snàha), *mȁćesi* i *mȁćehi* (od: mȁćeha) i dr.

b) Nekoje imenice, koje se u nomin. jedn. svršuju na *a*, po svojem su postanju upravo pridjevi ženskoga roda; pa to im se postanje vidi u dativu i lokativu jedn. Tako riječ *mlâda* ima za ta dva padeža oblik *mlâdôj* pored *mlâdi*, a *vasìljena* ili *vasìona* (t. j. sav svijet) ima *vasìljenôj* ili *vasìonôj*. Riječi kao *Bȁčkâ*, *drâgâ*, *Vȅlikâ* (ime mjestu) i dr. pravi su pridjevi (što se vidi po skrajnjemu *â*); za to ne mogu u pomenuta dva padeža imati drukčije nego *Bȁčkôj*, *drâgôj*, *Vȅlikôj*; a vokativ im mora biti jednak nominativu, dakle na pr. *Bȁčkâ*, *Vȅlikâ* (vrlo bi rđavo bilo *Bačko* ili *Hrvatsko* i t. d.). — Riječ *Bȍsna* nije nikad bila niti jest pridjev, za to je pogrješka u dat. i lokat. *Bosnoj*, već mora biti *Bȍsni*, a vokativ je po pravilu *Bȍsno*.

§. **75.** a) Pravilo je za one riječi, koje se u nominativu jedn. svršuju na *-a*, da im vokativ jedn. ima nastavak *o*; tako je na pr. *žȅno*, *glâvo*, *rȉbo*, *dûšo*, *kȕćo*, *zȅmljo* (od: žèna, gláva, rȉba, dúša, kȕća, zèmlja) i t. d. Iz zadnja tri primjera vidi se, da se iza nepčanih suglasnika ne mijenja *o* u *e*, kako bi bilo po pravilu (vidi §. 9*b*); ali trag negdašnjemu *e* iza nepčanih suglasnika sačuvao se još do danas u imenica, koje se u nomin. jedn. svršuju na *ica*. Tako na pr. od *bànica*, *cȁrica*, *dànica*, *djèčica*, *kràljica*, *mâjčica*, *sèstrica*, *stȁrica*, *djevòjčica*, *drugàrica*, *golùbica*, *gȍspođica*, *kȕkavica*, *pòglavica*, *stràšivica*, *bogòrodica* glasi vokativ jedn. *bànice*, *cȁrice*, *dànice* i t. d. Ovo vrijedi i za ženska imena na *ica*; na pr. *Jèlica, Mȉlica*, *Rȕžica*, kojima vokativ glasi: *Jèlice*, *Mȉlice*, *Rȕžice* i t. d., ali im može također glasiti onako kao i nominativ, dakle *Jèlica* i t. d. Jednako je dobro na pr. molim te, draga *Jelice* — i molim te, draga *Jelica*. — Muška imena, koja u nomin. jedn. izlaze na *-ica*, nemaju u vokativu *-ice*, već im je vokativ jednak s nominativom; takva su na pr. imena: *Grȕjica*, *Nòvica, Radòjica*. Reći ćemo dakle na pr. molim te dragi *Radojica*, a ne *Radojice*. — Riječi (ne imena) na *-ica* mogu u vokativu jedn. imati ne samo *-ice*, već također *-ico*; to osobito vrijedi za riječi, koje imaju više od tri sloga. Tako imamo na pr. *kȑvnico*, *mȉšico*, *bèsposlico*, *kȕkavico*, *pòglavico*, *pòturico*, *siròtico*, *zàručnico* i t. d. Jednako je dobro na pr. *kȑvnico* i *kȑvnice* i t. d. — Riječi na *-ica*, koje imaju samo dva sloga, ne mogu drukčije u vokativu jedn. imati nego *-ico*; na pr. *klȉco*, *ptȉco*, *žȉco* od *klȉca*, *ptȉca*, *žȉca*. — Riječ *kćérca* (koja ne izlazi na *-ica*) ima u vokativu *kćêrce*.

b) Za druga (muška i ženska) imena, koja se u nomin. jedn. ne svršuju na *-ica*, pravilo je ovo: koja imaju dva sloga, pa je na prvom u nomin. jedn. slabi dugi akcent, ona u vokativu imaju nastavak *-o*; sva druga (i muška i ženska) imena imaju za nominativ i za vokativ isti oblik, t. j. vokativ im izlazi na *-a*. Tako od iménâ *Jéla*, *Júla, Káta*, *Mára*, *Stána* i t. d. vokativ je *Jêlo*, *Jûlo*, *Kâto*, *Mâro*, *Stâno* i t. d. Od *Cvijèta* (po istočnom govoru *Cvéta*, po zapadnom *Cvíta* vidi §. 40*a*) vokativ je dakako *Cvȉjeto* (ist. *Cvêto*, zap. *Cvîto*). U drugu opet ruku od iménâ *Kȍsta*, *Lûka*, *Mârta*, *Mȉlka*, *Sȁva*, *Ȁleksa*, *Bòsîljka*, *Ȉlija*, *Jèlena*, *Màrija*, *Nȉkola*, *Tàdija*, *Zlàtija*, *Anđèlija*, *Doròtija*, *Pantèlija*, *Vùkosava* i t. d. vokativ ponajviše glasi kao i nominativ; samo ženska od tih i sličnih imena u vokativu katkad imaju nastavak *o*, na pr. *Hâjko* (od *Hâjka*, žensko tursko

ime), *Jèleno*, *Màrijo*, *Anđèlijo*; muška se ne govore nikad s *o* u vokativu, već samo s *a*, na pr. *Kȍsta*, *Nikola*, *Pantèlija* i t. d.

c) Ženska imena geografička (t. j. kojima se naznačuju sela, gradovi, rijeke, gore, zemlje) imaju u vokativu *o*; na pr. *Bȍsno*, *Mòračo*, *Pȍžego*, *Romànijo*, *Sȑbijo*, *Šumàdijo* i t. d. — Da imena *Hȑvātskā*, *Njèmačkā* i dr. moraju glasiti u vokativu kao i u nominativu, to je rečeno već u §. 74*b*.

d) Mnoge riječi muškoga i ženskog roda, koje po pravilu imaju u vokativu jedn. *o*, često se govore (osobito u pjesmama) i s *a* u tom padežu; na pr. *ȁgo* i *àga*, *bȁbo* i *bȁba*, *tȅtko* i *tȅtka*, *ȗjno* i *ȗjna*, *dèlijo* i *dèlija*, *djȅvōjko* i *djèvōjka*, *gȍspođo* i *gȍspođa*, *Tȕrkinjo* i *Tȕrkinja*, *vȍjvodo* i *vȍjvoda*, *hàrambašo* i *hàrambaša*, *mladòženjo* i *mladòženja*, *starjèšina* i *starjèšino* i t. d.

§. **76**. a) Imenice, koje se sklanjaju kao *stvâr*, imaju u instrum. jedn. dva nastavka: *-i* i *-ju*. Ovaj je drugi nastavak nekad glasio *ьju*, a kako se s tim nastavkom vežu različni suglasnici od osnove, to se lijepo vidi iz §. 30. Po onome, što je tamo rečeno, *j* iza glasova *b*, *p*, *r*, *m* prelazi u *lj*; i tako imamo na pr. *zȍblju* (od: zȍb), *kȃplju* (od: kâp), *ljúbavlju* (od: ljúbav), *ȍzîmlju* (od: ȍzîm, t j. zimski usjev). — Iza glasova *ć*, *đ*, *lj* ispada *j*; na pr. *nȍću* (od: nôć)[1] *čȁđu* (od čâđ), *obíteljи* (od: obitelj). — Iza glasova *č*, *š*, *ž*, *r*, *s*, *z* nema nikakve promjene ni u tim glasovima ni u *j*; na pr. *rȉječju* (od: rȉječ), *kȍkošju* (od: kȍkôš), *lȃžju* (od: lâž), *stvȃrju* (od: stvâr), *rȍsopȃsju* (od: rȍsopâs, neka biljka), *slȗzju* (od: slûz). — Glasovi *d*, *t* prelaze s *j* u *đ*, *ć*; na pr. *zȃpovijeđu* (od: zȃpovijed), *smȑću* (od: smȑt); ispred ovako postaloga *ć* prelazi *s* u *š* (vidi u §. 18*e*); na pr. *mȉlošću*, *rȁdošću* (od: mȉlôst, rȁdôst). — Glasovi *l*, *n* mijenjaju se s *j* u *lj*, *nj* (t j. ćirilicom љ, њ); na pr. *sȍlju* (t. j. сољу, od: sô, gen. sȍli), *zèlênju* (t. j. зѐлêњу, od: zèlên); ispred ovako postalih glasova *lj*, *nj* (љ, њ) prelazi *s* u *š*, a *z* u *ž*; na pr. *mȉšlju* (od: mîsao, gen. mîsli), *smȑžlju* (od: smȓzao, gen. smȓzli, t j. mraz), *plȉješnju* (od: plȉjesan, gen. plȉjesni), *bȍjāžnju* (od: bȍjâzan, gen. bȍjâzni). — Na glasove *c*, *dž*, *f*, *g*, *h*, *j*, *k*, *nj* ne svršuje se u nominat. jedn. ni jedna riječ od onih, što se sklanjaju kao *stvâr*, ne može se dakle govoriti o njihovu instrumentalu jedn.

b) Imenica *nôć* ima u instrum. jedn. ne samo *nȍću* (i *nȍći*), već i *nòćôm*, ali taj se oblik upotrebljava samo kao prilog te znači »ob noć«. Vidi, što je rečeno za oblik *dànjôm* u bilješke §. 58*c*.

[1]) Zlo je i protivno §-u 30*d*: *noćju*.

c) Kad je u kojoj rečenici instrum. jedn. od riječi, što se sklanjaju kao *stvâr*, dovoljno označen kao instrumental ili kojim prijedlogom ili pridjevom ili imenicom, onda se može uzeti i oblik na *-i* i oblik na *-ju*. Na pr. jednako je dobro: sa *žalosti* priznajem., u sobi za *peći*., ljubio ga je bratskom *ljubavi*., odozgo se pokriju sijenom ili *paprati* — i: sa *žalošću* priznajem., u sobi za *peću*., ljubio ga je bratskom *ljubavlju*., odozgo se pokriju sijenom ili *papraću*. Ali kad s instrumentalom ovakovih riječi nema ni prijedloga ni pridjeva ni druge imenice, onda je bolje uzeti oblik na *ju* nego li na *-i*; na pr. *solju* ga je posolio., kad se namaže *mašću*., ugojio konja *zoblju*., koji se odlikovahu *ljubavlju* k svome narodu i t. d. Kad bi i u tim primjerima stajao oblik na *-i*, smisao ne bi bio dosta jasan.

§. **77**. a) Za riječi, koje se sklanjaju kao *žèna*, pravilo je, da u genitivu množ. uzimaju pomično *a*, ako im se osnova svršuje na dva ili na tri suglasnika. Imamo na pr. *cȓkāvâ, dasákâ, djèrojâka, gȕsākâ, klêtârâ, krȕšākâ, mòlitāvâ, náredâbâ, pjȅsâmâ, pripòvijedâkâ, pȕšākâ, sestárâ, smȍkāvâ, trȅšânjâ, tȕđinākâ, žȓtāvâ* i t. d. od imenica: *cȓkva, dàska, djèrôjka, gȕska, klêtra, krȕška, mòlitva, náredba, pjȅsma, pripòvijetka, pȕška, sèstra, smȍkva, trȅšnja, tȕđînka, žȓtva* i t. d. Ovamo ide i riječ *ȕsna*, u kojoj je između *s* i *n* izbačeno *t*, t. j. govori se mjesto *ustna* (vidi u §. 21*e*); genit. množ. glasi *ȕsânâ* mjesto *ustana*, koje se ne govori; u tom obliku ne bi *t* moralo ispasti, jer ne stoji među *s* i *n* (već među *s* i *a*), ali je opet ispalo prema ostalim padežima, u kojima ga je po pravilu nestalo. — Kojim se imenicama osnova svršuje na *st*, *št*, *zd*, *žd*, one pomičnoga *a* ne mogu imati; na pr. od riječi *krȁsta*, *tȁšta* (t j. punica), *zvijèzda*, *nȕžda* glasi genit. množ. *krâstâ*, *tâštâ*, *zvijèzdâ*, *nûždâ*. Ni riječi s osnovom na *šć*, *šč* ne mogu imati pomičnoga *a*; imamo na pr. *gôšćâ* (od *gȍšća*, t. j. žena, koja je u gostima), *bâščâ* (od *bâšča*). Vidi o pomičnom *a* u §. 46*a*, *e*, 66*a*.

b) Dosta ima i drugih riječi, kojima se osnova svršuje na dva suglasnika, pa bi opet s pomičnim *a* u genit. množ. bile vrlo neobične; takve su riječi na pr. *kâlfa*, *mâjka*, *màzga*, *nèprâvda*, *vójska*, ponajviše imenice s nastavkom *ba* i s nastavkom *nja*, na pr. *mòlba*, *bòrba*, *svjèdodžba*, *tùžba*, *žènidba*, *gròžnja*, *rádnja*, *smétnja*, *smútnja* i dr. Narod ne govori ni *kalafa* ni *majaka* ni *boraba* ni *radanja* i t. d., nego genit. množ. tim i nekojim drugim riječma tvori tako, da uzme za nastavak *-î* bez pomičnoga *a*; na pr. *kâlfî*,

mâjkî, *màzgî*, *nèprâvdî*, *vòjskî*, *bòrbî*, *mòlbî*, *srjèdodžbî*, *tùžbî*, *žènidbî*, *gròžnjî*, *rádnjî*, *smétnjî*, *smútnjî* i t. d. — Rjeđe se genitiv množ. od pomenutih riječi tvori s nastavkom *-â* bez pomičnoga *a*, na pr. *kâlfâ*, *rádnjâ*, *smétnjâ*; pa tako je i *tâjnâ* (od: tâjna), *šàrâgljâ* (od: šàraglje) i t. d.

c) Nastavak *-î* mogu imati i druge neke riječi, kojima se osnova svršuje na dva suglasnika te su u običaju s pomičnim *a*; imamo na pr. *cr̂kvî* i *cr̂kâvâ*, *čàvki* i *čàvâkâ*, *pripòvijetkî* i *pripòvijedâkâ*, *sàbljî* i *sàbâljâ*, *vàtrî* i *vàtârâ* i dr. — Rjeđi je ovaj nastavak u riječi, kojima se osnova svršuje na jedan suglasnik ili na takva dva, među koje se pomično *a* nikad ne umeće, na pr. *lâđî* (od: lâđa), *mlâdî* (od: mlâda), *vŕstî* (od: vŕsta), *brázdî* (od: brázda).

d) Koje riječi ispred zadnjega suglasnika od osnove imaju samoglas *o*, koji je postao od *l* (vidi §. 29*a*), one ostavljaju to *o* i u genitivu množ., t. j. ne pretvaraju ga u *l* i ne umeću pomično *a*; tako na pr. riječima *biòna* (t. j. bijelo na oku), *diòba*, *seòba*, *zàova*[1]) glasi genit. množ. *biónâ*, *dióbâ*, *seóbâ*, *zàôvâ*; vrlo bi neobično bilo *bjelana*, *djelaba* (ovdje bi se *je* opet vratilo, dok stojeći ispred *o* glasi *i* po §. 11*c*), *selaba*, *zalava*. Ovdje dakle ne biva ono, što smo rekli za riječi srednjega roda *gr̀oce*, *kriòce*, *seòce*, kako im glasi genit. množ. (vidi §. 66*a*).

e) Imenice kao *mjèra*, *pjèga*, *vjèra*, *bèsjeda*, *nèdjelja* glase u genit. množ. *mjêra*, *pjêgâ*, *vjêrâ*, *bèsjêdâ*, *nèdjêljâ*, t. j. ne prelazi im *ě* u *ije*, nego u *jê*. Vidi u §. 11*a*, 54*b* i 66*c*.

f) Riječi *nòga*, *rúka* imaju u genit. množ. pravilno *nógâ*, *rúkâ*, ali mjesto tih oblika mogu također imati *nògû*, *rùkû*. Ovo su u starom jeziku bili oblici za genitiv dvojine, a danas se govore i za dvojinu i za množinu. Oni se govore ne samo za genitiv, nego i za lokativ; na pr. šta imaš u *rùkû?* nije mi obuće *nà nogû* (t. j. u *rukama*, na *nogama*). I riječ *slúga* ima u genit. množ. dvojako: *slúgâ* i *slùgû*. — Imenice *kòkôš*, *kôst*, *ûš* glase također dvojako u tom padežu: *kokòšî*, *kòstî*, *ùšî* i *kokòšijû*, *kòstijû*, *ùšijû*. To je dakle isto onako kao *òčî* i *òčijû*, *ùšî* i *ùšijû*, što smo imali u §. 69*a*. Tako i riječ, koja se govori samo u množini, *pr̀si*, ima u genit. *pr̀sî* i *pr̀sijû*. Oblik ovaj na *-iju* također je u starom jeziku služio samo za dvojinu (i to za genitiv i za lokativ), a danas se govori za dvojinu i za množinu, ali samo za genitiv (dakle ne i za lokativ kao oblik *nògû* ili *rùkû*).

[1]) Da je u ovoj riječi *o* postalo od *l*, dokazuje kajkavska riječ *zâlva*, koja isto znači.

§. **78.** a) Dativ, lokativ i instrumental množ. od imenica *rìječ*, *strâr* glasi ne samo *riječima, stvárima,* već također *riječma, stvárma.*

b) Zbirne imenice na *-ād* kao *mòmčād*, *tèlâd, Tùrâd* i dr. sklanjaju se kao *stvâr*; na pr. N. A *tèlâd*, G. D. V. L. *tèlâdi*, I. *tèlâdi* ili *tèlâđu.* Ali za dativ, lokativ i instrumental običniji je iz množine uzeti oblik, na pr. *telàdma* (ne: *teladima*); tako je i *momčádma*, *Turádma*, *ùnučadma, zvjerádma* i t. d.

c) Starinski je oblik za dativ množ. *ženam*, *stvarim*, za lokat. množ. *ženah, stvarih*, za instrum. množ. *ženami*, *stvarmi.* Ti se oblici i danas gdješto čuju, ali je mnogo običniji za ta tri padeža zajednički oblik *žènama*, *stvárima.*

§. **79.** a) Imenica *kćî* ima u G. D. V. L. jednine *kćèri*, u akuz. jedn. *kćêr*, a u instr. *kćèri* i *kćêrju*; u nom. jedn. pored *kćî* govori se gdješto *kćêr*; u množini je N. A. V. *kćèri*, G. *kćèrî*, D. L. I. *kćèrima.*

b) Imenica *màti* sklanja se u većini padeža kao *žèna*; nom. i vok. jednine glasi joj *màti* (u nom. se gdješto govori i *màtêr*); gen. *màterê*, dat. i lok. *màteri*, akuz. *màtêr*, instrum. *màterôm*; u množ. je N. A. V. *màtere*, G. *màtêrâ*, D. L. I. *màterama.*

c) Riječi *gùsle* i *jàsle*, koje se govore samo u množini, idu u svim padežima kao *žèna*; dakle gen. *gùsâlâ*, *jàsâlâ*, D. L. I. *gùslama*, *jàslama*; a akuz. i vok. je kao nom. Ali u N. A. V. može biti također *gùsli, jàsli,* u D. L. I. također *gùslima*, *jàslima.*

d) Riječ *nìt* u jednini i u dvojini je muškoga roda; govori se na pr. *òvâj nìt*, *ù dvâ nìta* i t. d., u množini je ženskoga te glasi u N. A. V. *nìti*, u gen. *nîtâ*, u D. L. I. *nìtima* i govori se na pr. *cŕne nìti* i t. d. Gdjekoji i u jednini i u dvojini uzimaju *nìt* kao riječ ženskoga roda te kažu *òvâ nìt, ù dvije nìti.*

e) U §. 69*b* rečeno je za riječ *plèće* da u množini može biti i srednjega i ženskog roda; takva je i ova riječ, koja se govori samo u množini; N. A. V. *pȑsa*, G. *pȑsâ*; pored tih oblika, koji su srednjega roda, imamo i oblike: N. A. V. *pȑsi*, G. *pr̀sî* ili *pr̀sijû,* koji su ženskoga; oblik za D. L. I. *pr̀sima* zajednički je i srednjemu i ženskom rodu.

f) Riječ *šûra* (t. j. ženin brat) sklanja se sasvim kao *žèna*; ali u množini pored oblika *šûre*, *šûrâ*, *šûrama* može biti također *šûrevi*, *šûrêvâ*, *šûrevima*, *šûreve.*

g) Riječ *tlȍ* srednjega je roda i sklanja se kao *sèlo*; od nje se govori i množina, ali u ženskom rodu te glasi *tlȅ* ili *tlȉ* u N. A. V., — u gen. je *tálâ* i *tlî*, u D. L. I. *tlìma.*

h) Riječi *glâd*, *hrîd*, *snìjet* sklanjaju se kao *strâr* i ženskoga su roda, ali u gdjekojim su krajevima i muškoga te se prema tome i sklanjaju, na pr. gen. jedn. *glâda*, *hrîda*, *snìjeta* i t. d. Obrnuto je riječ *rȁt* ponajviše muškoga roda, te joj je genit. jedn. *rȁta*, dat. *rȁtu* i t. d., ali se gdješto govori i kao imenica ženskoga roda, dakle u genit. i dat. jedn. *rȁti* i t. d. Imenica *zvìjer* u jednini je ženskoga roda i sklanja se kao *strâr*; u množini može biti i ženskoga i muškoga, te na pr. nom. glasi *zvìjeri* i *zvjȅrovi*, gen. *zvijèrî* i *zvjȅrôvâ* i t. d. U pjesmama se ova riječ uzima i u jednini kao muškoga roda, te na pr. genit. glasi ne samo *zvȉjeri*, već i *zvȉjera* i t. d.

§. **80**. a) Sve riječi, koje se sklanjaju kao *žèna*, imaju zadnji samoglasnik dug u gen. i u instrum. jedn.; na pr. *žènê*, *žènôm*; tako je i *rìbê*, *rìbôm*, *gȍdinê*, *gȍdinôm* i t. d. Genitiv množ. svagda u riječî ženskoga roda ima zadnji samoglasnik dug; ako li se taj padež svršuje na *a*, onda je svagda dug i onaj slog, koji je pred tim *a*. Imamo na pr. *stvárî*, *kòstî*, *kokòšî*, *gròžnjî*, *mâjkî*, — *žénâ*, *rîbâ*, *ovácâ*, *krȕšâkâ*, *gȍdînâ* i t. d. Iz primjera *žénâ*, *rîbâ*, *ovácâ* vidi se, da s duljinom prvoga samoglasnika može biti sjedinjen i jaki ili slabi akcent.

b) Rjeđe nego imenice muškoga roda (vidi §. 61*b*) imaju razliku u akcentu među dativom i lokativom jedn. imenice ženskoga roda; ali opet imamo na pr. od riječi *dúša*, *gláva*, *rúka*, *vòda*, *zèmlja*, *kôst*, *lâž*, *rȉječ*, *strâr*, *lȕdôst*, *mȉlôst*, *rȁdôst*, *stȁrôst* dativ jedn. *dȕši*, *glâvi*, *rûci*, *vȍdi*, *zȅmlji*, *kȍsti*, *lȁži*, *rȉječi*, *strâri*, *lȕdosti*, *mȉlosti*, *rȁdosti*, *stȁrosti*, — a lokativ jedn. *dúši*, *glávi*, *rúci*, *vòdi*, *zèmlji*, *kòsti*, *làži*, *rijèči*, *stvári*, *ludòsti*, *milòsti*, *radòsti*, *staròsti* i t. d.

Dodatak sklanjanju imenica.

§. **81**. Ima nekoliko imenica, koje se ne sklanjaju. Evo ih:

a) *pô* (mjesto *pol* kao *sô* mjesto *sol*, vidi §. 29*a*); na pr. jedi dȍ *pô* zdjele, s *pô* novčića i t. d. Kad je potreba ovu riječ sklanjati i pokazati joj rod, onda se mjesto nje uzme riječ *polòvina*; na pr. u prvoj *polovini* godine i t. d.

b) *pȍla*; riječ ova znači isto što i *pô*; može se sklanjati kao na pr. *žèna*, ali obično se ne sklanja te se veli na pr. dala bih ti *pola* Sarajeva, — kad je bilo oko *pola* dana.

c) *pódne* je upravo složena riječ: *po dne*, t. j. *po dana* (genit. *dne* vidi u §. 58*c*); govori se: od *podne*, oko *podne*, poslije *podne*.

Kad treba riječi ovoj naznačiti rod, uzme se srednji; na pr. oni dolaze *svako podne*.

d) *pódrug* je na pola imenica, na pola pridjev; govori se na pr. *pódrug fûnta, pódrug stȍtina*, visok *podrug* lakta, u širinu od *pódrug* hvata i t. d.

e) *ljȕbi* je imenica, koja se nalazi samo u narodnim pjesmama iz južnih krajeva i znači isto što *ljuba*, t. j. *ženu*. Imamo na pr. moja *ljȕbi*, od moje *ljȕbi*, vidiš li moju *ljubi?* i t. d.

e) *dȍba* se slaže kao riječ srednjega roda, ali se ne sklanja; na pr. gluho *doba*, posleno *doba*, u ovo *doba* godine, već je na tom *doba* (t. j. vrijeme je već), od svakoga *doba*, u sva *doba* godine, četiri *doba*. Često se ni pokazna zamjenica uz tu imenicu ne sklanja te se govori na pr. od to *doba*, od ono *doba*, do to *doba*. U svim navedenim primjerima uz riječ *doba* stoji kakva zamjenica ili pridjev, ali ona se može i sama uzimati, na pr. kad bude *doba* putovati, iz *doba* cara Dušana. Kad je nužno riječ *dȍba* sklanjati, t. j. kad se ne može ostaviti nesklanjana, onda se mjesto nje uzme riječ *vrijème*, koja isto znači; na pr. s tim *vremenom* (ne: s tim *doba*) ne može se ni jedno drugo isporediti. — Ima imenica *dôb*, koja je ženskoga roda i sklanja se kao *strâr* (gen. jedn. *dȍbi* i t. d.), a znači ono, što se njemački veli *das Alter* (latinski *aetas*); na pr. nas dvojica smo jedne *dȍbi* (t. j. istih godina).

Zamjenice.

§. **82.** a) Po značenju svojem dijele se zamjenice u ovih 7 četa: 1. l i č n e zamjenice (pronomina personalia): *jâ, tî, ôn*, 2. p o v r a t n a zamjenica (pronomen reflexivum): *sèbe*, 3. p o s v o j n e zamjenice (pronomina possessiva): *môj, tvôj, svôj, njègov, njên, nȃš, vȃš, njȉhov*, 4. p o k a z n e zamjenice (pronomina demonstrativa): *tâj, òvâj, ònâj, tàkav, tolìkî, ovolìkî, onàkav* i dr. 5. o d n o s n e zamjenice (pronomina relativa): *kòjî, tkȍ, štȍ, kàkav, kòlik, čìj*, 6. u p i t n e zamjenice (pronomina interrogativa): *kòjî? tkȍ? štȍ? kàkav? kòlik? čìj?*[1]) 7. n e o d r e đ e n e zamjenice (pronomina indefinita): *nȅtko, nȅšto, nȅkî, nȉtko, nȉšta, ȉtko, ȉšto, svȁtko, svȁšto, svȁkî, tkȍgod, štȍgod, gdjèkojî, kojèšta, kojekàkî, nèkakî, nȉkakî* i dr.

b) Riječi *ȉstî, sâm, sȁv* broje neki također u zamjenice, ali one su upravo pridjevi, za to ih mi stavljamo među pridjeve.

[1]) Razlike među odnosnim i među upitnim zamjenicama nema u obliku, već razlika stoji samo u tome, što se upitne izgovaraju osobitom silom glasa.

Lične zamjenice.

§. **83.** a) Lične su zamjenice *jâ* (prvoga lica), *tî* (drugoga lica, *ôn* (trećega lica). Prve dvije sklanjaju se ovako:

Jedn.	N.	jâ	tî
	G.	mène, me	tèbe, te
	D.	mèni, mi	tèbi, ti
	A.	mène, me	tèbe, te
	V.		tî
	L.	mèni	tèbi
	I.	mnôm, mnóme	töbôm
Množ.	N.	mî	vî
	G.	nâs, nas	vâs, vas
	D.	nȁma, nam	vȁma, vam
	A.	nâs, nas	vâs, vas
	V.		vî
	L.	nȁma	vȁma
	I.	nȁma	vȁma

b) U genitivu, dativu i akuzativu jednine i množine imamo po dva oblika: jedan s akcentom, drugi bez akcenta; ovi su drugi enklitični (vidi u §. 42). Naglašeni se oblici upotrebljavaju u ova 4 slučaja: 1. kad je na zamjenici sila govora, na pr. daj *mèni*, a ne Stojanu, tko *tèbe* poznaje, ne će to vjerovati, ako *vȁma* kažem, kazat ću i drugima; — 2. s prijedlozima, na pr. k *mèni*, od *mène*, k *nȁma*, iz *tèbe*, bèz *vȃs* i t. d. (ali u akuz. jedn. mogu s prijedlozima stajati i enklitični oblici, i u tom slučaju prijedlozi imaju osobiti akcent, vidi u §. 41*h*; na pr. *ná me*, *zá te*, *ú se*, *pȍdâ me*, *ȕzâ te*); — 3. na početku rečenice, na pr. *mèni* se čini., *vȁma* nitko ne vjeruje; — 4. iza veznika *a, i*, na pr. došao si, a *mène* nijesi opazio, sutra ću i *tebi* dati i t. d.; iza veznika *ni* također stoje ponajviše naglašeni oblici; na pr. ni *mèni* se ne će; ali se katkad uzimaju i enklitični, na pr. ni *mi* (t. j. niti mi) staro kašlje ni mlado plače. Osim ova četiri slučaja uzimaju se enklitični oblici na pr. dâj *mi*, mȍlîm *te*, ȁko *vas* nađe i t. d.

c) U dativu mjesto *mèni, tèbi* upotrebljavaju se i oblici *mène*, *tèbe*; na pr. daj to *mène*, što je *tèbe* drago mjesto: daj to *mèni*, što je *tèbi* drago. U književnom jeziku nijesu oblici na *e* obični za dativ, već samo oni na *i*.

d) U instrum. jedn. imamo za 1. lice dva oblika: *mnôm* i *mnóme*, od kojih se prvi obično uzima s prijedlozima, a drugi inače; na pr. sȁ *mnôm*, pȍda *mnôm*, — da oblada *mnóme*, udri *mnóme* o zemlju i t. d.

e) Za dativ množine mjesto enklitičnih oblika *nam, vam* govore se po južnim krajevima oblici *ni*, *vi* (na pr. dajte *ni*, ja ću *vi* reći); tako isto u akuz. množ. mjesto enklitičnih oblika *nas*, *vas* govore onamo *ne*, *ve* (na pr. primite *ne*, vidim *ve*). Ovi oblici *ni*, *vi*, *ne*, *ve* također su enklitični, a u književni jezik nijesu uzeti.

f) Za dativ množ. bili su nekad oblici *nȁm*, *vȁm*, a danas ih više u narodu nema (drugo je enklitično *nam*, *vam*); za lokativ množ. bili su nekad oblici *nâs*, *vâs*, a za instrum. množ. *nȁmi*, *vȁmi*. Ovi starinski oblici za lokat. i instrum. množ. i danas se gdješto čuju u narodu, ali su oblici *nȁma*, *vȁma* za oba padeža mnogo običniji.

g) Zamjenice *jȃ, tȋ* nemaju oblika za dvojinu.

§. **84**. a) Lična zamjenica trećega lica *ôn* razlikuje se od zamjenica *jâ*, *tî* osobito tim, što se u nje razabira muški, ženski i srednji rod, dok se u *jȃ, tȋ* to ne razabira nikako. Zamjenica *ôn* sklanja se ovako:

		muški r.	srednji r.	ženski r.
Jedn.	N.	ôn (ȍn)	òno	òna
	G.	njèga, ga		njê, je
	D.	njèmu, mu		njôj, joj
	A.	njèga, njga, nj, ga		njû, je
	L.	njèmu		njôj
	I.	njîm, njíme		njôm, njóme
Množ.	N.	òni	òna	òne
	G.	njîh, ih	za sva tri roda.	
	D.	njȉma, im	za sva tri roda.	
	A.	njîh, ih	za sva tri roda.	
	L.	njȉma	za sva tri roda.	
	I.	njȉma	za sva tri roda.	

b) Oblici *ga*, *mu*, *njga*, *nj*, *je joj* u genitivu, dativu i akuzativu jedn. enklitični su, tako isto oblici *ih*, *im* u ta tri padeža množine. Pravila za porabu naglašenih i enklitičnih oblika ista su, koja su rečena u §. 83*b*; samo treba ovdje još dodati, da se en-

klitični oblici za akuzativ jedn. *njga*, *nj* uzimaju samo s prijedlozima, na pr. *nâ nj*, *pô nj*, *prȅdā nj*, *zá njga*, *prȅdâ njga* i t. d.

c) Mjesto *njèga* (u gen. i akuz. jedn.) i *njèmu* (u dat. i lok. jedn.) nalaze se katkad u pjesmama krnji oblici *njȅg*, *njȅm*, ali tako nije dobro ni govoriti ni pisati. — U dativu i lokativu jedn. ženskoga roda pored *njȍj* govori se i *njójzi*.

d) Za enklitični oblik akuzativa jedn. ženskoga roda uzima se riječca *je*; na pr. vȉdîm *je*, mòlili su *je* i t. d. Mjesto toga *je* upotrebljava se *ju* ispred glagolskoga oblika *je*, da ne budu dva *je* zajedno, na pr. kada *ju je* vidio., Milan *ju je* našao i t. d. Gdjekoji ovo *ju* uzimaju i izvan ovoga slučaja te govore na pr. i pišu: vidim *ju*, molili su *ju*, — ali je tu bolje uzeti oblik *je*.

e) Oblici *njîm*, *njíme* u instrum. jedn. jednako su obični, tako isto i oblici *njôm*, *njóme*.

f) U akuz. množ. mjesto *njîh*, *ih* govore i pišu gdjekoji *nje*, *je*, ali ti oblici ako i jesu nekad bili u običaju, danas su u narodu nepoznati, i za to ih ne treba upotrebljavati; tako isto narod danas vrlo rijetko upotrebljava oblike *njim* (za dativ množ.), *njih* (za lokat. množ.), *njimi* (za instrum. množ.), već govori *njȉma* i za dativ i za lok. i za instrum. množ.

g) U dvojini imamo samo oblik *òna*, koji služi za muški rod u nominativu.

Povratna zamjenica.

§ **85.** a) Ova se zamjenica uzima, kad se hoće da naznači, da radnja ne prelazi na drugoga, već ostaje pri onome, koji je čini, bio on lice prvo ili drugo ili treće u jednini ili u množini; na pr. gradim kuću *sebi*, ti čuvaš *sebe*, ovi ljudi misle na *se* i t. d. Za to se i zove ova zamjenica p o v r a t n a, jer se radnja kao v r a ć a na onoga, koji je čini.

b) Povratna zamjenica ne poznaje razlike među muškim, ženskim i srednjim rodom, kao što je ne poznaju ni lične zamjenice *jâ*, *tî*. Osim toga povratna zamjenica nema nominativa, a nema ni množine ni dvojine, već joj oblici jednine služe i za množinu i za dvojinu. Ona se sklanja ovako:

G. sèbe	A. sèbe, se
D. sèbi (si)	L. sèbi
I. sȍbôm.	

c) Enklitični oblik *se* u akuz. jedn. može stajati i s prijedlozima, na pr. *ná se, ú se, prèdâ se* (vidi u §. 83*b*: *ná me* i t. d.) U dativu se običnije govori *sèbi* nego *si*; na pr. češće se govori: odreži *sèbi* hljeba nego li: odreži *si* hljeba, ali ni ovo drugo nije pogrješno kao ni: pomozi *si* sam mjesto: pomozi *sèbi* sam[1]. Mjesto *sèbi* u dativu čuje se u narodu također *sèbe*; na pr. nađoh *sèbe* drûga, ali u književnom jeziku nije to obično, već samo *sèbi* (vidi *mène, tèbe* mjesto *mèni, tèbi* u §. 83*c*)

Posvojne zamjenice.

§. **86**. a) Posvojna zamjenica *môj* sklanja se:

		muški r.	srednji r.	ženski r.
Jedn.	N. V.	môj	mòj-e	mòj-a
	G.	mòj-ega, mòj-eg, môga, môg		mòj-ê
	D.	mòj-emu, mòj-em, môme, môm		mòj-ôj
	A.	kao N. ili kao G.[2]	mòj-e	mòj-u
	L.	mòj-emu, mòj-em, môme, môm		mòj-ôj
	I.	mòj-îm, mòj-ijem		mòj-ôm
Množ	N. V.	mòj-i	mòj-a	mòj-e
	G.	mòj-îh, mòj-ijeh	za sva tri roda	
	D.	mòj-îm, mòj-ima, mòj-ijem	za sva tri roda	
	A.	mòj-e	mòj-a	mòj-e
	L.	kao D.	za sva tri roda[3]	
	I.	kao D.	za sva tri roda[3]	

[1] Gdjegod smisao dopušta, treba i *si* i *sèbi* izostaviti; na pr. za što ste to izabrali?, uzmi ovu knjigu; — tako je bolje nego li: za što ste *si* (ili *sebi*) to izabrali?, uzmi *si* (ili *sebi*) ovu knjigu i t. d. Još je gore: ja ću *si* (ili *sebi*) to zapamtiti, ako *si* (ili *sebi*) pomislimo, jer se glagoli *zapamtiti, misliti* ne slažu s dativom. Vrlo je rđavo i: pogledaj *si* ovo — mjesto: pogledaj ovo i t. d.

[2] Ovdje i svuda dalje gdje se kaže, da akuz. jedn. muškoga roda glasi kao nominativ ili kao genitiv, ima se razumjeti, da je prvo onda, kad se zamjenica ili pridjev uzima za što neživo, a drugo onda, kad se uzima za što živo; na pr. vidiš li *môj* nož? — ali: vidiš li *mòjega* brata?

[3] Ovdje i svuda dalje u sklanjanju zamjenica i pridjeva mi velimo, da lokativ i instrumental množine glase onako kao i dativ množ., t. j. da izlaze na *-im* ili *-ima* ili *-ijem*. — Starinski su oblici na *-ih* (na pr. *mojih)* za lokat. i *-imi* (na pr. *mojimi*) za instrum.; oni su u narodu mnogo manje obični, nego li su oni, što se u ovoj gramatici ovdje i svuda dalje postavljaju.

Dvoj. N. A. V. mòj-a[1]).

Kao *môj* sklanjaju se u svim padežima jedn. i množ. i zamjenice *tvôj*, *svôj*.

b) Zamjenica *nȁš* sklanja se:

		m. r.	sr. r.	ž. r.
Jedn.	N. V.	nȁš	nȁš-e	nȁš-a
	G.	nȁš-ega, nȁš-eg		nȁš-ê
	D.	nȁš-emu, nȁš-em		nȁš-ôj
	A.	kao N. ili G.	nȁš-e	nȁš-u
	L.	nȁš-emu, nȁš-em		nȁš-ôj
	I.	nȁš-im, nȁš-ijem		nȁš-ôm
Množ.	N. V.	nȁš-i	nȁš-a	nȁš-e
	G.	nȁš-îh, nȁš-ijeh	za sva tri roda.	
	D.	nȁš-im, nȁš-ima, nȁš-ijem	za sva tri roda.	
	A.	nȁš-e	nȁš-a	nȁš-e
	L.	kao D.	za sva tri roda.	
	I.	kao D.	za sva tri roda.	
Dvoj.	N. A. V.	nȁš-a		

Kao *nȁš* sklanja se kroza sve oblike i zamjenica *vȁš*.

c) Posvojne zamjenice *njègov*, *njên*, *njézin*, *njȉhov*, *njȉhan* (*njȉhna*, *njȉhno)* sklanjaju se kao neodređeni pridjevi; za to će se o njima reći koliko treba u §. 91*a*. A u §. 92. reći će se što je potrebno i o onim padežima posvojnih zamjenica, koji dvojako ili trojako glase (na pr. gen. jedn. *mòjega*, *mòjeg*, dat. množ. *mòjîm*, *mòjima*, *mòjijem)*.

Pokazne zamjenice.

§. **87.** a) Pokazna zamjenica *tâj* sklanja se:

		m. r.	sr. r.	ž. r.
Jedn.	N.	t-âj	t-ô	t-â
	G.	t-ȍgâ, t-ȍg		t-ê
	D.	t-ȍmê, t-ȍmu, t-ȍm		t-ôj
	A.	kao N. ili G.	t-ô	t-û
	L.	t-ȍmê, t-ȍm		t-ôj
	I.	t-îm, t-ȉjem		t-ôm

[1]) U sklanjanju zamjenica dvojinu ima samo muški rod, a za srednji i za ženski služi množina, a koje zamjenice nemaju množine, one nemaju ni dvojine.

Množ. N.	t-î	t-â	t-ê
G.	t-îh, t-ìjeh	za sva tri roda.	
D.	t-îm, t-îma, t-ìjem		
A.	t-ê	t-â	t-ê
L.	kao D.	za sva tri roda.	
I.	kao D.		
Dvoj. N. A.	t-â		

Zamjenice *òvâj—òvô—òvâ, ònâj—ònô—ònâ* sklanjaju se kao *tâj*, samo im skrajnje *a* i *e* u genit., dat. i lok. jedn. muškoga i srednjeg roda nije dugo, t. j. ti im oblici glase *òvoga*, *ònoga*, *òvome*, *ònome*. Akcent imaju ove dvije zamjenice svuda bez promjene onaj, koji u nom. jedn. — U južnim krajevima mjesto *tâj*, *òvâj*, *ònâj* u nom. jedn. muškoga roda govori se *tâ* (na pr. *ta* zakon), *òvî*, *ònî* (na pr. *òvî* čovjek, *ònî* prijatelj), a u književnom jeziku nijesu ti oblici obični. — U instrum. jedn. ima od zamjenice *tâj* i oblik *tîme*; mnogo je rjeđe u tom padežu *òvime*, *ònime* od *òvâj*, *ònâj*.

b) Ostale pokazne zamjenice, što ih još ima, sklanjaju se jedne kao određeni, druge kao neodređeni pridjevi. Kao određeni pridjevi idu: *tàkî*, *tàkovî*, *tolìkî*, *ovàkî*, *ovàkovî*, *ovolìkî* *onàkî*, *onàkovî*, *onolìkî*; a kao neodređeni pridjevi sklanjaju se: *tàkav* (*tàkva*, *tàkvo*), *ovàkav* (*ovàkva*, *ovàkvo*), *onàkav*, *tàkov*, *ovàkov*, *onàkov*, *tòlik*, *ovòlik*, *onòlik*. A kako se sklanjaju određeni, kako li neodređeni pridjevi, to će se vidjeti u §. 90.

Odnosne i upitne zamjenice.

§. **88**. a) Mi već znamo iz bilješke §. 82*a*, da se odnosne i upitne zamjenice ne razlikuju oblikom, već samo značenjem. Što znače upitne zamjenice, to im samo ime veli, a odnosno je značenje, kad se zamjenica odnosi ili proteže na drugu koju riječ (imenicu ili pokaznu zamjenicu) te je iz bliže označuje; na pr. eno čovjek, *kòjega* smo jučer vidjeli, — *tkö* tako misli, on se vara i t. d. — Među odnosnim i upitnim zamjenicama jedne su imeničke, t. j. u kojih se ne razlikuju sva tri roda, a druge su pridjevne, t. j. koje imaju (kao i pridjevi) oblike za sva tri roda.

b) Imeničke (odnosne ili upitne) zamjenice su *tkö* i *štö*. One imaju samo jedninu, i ona im je ovaka:

N.	tkȍ	štȍ, štȁ
G.	k-òga	č-èga, štȁ
D.	k-òme, k-òmu, k-ȍm	č-èmu
A.	k-òga	štȍ, štȁ
L.	k-òme, k-ȍm	č-èmu, č-ȅm
I.	k-îm, k-ȉjem, k-íme	č-îm, č-íme

U nom. mjesto *tkȍ* mnogi govore i pišu *kȍ*[1]). Oblik *štȍ* postao je po zakonu od *čto* (vidi u §. 18*g*), i to se *č* vidi u drugim padežima (na pr. u genit. *čèga*). — U genitivu i akuzativu rijetko se govori *kȍg* mjesto *kòga*, a još je rjeđi oblik *čȅg* mjesto *čèga* u genitivu jedn. — Pored *čèga* i *štȁ* ima za genit. jedn. još i treći manje običan oblik: *čèsa*. — U dativu mjesto *kòme* (*kòmu*) može se u narodu čuti i *kȍm*, a rijetko je u istom padežu *čȅm* mjesto *čèmu*; u lokativu su oblici *kȍm* i *čȅm* posve obični.

c) Pridjevna (odnosna ili upitna) zamjenica *kòjî* sklanja se ovako:

		m. r.	sr. r.	ž. r.
Jedn.	N.	kòj-î	kòj-ê	kòj-â
	G.	kòj-ega, kòj-eg		kòj-ê
	D.	kòj-emu, kòj-em		kòj-ôj
	A.	kao N. ili G.	kòj-ê	kòj-û
	L.	kòj-emu, kòj-em		kòj-ôj
	I.	kòj-îm, kòj-ijem		kòj-ôm
Množ.	N.	kòj-î	kòj-â	kòj-ê
	G.	kòj-îh, kòj-ijeh	za sva tri roda	
	D.	kòj-îm, kòj-ima, kòj-ijem	za sva tri roda	
	A.	kòj-ê	kòj-â	kòj-ê
	L.	kao D.	za sva tri roda	
	I.	kao D.	za sva tri roda	
Dvoj.	N. A.	kòj-â		

U gen. jedn. može također biti *kòga*, u dativu *kòme*, *kòmu*, *kȍm*, u lokat. *kòme*, *kȍm*, u instrum. *kîm*, *kȉjem*, *kíme*, a to su sve upravo oblici zamjenice *tkȍ*.

d) Zamjenica *čîj* sklanja se:

		m. r.	sr. r.	ž. r.
Jedn.	N.	čîj, čij-î	čij-ê	čij-â
	G.	čij-ega, čij-eg		čij-ê

[1]) To je poradi lakšega izgovora kao i *čèla, tica, šènica* mjesto: *pčèla, ptȉca, pšènica,* ali je bolje svuda tu pisati oba suglasnika. O obliku *tkȍ* ili *kȍ* vidi u §. 34.

	D.	čìj-emu, čìj-em		čìj-ôj
	A.	kao N. ili G.	čìj-ê	čìj-û
	L.	čìj-emu, čìj-em		čìj-ôj
	I.	čìj-îm		čìj-ôm
Množ.	N.	čìj-î	čìj-â	čìj-ê
	G.	čìj-îh, čìj-ijeh	za sva tri roda	
	D.	čìj-îm, čìj-ima, čìj-ijem	za sva tri roda	
	A.	čìj-ê	čìj-â	čìj-ê
	L.	kao D.	za sva tri roda	
	I.	kao D.	za sva tri roda	
Dvoj.	N. A.	čìj-â		

e) Kako se sklanjaju zamjenice *kàkav* (ili *kàkov*), *kòlik*, to se razabira iz onoga, što je u §. 87*b* rečeno za *tàkav* (*tàkov*), *tòlik*. — Mjesto *čȉj* govori se gdješto u narodu *čìgov* (*čìgova*, *čìgovo*), koja se riječ sklanja kao *kàkov*.

Neodređene zamjenice.

§. **89.** a) Zamjenice se neodređene zovu one, kojima se ne naznačuje nikakav poznati ili određeni predmet, već se može misliti i ovo i ono (na pr. *nȅtko*, *gdjèkojî* i t. d.); a koje su od tih zamjenica zanijekane, uz njih se ne misli nikakav predmet (na pr. *nȉtko*, *nȉkakav* i t. d.)

b) Neke neodređene zamjenice imaju na početku *ne*, *ni, i*; to su: *nȅtko*, *nȅšto*, *nèkojî*, *nȅčȉj*, *nèkakav*[1]), *nȉtko*, *nȉšto, nìkojî*, *nȉčȉj, nìkakav*, *ȉtko*, *ȉšto, ìkojî*, *ȉčijî*, *ìkakav.* Sve se ove zamjenice sklanjaju kroza sve oblike kao *tkȍ*, *štȍ*, *kòjî*, *čȉj*, *kàkav*; za to na pr. pored *nȅšto, nȉšto*, *ȉšto* govori se također *nȅšta*, *nȉšta*, *ȉšta*, a isti ovi oblici služe i za genitiv pored *nȅčega*, *nȉčega, ȉčega.* Neodređene zamjenice *nèkî—nèkâ—nèkô*, *svàkî—svàkâ—svàkô* sklanjaju se kao određeni pridjevi, na pr. *bògatî* (vidi u §. 90*b*). — Kad neodređene zamjenice koje imaju na početku *ni*, stoje s kojim prijedlogom, on se meće u sredinu; na pr. to nijesam *ni od koga* naučio, vi se *ni za što* ne brinete, *ni s kim* nijesmo govorili, nemaš *ni u čemu* pravo, toga nema *ni u kakvom* selu, nijesam pogledao *ni na koju* kuću i t. d. Po tom je pravilu načinjeno i *nìpošto* (t. j. ni po što). Gdjekoji, istina, govore i pišu na pr. to nijesam *od nikoga* naučio, vi se *za*

[1]) Mjesto *ne* u ovih zamjenica često se govori i piše *nje*; na pr. *njȅtko njȅšto* i t. d. Tako je isto: *nȅgdje, nȅkoliko* pored *njȅgdje, njȅkoliko* i t. d.

ništo ne brinete i t. d., ali je bolje prijedlog metati iza *ni*. Samo kad koja od rečenih zamjenica ne izriče toliko nijekanje, već više nešto jesno. onda prijedlog može stajati ispred *ni*; na pr. dobro je: on se na me srdi *za ništa*, svijet je stvoren *iz ničega (iz ništa)* i t. d., ali se i tu može reći *ni za što*, *ni iz čega*[1]). I u zamjenice *ȉtko, ȉšta* i t. d. može se umetati prijedlog te reći na pr. više valja starati se za pošteno ime nego *i za kakvo* blago; ali je dobro reći također: *za ikakvo* blago i t. d.

c) Riječi *svȁtko*, *svȁšto*, *svȁčȋj*, *svȁkojȋ* sklanjaju se kao *tkȍ*, *štȍ* i t. d. U nomin. jedn. pored *svȁšto* govori se i *svȁšta*, u gen. *svȁšta* i *svȁčega*, u lokat. *svȁčemu* i *svȁčem*; sasma je rijetko u dativu *svȁčem*, običnije je *svȁčemu*. Još ćemo upamtiti, da se u nomin. jedn. govori ne samo *svȁtko*, već i *svȁk*. — U riječi *sȁvkolik*, *svȁkolika*, *svȅkoliko* sklanjaju se, kako se vidi, oba dijela, od kojih je ta riječ složena; za to i nomin. množ. glasi za muški rod *svȉkolici* i t. d. Ova riječ glasi također *vȁskolik*, *vȁskolika*, *vȁskoliko*, i tu se ono *vas* na početku ne mijenja.

d) U riječi *kojèšta*, *kojekàkī* (*kojekàkā*, *kojekàkō)* sklanja se samo drugi dio, a ono *koje* na početku ostaje bez promjene; na pr. genit. *koječèga* ili *kojèšta,* dativ *koječèmu* i t. d. Prijedlog se može, ali se ne mora umetati; na pr. krivili su ga *koje zȁ što* (ili: *za koješta*), dogovaraju se *koje o čèmu* (ili: *o koječèmu*), on sudi ljudma *koje za kàkē* (ili: *za kojekàkē*) sitnice i t. d.

e) O neodređenim zamjenicama *štòtko* (t. j. ovaj i onaj), *štòšta*, (t. j. ovo i ono), *štòčīj* (t. j. ovih i onih) *štòkojī* (t. j. gdjekoji) nemamo drugo reći, nego da im se sklanja samo drugi dio, a ono *što* na početku ostaje bez promjene; imamo na pr. u genit. *štokòga*, *štočèga* (ili *štòšta*), u nomin. jedn. srednjega i ženskog roda *štòčijē*, *štòčijā* i t. d.

f) U zamjenica *gdjèkojī*, *gdjèšto* sklanja se samo ono, što stoji iza *gdje*; dakle na pr. gen. jedn. *gdjèkojega*, *gdjèčega* i t. d.

g) Zamjenicama *tkȍgod*, *štȍgod*, *čȉjgod*, *kojigȍd*, *kàkavgȍd* sklanja se samo prvi dio, t. j. ono, što stoji pred *god*, a to *god* ostaje bez promjene; imamo na pr. genit. *kogagȍd*, dativ *čemugȍd*, nomin. jedn. ženskoga i srednjeg roda *kojagȍd, kàkvogȍd* i t. d. Mjesto *god*

---

[1] Kad bi ovdje *ništa*, *ničega* bilo pravo nijekanje, morao bi i glagol biti zanijekan, kao na pr. kad se veli: ja ti *ne činim ništa*, gdje se ne može reći: ja ti činim ništa.

može svuda biti *gođ*, dakle na pr. *tkȍgođ*, *štȍgođ*, *kogagȍđ* i t. d. — Vrijedno je upamtiti, da enklitike, kad imaju stajati s ovim zamjenicama, dolaze vrlo rado u sredinu; na pr. tko *se* god boji, što *bi* god učinio, koji *je* god došao, čega *se* god dotakneš, koji *ti* god padne u šake i t. d. Ovako se mogu namjestiti i po dvije enklitike, na pr. tko *bi mi* god učinio, što *ti je* god rekao i t. d. Ali ovako se enklitike ne moraju umetati, već je također dobro stavljati ih iza *god*; na pr. dobro je: tkogod *se* boji, štogod *bi* učinio, štogod *ti je* rekao[1]) i t. d.

Pridjevi.

§. **90.** a) Pridjevi se sklanjaju dvojako, i to prema tome, jesu li neodređeni ili određeni. Neodređeni su oni, koji se u nominativu jedn. muškoga roda svršuju na suglasnik (ili na *o*, koje je postalo od *l*), u istom padežu ženskoga roda na *a* (kratko), a srednjega na *o* ili na *e* (kratko); određeni se u istom padežu muškoga roda svršuju na *î*, ženskoga na *â*, srednjega na *ô* ili na *ê*. Na pr. *bògat—bògata—bògato*, *cȓn—cŕna—cŕno*, *mȉo—mȉla—mȉlo*, *vrûć—vrûća—vrûće* neodređeni su pridjevi, a određeni su: *bògatî—bògatâ—bògatô*, *cȓnî—cȓnâ—cȓnô*, *mȉlî—mȉlâ—mȉlô*, *vrûćî—vrûćâ—vrûćê* i t. d. Dosta ima pridjeva, kao što su *cȓn* i *vrûć*, koji imaju drukčiji akcent, kad su neodređeni a drukčiji opet, kad su određeni; ali ima dosta i takvih, kao što su *bògat* i *mȉo*, koji takve razlike u akcentu ne poznaju.

b) Za obrazac neodređenoga i određenog sklanjanja uzet ćemo pridjev *bògat*, *bògatî* (prvo je neodređeno, drugo određeno).

		m. r.	sr. r.	ž. r.
Jedn.	N. V.	bògat	bògat-o	bògat-a
	G.	bògat-a		bògat-ê
	D.	bògat-u		bògat-ôj
	A.	kao N. ili G.	bògat-o	bògat-u
	L.	bògat-u		bògat-ôj
	I.	bògat-îm, bògat-ijem		bògat-ôm
Množ.	N. V.	bògat-i	bògat-a	bògat-e
	G.	bògat-îh, bògat-ijeh		za sva tri roda.
	D.	bògat-îm, bògat-îma, bògat-ijem		

[1]) Enklitike se mogu umetati i kad je koji prilog složen s *god (gođ)*; na pr. kad *bi* god jeli, gdje *je* god trebalo, kako *sam* god mogao i t. d.

A.	bògat-e	bògat-a	bògat-e
L. kao D.	za sva tri roda.		
I. kao D.			

Dvoj. N. A. V. bògat-a[1])

U obrascu za određeni pridjev pokazat ćemo samo one oblike, u kojima se razlikuje od neodređenoga.

		muški r.	srednji r.	ženski r.
Jedn.	N. V.	bògat-î	bògat-ô	bògat-â
	G.	bògat-ôga, bògat-ôg		
	D.	bògat-ôme, bògat-ômu, bògat-ôm		
	A.	kao N. ili G.	bògat-ô	bògatû
	L.	bògat-ôme, bògat-ôm		
Množ.	N. V.	bògat-î	bògat-â	bògat-ê
	A.	bògat-ê	bògat-â	bògat-ê
Dvoj.	N. A. V.	bògat-â		

Koji oblici jednine i množine nijesu ovdje navedeni, oni su onakovi kao u neodređenoga pridjeva. Ali u gdjekojih pridjeva razlika je u akcentu; na pr. od *cȓn* glasi genitiv jedn. ženskoga roda *cŕnê*, kad je neodređeno, a *cȓnê*, kad je određeno, tako u genit. množ. *cŕnîh* je neodređeno, a *cȓnîh* određeno (za sva tri roda); ista je razlika između *vrúćê* i *vrûćê, múdrê* i *mûdrê* u genitivu jedn. ženskoga roda, između *vrúćîh* i *vrûćîh, múdrîh* i *mûdrîh* u genitivu množ. i t. d.

c) Kojim je pridjevima zadnji suglasnik od osnove nepčan, oni iza toga nepčanoga suglasnika imaju *e* (mjesto *o*) u nomin. i akuz. jedn. srednjega roda određenoga i neodređenog oblika, u genit., dativu i lokat. muškoga i srednjeg roda određenoga oblika; dakle na pr. *vrúće* i *vrûćê*, *vrûćêga (vrûćêg)*, *vrûćêmu*; u ženskom rodu ostaje *o* iza nepčanih suglasnika bez promjene: *vrúćôj* (dativ i lokativ jedn.), *vrúćôm* (instrum. jedn.) Kao *vrûć* sklanjaju se i pridjevi *kȓnj*, *lȍš*, *rîđ*, *svjȅž*, *šúpalj, tûđ*, dakle na pr. nomin. jedn. srednjega roda neodređenoga oblika: *kŕnje*, *lȍše*[2]), *riđe, svjȅže, šúplje*, *túđe*. Pridjevi *nȉšt* (t. j. ubog) i *tȁšt* mogu se sklanjati kao *vrûć*; dakle im nomin. jedn. srednjega roda neodređenoga oblika može glasiti *nȉšte*, *tȁšte*; genit. i dat. jedn. muškoga roda određenoga

[1]) Ni pridjevi (kao ni zamjenice) nemaju dvojine za srednji i za ženski rod, već im za nju u ta dva roda služi množina.

[2]) Pogrješka je *lošo*, kako gdjekoji pišu i govore.

oblika *ništêga*, *tàštêmu*; ali može također biti *ništo, tàšto*, *ništôga, tàštômu*; a pridjev *vjȅšt*, koji se također svršuje na *št*, ne može drukčije imati nego *vjȅšto*, *vjȅštôga, vjȅštômu*. Ovdje se treba sjetiti imenica kao *plâšt, prîšt* (vidi u §. 51*b*, 52*b*), *ògnjîšte* (vidi u §. 65). — Za pridjeve, kojima je zadnji suglasnik od osnove nepčan, valja ovdje još dodati, da se u dativu i lokat. jedn. muškoga i i srednjega roda nikad ne svršuju na *me* (kao što se svršuje na pr. *bògatôme*, *cȓnôme* i t. d.); oblika na pr. *vrućeme*, *tuđeme* nema nigdje u narodu ni u knjigama. Isti ovi pridjevi u lokativu jedn. često imaju oblik na *mu* (kao i u dativu), na pr. *vrûćêmu*, *tûđêmu*, *lȍšêmu* i t. d.; a pridjevi kao *bògat*, *cȓn* (koji se svršuju na suglasnik, koji nije nepčan) nemaju lokativa jedn. na *mu*; dakle na pr. *bògatômu, cȓnômu* i t d. dobro je samo za dativ, a nije za lokativ.

d) Pomično *a* ima dosta pridjeva u nomin. jedn. muškoga roda neodređenoga oblika; na pr. *vȉtak* (vȉtka—vȉtko), *jȁsan* (jȁsna—jȁsno), *hȉtar* (hȉtra—hȉtro), *dȍbar* (dòbra—dòbro), *múdar* (múdra—múdro), *mȑtav* (mȑtva—mȑtvo), *šúpalj* (šúplja—šúplje) i t. d. Nije svako *a* u nomin. jedn. muškoga roda pomično; u nekih pridjeva ostaje ono kroza sve oblike; na pr. *bògat* (bògata—bògato), *mȅkan* (mȅkana—mȅkano), *pìjan* (pìjana—pìjano), *zèmljan* (zèmljana—zèmljano) i t. d. Gdjekoje *a* može biti nepomično i pomično: *bȍlan* (bȍlana—bȍlano i bóna—bóno, koje je po §. 29*a* postalo od: bolna—bolno), *vȍljan* (vȍljana—vȍljano i vȍljna—vȍljno). Pomičnoga *a* ne mogu imati pridjevi *čist*, *vjȅšt*, jer se ono među *st*, *št* ne umeće. Što je ovdje rečeno o pomičnom *a* u pridjeva, to odgovara onome, što nam je poznato o pomičnom *a* u imenica muškoga roda; vidi u § 46.

e) Suglasnik *l* prelazi na kraju obično u *o;* na pr. *mȉo* (mȉla — mȉlo), *vȅseo* (vȅsela—vȅselo), *vȑo* (vȑla—vȑlo), *nâgao* (nágla—náglo) *svȉjetao* (svijètla—svijètlo) *zȁo* (zlȁ—zlȍ). Ali opet imamo *òhol* (òhola—òholo), *tȍpal* (tȍpla—tȍplo). Govori se: *čȉo* i *čȉl* (čȉla—čȉlo), *ȍbao* i *ȍbal* (ȍbla—ȍblo), *bȉo* i *bȉjel* (bijèla—bijèlo), *cȉo* i *cȉjel* (cijèla —cijèlo). Po pravilu o prelaženju glasa *l* u *o* imamo: *kȁlan* (kȁona—kȁono), *mîsalan* (mîsaona—mîsaono), *náselan* (náseona—náseono); ali pored toga imamo *sȉlan* (sȉlna—sȉlno), *stâlan* (stâlna —stâlno)[1]), *òbilan* (òbilna—òbilno), *zȁhvâlan* (zȁhvâlna—zȁhvâlno). Vidi o svemu ovome u §. 29.

---

[1]) Gdjekoji govore do duše *stȁona—stȁono*, ali to je slabo obično; tako je slabo obično u muškom rodu *kȁon, mîsaon, náseon*.

f) Glasovi *g—k—h* ne mijenjaju se u sklanjanju pridjeva ispred *i;* tako na pr. u nomin. množ. pridjevi *blâg*, *jâk*, *sûh* glase *blági*, *jáki*, *súhi*, u genit. množ. *blágîh*, *jákîh*, *súhîh* (to su neodređeni oblici, a određeni su: *blâgî*, *jâkî*, *sûhî*, *blâgîh*, *jâkîh*, *sûhîh*) i t. d. Nekad je bilo po zakonu *blazi*, *jaci*, *susi*, a u imenica je to mijenjanje sačuvato do danas, na pr. *drûzi*, *junáci*, *siròmasi*. Vidi u §. 52*b*. U sklanjanju pridjeva izuzetak je samo oblik za nomin. množ. *svȁkolici* od: sȁvkolik[1]) (vidi u §. 89*c*), gdje je *k* promijenjeno ispred *i* u *c*.

§. **91**. *a*) Pravilo je za posvojne zamjenice i pridjeve, što u nomin. jedn. muškoga roda izlaze na *-ov* i *-in*, da se u svim oblicima sklanjaju kao neodređeni pridjevi. Po tom pravilu na pr. od *njègov*, *njézin*, *brȁtov*, *sèstrin* glasi genit. jedn. muškoga i srednjeg roda *njègova*, *njézina*, *brȁtova*, *sèstrina*, u dativu i lokativu jedn. istih dvaju rodova *njègovu*, *njézinu*, *brȁtovu*, *sèstrinu*. Ali ovo pravilo nije sasvim utvrđeno, zašto se pored ovih pravilnih oblika često govori također: *njègovôga*, *njézinôga*, *brȁtovôga*, *sèstrinôga*, *njègovôme* ili *njègovômu* ili *njègovôm*, *sèstrinôme* ili *sèstrinômu* ili *sèstrinôm* i t. d. — Samo u pjesmama i nominativ jedn. muškoga roda ovih pridjeva ima katkad određeni oblik, na pr. *cȁrevî* vezir, *Hrìstovî* zakon, *pàšinî dželat* (mjesto mnogo običnijega i boljega: *cȁrev*, *Hrìstov*, *pàšin*) i t. d.

b) Ima dosta pridjeva, kojima nomin. jedn. ima samo određeni oblik; takovi su na pr. *gȍspodskî*, *jùnâčkî*, *mȕškî*, *vȉšnjî* i t. d. Ovamo ide i pridjev *dìvljî*. Takvi pridjevi imaju i u svim drugim padežima samo određene oblike; ali u pjesmama se nalaze katkad i neodređeni; na pr. ja sam roda *gospodska*, neka radi po *gospodsku* dvoru, *junačka* je srca, nema *muška* čeda, Todor njima *višnja* Boga nazva i t. d.[2])

---

[1]) Ova je riječ upravo neodređena zamjenica; ali mi znamo iz §. 88*e*, da se *kòlik*, premda je zamjenica, sklanja, kao što se sklanjaju neodređeni pridjevi.

[2]) Domaća prezimena, koja se u nomin. jedn. svršuju na *i*, na pr. *Mušicki*, *Račk*i i t. d., sklanjaju se kao određeni pridjevi, dakle na pr. genit. i akuz. *Mušickoga*, dativ *Račkome* (ili *Račkomu* ili *Račkom*), tako i lokativ. Vrlo je rđavo reći: *Mušickija*, *Mušickiju*, *Račkija*, *Račkiju* i t d. Ovo vrijedi i za slična prezimena iz drugih slavenskih jezika, kao što su na pr. *Kraševski*, *Palacki*, *Žukovski*; njima genitiv i akuzativ glasi *Kraševskoga*, *Palackoga*, *Žukovskoga*, a dativ *Kraševskome* (ili *Kraševskomu* ili *Kraševskom*), *Palackome*, *Žukovskom* i t. d. Velika bi pogrješka bila: *Kraševskija*, *Palackiju* i t. d. — Talijanska i madžarska imena na *i* imaju dakako u gen. i akuz. *ija*, u dat. i lok. *iju*; na pr. *Farlati*, *Farlatija*, *Farlatiju*, — *Hunjadi*, *Hunjadija*, *Hunjadiju* i t. d.

c) O sklanjanju riječi *mlâda*, *vasìljena*, *Bâčkâ*, *drâgâ*, *Vèlikâ*, *Hr̀vâtskâ* i sličnima rečeno je koliko treba u §. 74*b*.

§. **92**. a) Genitiv jednine određenoga oblika za muški i za srednji rod izlazi na *-ga* i na *-g*, na pr *bògatôga* i *bògatôg*, *vrûćêga* i *vrûćêg* i t. d. Tako je i u zamjenica, na pr. *òvoga* i *òvog*, *nàšega* i *nàšeg* i t. d. Kad je samo jedan genitiv, onda može biti i oblik na *-ga* i oblik na *-g*; na pr. iz *maloga* sela, ili: iz *malog* sela. Ako li su dva ili više genitiva jedan do drugoga, mogu svi izlaziti na *ga*; na pr. iz *maloga* a *lijepoga* sela, ili: iz *onoga maloga*, a *lijepoga* sela; ali vrlo je obično i to, da na *ga* izlazi samo prvi ili samo prvi i drugi oblik, dakle na pr. iz *maloga*, a *lijepog* sela, ili: iz *onoga maloga*, a *lijepog* sela, ili: iz *onoga malog*, a *lijepog* sela. — Rijetko se obadva ili sva tri ili sva četiri oblika svršuju na *g*, tako je isto rijetko, da kraći oblik stoji pred duljim. Rijetko je na pr. iz *onog malog*, a *lijepog* sela; tako isto: iz *onog maloga*, a *lijepoga* sela. — Samo se po sebi razumije, da ovo sve, što je rečeno o genitivu na *ga* i na *g*, vrijedi također za akuzativ, kad ima jednak biti genitivu. Na pr. opazih *svojega* (ili *svojeg*) prijatelja, — opazih *svojega staroga* (ili *svojega starog*) prijatelja, — opazih *svojega staroga* i *dobroga* (ili *svojega staroga* i *dobrog* — ili *svojega starog* i *dobrog*) prijatelja i t. d.

b) U dativu i lokativu jedn. određenih pridjeva i zamjenica imamo također dulje oblike pored kraćih. Koje riječi u genitivu imaju *-oga* (ili *-og*), one u dativu imaju *-ome* ili *-omu* ili *-om*, u lokativu imaju samo *-ome* ili *-om*; koje se pak u genit. svršuju na *-ega* (ili *-eg*), one u dativu i u lokativu imaju *-emu* ili *-em*. Kad je samo jedan dativ ili lokativ, onda su jednako obični i kraći i dulji oblici; na pr. dao sam *dobrome* (ili *dobromu* ili *dobrom*) učeniku, približismo se *onome* (ili *onomu* ili *onom*) mjestu, govorili smo o *dobrome* (ili *dobrom*, ali ne: *dobromu*) učeniku, bio sam na *onome* (ili *onom*, ali ne: *onomu*) mjestu; — daj zobi *riđemu* (ili *riđem*) konju, približismo se *našemu* (ili *našem*) selu, jahao sam na *riđemu* (ili *riđem*) konju, jesi li bio u *našemu* (ili *našem*) selu i t. d. — Kad su dva ili više dativa ili lokativa, može biti dvoje: ili se jednako svršuju ili nejednako; u ovome drugom slučaju dolaze kraći oblici iza duljih (kako smo imali i pri genitivu, da *g* dolazi iza *ga*). Na pr. možemo reći: dao sam *onome dobrome* ili *onomu dobromu* ili *onom dobrom* ili *onome dobromu* ili *onomu dobrome* ili *onomu dobrom* ili *onome dobrom* učeniku. Možemo reći i: dao sam *mojemu starome*

prijatelju ili *mojemu starom.* Dobro je: bili smo u *vašemu lijepome* vinogradu ili: *vašem lijepom* ili: *vašemu lijepom*, a ne bi dobro bilo: u *vašemu lijepomu.* Tako je dobro i: daj zobi *onome riđemu mladome* konju ili *onome riđemu mladom* konju. Rijetko je, da kraći oblik dođe pred dulji, na pr. dao sam *mojem starome* prijatelju, u *onom našemu* vinogradu, daj zobi *onome mladom riđemu* konju i t. d.

c) U instrumentalu jedn., u dativu, lokativu i instrumentalu množine imamo u pridjeva i zamjenica pored nastavka *-im* još nastavak *-ijem,* na pr. *bògatîm* i *bògatijem*, *vrûćîm* i *vrûćijem*, *òvîm* i *òvijem*, *kòjîm* i *kòjijem* i t. d. Jedan je oblik dobar kao i drugi; ali opet nitko ni malo ne griješi, tko uvijek upotrebljava samo oblik na *-im*, a nikad na *-ijem.* Ovo sve tako isto vrijedi i za dvojaki oblik genitiva množ., na pr. *bògatîh* i *bògatijeh*, *òvîh i òvijeh* i t. d. — Za dativ, lokativ i instrumental množine pored oblika na *-im* i *-ijem* imamo još i treći, koji izlazi na *-ima*, na pr. *bògatîma, nàšima* i t. d. Za ovaj ćemo treći oblik upamtiti, da se slabo upotrebljava uz imenice, već ponajviše kad pridjev stoji sam bez ikakove imenice. Na pr. može se do duše reći: da ga ne pogazi nogama *svojima*, dao sam i *drugima* znancima, ali bi običnije u prvoj rečenici bilo *svojim* (ili *svojijem*), a u drugoj *drugim* (ili *drugijem*). Vrlo je obično i dobro na pr. *drugima* pomože, a sebi ne može, on je poznat s *mnogima*, to su zemlje, u *kojima* rodi dobro vino i t. d. Manje bi obično bilo uzeti u ove tri rečenice oblik na *-im* (ili *-ijem*). — Rijetko se nalaze dva oblika na *-ima* od pridjeva ili zamjenica jedan do drugoga, kako je na pr. ovo: *mnogima slijepima* darova vid, pobježe kradom za *onima prvima*, ode s *ostalima prostima* vojnicima; mjesto toga je običnije: *mnogima slijepim* (ili *slijepijem*), za *onima prvim* (ili *prvijem*), s *ostalima prostim* (ili *prostijem*) vojnicima ili s *ostalim* (*ostalijem*) *prostim* (*prostijem*) vojnicima.

§. **93**. Pridjev *sâm* ne slaže se u sklanjanju sasvim ni s jednom zamjenicom ni pridjevom, za to mu treba odjelito navesti oblike.

		m. r.	sr. r.	ž. r.
Jedn.	N. V.	sâm	sám-o	sám-a
	G.	sám-a, sám-oga, sám-og		sámê
	D.	sám-u, sám-ome, sám-omu, sám-om		sám-ôj
	A.	kao N. ili G.	sám-o	sám-u
	L.	sám-u, sám-ome, sám-om		sám-ôj
	I.	sám-îm, sám-ijem		sám-ôm

Množ.	N. V.	sám-i	sám-a	sám-e
	G.	sám-îh, sám-ijeh	za sva tri roda.	
	D.	sám-îm, sám-ima, sám-ijem	za sva tri roda.	
	A.	sám-e	sám-a	sám-e
	L.	kao D. (za sva tri roda.)		
	I.	kao D. (za sva tri roda.)		

Oblici *sáma* (u genitivu i akuz. jedn.), *sámu* (u dativu i lokativu jedn.) mogu se samo onda upotrebljavati, kad ovaj pridjev znači: bez ikoga drugog (njemački *allein*, latinski *solus*), na pr. nađoh u sobi Milana *sama* (t. j. nikoga drugog), pokloniše se *samu* caru (t. j. nikome drugom); ali se može i tu reći na pr. nađoh u sobi Milana *samoga*, pokloniše se *samome* caru. Kad ova riječ znači isto što: glavom (njemački *selbst*, latinski *ipse*), onda ne može imati u gen. (akuz.) jedn. *sáma*, u dat. i lok. *sámu*, već se mora reći na pr. to je potpis *samoga* kralja, tužio se *samome* načelniku i t. d. U tom slučaju može (nomin. i akuz.) jednine glasiti također *sámi*, na pr. to se dogodilo na *sámi* (ili *sâm)* Božić.

§. **94.** I sklanjanje pridjeva *säv* treba navesti.

		m. r.	sr. r	ž. r.
Jedn.	N. V.	säv, väs	sv-ȅ	sv-ȁ
	G.	sv-ѐga		sv-ê
	D.	sv-ѐmu		sv-ôj
	A.	kao N. ili G.	sv-ȅ	sv-ȕ
	L.	sv-ѐmu, sv-ȅm		sv-ôj
	I.	sv-îm, sv-ȉjem		sv-ôm
Množ.	N. V.	sv-ȉ	sv-ȁ	sv-ȅ
	G.	sv-îh, sv-ȉjeh, sv-íjû	za sva tri roda.	
	D.	sv-îm, sv-ȉjem, sv-íma, sv-jèma	za sva tri roda.	
	A.	sv-ȅ	sv-ȁ	sv-ȅ
	L.	kao D. (za sva tri roda.)		
	I.	kao D. (za sva tri roda.)		

U §. 34. rečeno je, da je *sv-* u oblicima ove riječi postalo od *vs-* premetanjem, na pr. *svèga, svèmu* od negdašnjega *vsega*, *vsemu*; u nomin. jedn. muškoga roda sačuvato je do danas starije *väs* pored novijega *säv.* — U gen. i dat. jedn. pored *svèga*, *svèmu* rjeđe

se govori *svěg*, *svěm*. Oblik *svíjû* u genit. množ., koji je posve običan, ima isti nastavak, što smo ga imali u: gòstijû, òčijû, ùšijû, kòstijû i t. d. (vidi §. 54*a*, 69*a*, 77*f*).

Tvorba II. i III. stepena.

§. **95.** S obzirom na to, u kojoj se mjeri misli svojstvo, što se kojim pridjevom izriče, imaju vrlo mnogi pridjevi tri stepena; prvi stepen (pozitiv) znači svojstvo u najnižoj mjeri, na pr. *stär*, drugi stepen (komparativ) znači svojstvo u višoj mjeri, na pr. *stàrijî*, a kad se misli svojstvo u još višoj mjeri, kao što je na pr. *nâjstàrijî*, onda je treći stepen (superlativ). Pridjevi, koji znače, oda šta je ili čije je što, a i gdjekoji drugi nemaju II. i III. stepena; takvi su na pr. *gvözden*, *lîpov*, *brätov*, *cârskî*, *bôs*, *gô*, *šúpalj* i dr. Ali katkad se, osobito u prenesenom značenju, i ovakovi pridjevi govore u II. i III. stepenu; na pr. čovjeka *drvenije* ćudi nema od tebe, on je *najšuplje* glave i t. d. — Gdjekoji pridjevi nemaju II. stepena, već samo prvi i treći; takovi su: *dônjî—nâjdônjî*, *gôrnjî—nâjgôrnjî*, *strážnjî—nâjstražnjî*, *zädnjî—nâjzadnjî*; ovamo ide i broj *pȑvî—nâjpȑvî*[1]). Prvoga stepena nema prema *vòljî* (ili *vòlij*)—*nâjvòljî*. Govori se na pr. *volijí* sam ostati ovdje nego tamo ići (t. j. volim), *najvoliji* su na miru ostati (t. j. oni to najvole) i t. d.

§. **96.** a) Drugi stepen ima ova tri nastavka za nominativ jedn. muškoga roda: *-ji*, *-iji*, *-ši*. — Gdje se II. stepen tvori s nastavkom *-ji*, tamo *j* od toga nastavka sa suglasnikom, koji se pred njim nađe, čini one promjene, koje su rečene u §. 30., t. j. *bj* prelazi u *blj*, *ćj* u *ć*, *dj* u *đ*, *đj* u *đ*, *gj* u *ž*, *hj* u *š*, *kj* u *č*, *lj* (ćirilicom лj) u *lj* (ćir. љ), *ljj* (ćir. љj) u *lj* (ćir. љ), *nj* (ćir. нj) u *nj* (ćir. њ), *njj* (ćir. њj) u *nj* (ćir. њ), *pj* u *plj*, *rj* u *r*, *sj* u *š*, *tj* u *ć*, *vj* u *vlj*, *zj* u *ž*, *žj* u *ž*;[2]) za tim *stj* prelazi u *šć*, a *snj* u *šnj* (vidi u §. 18*e*). Isto ovakove promjene glasova imat ćemo još u sprezanju, i to u 1. razredu III. vrste (vidi §. 124*a*), u IV. vrsti (vidi §. 127*b*) i u 2. razredu V. vrste (vidi §. 132*a*). Malo su drukčije promjene u instrumentalu jedn. riječi, što se sklanjaju kao *stvâr* (vidi u §. 76*a*).

---

[1]) Takovi su i prilozi: *prìje—nâjprije*, *pòslije—nâjposlije*.

[2]) Tako bi i *cj* prelazilo u *č*, *čj* u *č*, *fj* u *flj*, *jj* u *j*, *mj* u *mlj*, *šj* u *š*, kad bi bilo pridjeva, u kojih bi se pred *j* našli suglasnici *c*, *č*, *f*, *j*, *m*, *š*.

b) Nastavak *-ji* imaju u II. stepenu pridjevi, koji u nomin. jedn. muškoga roda I. stepena imaju samo jedan slog, a na njemu je jaki dugi akcent. Tako na pr. pridjevi *br̂z*, *cr̂n*, *čêst*, *čvr̂st*, *glûh*, *grûb*, *gûst*, *jâk*, *krîv*, *kr̂nj*, *krût*, *ljût*, *mlâd*, *mlâk*, *rîđ*, *sûh*, *tûp*, *tvr̂d*, *vrûć*, *žîv* glase u II. stepenu: *bȑžî*, *cȑnjî*, *čȅšćî*, *čvȑšćî*, *glȕšî*, *grȕbljî*, *gȕšćî*, *jȁčî*, *krȉvljî*, *kȑnjî*, *krȕćî*, *ljȕćî*, *mlȁđî*, *mlȁčî*, *rȉđî*, *sȕšî*, *tȕpljî*, *tvȑđî*, *vrȕćî*, *žȉvljî*. Ovamo idu i pridjevi *bȉjel*, *blȉjed*, *prȉjek*, koji do duše danas imaju dva sloga, ali je njihovo *ije* postalo od negdašnjega jednog glasa *ě* (ѣ), a i danas je samo jedan slog u istočnom i u zapadnom narječju: *bêl*, *blêd*, *prêk*, — *bîl*, *blîd*, *prîk* (vidi u §. 10). Drugi stepen tim pridjevima glasi: *bjȅljî*, *bljȅđî*, *prȅčî* (mjesto *prječi*, vidi u §. 11*b)*. Od ovoga pravila malo ima izuzetaka; to su pridjevi *lȉjen*, *lȉjep*, *pûst*, *slân*, *svét*, koji će se spomenuti dalje pod *c* i *d*. Još manje ima pridjeva, kojima se II. stepen gradi s nastavkom *-ji*, te u nomin. jedn. muškoga roda I. stepena imaju samo jedan slog, a na njemu jaki kratki akcent; ti su pridjevi *dȕg*, *mȑk*, *tȉh* — *dȕžî*, *mȑčî*, *tȉšî* (pored *dȕžî* govori se i *dȕljî*, vidi u §. 97*a*). — Od onih pridjeva, koji u nomin. jedn. muškoga roda I. stepena imaju dva sloga, malo ih tvori II. stepen s nastavkom *ji*. Ovamo ide ovih 12 pridjeva: *blȉzak*, *glȁdak*, *krátak*, *mȑzak*, *nȉzak*, *plítak*, *rijèdak* (istočno *rédak*, zapadno *rídak)*, *slȁdak*, *tȁnak*, *téžak*, *ȕzak*, *žídak;* njima II. stepen postaje tako, kao da u nomin. jedn. muškoga roda I. stepena imaju samo jedan slog, i to bez skrajnjega *ak;* oni dakle u II. stepenu glase: *blȉžî*, *glȁđî*, *krȁćî*, *mȑži*, *nȉžî*, *plȉćî*, *rjȅđî* (ili *rȅđî*, vidi u §. 11*b*), *slȁđî*, *tȁnjî*, *tȅžî*, *ȕžî*, *žȉđî*. Tako i *gŕdan* ima u II. stepenu (pored *gr̀dnijî*) također *gȑđî*[1]). Pridjevi *dàlek*, *dèbeo* (postalo od *debel)*, *dùbok*, *šìrok*, *vìsok*, *žèstok* imaju u II. stepenu također nastavak *ji*: *dȁljî*, *dȅbljî*, *dȕbljî*, *šȉrî*, *vȉšî* *žȅšćî*[2]), dakle kao da im I. stepen glasi *dal*, *deb*, *dub* i t. d. Pridjevi *bijèsan*, *górak*, *làsan*, *tijèsan* glase u II. stepenu dvojako: *bjȅšnjî*, *gȍrčî*, *lȁšnjî*, *tjȅšnjî* i *bjèsnijî*, *gòrčijî*, *làsnijî*, *tjèsnijî*, t. j. s nastavkom *-ji* i *-iji*[3]).

c) Nastavak *iji* u II. stepenu imaju pridjevi, koji u nomin. jedn. muškoga roda I. stepena imaju jedan slog, a na njemu je jaki kratki akcent. Evo primjera: *hrȍm*—*hròmijî*, *lȍš*—*lòšijî*, *nȍv*—

---

[1]) Gdjekoji govore u I. stepenu *gr̂d*, ali je običnije *gŕdan*.

[2]) Govori se i *visòčijî*, *žestòčijî*, ali rijetko.

[3]) Pogrješke su, kako gdjekoji pišu: *širji*, *težji*, *višji* i t. d., zašto se to protivi pravilima u §. 30.

nòvijî, prăv—pràvijî, prŏst—pròstijî, pŭn—pùnijî, sĭt—sìtijî, slăb—slàbijî, spŏr—spòrijî, stăr—stàrijî, stȑm—stȑmijî, trŏm—tròmijî, vjȇšt—vjèštijî, zdrăv—zdràvijî. Tako i od *răd* (prilog *rădo*) II. stepen glasi *ràdijî* ili *ràdîj* (prilog *ràdijê),* a ne *rađi* (prilog *rađe*); od *čist* bolje je *čìstijî* nego *čišći.* Da su izuzetak od ovoga pravila pridjevi *dŭg, mȑk, tih,* to smo vidjeli pod *b.* Pridjevi pak *lȉjen, pûst, slân, svêt,* koji bi po pravilu navedenome pod *b* imali tvoriti drugi stepen s nastavkom *-ji,* tvore ga s nastavkom *iji* te imaju: *ljènijî, pùstijî, slànijî, svètijî*; tako i od *nȉjem,* kad bi trebalo, govorilo bi se *njèmijî.* — Svi pridjevi, koji u nomin. jedn. muškoga roda I. stepena imaju tri ili više slogova, tvore II. stepen s nastavkom *iji,* na pr. *òbilan—obìlnijî, pămetan—pamètnijî, govòrljiv—govorljìvijî, čŭdnovât—čudnovàtijî, zădovôljan—zadovòljnijî* i t. d. Koji pridjevi u pomenutom obliku I. stepena imaju dva sloga, oni ponajviše tvore II. stepen s nastavkom *iji* (izuzima se samo ono nekoliko pridjeva, za koje je rečeno pod *b.* da im II. stepen ima nastavak *ji*); na pr. *bògat—bogàtijî, màrljiv—marljìvijî, mȑšav—mršàvijî, rùmen—rumènijî, hȉtar—hìtrijî, krúpan—krùpnijî, múdar—mùdrijî, slâvan—slàvnijî* i t. d. — Osobito ćemo upamtiti, da od *jĕdnâk, krȇpak, ljŭbak* glasi II. stepen *jednàčijî, krèpčijî, ljùpčijî,* gdje je *k* ispred *i* promijenjeno u *č* (vidi u §. 22*b*); bez te promjene imaju II. stepen pridjevi *krŏtak, vȉtak,* dakle: *kròtkijî, vìtkijî.*

d) Nastavak *ši* za II. stepen sasma je rijedak; imaju ga samo pridjevi *lăk, lȉjep, mȅk,* dakle: *lăkšî, ljȅpšî, mȅkšî*; ali pored *lăkšî, mȅkšî* govori se također *lăgljî*[1]), *mȅkljî.*

§. **97.** a) Neki pridjevi imaju nepravilan II. stepen; to su: *dŏbar—bŏljî, zăo—gŏrî, vȅlik—vèćî, màlen—mȁnjî, prètio—prȅtljî;* ovamo ide i *dŭg—dŭljî* (pored *dŭžî,* vidi §. 96*b*), *năopâk—naopàčnijî.*[2])

b) Treći stepen nastaje, ako se pred drugi metne riječca *nâj;* na pr. *nâjmlađî, nâjlakšî, nâjstàrijî, nâjpamètnijî* i t. d.

c) II. i III. stepen sklanjaju se sasvim kao određeni pridjevi *vrûćî, kȓnjî* i t. d. (vidi u §. 90*c*); dakle na pr. nomin. jedn. *mlăđî—mlăđâ—mlăđê,* genit. *mlăđêga* (ili *mlăđêg*)—*mlăđê* i t. d.; tako isto *nâjmlađî—nâjmlađâ—nâjmlađê,* genit. *nâjmlađêga* i t. d.

---

[1]) *g* u *lăgljî* stoji za to, jer je nekad bilo *lagak—lagka—lagko,* i otud je nastalo današnje *lăk—lăka—lăko* bez *g.* Ne valja: *lahak, lahka, lahko* (vidi u §. 20).

[2]) Nepravilan je II. stepen i prilogu *mnŏgo,* jer glasi *vȉše* (ovo je upravo drugi stepen od priloga *visòko,* t. j. uzima se, što je visoko, da je toga mnogo).

d) Akcent II. i III. stepenu vrlo je lako upamtiti: kad II. stepen ima u nominativu jedn. muškoga roda dva sloga, svagda je na prvom slogu jaki kratki akcent, i on ostaje bez promjene kroza sve padeže svijeh triju rodova jednine i množine; na pr: *mlàđî, jàčî, kràćî, ùžî, bȍljî, ljȅpšî* i t. d. A gdje II. stepen u pomenutom obliku ima tri ili više slogova, tamo je svagda na trećemu od kraja slabi kratki akcent, i on na istom slogu ostaje kroza sve oblike; na pr. *stàrijî, hìtrijî, bogàtijî, pamètnijî* i t. d. U III. stepenu svagda je jaki dugi akcent na riječci *nâj*; iza toga *nâj* gubi se jaki kratki akcent II. stepena, a slabi kratki ostaje; i tako imamo na pr. *nâjmlađî, nâjkraćî, nâjmlađêga, nâjkraćêmu,* — *nâjstàrijî, nâjbogàtijî, nâjstàrijêga, nâjbogàtijêga* i t. d. U ovom drugom slučaju vidi se dakle da riječ ima dva akcenta (vidi o tome u §. 39.).

Brojevi.

§. **98**. a) Brojevi su jedni g l a v n i (kardinalni), a drugi su r e d n i (ordinalni). Oni prvi odgovaraju na pitanje k o l i k o? a drugi na pitanje k o j i p o r e d u? — Glavni su brojevi: *jèdan, dvâ, trî . . . . jedànaest, dvánaest, trínaest*[1]) . . . . *dvádesêt*[2]), *trídesêt, četrdèsêt . . . . stô (stȍtina), dvjȅsta (dvȉje stȍtine), trȉsta (trî stȍtine), čètiri stȍtine, pêt stȍtînâ . . . . hȉljada (tȉsuća), dvȉje, trî, čètiri hȉljade (tȉsuće), pêt hȉljâdâ (tȉsûćâ) . . . . stô hȉljâdâ (tȉsûćâ) . . . . milìjôn.*

b) Broj *jèdan—jèdna—jèdno* sklanja se kao *sâm* (vidi u §. 93), samo što u genitivu, dativu i lokativu jedn. muškoga i srednjeg roda nema oblika po neodređenom sklanjanju. Ovaj se broj govori i u množini, i to *1.* kad *jèdan* znači isto, što neodređena zamjenica *nȅkî*; na pr. *jedni* vele, da to ne će biti, ako *jednima* dâm, moram dati i drugima i t. d., — *2.* uz riječi, koje se govore samo u množini, na pr. *jedne* vile, *jedne* gaće, *jedna* kola, *jedna* vrata, — *3.* uz riječi, koje imaju do duše jedninu, ali tek u množini čine osobitu cjelinu, na pr. kupio sam *jedne* opanke, *jedne* čarape, tako je i: *jedna* rebra, *jedni* jadi, *jedni* svatovi. — Da se *ni jèdan* sklanja kao *jèdan*, to se razumije samo po sebi, ali treba

[1]) Pogrješno je, kako neki govore i pišu: *jedanajst, dvanajst, petnajst* i t. d.

[2]) Gdjekoji govore *dvádest* i *dvàest* za 20, *trídest* i *trìest* (t. j. *trijest*) za 30 *četrest* za 40, *šésêt* za 60; u književnom jeziku bolje je upotrebljavati punije oblike *dvádesêt, šezdèsêt* i t. d.

dodati, da se prijedlozi umeću među *ni* i među *jedan*; na pr. nije daleko *ni od jednoga* nas, to ne rodi *ni na jednom* drvetu i t. d. Isporedi s tim: *ni od koga*, *ni s kim* i dr. u §. 89*b*. Govori se i *nìjednî nìjednâ—nìjednô* (dakle u određenom obliku) u psovanju, na pr. *nìjednâ* vjero! nesrećo *nìjednâ*!

c) Broj 2 sklanja se ovako: nominativ i akuzativ muškoga i srednjeg roda glasi *dvâ*, a ženskoga *dvìje*; genitiv je *dvájû* za muški i za srednji rod, a *dvíjû* za ženski (rijetko je *dvíjû* također za muški i za srednji rod), dativ, lokativ i instrumental glasi *dvjèma* za sva tri roda (rijetko je *dváma* za muški i za srednji rod). — Brojevi 3 i 4 glase u nominativu i akuzativu *trî—čètiri*, u genitivu *tríjû—četiríjû*, u dativu, lokativu i instrumentalu *tríma—čètirma*. Svi ovi oblici brojeva 3 i 4 služe za sva tri roda. — Broj *òbadvâ—òbadvije* sklanja se kao *dvâ—dvìje*; u nomin. i akuz. govori se također *òba* (za muški i za srednji rod) —*òbje*; a u dativu, lokativu i instrumentalu može biti za sva tri roda ne samo *obadvjèma*, već također *òbjema*; u genitivu pored *obadvájû—obadvíjû* nije u običaju *obaju—obiju*. — Evo primjera za sklanjanje brojeva 2, 3, 4 : za zdravlje *dvaju* braće svoje., žao mi je *dviju* sirota., granice *dvaju* polja., kuće *triju* gospodara., slika *triju sestara*, u hladu *četiriju* hrasta ili *četiriju* lipa., dao sam *dvjema*, *trima*, *četirma* učenicima, ženama., odrezao *dvjema*, *trima*, *četirma* nožima, sabljama i t. d.

d) Ali kad brojevi 2, 3, 4 i *òba (òbadvâ)* stoje iza kojega prijedloga, koji se slaže s genitivom, lokativom i instrumentalom, onda ponajviše stoje akuzativni oblici *dvâ*, *dvìje, trî, čètiri* mjesto onih drugih padeža, a u akuzativu stoje dakako i riječi, što su s brojevima združene, i to u akuzativu dvojine riječi muškoga i srednjeg roda, a u akuzativu množine riječi ženskoga roda (ove i ne mogu stajati u dvojini, jer je nemaju). Može se do duše reći na pr. iz *dvaju* gradova, kod *dviju* sestara, bio sam u *trima* kućama, s *četirma* putnicima i t d., ali je običnije: iz *dva* grada, kod *dvije* sestre, bio sam u *tri* kuće, s *četiri* putnika. Tako je i ovo: kod *dva* hrasta, među *dva* brda, ispod *dvije* kuće, stoji na *dvije* noge, preko *tri* vode studene, preko *tri* gore zelene, bio sam na *dva* mjesta, bili su se oko *dva* velika grada, kod *tri* konja, sa *četiri* sina ode na vojsku, pri *obje* kuće ima klupa i t. d.

e) Kad bi pod *d* pomenuti brojevi imali stajati u genitivu i bez prijedloga, vrlo se rado uzimaju u svom akuzativnom obliku.

Na pr. učinio je s dopuštenjem *dva starija brata* (ili: dvaju starije braće), iz knjiga *obadva pomenuta spisatelja* (ili: obadvaju pomenutih spisatelja), na svršetku *ove tri nedjelje* (ili: ovih triju nedjelja), zemlje *sva četiri kralja* (ili: svijeh četiriju kraljeva) i t. d.

§. **99.** a) Brojevi 5, 6 .... 11, 12 .... 20, 30 .... 90 ne sklanjaju se, već ostaju i s prijedlozima i bez prijedloga nepromijenjeni. Na pr. izgorjelo *sedam* kuća, posjekao *deset* hrasta, imena *dvanaest* apostola, sestra *devet* Jugovića, čuvari *sedam* crkava, ne vjeruje *devet* vezirima, on je glava svima *deset* gradova, izrezao *sedam* noževima, izmučio se *dvanaest* poslovima. Tako je i ovo: iz *dvadeset* sela, pri *petnaest* lipa, kroz *devet* prozora, s *osamdeset* ljudi i t. d.

b) Mjesto brojeva 2—99 mogu se uzeti imenice *dvòjica* (*obòjica*), *tròjica*, *petòrica*, *devetòrica*, *tridesetòrica*, *devedesetòrica* i t. d., kad je ona riječ, s kojom bi imao broj stajati, kakvo muško čeljade. Govori se na pr. poznaješ li ovu *trojicu* putnika?, reci onoj *sedmorici* vojnika., što se tiče one *desetorice* vojvoda i t. d. Rijetko se imenice ove uzimaju za muške životinje, na pr. podaj sijena onoj *dvojici* volova. One se govore i same, bez ikakve druge imenice, i u tom se slučaju svagda misle ljudi, nikad životinje; na pr. jača su *dvojica* od jednoga., on radi za *trojicu* i t. d Druge imenice, kako se iz navedenih primjera vidi, stoje uz ove brojne imenice svagda u genitivu množ.; zamjenice mogu također stajati u tom padežu, ali mogu stajati i u onome, u kojemu su pomenute brojne imenice; dakle na pr. *nas* dvojica dođosmo, pred *vas* trojicom — i: *mi* dvojica, pred *vama* trojicom. Tako se slažu i pridjevi, na pr. slušao sam *pametnu* trojicu ljudi — i: trojicu *pametnih* ljudi. — Imenice *dvòjica*, *tròjica* i sve druge takve na *ica* sklanjaju se kao *žèna*. — Napokon ćemo za ove brojne imenice upamtiti, da ih nikako nema za brojeve 21, 31, 41 i druge dalje, koji na kraju imaju brojku 1; dakle na pr. prema *dvadesetorica* ili *tridesetorica* ili dvadeset i *petorica* putnika ne možemo drukčije reći nego: dvadeset i *jedan* putnik i t. d. Brojnih imenica na *ica* nema ni prema brojevima 100, 1000.

c) Još imamo jednu četu brojnih imenica, to su: *dvȍje* (*òboje*), *trȍje*, *čȅtvoro*, *pȇtoro*, *šȇstoro*, *dȅsetoro*, *pètnaestoro*, *četrdèsetoro* i t. d. One se upotrebljavaju *1.* uz riječi, koje su u jednini srednjega roda živa značenja, *2.* kad se misle pomiješani rodovi, *3.* upotrebljavaju se, kad stoje same bez ikakve imenice. Imamo na pr. *dvoje* jaradi, *troje* pilića, *sedmoro* djece; — nas *dvoje* (kad je jedno

muško, a drugo dvoje žensko ili dijete), vas *troje* (kad je jedno muško, a drugo dvoje žensko ili kad je dvoje muško, a jedno žensko ili kad je koje od njih dijete), *osmoro* konja (kad nijesu ni svi muški ni svi ženski), — to *troje* valja pamtiti i t. d. — Mjesto *dvòje*, *tròje*, *čètvoro* mogu stajati i oblici *dvâ*, *trî*, *čètiri* uz imenice srednjega roda; dobro je na pr. *dva* jareta, *tri* pileta, *četiri* djeteta. Prema imenicama *dvòje*, *tròje* i t. d. nikako nema imenica za one brojeve, za koje nema ni imenica na *-ica* (vidi pod *b*); dakle na pr. ne može se drukčije reći nego: *dvadeset i jedno* jare, *sto* ili *stotina* jaradi i t. d. — Imenice, o kojima je ovdje govor, sklanjaju se ovako: N. A. V. *dvòje*, *tròje*, *čètvoro*, G. *dvóga*, *tróga*, *četvórga*, D. L. I. *dvóma*, *tróma*, *četvórma*; dativ i lokativ (ali ne i instrumental) može glasiti još i *dvóme*, *tróme*, *četvórme*. Kao *čètvoro* sklanjaju se svi brojevi dalje, što se svršuju na *-ro*, na pr. *pètoro*, *šèstoro* i t. d., a kao *dvòje* ide i *òboje*, samo što u genitivu pored *obóga* može imati i *òbojega*. — Evo nekoliko primjera: što je starije od ovoga *dvoga*., sramota je *dvome* na jednoga., vino pije s *dvoma* Arapčadi., blagoslov Božji bio na vama *dvoma* (t. j. na mužu i na ženi)., od *troga* se nalazim u muci., kože *četvórga* jaradi., kupio *sedmorma* djece opanke i t. d. — Ali kad se ove brojne imenice nađu uz koji prijedlog, onda rado stoje u svojem akuzativnom obliku; na pr. kod *troje* jaradi., kvočka sa *sedmoro* pilića., ostavio kuću na *dvoje* djece i t. d.

d) Prema brojnim imenicama imamo i brojne pridjeve. U §. 98*b* navedena su tri slučaja, gdje broj *jèdan* ima množinu; za drugi i treći od tih slučajeva treba znati, da prema množini *jèdni* ostali brojevi imaju ovako: *dvòji*, *tròji*, *čètvori*, *pètori*, *šèstori* i t. d. Te se riječi govore samo u množini, koja im je sasvim onaka, kao što je *jèdni*. Govori se: *dvoje* vile, *troja* vrata, *troje* gaće, *četvora* kola, *petore* novine i t. d., — tako isto: *dvoji* opanci, *dvoja* rebra, *troji* jadi, *troji* svatovi (t. j. nekoliko jada jedne, nekoliko druge, a nekoliko treće ruke, — jedni svatovi jednoga mladoženje, drugi drugoga, treći trećega) i t. d.

e) Pored *četvòrica*, *petòrica*, *šestòrica* . . . . *čètvoro*, *pètoro*, *šèstoro* . . . . *čètvori*, *pètori*, *šèstori* . . . . govori se također *četvèrica*, *petèrica* . . . . *čètvero*, *pètero* . . . . *čètveri*, *pèteri* . . . ., ali su oblici s *-or-* običniji.

§. **100.** a) Broj *stô* ima osim toga oblika samo još jedan, i to *sta*, koji se nalazi u *dvjèsta*, *trìsta* ili: *dvje sta*, *tri sta* (nije dobro

reći: *dvjesto, tristo* ili *dvje sto, tri sto*). Ovaj oblik *sta* upravo je nominativ (i akuzativ) dvojine prema jednini *sto* (kako je na pr. *sèla* dvojina prema *sèlo*). U broju *dvjȅsta* oblik *dvje* ostatak je negdašnje dvojine broja 2, koja je u ostalim prilikama zamijenjena oblikom *dvâ* (na pr. *dvâ* sèla i t. d.). Pored *stô* govori se i *stȍtina*, koja se riječ sklanja kao *žena*. U brojeva 400, 500 . . . . ne upotrebljava se *stô*, već *stȍtina*; nije dakle dobro *četiri sto*, *pet sto, devet sto*, već mora biti: *čètiri stȍtine*, *pêt stȍtînâ*, *dèvêt stȍtînâ* i t. d. Tako se upotrebljava riječ *stȍtina* i za brojeve 100, 200, 300, kad ih treba uzeti u kojem drugom padežu osim nominativa i akuzativa; na pr. dao sam *stotini* ljudi, dokopao se *triju stotina* forinti, rekao je *pet stotinama* vojnika i t. d. Kad se brojevi 100, 200 . . . . nađu uz koji prijedlog, onda se ne mijenjaju, na pr. od *sto* ljudi jedva to može jedan, pored *pet stotina* konja, pri *dvjesta* kuća, s *osam* stotina knjiga i t. d.

b) Za broj 1000 imamo dvije riječi: *hȉljada* i *tȉsuća*, koje se obje sklanjaju kao *žena*. Vrijedno je upamtiti, da akuzativni oblik *hiljadu* ili *tisuću* može stajati mjesto drugih padeža; na pr. *hiljadu* (*tisuću*) forinti nijesu mali novci., to se dogodilo prije *hiljadu* (*tisuću*) godina., došao je s *hiljadu* vojnika i t. d. Tako se govori i: bilo mu je *stotinu* godina., doći ću sa *stotinu* drugova i t. d.

§. **101**. Redni su brojevi: *pȑvî*, *drȕgî, trȅćî* . . . . *dèsêtî*, *jedànaestî* . . . . *dvádesêtî*, *trídesêtî* . . . . *devedèsêtî*, *stôtî*, *dvjȅstôtî*, *trȉstôtî*, *čètiri stôtî*, *pêt stotî* . . . . *dèvêt stôtî*, *tȉsućî*, *dvȉje tȉsućî*, *trî tȉsućî* . . . . *dèsêt tȉsućî* . . . . *stô tȉsućî*. — Svaki redni broj govori se u sva tri roda, na pr. *pȑvî — pȑvâ — prvô*, *drȕgî — drȕgâ — drȕgô*, *dèsêtî — dèsêtâ — dèsêtô* i t. d., a sklanjaju se kao određeni pridjevi, na pr. *bògatî* (vidi u §. 90*b*).

§. **102**. Kad treba sastaviti po dva ili više brojeva, svagda su poređani po veličini tako, da manji ne dolazi ispred većega; još ćemo upamtiti: ako su to glavni brojevi, da ih treba rastavljati riječcom *i*. Treba na pr. govoriti: dvadeset *i* jedan, dvadeset *i* dva, trideset *i* šest, pedeset *i* sedam, devedeset *i* devet, — sto *i* pedeset *i* tri, dvjesta *i* sedamdeset *i* šest, osam stotina *i* devedeset *i* pet, — tisuća *i* sedam stotina *i* sedamdeset *i* pet, četrdeset *i* pet tisuća *i* šest stotina *i* pedeset, šest stotina *i* tri tisuće *i* pet stotina *i* dvanaest i t. d. Među tisućama i stotinama može se izostaviti riječca *i*, na pr. dvadeset i dvije tisuće, dvjesta i sedamdeset i tri. —

Gdje su redni brojevi, tamo se *i* ne uzima; govori se na pr. dvadeset sedmi, pedeset drugi, sto dvadeseti, trista osamdeset sedmi, pet stotina devedeset osmi, tisuća dvadeset treći i t. d.

SPREZANJE.

U opće o sprezanju.

§. **103.** a) Sprezanje je, kako znamo iz §. 43*d*, mijenjanje glagolskih oblika. Jedni se oblici u glagola zovu vremena, drugi se zovu načini, treći su glagolski prilozi, a četvrti glagolski pridjevi. U vremenima i u načinima (osim neodređenoga) oblici imaju tri lica (t. j. prvo, drugo i treće lice) i dva broja (t. j. jedninu i množinu); prilozi se obično ne mijenjaju nikako, a pridjevi imaju tri roda i obadva broja; za neodređeni način svagda je samo jedan oblik.

b) Jedni su glagolski oblici prosti, t. j. koji se sastoje od jedne samo riječi, na pr. *plètêm*, *plètijâh*; a drugi su složeni, t. j. koji se sastoje od dvije ili od tri riječi, na pr. *plëo sam, bïo sam plëo.* Među proste glagolske oblike idu ova vremena: sadašnje vrijeme (lat. praesens), prvo pređašnje vrijeme (lat. aoristus), drugo pređašnje vrijeme (lat. imperfectum), — ovi načini: zapovjedni (lat. imperativus), neodređeni (lat. infinitivus), — za tim prvi prilog (lat. gerundium praesentis), drugi prilog (lat. gerundium praeteriti), prvi pridjev (lat. participium praeteriti), drugi pridjev (lat. participium passivi). — Koje su složeni glagolski oblici, to će se vidjeti u §. 143—147.

c) Treba upamtiti, da se svi glagolski oblici prosti i složeni, koji nijesu načini, a ni prilozi ni pridjevi, često zovu zajedničkim imenom izjavni način (lat. indicativus).

d) Pored svega ovoga još imamo tvorni lik (lat. activum) i trpni lik (lat. passivum). Od prostih oblika u tvorni lik idu svi osim II. glagolskoga pridjeva, koji ide u trpni; a među složenim oblicima neki su tvorni (na pr. *plëo sam*), a neki su trpni (na pr. *bïjâh plèten*).

e) Jedni su glagoli trajni (lat. verba imperfectiva), a drugi su svršeni (lat. verba perfectiva); prvi znače radnju, koja dulje

vremena traje (na pr. *plèsti*, *kupòvati*), a drugi radnju trenutačnu (na pr. *splèsti*, *kúpiti*).

f) Neki su glagoli prelazni (lat. verba transitiva), a neki su neprelazni (lat. verba intransitiva); prvi su onakovi glagoli, kojih radnja od onoga, tko ih čini, prelazi na drugo što (na pr. *čúvati, plèsti*, *vòditi);* neprelazni su glagoli oni, kojih radnja ili stanje ni na što ne prelazi (na pr. *gòrjeti*, *pàdati*, *stàjati*).

§. **104**. a) Trajni glagoli mogu imati sve proste oblike; mogu dakle imati I. pređašnje vrijeme (na pr. *plètoh*, *lètjeh*, *govòrih* i t. d.) i II. glagolski prilog (na pr. *splètâvši*, *lètjêvši*, *govòrîvši*), premda su ta dva oblika više u običaju od svršenih glagola nego li od trajnih (na pr. *splètoh*, *polètjeh, progovòrih*, — *splètâvši*, *polètjêvši*, *progovòrîvši* i t. d.). Svršeni glagoli ne mogu imati II. pređašnjega vremena ni I. glagolskoga priloga; na pr. od *splèsti, progovòriti* nema tih oblika, jer su to svršeni glagoli, a od trajnih *plèsti, govòriti* imamo te oblike: *plètijâh*, *gòvorâh*, *plètûći, gòvorêći.* Pravilo, da svršeni glagoli nemaju II. pređašnjega vremena, vrijedi bez izuzetka[1]); a od pravila, da takovi glagoli nemaju I. priloga, samo je jedan izuzetak, i to je oblik *budúći*, koji je načinjen prema svršenom glagolu *bȕdêm*[2]), o kojem će se govoriti u §. 139*b*.

b) Zapovjedni način ima proste oblike samo za 2. lice jednine (na pr. *plèti*, *čûvâj*), za 1. i za 2. lice množine (na pr. *plètimo, čûvâjmo*, *plètite*, *čûvâjte);* a kako se izriču ostala lica u tom načinu, to će se reći u §. 145. Samo ćemo ovdje još dodati, da se katkad oblik 2. lica jedn. uzima i za 3. lice jedn.; na pr. govori se: *pomozi* Bog! *ne budi* uroka! *spasi* te Hristos i Bogorodica! — Oblik 1. lica množ. u zapovjednom načinu često se opisuje, i to tako, da se uzme 1. lice množ. sadašnjega vremena s veznikom *da;* na pr. mjesto *plètimo, čûvâjmo, kúpimo, obúcimo* može se reći: *da pletémo*, *dà čûvâmo*, *dà kûpîmo*, *da se obúčêmo* i t. d. — U pjesmama se često odbacuje i izbacuje *i* u zapovjednom načinu, a može se to čuti i u običnome, malo bržemu govoru; na pr. *ìzîđ'*, *pònes'*,

[1]) Glagol je *dàti* svršen i za to ne može imati II. pređ. vremena; ali *nè dati* je trajan (može se na pr. reći: ja to sada nikome *ne dam)* te može imati rečeni oblik, koji mu glasi: *ne dàdijâh, ne dàdijâše* ili *nè dâh, nè dâše* i t. d.

[2]) Vrlo su pogrješni oblici *rekući* (na pr. on je, tako *rekući*, moj sluga), *dojdući* (na pr. otputovat ću *dojduće* nedjelje). Treba govoriti i pisati: on je tako *rekavši* ili tako *reći* ili *da tako rečem,* moj sluga, — otputovat ću *buduće* nedjelje.

dòveď (mjesto: *izíđi*, *ponèsi*, *dovèdi*), *prôđ'te*, *kâž'te*, *otvòr'te* (mjesto: *prôđite*, *kážite*, *otvòrite*). Zapovjedni se način pojačava često riječcom *de* ili *der*, na pr. na pr. *rèci de*, *núđi der;* u množini se ta riječca ne dodaje, već se umeće, na pr. *rècidete*, *dâjdete*, *razbèridete*, *núđiderte*.

c) Nije dobro odbacivati skrajnje *i* u neodređenom načinu i u I. glagolskom prilogu; mnogo je bolje: *glèdati*, *mìsliti*, *čúvati*, *plètûći*, *mòlećî* i t. d. nego li *gledat*, *mislit*, *čuvat*[1]), *pletuć*, *moleć* i t. d.

d) II. glagolski prilog ima 2 oblika, kraći i dulji; na pr. *plètâv* i *plètâvši*, *vìdjêv* i *vìdjêvši*, *pohválîv* i *pohválîvši* i t. d. Razlike u značenju i porabi među ova dva oblika nema; samo ćemo upamtiti. da je dulji oblik običniji od kraćega.

e) I. glagolski prilog upotrebljava se ponajviše u jednom jedinom obliku, koji se ne mijenja. Govori se na pr. *idući* ja onim putem opazio (opazila) sam, — *idući* ti onim putem opazio (opazila) si, — *idući* lovac onim putem opazio je, — *idući* lovci onim putem opazili su, — *idući* djevojka onim putem opazila je, — *idući* djevojke onim putem opazile su, — *idući* dijete onim putem opazilo je i t. d. Ali gdjekoji su ovakovi oblici postali pravi pridjevi i sklanjaju se; takvi su: *mògûć—mogúća—mogúće*, *tèglêć—tèglêća—tèglêće*, *vrûć—vrúća—vrúće*; govori se i *dṙžêć—držéća—držéće* (u značenju: zdrav, jak); ovamo ide i *tèkûća* (na pr. voda). Oblik *budući* može se sklanjati kadgod zatreba, na pr. za *buduću* nesreću, u *budućem* životu i t. d. Druge ovakove oblike na *-ći* narod ne sklanja, a i u književnosti treba se sklanjanju njihovu uklanjati što je više moguće. Ne treba na pr. govoriti ni pisati: za što druguješ s čovjekom *uvodećim* tebe u zlo? — vidjeh Milicu *šijuću*, — moli milostinju od sviju *izlazećih* iz crkve i t. d., već treba ovako: za što druguješ s čovjekom, *koji uvodi* tebe u zlo?, — vidjeh Milicu, *gdje šije*, — moli milostinju od sviju, *koji izlaze* iz crkve i t. d. — Samo u prijekoj potrebi, t. j. gdje bi ovakovo opisivanje bilo neprilično, može se oblik na *-ći* sklanjati; na pr. *vladajuća* kraljica, *ravnajućega* učitelja, *držećom* rukom i t. d.

f) I glagolski prilog na *-vši* ostaje ponajviše bez promjene; tako u svim rečenicama, što su pod *e* navedene, mjesto *idući* može

[1]) Samo ispred *ću*, *ćeš* i t. d. u budućem vremenu treba da otpada *i*; na pr. *glèdat ću*, *mìslit ćeš*, *čúvat ćemo* i t. d. (vidi u §. 19*a*). Ako li se neodređeni način svršuje na *-ći*, onda *i* ne otpada, već se govori na pr. *vúći ću*, *rèći ćemo* i t. d.

biti *išavši*, na pr. *išavši* onim putem opazio (opazila) sam i t. d. Sklanjanju i toga oblika treba se uklanjati što više; ne treba na pr. govoriti ni pisati: učitelj je pohvalio učenike *naučivše* pjesmu na izust, već treba: učenike, *koji su naučili* i t. d. Samo u prijekoj potrebi, t. j. kad bi opisivanje bilo neprilično, može se pomenuti oblik sklanjati; na pr. sastadoh se sa svojim *bivšim* učiteljem, — tako se živjelo u *bivšoj* krajini. Upamtit ćemo, da se rado sklanja oblik *pròšâvši* (u značenju: *pròšlî*, *pròšastî*); na pr. *prošavšega* ljeta bio sam u Beču, — to ti je plaća za *prošavšu* godinu.

g) Neprelazni glagoli ne tvore II. glagolskoga pridjeva; imamo ga na pr. od *čúvati*, *plèsti*, *vòditi*: *čûvân*, *plèten*, *vòđen*, jer su to prelazni glagoli, a nemamo ga od neprelaznih, na pr. *gòrjeti*, *pàdati*, *stàjati*.

§. **105**. a) S obzirom na tvorbu svojih oblika dijele se glagoli u šest vrsta, a neke od tih vrsta dijele se u razrede. — U I. vrstu idu glagoli, koji ispred nastavka *-ti*, a iza osnove u neodređenom načinu nemaju ništa. Gledajući na zadnji glas od osnove dijeli se ova vrsta u sedam razreda: u 1. se razredu osnova svršuje na *d* ili na *t* (na pr. osn. *krad*, *plet*, neodr. način *krăsti, plèsti*); u 2. se razredu osnova svršuje na *z* ili na *s* (na pr. osn. *griz*, *tres*, neodr. način *grìsti*, *trésti*); u 3. se razredu osnova svršuje na *b* ili na *p* ili na *v* (na pr. osn. *greb*, *crp*, *pljev*, neodr. nač. *grèpsti*, *cŕpsti*, *pljèti*); u 4. se razredu osnova svršuje na *g* ili na *k* ili na *h* (na pr. osn. *žeg*, *pek*, *vrh*, neodr. način *žèći*, *pèći*, *vŕći* ili *vrijèći*); u 5. se razredu osnova svršuje na *n* ili na *m* (na pr. osn. *počn*, *uzm*, neodr. način *pòčêti*, *ùzêti*); u 6. se razredu osnova svršuje na glasove *i, u*, *je* (na pr. osn. *li*, *ču*, *smje*, neodr. način *lìti*, *čùti*, *smjèti*); u 7. se razredu osnova svršuje na *r* (na pr. osn. *mr*, neodr. način *mrijèti*).

b) U II. vrstu idu glagoli, koji ispred *-ti* u neodređenom načinu imaju *-nu-* (na pr. osn. *ginu*, neodr. način *gìnuti*).

c) U III. vrstu idu glagoli, koji ispred *-ti* u neodr. načinu imaju *-je-*. Vrsta se ova dijeli u dva razreda: u 1. razredu *-je-* ostaje u neodr. načinu bez promjene (na pr. osn. *vidje*, *trpje*, neodr. način *vìdjeti*, *tŕpjeti*); u 2. razredu *-je-* stojeći iza glasova *j, č, ž* prelazi u *a* (na pr. osn. *zuja, kriča*, *bježa*, neodr. način *zújati*, *kríčati, bjèžati*).

d) U IV. vrstu idu glagoli, koji ispred *-ti* u neodr. načinu imaju *-i-* (na pr. osn. *nosi,* neodr. način *nòsiti*).

e) U V. vrstu idu glagoli, koji ispred *-ti* u neodr. načinu imaju *-a-*. Vrsta se ova dijeli u četiri razreda: u 1. razredu osnovno *a* ostaje u svim oblicima (na pr. osn. *čuva*, neodr. način *čúvati*); u 2. razredu sadašnje vrijeme, zapovjedni način i I. prilog odbacuju osnovno *a*, a iza onoga, što ostane, nastavci se počinju s glasom *j* (na pr. osn. *veza*, neodr. način *vézati*, sadašnje vrijeme *vêžêm*, t. j. *vez-jem*); u 3. razredu osnovno *a* otpada od pomenuta tri oblika, a iza onoga, što ostane, nastavci se ne počinju s glasom *j* (na pr. osn. *bra*, neodr. način *bràti*, sadašnje vrijeme *bèr-êm*); u 4. razredu osnova se svršuje na *-ja* ili na *-va*, a to *ja* ili *va* u pomenuta tri oblika otpada (na pr. osn. *sija*, *kljuva*, neodr. način *sìjati*, *kljùvati*, sad. vrijeme *sì-jêm*, *kljû-jêm*.)

f) U VI. vrstu idu glagoli, koji u neodr. načinu ispred *-ti* imaju *-ova-* ili *-iva-* (na pr. osn. *kupova*, *kaziva*, neodređeni način ***kupòvati***, ***kazívati***).

g) Ima nekoliko glagola, koji se ne mogu pravo smjestiti ni u jednu od ovih šest vrsta i njihovih razreda; za to se o takvim nepravilnim glagolima govori u osobitom dodatku.

Prva vrsta.

§. 106. Osnova ispred nastavka *-ti* u neodređenom načinu nema ništa.

Prvi razred.

Osnova se svršuje na *d*, *t*. Ti glasovi po zakonu ispadaju ispred *l* u I. glagolskom pridjevu i ispred *o*, koje je postalo od *l* (vidi u §. 27*a*, 29*a*); također po zakonu prelaze glasovi *d*, *t* u neodređenom načinu ispred *t* u *s* (vidi u §. 27*b*). — Za primjer ćemo uzeti glagol, kojemu je osnova *plet*.

		Sadašnje vrijeme.	*Zapovjedni način.*
Jedn.	1.	plèt-êm	—
	2.	plèt-êš	plèt-i
	3.	plèt-ê	—
Množ.	1.	plet-émo	plèt-imo
	2.	plet-éte	plèt-ite
	3.	plèt-û	—

I. pređašnje vrijeme.	*II. pređašnje vrijeme*
Jedn. 1. plèt-oh	plèt-ijâh
2. plȅt-e	plèt-ijâše
3. plȅt-e	plèt-ijâše
Množ. 1. plèt-osmo	plèt-ijâsmo
2. plèt-oste	plèt-ijâste
3. plèt-oše	plèt-ijâhu

I. prilog. plèt-ûći
II. prilog. plèt-âvši, plèt-âv[1]).
I. pridjev. plȅ-o, plè-la, plè-lo
II. pridjev. plèt-en, plet-èna, plet-èno
Neodređeni način. plès-ti.

Drugi su ovakovi glagoli: *cvàsti—cvàtêm, gnjèsti—gnjètêm, mèsti—mètêm* (na pr. sobu), *mésti—métêm* (na pr. svinjama), *krȁsti—krádêm, prȅsti—prédêm, dovèsti* (*zavèsti* i t. d.) — *dovèdêm* (*zavèdêm* i t. d.).

§. **107.** a) U II. pređašnjem vremenu mjesto nastavka *-ijah* može biti i samo *-ah*; dakle ne samo *plètijâh,* već također *plètâh, plètâše, plètâsmo* i t. d. Dulji je oblik običniji od kraćega.

b) Glagolu *rásti* osnova je *rast,* od koje se tvore svi oblici sasvim onako kao od osnove *plet* do muškoga roda jednine u I. pridjevu; taj oblik glasi *râstao*[2]), a dalje je po pravilu *rásla, ráslo;* oblik *râstao* postao je od *rast-l* tako, što je umetnuto pomično *a* (vidi u §. 8*a*) i *l* što je po zakonu pretvoreno u *o.* Neodređeni način *rásti* postao je od *rast-ti,* t. j. prvo je *t* po zakonu prešlo u *s,* a onda je, opet po zakonu, od *ss* nastalo *s* (vidi u §. 19*b*).

c) Glagoli *sjȅsti, srȅsti* imaju osnove *sjed, sret* te idu sasvim po ovom razredu; na pr. sad. vrijeme *sjȅdêm, srȅtêm,* zapov. način *sjȅdi, srȅti,* II. prilog *sjȅdâvši, srȅtâvši*; u muškom rodu jednine I. pridjeva imaju ta dva glagola *sjȅo, srȅo* i *sȉo, srȉo,* a po §. 11*c* trebalo bi da je samo oblik s *i*[3]). Ali obadva glagola mogu sad. vrijeme i zapov. način imati također po II. vrsti te glasiti: *sjȅdnêm, srȅtnêm, sjȅdni, srȅtni;* mjesto *sjȅsti* u neodr. načinu i mjesto *sjȅdâvši* u II. prilogu može također biti *sjȅdnuti, sjȅdnûvši.*

d) Glagol *jȅsti* ima gotovo sve oblike sasvim pravilno po ovom razredu; samo ćemo upamtiti, da nema duljega oblika za II. pre-

[1]) Nije dobro: *pletši, ukradši, dovedši, zavedši,* kako gdjekoji pišu.

[2]) Nije dobro u ovom obliku *rasao,* kako neki pišu.

[3]) *e* u *srȅsti* postalo je od negdašnjega *ě* (ѣ) po §. 11*b*.

đašnje vrijeme, već samo kraći; ne govori se dakle *jedijah*, nego *jèdâh* ili još običnije *jèdâh*; u muškom rodu jednine I. pridjeva govori se *jèo* i *ïo*. Od glagola *jèsti* ima i drugih oblika, koji će se navesti među nepravilnim glagolima u §. 142*a*.

e) U ovaj razred ide i glagol *pàsti* (koji znači njemački *fallen*, latinski *cadere*), ali ne sasvim. Sad. vrijeme, zapov. način i II. prilog sprežu se samo po II. vrsti, glase dakle: *pàdnêm*, *pàdni*, *pàdnûvši*; po istoj vrsti može ići neodređeni način i I. pridjev, može dakle biti ne samo *pàsti*, *pào*—*pàla*, već i *pàdnuti*, *pàdnuo*—*pàdnula*. Glagol ovaj ne može imati II. pridjeva, jer je neprelazan (vidi u §. 104*g*), ali ga može imati, kad se složi s nekim prijedlozima te postane prelazan, i taj je oblik načinjen samo po II. vrsti, dakle na pr. *nàpadnût*, *spòpadnûta* (od *nàpasti*, *spòpasti*). U svim oblicima, koji su načinjeni po II. vrsti, može *d* ispred *n* ispasti te može na pr. biti: *pànêm*, *pànûvši*, *pànuti*, *pànuo* i t. d.

f) Glagolu *bòsti* (*bòdêm*) muški rod jednine I. pridjeva glasi *bô* (mjesto *boo*, a to je od *bol*, vidi u §. 29*a*); tako je i *ùbô*, *pròbô* od *ubòsti*, *probòsti*.

Drugi razred.

§. **108**. Osnova se svršuje na *z*, *s*. U muškom rodu I. pridjeva jednine stoji pomično *a* kao i u obliku *râstao* (vidi u §. 107*b*). Za primjer ćemo uzeti glagol, kojemu je osnova *tres*.

	Sadašnje vrijeme.	*Zapovjedni način.*
Jedn.	1. trés-êm	—
	2. trés-êš	trés-i
	3. trés-ê	—
Množ.	1. trés-êmo	trés-imo
	2. trés-ête	trés-ite
	3. trés-û	—

	I. predašnje vrijeme.	*II. predašnje vrijeme.*
Jedn.	1. trés-oh	trés-ijâh
	2. três-e	tȑes-ijâše
	3. três-e	trés-ijâše
Množ.	1. trés-osmo	trés-ijâsmo
	2. trés-oste	trés-ijâste
	3. trés-oše	trés-ijâhu

I. prilog. trés-ûći
II. prilog. trés-âvši, trés-âv
I. pridjev. trés-a-o, trés-la, trés-lo
II. pridjev. trés-en, trés-ena, trés-eno
Neodređeni način. trés-ti.

Drugi su ovakovi glagoli: *pȁsti—pásêm, spȁsti—spásêm*[1]), *grȉsti—grízêm mȕsti—múzêm, vésti—vézêm, dovèsti* (*uvèsti* i t. d.)—*dovèzêm* (*uvèzêm* i t. d.), *ȕljesti* (*ìzljesti* i t. d.) — *ȕljezêm* (*ìzljezêm* i t. d.), *vŕsti se* — *vŕzêm se.*

§. **109.** a) II. pređašnje vrijeme može i u ovom razredu pored duljega oblika imati i kraći, na pr. *trésȃh*, *trésȃše* i t. d., ali je i ovdje dulji oblik običniji.

b) Glagol *nèsti* ponajviše se govori složen s prijedlozima, na pr. *do*, *u*, *po* i t. d. U I. pređašnjem vremenu imamo dvojako: *donèsoh—donèsosmo—donèsoste - donèsoše* ili *dònijeh—dònijesmo—dònijeste—dòniješe;* u 2. i 3. licu jednine samo je *dònese.* Kao u obliku *dònijeh* imamo *-ije-* i u neodređenom načinu: *dònijeti*, i to je običnije, nego li je *donèsti;* tako je i u I. pridjevu *dȍnio—dȍnijela—dȍnijelo* običnije od *dònesao—donèsla—donèslo;* u II. pridjevu jednako je obično *dȍnijet—dȍnijeta* i *donèsen—donesèna*, a u II. prilogu ne govori se *donijevši,* već *donèsȃvši.* U sadašnjem vremenu i u zapovjednom načinu nema drukčije nego sasvim pravilno po ovom razredu: *donèsêm*, *donèsi* Što je ovdje rečeno za glagol *dònijeti*, to vrijedi i za *ùnijeti*, *pònijeti*, *òdnijeti* i t. d.

c) Budući da nema zakona, koji bi tražio, da *s*, *z* ispred *e* prelazi u *š*, *ž*, za to su pogrješke u II. pridjevu: *donešen, odnešen, trešen*, *ugrižen*, već mora biti: *donèsen*, *odnèsen*, *trésen*, *ùgrizen* i t. d.

Treći razred.

§. **110.** Osnova se svršuje na *b*, *p*, *v*. I ovdje u muškom rodu jednine I. pridjeva imamo pomično *a* kao i u pređašnjem razredu. Većina glagola ovoga razreda prima glas *s* ispred *-ti* u neodređenom načinu. Za primjer ćemo uzeti glagol, kojemu je osnova *greb.*

Sadašnje vrijeme.		*Zapovjedni način.*
Jedn.	1. grèb-êm	—
	2. grèb-êš	grèb-i
	3. grèb-ê	—

[1]) Neki govore ovaj glagol i po IV. vrsti: *spásiti—spȃsîm.*

Množ.	1. greb-émo	grèb-imo
	2. greb-éte	grèb-ite
	3. grèb-û	—
I. predašnje vrijeme.		*II. predašnje vrijeme*
Jedn.	1. grèb-oh	grèb-âh
	2. grȅb-e	grèb-âše
	3. grȅb-e	grèb-âše
Množ.	1. grèb-osmo	grèb-âsmo
	2. grèb-oste	grèb-âste
	3. grèb-oše	grèb-âhu

I. prilog. grèb-ûći
II. prilog. grèb-âvši, grèb-âv
I. pridjev. grȅb-ao, grèb-la, grèb-lo
II. pridjev. grèb-en, greb-èna, greb-èno
Neodređeni način. grèp-s-ti.

Drugi su glagoli ovoga razreda: *dúpsti—dúbêm*, *skúpsti—skúbêm*, *zépsti—zébêm*, *cŕpsti—cŕpêm*[1], *tèpsti se—tèpêm se.*

§. **111.** a) U ovom razredu ima također kraći i dulji oblik za II. predašnje vrijeme, na pr. *grèbâh* i *grèbijâh*; ovdje je kraći oblik običniji.

b) Glagol *pljȅti* ima osnovu *pljev* i za to ide u ovaj razred; u neodr. načinu, kako se vidi, nije umetnuto *s*, a k tome je još osnovno *v* ispalo. Sadašnje vrijeme ovome glagolu glasi *plijèvêm*, *plijèvêš* i t. d., zapov. način *plijèvi*, I. pred. vrijeme *pljȅh*, *pljȅ*, *pljȅ*, *pljȅsmo*, *pljȅste*, *pljȅše*, I. prilog *plijèvûći*, II. prilog *pljêvši*, *pljêv*, I. pridjev *pljȅo*, *pljȅla*, II. pridjev *plijèven*, *plijèvena.*[2])

c) Od osnove *sup* ili *sp* tvori se po ovom razredu glagol, koji se sam ne govori, već samo s prijedlozima složen, na pr· *nàsûti*, *pòsûti*, *ùsûti*. Kako se vidi, ni tu u neodr. načinu nema glasa *s* ispred nastavka *ti*, a k tome je još osnovno *p* ispalo. Sadašnje je vrijeme *näspêm*, *näspêš* i t. d., zapov. način *nàspi*, I. pred. vrijeme *nàsûh*, *näsû*, *nàsûsmo* i t. d., II. prilog *nàsûvši*, *nàsûv*, I. pridjev *näsuo*, *näsûla*, II. pridjev *näsût*, *näsûta.* Osnovno *p* nije dakle ispalo samo u neodr. načinu, već i u drugim oblicima, gdje iza *s* stoji *u*. Što osnova glasi *sup* i *sp*, to je prijevoj (vidi u §. 15).

[1]) Nije dobro *crpiti—crpim*, kako gdjekoji govore; ali je dobro: *cr̀pati—cr̀pâm.*

[2]) Ovaj glagol može ići i po IV. vrsti te mu onda neodr. način glasi *plijèriti*, a sadašnje vrijeme *plijèrîm*; samo po toj vrsti je II. predašnje vrijeme: *plijèrljâh.*

d) Samo neodređenim načinom, sadašnjim vremenom i I. prilogom ide po ovom razredu glagol, kojemu je osnova *živ*, a pomenuti oblici *žívsti*, *žívêm—žívêš*, *žívûći*; ostali se oblici tvore od glagola III. vrste *žívjeti—žívîm*. Valja znati, da se ono *žívsti—žívêm—žívûći* govori samo u gdjekojim krajevima i da je mnogo običnije sve oblike ovome glagolu tvoriti po III. vrsti (1. razredu).

Četvrti razred.

§. **112**. Osnova se svršuje na *g*, *k*, *h*. Ovi se glasovi u neodr. načinu s glasom *t* od nastavka *ti* pretvaraju u *ć* (vidi u §. 26); ispred *e* prelaze glasovi *g*, *k*, *h* u *ž*, *č*, *š* (vidi u §. 22*a*), a ispred *i* u *z*, *c*, *s* (vidi u §. 24). Muški rod jednine I. pridjeva ima i u ovom razredu, kao i u pređašnja dva, pomično *a*. Za primjer neka nam služi glagol, kojemu je osnova *pek*.

Sadašnje vrijeme.		*Zapovjedni način.*
Jedn.	1. pèč-êm	—
	2. pèč-êš	pèc-i
	3. pèč-ê	—
Množ.	1. peč-émo	pèc-imo
	2. peč-éte	pèc-ite
	3. pèk-û	—
I. pređašnje vrijeme.		*II. pređašnje vrijeme.*
Jedn.	1. pèk-oh	pèc-ijâh
	2. pèč-e	pèc-ijâše
	3. pèč-e	pèc-ijâše
Množ.	1. pèk-osmo	pèc-ijâsmo
	2. pèk-oste	pèc-ijâste
	3. pèk-oše	pèc-ijâhu

I. prilog. pèk-ûći
II. prilog. pèk-âvši, pèk-âv
I. pridjev. pèk-a-o, pèk-la, pèk-lo
II. pridjev. pèč-en, peč-èna, peč-èno
Neodređeni način. pèći.

U II. pređašnjem vremenu pored *pècijâh* imamo i *pèčah*; tako je i *sijècijâh* pored *sijèčâh*, *tècijâh* pored *tèčâh*, *túcijâh* pored *túčâh*, *vúcijâh* pored *vúčâh*, *strízijâh* pored *strížâh*, *žèzijâh* pored *žèžâh*. Kako se vidi, u kraćem obliku pred nastavkom *-ah* pretvaraju se glasovi *g*, *k* u *ž*, *č*; to je za to, jer je tu iza *g*, *k* nekad stajalo *ě*, pa se

-gě-, *-kě-* pretvorilo u *-ža-*, *-ča-* onako kao u *lèžati*, *kríčati*, koji su oblici postali od *legěti, krikěti* (vidi u §. 22*d*). Samo glagol *mòći* ne mijenja u tom kraćem obliku II. pređašnjega vremena svoga *g* u *ž*, kako ćemo sad odmah vidjeti.

§. **113**. a) Glagol *mòći* (osnova *mog*) ima u 1. licu jedn. sadašnjega vremena *mògu*[1]); ostala su lica: *mȍžêš*, *mȍžê*, *mȍžêmo*, *mȍžête*, *mȍgû*; mjesto *ž* čuje se u narodu također *r*: *mȍrêš*, *mȍrê*, *mȍrêmo, mȍrête*. Kad je glagol ovaj složen s prijedlogom *po*, onda nema ni nastavka *u* u 1. licu jedn. niti može imati *r* mjesto *ž*; glagolu dakle *pomòći* sadašnje vrijeme glasi *pòmožêm*, *pòmožêš*, *pòmožê, pòmožêmo*, *pòmožête, pòmogû*. U pjesmama, a katkad i u običnome malo bržemu govoru nalazi se mjesto *mȍžêš* kraći oblik *mož* ili *moš* (na pr. *mož* li znati?, t. j. možeš li znati?, odbraniti se ne *moš*, t. j. ne možeš); tako isto *mož* mjesto *može* (na pr. ne *mož* da govori, t. j. ne može). — Kad treba, da se *mòći* upotrebi kao svršeni glagol, onda se spreže po II. vrsti te se u sad. vremenu govori: *mȍgnêm, mȍgnêš* i t. d. (ovo se obično govori iza riječce *ne*). Tako od *pomòći* sadašnje vrijeme ne glasi samo *pòmožêm* i t. d., već također *pòmognêm, pòmognêš* i t. d.; a glagoli *zanemòći, iznemòći* i nemaju sad. vremena drukčije nego po II. vrsti dakle: *zanèmognêm*, *iznèmognêš* i t. d. Tako je i zapov. način: *zanemògni, iznemògnite*. — II. pređašnje vrijeme glagolu *mòći* glasi samo *mȍgâh*, *mȍgâše* i t. d. i nikako drukčije.

b) Pored *lȅžêm* (od *lèći*) govori se sadašnje vrijeme i po II. vrsti: *lȅgnêm*; tako je i u zapov. načinu *lȅgni* pored *lȅzi*. Ostali su oblici sasvim po ovom razredu.

c) Glagol *rèći* ima u sad. vremenu *rȅčêm* i *rȅknêm*. Ostali su oblici sasvim po ovom razredu, samo što se u neodr. načinu govori gdješto *rȉjeti*, ali u književnom jeziku nije to obično.

d) Ima nekoliko glagola, koji neke oblike imaju po ovom razredu, a neke po II. vrsti. To su glagoli: s osnovnim suglasnikom *g: dȉći, stȉći, vȑći*, za tim koji su u običaju samo složeni: *pòbjeći*, *ùljeći* (isto što: *ùljesti*, vidi u §. 108), *zapréći, doséći;* — s osnovnim suglasnikom *k: cȑći*, *klȉći*, *màći*, *nȉći*, *pȕći*, za tim koji su

[1]) U starom se jeziku na *-u* svršivalo 1. lice jedn. sadašnjega vremena gotovo svih glagola, govorilo se ne samo *mogu*, već također *pletu, čuju, beru, molju* (t. j. molim), *nošu* (t. j. nosim), *kupuju* i t. d. Osim *mògu* imamo do danas još *hòću (né ću)*; a pored *vȉdîm, vèlîm* govori se gdješto i *vȉđu, vèlju*.

u običaju samo složeni: *nàvići, natàći*[1]) — i još nekoliko drugih manje običnih glagola. — Neodređeni način svi ovi glagoli mogu imati i po II. vrsti, na pr. *dìgnuti, pòbjegnuti, màknuti, natàknuti* i t. d. Sadašnje vrijeme imaju samo po II. vrsti: *dìgnêm, pòbjegnêm, màknêm, nàtaknêm*; samo po toj vrsti tvori se gotovo svima i zapov. način: *dìgni, pòbjegni, màkni, natàkni*[2]). I. predašnje vrijeme imaju pomenuti glagoli i po ovom razredu i po II. vrsti: *dìgoh—dìže—dìgosmo, pòbjegoh, màkoh—màče—màkosmo, natàkoh* i *dìgnuh—dìgnû—dìgnusmo, pòbjegnuh, màknuh, natàknuh.* II. prilog također tvori se dvojako: *dìgâvši* i *dìgnûvši, natàkâvši* i *natàknûvši*. Dvojaki su oblici i u I. pridjevu: *dìgao—dìgla* i *dìgnuo—dìgnula, nàtakao—natàkla* i *natàknuo—natàknula*. II. pridjev tvori se po II. vrsti, a ne po ovom razredu: *dìgnût—dìgnûta, nàtaknût—nàtaknûta.*

§. **114**. Samo jednome glagolu ovoga razreda svršuje se osnova na *h*; to je glagol, kojemu osnovu glasi *vrh*, a neodređeni način *vŕći* ili *vrijèći*[3]). Vidi se, da je u jednom i u drugom obliku *ht* prešlo u *ć* onako isto kao *kt* i *gt* u *pèći, mòći*. Sadašnje vrijeme glasi *vŕšêm, vŕšêš, vŕšê, vŕšêmo, vŕšête, vŕhû*; zapov. način *vŕsi, vŕsimo vŕsite*; I. predašnje vrijeme *vŕhoh, vȓše, vŕhosmo, vŕhoste, vŕhoše*; II. pred. vrijeme *vŕsijâh, vŕsijâše* i t. d. ili *vŕšâh, vŕšâše* i t. d., I. prilog *vŕhûći*, II. prilog *vŕhâvši*, I. pridjev *vȓhao, vŕhla*, II. pridjev *vŕšen, vŕšena.*[4])

Peti razred.

§. **115**. Osnova se svršuje na *n, m*. Većina osnova, što idu u ovaj razred, imala je u davnini ispred *n* ili *m* poluglas ь, a jedna je imala poluglas ъ (vidi o poluglasima u §. 7*a)*; ispred samoglasnika ostajalo je *ьn, ьm, ъm* bez promjene, a ispred suglasnika prelazilo je *ьn, ьm* po svojstvu staroga jezika u nosni samoglasnik ę (vidi u §. 12), a *ъm* je u istom položaju prelazilo u nosni samoglasnik ą (vidi u §. 12); još treba dodati, da je ę, ą postalo od *ьn, ьm, ъm* također na kraju oblika (to je samo u 2. i 3. licu jedn. I. predašnjega vremena). Po svojstvu pak današ-

[1]) Ovo vrijedi za sve navedene glagole, makar s kojim prijedlogom bili složeni, na pr. *uprèći, posèći, zatàći, potàći* i. t. d.

[2]) Veoma je rijetko po ovom razredu, na pr. *vȓzi, pòvrzi.*

[3]) U *vrijèći* postalo je *-ije-* od *-er-* kao u *drijèti* (od *derti*), vidi u §. 14. i 119.; — *vrijèći* prema *vŕći, vŕšêm* i t. d. stoji u prijevoju, vidi u §. 15.

[4]) Mnogi taj glagol govore danas (u istom značenju) po IV. vrsti: *vŕšiti, vŕšîm* i t. d.

njega jezika poluglasi u sredini riječi ispadaju, gdjegod to izgovor dopušta (t. j. gdje izgovor ne traži, da se pretvore u *a*; vidi u §. 7*b*); od staroga ę, ą imamo mi danas samoglase *e*, *u*. — Za primjer ćemo uzeti glagol, kojemu osnova glasi za jedne oblike *kun*, a za druge *kle*; ono *kun* postalo je od staroga *klьn*, koje je najprije prešlo u *kln* (t. j. poluglas je iščezao), a otud je po §. 13*a* nastalo *kun*; *kle* je postalo ispred suglasnika i na kraju oblika od staroga *klę* (a ovo od *klьn*).

	Sadašnje vrijeme.	*Zapovjedni način.*
Jedn.	1. kùn-êm	—
	2. kùn-êš	kùn-i
	3. kùn-ê	—
Množ.	1. kun-émo	kùn-imo
	2. kun-éte	kùn-ite
	3. kùn-û	—

	I. pređašnje vrijeme.	*II. pređašnje vrijeme.*
Jedn.	1. klê-h	kùn-ijâh
	2. klê	kùn-ijâše
	3. klê	kùn-ijâše
Množ.	1. klé-smo	kùn-ijâsmo
	2. klé-ste	kùn-ijâste
	3. klé-še	kùn-ijâhu

I. prilog. kùn-ûći
II. prilog klê-vši, klê-v
I. pridjev klȅ-o[1]), klé-la, klé-lo
II. pridjev klê-t, klê-ta, klê-to
Neodređeni način klé-ti.

U II. pređašnjem vremenu ima i kraći oblik, koji glasi *kùnjâh kùnjâše* i t. d.

§. **116**. a) Od osnove *čn* ili *če* (u starom jeziku *čьn* ili *čę*) u običaju su samo s prijedlozima složeni glagoli: *pòčêti*, *nàčêti* i t. d. Sadašnje je vrijeme na pr. *pȍčnêm* i t. d., zapov. način *pòčni* i t. d. I. pređ. vrijeme *pòčêh*, *pȍčê*, *pòčêsmo* i t. d., II. prilog *pòčêvši*, I. pridjev *pȍčeo*, *pȍčêla*, II. pridjev *pȍčêt*, *pȍčêta*. — Sasvim ovako idu i glagoli *òtêti*, *ùzêti*, kojima je osnova *m* ili *e*, a složeni su s pri-

[1]) Ovo je *o* postalo (kao i drugdje na kraju riječi) u ovom obliku od *l*; za to osnova tu ne glasi *kun* (kao pred samoglasnicima), već *kle* (kao pred suglasnicima).

jedlozima *ot*[1]), *uz;* sadašnje je vrijeme na pr. *òtmêm*, *ùzmêm*, II. pridjev *òtêt*, *ùzêt* i t. d.[2]). — Ovako se spreže i glagol *žéti* (t. j. stiskivati, na pr. limun, mokru krpu i t. d.), kojemu je osnova *žm* ili *že*; sad. vrijeme glasi mu *žmêm*, *žmêš*, *žmê*, *žmémo*, *žméte*, *žmû;* zapov. način *žmì, žmìmo*, *žmìte;* I. pređ. vrijeme *žêh*, *žê*, *žésmo*, *žéste*, *žéše*; II. pređ. vrijeme *žmâh*, *žmâše*, *žmâsmo*, *žmâste*, *žmâhu;* I. prilog *žmúći,* II. prilog *žêvši*, I. pridjev *žèo*, *žéla*, II. pridjev *žêt*, *žêta*. Tako ide i s prijedlogom složeni *sàžêti*; sad. vrijeme *sàžmêm*, zapov. način *sàžmi* i t. d. — Sasvim kao *pòčêti* sprežu se glagoli *pròpêti*, *nàpêti*, *zàpêti* i t. d.; sad. vrijeme *pròpnêm*, zapov. način *pròpni* i t. d. Može također biti bez prijedloga: *péti*, ali tome prostom načinjeni su po ovom razredu samo ovi oblici (osim neodr. načina): I. pređ. vr. (*pêh*, *pê, pésmo*), II. prilog (*pêvši*), I. i II. pridjev (*pèo—péla*, *pêt —pêta*). Ostali se oblici uzimaju od glagola istoga značenja *pènjati*, koji ide u 2. razred V. vrste (sad. vrijeme *pènjêm*, zapov. način *pènji* i t. d.). Od *pènjati* mogu ove oblike uzimati i složeni *ìspêti*, *pòpêti*; dakle sad. vrijeme ne samo *ìspnêm*, *pòpnêm,* već također *ìspenjêm*, *pòpenjêm*, zapov. način ne samo *ìspni*, *pòpni*, već također *ispènji*, *popènji* i t. d.

b) Glagol *žèti* (štogod srpom) sa svojim sadašnjim vremenom, zapovjednim načinom i I. prilogom prelazi upravo u 6. razred I. vrste, zašto na pr. u 1. licu jedn. sad. vremena nema *žnem* (kao *kùnêm*, *pòčnêm* i t. d.), nego *žnjêm* (t. j. *žn-jem* kao *čù-jêm* od glagola 6. razreda I. vrste *čùti).* Ostala lica sad. vremena glase *žnjêš, žnjê*, *žnjémo, žnjéte*, *žnjû*; zapov. je način *žnjì*, *žnjìmo, žnjìte*; I. prilog *žnjûći*; II. pređašnje vrijeme glasi ovome glagolu *žnjâh*, *žnjâše* i t. d. U ovim do sad navedenim oblicima između *ž* i *nj* nema ništa, t. j. poluglas ь, koji je nekad stajao među ta dva suglasnika, iščezava, ali ne mora tako biti, jer taj glas može prijeći u *a* te imamo oblike: *žànjêm*, *žànjêš* i t. d., *žànji* i t. d., *žànjûći, žànjâh*, *žànjâše* i t. d. (O nestajanju poluglasa i o njihovu pretvaranju u *a* vidi u §. 7. i 8.). Ti su dakle svi oblici načinjeni od osnove *žьn*, a drugi se tvore od osnove *že* (koja je postala od *žę*), ali u svim tim drugim oblicima osnova može također glasiti *žnje;* imamo dakle u neodr. načinu *žèti* i *žnjèti*, u I. pređašnjem vremenu *žèh*, *žè*, *žèsmo*

---

[1]) Taj prijedlog inače glasi *od;* kao u *òtêti* imamo *ot* još u *otići*; u starini je taj prijedlog svuda glasio *ot,* govorilo se na pr. *ot* mene, *ot* naroda i t. d.

[2]) Danas u narodu nijesu poznati oblici II. priloga *počamši, uzamši*, za to ih ne treba upotrebljavati, već mjesto njih samo *pòčêvši*, *ùzêvši*.

i *žnjȅh*, *žnjȅ*, *žnjȅsmo*, u II. prilogu *žȇvši* i *žnjȇvši*, u I. pridjevu *žȅo*, *žȅla* i *žnjȅo*, *žnjȅla*, u II. pridjevu *žȇt*, *žȇta* i *žnjèven*, *žnjevèna*. — Glagoli s prijedlozima složeni, na pr. *pòžeti*, *nàžeti* sprežu se sasvim kao neloženi *žȅti*.

c) Glagolu *nàduti se* osnova je *dm* i *du*, koje se po onome, što nam je poznato iz §. 115., razvilo iz starijega *dъm* i *dų*. U oblicima ne pokazuje ovaj glagol ništa osobito; sadašnje mu je vrijeme *nȁdmȇm se* i t. d., zapov. način *nàdmi se* i t. d., I. pređ. vrijeme *nàduh se*, *nàdu se, nàdusmo se*, II. prilog *nàdȗvši se*, I. pridjev *nàduo se*, *nàdula se*, II. pridjev *nȁdȗt*, *nȁdȗta* ili *nadùven, naduvèna*[1]). Glagola, koji bi se sprezao kao *nàduti se*, nema ni jednoga drugog; pače i onaj, od kojega je *nàduti se* postalo, t. j. nesloženi *dȕti se* (znači: nadimati se) spreže se drukčije, drži se 6. razreda I. vrste (sadašnje vrijeme *dȕjȇm se* i t. d.).

Šesti razred.

§. **117**. Osnova se svršuje na samoglasno *i, u* ili na *je* (koje je postalo od *ě*, vidi §. 10), za tim se broje ovamo još dva glagola, kojima se osnova svršuje na *l*. U zapovjednom načinu otpada *i* iza *j*, gdje pred *j* stoji samoglasnik. U II. pridjevu nastavci su *-en* (ispred kojega stoji *j* ili *v*), *-n*, *-t*. Za primjer ćemo uzeti glagol, kojemu je osnova *ču*.

		Sadašnje vrijeme.	*Zapovjedni način.*
Jedn.	1.	čȕ-jȇm	—
	2.	čȕ-jȇš	čȗ-j
	3.	čȕ-jȇ	—
Množ.	1.	čȕ-jȇmo	čȗ-jmo
	2.	čȕ-jȇte	čȗ-jte
	3.	čȕ-jȗ	—
		I. pređašnje vrijeme.	*II. pređašnje vrijeme.*
Jedn.	1.	čȕ-h	čȕ-jȃh
	2.	čȕ	čȕ-jȃše
	3.	čȕ	čȕ-jȃše
Množ.	1.	čȕ-smo	čȕ-jȃsmo
	2.	čȕ-ste	čȕ-jȃste
	3.	čȕ-še	čȕ-jȃhu

[1]) Što ovaj glagol ima II. pridjev, premda je neprelazan (vidi §. 104*g*), to je za to, jer je nekad bio prelazan, t. j. govorilo se *naduti* (koga ili što); a i danas *naduti se* upravo znači *naduti sebe*.

I. prilog. čȕ-jûći
II. prilog. čû-vši, čû-v
I. pridjev. čȕ-o, čȕ-la, čȕ-lo
II. pridjev. čù-v-en, ču-v-èna, ču-v-èno
Neodređeni način. čȕ-ti.

Kao glagolu *čȕti* svršuje se osnova na *u* i glagolima *ìzuti*, *òbuti*, *nàzuti* (nesloženo *uti* ne govori se nikad) i glagolu *dȕti se*, koji je spomenut već u §. 116*c*; osim toga još ima i *dȕti—dȕjêm* u značenju »duhati«. U II. pridjevu pored *izùven* i t. d. može također biti *ȉzût* i t. d.; inače se *ìzuti* i t. d. spreže sasvim kao *čȕti*.

§. **118**. a) Više ima glagola, kojima se osnova svršuje na *i*. Većina tih glagola spreže se kao *čȕti;* takvi su ovi: *bȉti* (u značenju »udarati«), *krȉti*, *lȉti*, *mȉti*, *pȉti*, *šȉti*, *vȉti*. Sadašnje vrijeme glasi: *bìjêm*, *krȉjêm*, *lȉjêm* i t. d., zapov. način *bîj—bîjmo—bîjte*, *krîj*, *lîj*[1]) i t. d. Odjelito treba navesti ovim glagolima II. pridjev. Glagolu *bȉti* (u značenju »udarati«) glasi taj oblik: *bìjen—bijèna* ili *bjȅn—bjèna* ili *bît—bîta* ili (rijetko) *bìven—bivèna*; od *krȉti* imamo: *krît—krîta* ili *krìven—krivèna*; od *lȉti* je *lît—lîta* ili *lìven—livèna* ili *ljèven—ljevèna;* od *mȉti* je *mît—mîta* ili *mìven—mivèna*; od *pȉti* je *pît—pîta* ili *pìjen—pijèna* ili (rijetko) *pìven—pivèna;* od *šȉti* je *šît—šîta* ili *šìven—šivèna* ili *švȅn—švèna*; od *vȉti* je *vît—vîta*, *vìjen—vijèna* i (rijetko) *vjȅn—vjèna.* — Kao ovi glagoli sprežu se i *gnjȉti, tȉti* (t. j. debljati), *vàpiti* ili *ùpiti*, dakle na pr. sadašnje vrijeme *gnjȉjêm*, *tȉjêm*, *vàpijêm* i t. d., samo što ovi glagoli neprelazni budući nemaju II. pridjeva. — Još imamo dva glagola s osnovom na *i*, to su *ìti* i *bȉti* (u značenju, da što jest). Prvi nema ništa drugo načinjeno po ovom razredu osim neodređenoga načina; o njemu će se govoriti među nepravilnima u §. 141. Drugi od ovih glagola ima samo neke oblike po ovom razredu: I. predašnje vrijeme *bȉh*, *bî*, *bȉsmo*, *bȉste*, *bȉše*, II. prilog *bîvši*, I. pridjev *bȉo—bíla;* kad je složen s prijedlogom, ima po ovoj vrsti i II. pridjev: *dȍbît—dȍbîta* ili *dobìjen—dobijèna* ili *dobìven—dobivèna*[2]). U II. pređ. vremenu ima glagol ovaj dva oblika, kraći i dulji; kraći mu glasi: *bjȅh*, *bjȅše*[3]), *bjȅsmo*, *bjȅste*, *bjȅhu,* — a dulji:

[1]) Često se govori *bî—bîmo—bîte*, *pî—pîmo—pîte*, *ùbî*, *pòpîte* i t. d. (bez *j*); ali nije običaj tako pisati.

[2]) Vrlo je rđavo reći *dobljen—dobljena.*

[3]) Pogrješka je reći *bje* mjesto *bjȅše* u 2. i 3. licu jednine.

bìjāh, *bìjāše*, *bìjāsmo*, *bìjāste*, *bìjāhu*[1]). Sadašnje vrijeme, zapovjedni način i I. prilog ovoga glagola navest će se u §. 139*b*.

b) Glagola, kojima se osnova svršuje na *je* te idu u ovaj razred, nema mnogo. Njihovo se *je* mijenja po zakonu u *i* ispred *j* i ispred samoglasnika *o* (vidi §. 11*c*). Tako od *ùmjeti* imamo sad. vrijeme *ùmijêm*, *ùmijêš* i t. d., zapov. način *ùmîj*, *ùmîjmo*, *ùmîjte*; I. pređ. vrijeme *ùmjeh*, *ùmje*, *ùmjesmo* i t. d., II. pređ. vrijeme *ùmijâh*, *ùmijâše* i t. d., I. prilog *ùmijûći*, II. prilog *ùmjêvši*, I. pridjev *ùmio*, *ùmjela*. Tako se sprežu i složeni *razùmjeti*, *izùmjeti*; od ovoga imamo i II. pridjev: *ìzumljen*, *ìzumljena* (a *ùmjeti*, *razùmjeti* nemaju toga oblika, premda su prelazni glagoli). Potpuno kao *ùmjeti* sprežu se glagoli *dòspjeti*, *prìspjeti* (nesloženo *spjeti* ne govori se nikad); dakle na pr. sadašnje vrijeme *dòspijêm*, zapov. način *dòspîj*, I. pređ. vrijeme *dòspjeh* i t. d.; glagol *dòspjeti* (u svojem prelaznom značenju »svršiti«) ima i II. pridjev, koji mu glasi *dospjèven*, *dospjevèna*. Ništa se od *ùmjeti* u sprezanju ne razlikuje ni *smjȅti*, koji glagol također nema II. pridjeva (a nema ni zapovjednoga načina), samo što se od ovoga glagola tvore još i drukčiji oblici, kojih *ùmjeti* nema. Tako se u I. pređ. vremenu pored *smjȅh* govori također *smjȅdoh*, *smjȅde* i t. d., u II. pređ. vremenu pored *smȉjâh* govori se i *smjèdijâh*. U sadašnjem vremenu kad treba svršeni glagol, govori se *smjȅdnêm*. U II. pridjevu pored *smjêvši* govori se katkad *smjȅdâvši*.

c) Na *je* svršuje se i osnova *dje*. Od nje imamo sadašnje vrijeme, kad je složena s prijedlozima *za* i *do*: *zȁdijêm*, *dȍdijêm*, ali se govori također *zàdjenêm*, *dòdjenêm* i *zàdjedêm*, *dòdjedêm*, kao što se govori i *djȅnêm*, *djȅdêm*. Ovaj drugi oblik ima prema sebi i I. pređ. vrijeme, koje glasi *djȅdoh*, ali ono može glasiti i *djȅh*. U zapovjednom je načinu samo *djȅni;* II. prilog je *djêvši*, I. pridjev *dȉo—djȅla*, II. pridjev *djèven*, *djevèna*. Neodređeni način glasi *djȅti* i *djȅsti* i *djȅnuti;* ovaj zadnji oblik načinjen je po II. vrsti (kao i oblik sad. vremena *djȅnêm*); tako po II. vrsti mogu biti još i ovi oblici: I. pređ. vrijeme *djȅnuh*, II. prilog *djȅnûvši*, I. pridjev *djȅnuo*, II. pridjev *djȅnût*.

d) U ovaj razred idu napokon glagoli *klȁti*, *mljȅti*, kojima se osnova svršuje na *l;* neodređeni način postao im je po zakonu od *kol-ti*, *mel-ti* (vidi u §. 14). Osnova *kol*, *mel* vidi se lijepo u sad. vremenu: *kȍljêm*, *mȅljêm* (t. j. *kol-jem*, *mel-jem* kao *čȕ-jêm*), u zapov. načinu *kòlji*, *mèlji*, u II. pređ. vremenu *kȍljâh*, *mȅljâh*, u I. prilogu

[1]) Glas *i* u *bìjâh* i t. d. postao je od negdašnjega *ě* (vidi §. 11*c*); to dokazuje ne samo stari jezik, već i današnji istočni govor, u kojemu je *bějâh*, *bějâše* i t. d.

kòljûći, mèljûći. U ostalim oblicima osnova je *kla*, *mlje*: I. pređ. vrijeme *klàh*, *klà*[1]), *klàsmo*, *mljềh*, *mljề*[1]), *mljềsmo*, II. prilog *klào*[2]) *klàla*, *mljềo*[2]) (ili *mlìo*, vidi u §. 11*c*), *mljềla*, II. pridjev *klân*, *klâna* ili *klât—klâta*, *mljèven*, *mljevèna*; — II. pređ. vrijeme od glagola *klàti* može glasiti također *klâh*, *klâše*, *klâsmo*.

Sedmi razred.

§. **119**. Osnova se svršuje na *r*; jedna ispred toga *r* nema samoglasno *e* ni u jednom obliku (kao na pr. osnova ***tr***), a druge ga imaju u nekim oblicima (kao na pr. osnova *der* ili ***dr***). Ove druge osnove mijenjaju *er* ispred suglasnika po zakonu u *rě* (vidi u §. 14). Za primjer ćemo uzeti glagol, kojemu je osnova *der* i *dr*.

		Sadašnje vrijeme.	*Zapovjedni način.*
Jedn.	1.	dèr-êm	—
	2.	dèr-êš	dèr-i
	3.	dềr-ê	—
Množ.	1.	dèr-êmo	dèr-imo
	2.	dèr-ête	dèr-ite
	3.	dềr-û	—
		I. pređašnje vrijeme.	*II. pređašnje vrijeme.*
Jedn.	1.	drìje-h	dềr-âh
	2.	drìje	dềr-âše
	3.	drìje	dềr-âše
Množ.	1.	drijè-smo	dềr-âsmo
	2.	drijè-ste	dềr-âste
	3.	drijè-še	dềr-âhu

I. prilog. dèr-ûći
II. prilog. dȑ-vši, dȑ-v
I. pridjev. dȑ-o, dŕ-la, dŕ-lo
II. pridjev. dȓ-t, dȓ-ta, dȓ-to
Neodređeni način. drijè-ti.

Osnovu *der* imamo ne samo u sadašnjem vremenu ***dèrêm*** i t. d. i u zapov. načinu i u II. pređ. vremenu i u I. prilogu, već također u neodr. načinu i u I. pređ. vremenu, gdje je ***drijèti***,

[1]) U oblicima ***klà*** i *mljề* (za 2. i 3. lice jedn. I. pređ. vremena) stoji ***la***, ***lje*** mjesto ***ol***, ***el*** za to, jer su nekad i ti oblici imali nastavke, koji su se počinjali sa suglasnicima te su poslije otpali, tako je ***ol***, ***el*** stajalo među dva suglasnika te se pretvorilo u ***la***, ***lje***.

[2]) ***o*** u ***klào***, *mljềo* postalo je od starijega ***l*** (vidi §. 29*a*), dakle je tu ***ol***, ***el*** stajalo nekad među dva suglasnika i po zakonu se pretvorilo u ***la***, ***lje***.

*

drìjeh po zakonu postalo od *derti*, *derh*[1]). Kad je glagol *drijèti* složen, onda u sadašnjem vremenu i u zapov. načinu može imati i osnovu *dr*, dakle na pr. od glagola *ràzdrijeti* mogu ti oblici glasiti *räzdrêm*. *räzdrêš* . . . . *ràzdri* . . . . pored *ràzderêm, ràzderêš* . . . . *razdèri* . . . . Neodr. način može glasiti također *dèrati*, dakle od osnove *dera*; od iste osnove može se tvoriti i I. pređ. vrijeme: *dèrah*, *dërâ*. *dèrasmo*, II. prilog *dèrâvši*, I. pridjev *dërao*, *dërâla*, II. pridjev *dërân*, *dërâna* ili *dërât*, *dërâta*[2]).

§. **120**. a) Od složenoga glagola *pròždrijeti*, kojemu je osnova *žder* i *ždr*, tvore se svi oblici kao od složenoga na pr. *ràzdrijeti*; sad. vrijeme glasi *pròžderêm* i *pröždrêm*, zapov. način. *proždèri* i *pròždri*, I. pređ. vrijeme *pròždrijeh*, I. pridjev *pröždr'o*, *pröždr̂la* i t. d. Kad je ovaj glagol bez prijedloga, onda ima u neodr. načinu samo *ždèrati*, a prema tome su i ostali oblici, na pr. sad. vrijeme *ždërêm*, zapov. način *ždèri*, I. prilog *ždërûći* i t. d.

b) Kao *pròždrijeti* sprežu se složeni glagoli *pròstrijeti*, *zàstrijeti* i dr., samo što u sad. vremenu i u zapov. načinu nemaju osnove *ster*, već samo *str*, dakle: *pröstrêm*, *pròstri*. Kad nema prijedloga, onda je samo *stèrati*, *stërêm* (kao *ždèrati*).

c) Sasvim kao *pròstrijeti* sprežu se glagoli *sàvrijeti se* (t. j. sakriti se, zavući se kamo), *podùvrijeti* (t. j. dići što u vis, na pr. kakovom motkom), koji su od osnove *ver* ili *vr*; tako isto idu i glagoli *ùprijeti*, *zàprijeti* i drugi, koji su od osnove *per* ili *pr*. Prema ovima ovdje navedenim složenim glagolima nesloženih nema.

d) Od osnove *mer* ili *mr* glasi sadašnje vrijeme *mrêm*, *mrêš*, *mrê*, *mrémo*, *mréte*, *mrû*; zapov. način *mrì*, *mrìmo*, *mrìte*; I. pređ. vrijeme *mrìjeh*, *mrìje*, *mrijèsmo*, *mrijèste*, *mrijèše*; II. pređ. vrijeme *mrâh*, *mrâše*, *mrâsmo*, *mrâste*, *mrâhu*; I. prilog *mrúći*; II. prilog *mr̂vši*, I. pridjev *mr̂o*, *mŕla*, neodr. način *mrijèti*.[3])

[1]) Kako se ima razumjeti 2. i 3. lice jedn. *drìje*, to se razabira iz onoga, što je u bilj. 1. §. 118*d*. rečeno o oblicima *klä*, *mljê*.

[2]) Kad se pregledaju svi oblici ovoga glagola, vidi se, da bi se on mogao staviti s istim pravom u 2. razred V. vrste, s kojim u 7. razred I. vrste.

[3]) Kao *mrijèti* sprežu se dakako i glagoli od njega složeni, samo su neke osobine u akcentu, koje se ne slažu s onim, što je rečeno u §. 41*a*; tako imamo *ùmrijeti* prema *mrijèti*, *ümrêmo*, *ümréte* prema *mrémo*, *mréte*, *ùmrijesmo*, *ùmrijeste* prema *mrijèsmo*, *mrijèste*, *ümr̂la*, *ümr̂lo* prema *mŕla*, *mŕlo*. Ovakovoga neobičnog naglašivanja ima dosta u složenih glagola 5., 6. i 7. razreda I. vrste. Evo samo još tri primjera (mjesto drugih): prema *kléla*, *klélo*. *kléti* imamo *pröklêla*, *pröklêlo*, *pròklêti*; prema *píla*, *pílo* imamo *pöpîla*, *pöpîlo*; prema *drijèsmo*, *drijèste*, *drijèše* imamo *pròdrijesmo*, *pròdrijeste*, *pròdriješe* i t. d.

e) Prema osnovi *tr* nema *tьr*; od osnove *tr* tvore se svi oblici: sadašnje vrijeme *trêm*, *trêš*, *trê*, *trémo*, *tréte trû*; zapov. način *trì*, *trìmo*, *trìte*; I. pređ. vrijeme *tȑh*, *tȓ*, *tȑsmo*, *tȑste*, *tȑše;* II. pređ. vrijeme *tȑâh*, *tȑâše*, *tȑâsmo*, *tȑâste*, *tȑâhu* (sa samoglasnim *r*, vidi u §. 3. i 5) ili *trâh*, *trâše* (sa suglasnim *r*) i t. d., I. prilog *trúći*; II. prilog *tȓvši;* I. pridjev *tȓo, tȓla*; II. pridjev *trèn*, *trèna* ili *tȑven*, *trvèna* ili (rijetko) *tȓt, tȓta*. Osobito treba upamtiti oblik za 2. i 3. lice jedn. I. pređašnjega vremena, koji ne glasi drukčije nego *tȓ;* a to je sasvim u redu, jer ako prema *čȕh—čȕsmo* i prema *ùmjeh—ùmjesmo* pomenuti oblik oblik glasi *čȕ*, *ùmje* i t. d., onda prema *tȑh—tȑsmo* ne može drukčije biti nego *tȓ*. Tako je i onda, kad je glagol ovaj složen, na pr. *sàtrh*, *sàtr*, *sàtrsmo*, *pòtrh*, *pòtr*, *pòtrsmo* ' d. — U sad. vremenu, u zapov. načinu i u I. prilogu među *t* i *r* može se umetnuti *a*, te rečeni oblici glase također *tàrêm tàrêš* i t. d., *tàri* i t. d., *tàrûći*; tako isto *sàtarêm*, *sàtarêš*, *satàri*, *pòtarêm* i t. d. Što *a* u ovim oblicima može biti i ne biti, to nije teško razumjeti, kad se uzme na um, da je nekad za njih bila osnova *tьr*, pa je poluglas mogao ili ispasti ili pretvoriti se u *a* (vidi u §. 7*b*).

f) Ono *ĕ*, koje u neodređenom načinu stoji ispred *-ti*, nije u svih glagola dugo, kako je u *drijèti* ili u *mrijèti*; ono je katkad kratko i stojeći iza *r* ne glasi *je*, nego *e* (vidi §. 11*b*); tako je: *prȅti* (t. j. tužiti), *sàpreti* (koga na sudu, t. j. dobiti parnicu protiv njega), *nàzreti* (t. j. nejasno vidjeti), *obàzreti se* (sámo nesloženo *zreti* u značenju »gledati« ne govori se). Ovi se glagoli sprežu u sad. vremenu, u zapov. načinu, u II. pređ. vremenu i u I. prilogu sasvim kao *mrijèti (ùmrijeti);* u I. pređ. vremenu nemaju *ije* kao ni u određenom načinu, već *e*; na pr. *prȅh*, *prȅ, prȅsmo*, *nàzreh*, *nàzre*, *nàzresmo*; II. prilog glasi: *prêvši*, *nàzrêvši*; I. pridjev *prȅo*, *prȅla obàzreo se*, *obàzrela se*; II. pridjev *sàprêt*, *sàprêta*, *nàzrêt nàzrêta*. — Glagol opet *zrȅti* (koji znači »zreo bivati«) sa svojima složenim (na pr. *dòzreti*) ima sad. vrijeme po ovom razredu: *zrêm*, *zrêš, zrê*, *zrémo*, *zréte*, *zrû (dòzrêm* i t. d.), ali mjesto *e* može imati također *i*, dakle *zrîm*, *zrîš*, *zrî, zrímo*, *zríte*. Ostali su svi oblici kao u *prȅti* (*sàpreti*).

Druga vrsta.

§. **121**. Ispred nastavka *ti* u neodređenom načinu stoji slog *-nu-*; ovo se *-nu-* nalazi još u I. pređašnjem vremenu, u II. prilogu,

u I. i II. pridjevu; u ostalim oblicima mjesto *-nu-* stoji *-n-*. Ispred *nu* i ispred *n* ispadaju suglasnici *b*, *d*, *p*, *t* (vidi u §. 27*a*, 28); na pr. *gȉnuti* (mjesto: gibnuti), *skȉnuti* (mjesto: skidnuti), *tònuti* (mjesto: topnuti), *krénuti* (mjesto: kretnuti). Ovdje se može još dodati glagol *ohrònuti* (mjesto: ohromnuti, t. j. postati hrom). Budući da se neki oblici nekih glagola ove vrste tvore bez osnovnoga *nu* i *n*, tako se izgubljeni suglasnik u takovim oblicima obično vraća, jer nema razloga, da ispada i ondje, gdje ne stoji ispred *n*. Uzmimo za primjer glagol, kojemu je osnova *tonu*, a budući da je taj glagol neprelazan te nema II. pridjeva, za to ćemo za taj oblik uzeti glagol, kojemu osnova glasi *maknu*.

	Sadašnje vrijeme.	*Zapovjedni način.*
Jedn.	1. tȍn-êm	—
	2. tȍn-êš	tòn-i
	3. tȍn-ê	—
Množ.	1. tȍn-êmo	tòn-imo
	2. tȍn-ête	tòn-ite
	3. tȍn-û	—

	I. pređašnje vrijeme.	*II. pređašnje vrijeme.*
Jedn.	1. tònu-h	tȍnj-âh
	2. tȍnû	tȍnj-âše
	3. tȍnû	tȍnj-âše
Množ.	1. tònu-smo	tȍnj-âsmo
	2. tònu-ste	tȍnj-âste
	3. tònu-še	tȍnj-âhu

I. prilog. tȍn-ući
II. prilog. tònû-vši, tònû-v
I. pridjev. tònu-o, tònu-la, tònu-lo
II. pridjev. mȁknû-t, mȁknûta, mȁknû-to
Neodređeni način. tònu-ti

U II. pređašnjem vremenu nastavci su *jah*, *jaše* i t. d., pa se *j* od toga nastavka s osnovnim *n* sastavlja u glas *nj* (ćir. њ); na pr. *tȍnjâh* postalo je od *ton-jah* i t. d.

§. 122. a) U §. 113*d* vidjeli smo dosta glagola, koji I. pređašnje vrijeme mogu imati s *-nu-* i bez njega, na pr. *dȉgnuh* i *dȉgoh*,

màknuh i *màkoh*[1]). Svi tamo spomenuti glagoli mogu i neodređeni način imati dvojako: *dȉgnuti* i *dȉći*, *màknuti* i *màći*. Ali ima dosta i takovih glagola, koji neodr. način imaju samo po ovoj vrsti, pa opet I. pređašnje vrijeme tvore i s *nu* i bez njega. Takovi su glagoli: *protégnuti* (*natégnuti* i t. d.) — protégnuh i protégoh (protéže i t. d.), *tȑgnuti* — tȑgnuh i tȑgoh (tȑže i t. d.), *nàgnuti* (prègnuti) — nàgnuh i nàgoh (prègnuh i prègoh)[2]), *ògreznuti* — ògreznuh i ògrezoh, *òmrznuti* — òmrznuh i òmrzoh, *ìščeznuti* — ìščeznuh i ìščezoh, *kȉsnuti* — kȉsnuh i kȉsoh, *ùskrsnuti* — ùskrsnuh i ùskrsoh, *gȉnuti* (pòginuti i t. d.) — gȉnuh i gȉboh, *skȉnuti* (òtkinuti i t. d.) — skȉnuh i skȉdoh, *gŕnuti* — gŕnuh i gȑtoh, *krénuti* — krénuh i krȅtoh, *osvŕnuti se* — osvŕnuh se i òsvrtoh se. U nekoliko ovakovih glagola ispada *k* stojeći između *s* i *n* (vidi §. 21*c*), a gdje glasa *n* nema, tamo ni *k* ne ispada; gdje se *sk* nađe ispred *e*, prelazi u *št* (vidi u §. 31*a*). Tako imamo: *stȉsnuti* (pritisnuti i t. d.) — stȉsnuh i stȉskoh (2. i 3. lice jedn. stȉšte), *vrísnuti* — vrísnuh i vrȉskoh (2. i 3. l. jedn. vrȉšte), *pȉsnuti* — pȉsnuh i pȉskoh (pȉšte); sasvim su takovi i glagoli *pȑsnuti*, *prȁsnuti*, *svȉsnuti*, *òbisnuti* (t. j. ostati viseći, prionuti, — postalo po §. 19*d* od *obvisnuti*).

b) Sasma rijetko glagoli navedeni pod *a* počevši od *protégnuti* imaju II. prilog bez *-nu-*, kako je na pr. *ùskrsâvši*; govori se običnije *ùskrsnûvši* i t. d. — Oni pak od rečenih glagola, kojima ispred *n* ne ispada *t* ili *d*, ponajviše se govore bez *nu* i s *nu* u I. pridjevu. Imamo na pr. *protégnuo—protégnula* i *pròtēgao—protégla*, *nàgnuo—nàgnula* i *nàgao—nàgla*, *ògreznuo—ògreznula* i *ògrezao—ògrezla*, *ùskrsnuo—ùskrsnula* i *ùskrsao—ùskrsla*, *prìtisnuo—prìtisnula* i *prìtiskao—prìtisla*[2]), *pȑsnuo—pȑsnula* i *pȑskao—pȑsla*[3]) i t. d. Od *pòginuti* je običnije *pòginuo—pòginula* nego li *pògibao—pògibla*. Od glagola kao *skȉnuti*, *krénuti* ne može biti drukčije nego samo *skȉnuo*

[1]) Ovoga je glagola *a* pomično, t. j. ono može i ne biti, kad je glagol složen s kojim prijedlogom, koji se svršuje na samoglasnik, govori se na pr. ne samo *zamàknuti, zamàći, zàmaknêm, zamàknuh, zamàkoh, zamàče, zàmakao, zamàkla* i t. d., već također *zàmknuti, zàmći, zàmknêm, zàmknuh, zàmkoh, zàmče, zàmkao, zàmkla* i t. d. Tako to sve može biti i u *promàknuti, omàknuti*.

[2]) U *nàgnuti* (*prègnuti*) ispalo je ispred *n* po zakonu *b*; u I. pređ. vremenu, kad je načinjeno bez *nu*, ne bi po zakonu moralo *b* ispasti, ali opet se nikad ne govori *nagboh, nagbe, nagbosmo*, već samo *nàgoh, nàže, nàgosmo*.

[3]) U muškom se rodu dakle govori *k*, jer ne stoji među dva suglasnika, a u ženskom i u srednjem i u množini sviju rodova ispada *k*, jer tu stoji među dva suglasnika. Vidi §. 21*c*.

—*skìnula*, *krénuo*—*krénula*, jer je u prvoga od tih glagola ispred *n* ispalo *d*, a u drugoga *t*. — Gdjekoji glagoli mogu *-nu-* izbacivati samo u I. pridjevu, a u I. pređašnjem vremenu ne mogu; takovi su: *usàhnuti* (*presàhnuti*), *ùvenuti*, *ìstrunuti;* pomenuti im oblik glasi *usàhnuo*—*usàhnula* i *ùsahao*—*usàhla*, *ùvenuo*—*ùvenula* i *ùveo*—*ùvela*, *ìstrunuo*—*ìstrunula* i *ìstruo*—*ìstrula*.

Treća vrsta.

§. **123**. Osnova ispred nastavka *ti* u neodređenom načinu ima stari glas *ě*, koji iza drugih suglasnika osim iza *j*, *č*, *ž* biva *je*, a iza ta tri suglasnika mijenja se u *a*.

Prvi razred.

Osnovno *je* ostaje u neodređenom načinu, u I. pređašnjem vremenu, u II. prilogu i u I. pridjevu, a u ostalim ga oblicima nema. U II. pređašnjem vremenu i u II. pridjevu nastavci se počinju s glasom *j*, i to *j* sa suglasnikom, koji se pred njim nađe, čini one promjene, koje su nam poznate iz §. 30. i 96*a*. Za primjer ćemo uzeti glagol, kojemu je osnova *vidje*.

		Sadašnje vrijeme.	*Zapovjedni način.*
Jedn.	1.	vȉd-îm	—
	2.	vȉd-îš	vȉd-i
	3.	vȉd-î	—
Množ.	1.	vȉd-îmo	vȉd-imo
	2.	vȉd-îte	vȉd-ite
	3.	vȉd-ê	—
		I. pređašnje vrijeme	*II. pređašnje vrijeme.*
Jedn.	1.	vȉdje-h	vȉđ-âh
	2.	vȉdje	vȉđ-âše
	3.	vȉdje	vȉđ-âše
Množ.	1.	vȉdje-smo	vȉđ-âsmo
	2.	vȉdje-ste	vȉđ-âste
	3.	vȉdje-še	vȉđ-âhu

I. prilog. vȉd-êći
II. prilog. vȉdjê-vši, vȉdjê-v
I. pridjev. vȉdi-o, vȉdje-la, vȉdje-lo
II. pridjev. vȉđ-en, vȉđ-ena, vȉđ-eno
Neodređeni način. vȉdje-ti.

§. **124.** a) U II. pred. vremenu *vìđāh* je postalo od *vid-jah*, tako i u II. pridjevu *vìđen* od *vid-jen*. Drugi su primjeri za ova dva oblika: *štédjeti* (ili *uštédjeti*)—*štéđāh*, *uštéđen*, *vŕtjeti*—*vŕćāh*, *vŕćen*, *lètjeti*—*lèćāh*, *žívjeti*—*žívljāh*, *tŕpjeti* (ili *pretŕpjeti*)—*tŕpljāh*, *pretŕpljen*, *nijèmjeti*—*nijèmljāh*, *svŕbjeti*—*svŕbljāše*, *bòljeti*—*bòljāh*, *glàdnjeti*—*glàdnjāh*, *gòrjeti* (ili *sagòrjeti*)—*gòrāh*, *sagòren*. Pogrješni su oblici za II. pred. vrijeme na -*ijah*, na pr. *letijah*, *trpijah*, *gorijah*, *letijaše* i t. d. — U muškom rodu jedn. I. pridjeva prelazi *je* ispred *o* po zakonu u *i* (vidi u §. 11*c*); tako je i *lètio*—*lètjela*, *tŕpio*—*tŕpjela* i t. d. — U §. 11*d* rečeno je, da se po mnogim krajevima južnoga govora govori *vìđeti*, *lèćeti*, tako isto *štéđeti*, *vŕćeti* i t. d., ali u književnom je jeziku uzeto za pravilno *vìdjeti*, *lètjeti*, *štédjeti*, *vŕtjeti* i t. d. Tako isto onamo se govori *svŕbljeti*, *tŕpljeti*, *žívljeti*, *zanijèmljeti*, a u književnom je jeziku *svŕbjeti*, *tŕpjeti*, *žívjeti*, *zanijèmjeti* i t. d. Skupovi *lj*, *nj* izgovaraju se i ovdje, kao i svuda inače (vidi u §. 30*j*) u jednom glasu (t. j. kao љ, њ); dakle na pr. *bòljeti*, *pocŕnjeti* izgovara se svagda бòљети, поцр́њети, a nikad болјети, поцрнјети.

b) Da se od glagola *vìdjeti* u 1. licu jedn. sadašnjega vremena govori gdješto i *vìđu* (pored običnijega *vìdīm*), to je rečeno u bilješki §. 113*a*. Isti glagol u 2. licu jedn. zapovjednoga načina pored oblika *vìdi* ima i *vìđi*.

c) Glagol *vrȅti* ide po ovom razredu, samo u 3. licu množ. i u I. prilogu ide po I. vrsti, i ti mu oblici glase: *vrû*, *vrúći*. Inače imamo: *vrîm*, *vrîš*, *vrî*, *vrímo*, *vríte*, zapov. način *vrì*, *vrìmo*, *vrìte* I. pred. vrijeme *vrȇh*, *vrȇ*, *vrȇsmo*; II. prilog *vrêvši*, I. pridjev *vrȅo* *vrȅla*. Što u II. pred. vremenu ima *vrâh*, *vrâše*, *vrâsmo*, to je također po ovom razredu, jer je to postalo od *vr-jah* te je *j* iza *r* po zakonu otpalo (v. §. 30*e*); a za što se ne govori *vrjeti*, *vrjeh* i t. d., već *vrȅti*, *vrȇh* i t. d., to se razabira iz §. 11*b*.

d) Glagol *bdjȅti* slabo se danas u narodu govori[1]), a oblici su mu ovakovi: sad. vrijeme *bdîm*, *bdîš*, *bdî*, *bdímo*, *bdíte*, *bdê* ili *bdìjêm*, *bdìjêš* i t. d., zapov. način *bdì*, *bdìmo*, *bdìte* ili *bdîj*, *bdîjmo* *bdîjte*, I. pred. vrijeme *bdjȇh*, *bdjȇ*, *bdjȇsmo*, II. pred. vrijeme *bđâh*, *bđâše*, *bđâsmo* ili *bdìjâh* i t. d., I. prilog *bdéći*, II. prilog *bdjêvši*, I. pridjev *bdìo*, *bdjȅla*.

e) Premda i neki glagoli 6. razreda I. vrste imaju *je* pred -*ti* u neodređenom načinu (na pr. *smjȅti*, *ùmjeti*, vidi u §. 118*b*), mi

[1]) Mjesto njega je običnije: *búdan sam*, *búdna bìjâh* i t. d.

ih opet ne možemo stavljati zajedno s glagolima kao *vìdjeti*, *tȑpjeti* i t. d., zašto se jedni i drugi u nekim oblicima razlikuju; imamo na pr. u sadašnjem vremenu *smìjêm*, ali *vìdîm* i t. d.

Drugi razred.

§. **125**. U kojim oblicima glagoli I. razreda mjesto negdašnjega *ě* imaju *je*, u onima glagoli ovoga razreda imaju *a*. To se *a* nalazi samo iza suglasnika *j*, *č*, *ž*; a sámo *č*, *ž* postalo je od starijega *k*, *g;* dakle od negdašnjega *jě*, *kě*, *gě* razvilo se *ja*, *ča*, *ža* (vidi u §. 11*e*, 22*d* i 112); na pr. od *zujě*, *krikě*, *legě* nastale su osnove *zuja*, *kriča*, *leža*. Za primjer ćemo uzeti glagol, kojemu je osnova *drža*.

	Sadašnje vrijeme.	*Zaporjedni način.*
Jedn.	1. dȑž-îm	—
	2. dȑž-îš	dȑž-i
	3. dȑž-î	—
Množ.	1. drž-ímo	dȑž-imo
	2. drž-íte	dȑž-ite
	3. dȑž-ê	—

	I. pređašnje vrijeme	*II. pređašnje vrijeme.*
Jedn.	1. dȑža-h	dȑž-âh
	2. dȑžâ	dȑž-âše
	3. dȑžâ	dȑž-âše
Množ.	1. dȑža-smo	dȑž-âsmo
	2. dȑža-ste	dȑž-âste
	3. dȑža-še	dȑž-âhu

I. prilog. drž-éći
II prilog. dȑžâ-vši, dȑž-âv
I. pridjev. dȑža-o, dȑžâ-la, dȑžâ-lo
II. pridjev. dȑžâ-n, dȑžâ-na, dȑžâ-no | dȑžâ-t, dȑžâ-ta, dȑžâ-to
Neodređeni način. dȑža-ti.

Drugi su primjeri: *bléjati*, *bòjati se*, *zújati*, *kléčati*, *kríčati*, *múčati*, *tȑčati*, *bjèžati*, *lèžati*, *réžati*. Ovamo idu i glagoli *pljúštati*, *tíštati*, *vríštati*, *zvíždati*, u kojih je *-šta-*, *-žda-* po zakonu postalo od *-šča-*, *-zža-*, a to od *-skě-*, *-zgě-* (vidi u §. 31*a*, 33*a*); ti se dakle glagoli ne protive onome, što je naprijed rečeno, da osnovno *a* u glagola ovoga razreda stoji samo iza suglasnika *j*, *č*, *ž*.

§. **126**. a) Glagol *stà'ati* mijenja prvo *a* u *o* u svim onim oblicima, koji iza *j* nemaju *a*, već drugi koji samoglasnik: dakle mu sadašnje vrijeme glasi *stòjîm*, *stòjîš* i t. d., zapov. način *stôj*, *stôjmo*, *stôjte*, I. prilog *stojéći;* u ostalim oblicima nema te promjene, već je na pr. *stàjah*, *stàjâvši*, *stàjao* i t. d. U zapov. načinu stoji *j* mjesto *ji: stôj* mjesto *stoji* i t. d.; tako i od *bòjati se* imamo u zapov. načinu *bôj* se, *bôjmo* se, *bôjte* se. Glagoli, koji u zapov. načinu ispred *j* imaju drugi koji samoglasnik osim *o*, oni imaju *-ji*, *-jimo*, *-jite*; na pr. *bléji*, *zújimo*, *újite* (od *újati*).

b) Premda glagoli ovoga razreda imaju u neodr. načinu *a* ispred *-ti* onako kao i glagoli V. vrste (na pr. *čúvati*, *vézati*, *brȁti*, *sȉjati* i dr.), ali mi ih ne možemo stavljati zajedno s njima, zašto se u nekim oblicima jedni i drugi razlikuju; imamo na pr. u sadašnjem vremenu: *dȑžîm*, ali *čȕvâm*, *vȇžêm* i t. d.

Četvrta vrsta.

§. **127**. a) Ispred nastavka *-ti* u neodređenom načinu osnova ima samoglasnik *i*, koji ostaje u I. pređašnjem vremenu, u II. prilogu, I. pridjevu i u neodređenom načinu, a u ostalim oblicima otpada. Za primjer neka nam služi glagol, kojemu je osnova *nosi*.

	Sadašnje vrijeme.	*Zaporjedni način.*
Jedn.	1. nȍs-îm	—
	2. nȍs-îš	nòs-i
	3. nȍs-î	—
Množ.	1. nȍs-îmo	nòs-imo
	2. nȍs-îte	nòs-ite
	3. nȍs-ê	—

	I. pređašnje vrijeme.	*II. pređašnje vrijeme.*
Jedn.	1. nòsi-h	nȍš-âh
	2. nȍsî	nȍš-âše
	3. nȍsî	nȍš-âše
Množ.	1. nòsi-smo	nȍš-âsmo
	2. nòsi-ste	nȍš-âste
	3. nòsi-še	nȍš-âhu

I. prilog. nȍs-êći
II. prilog. nòsî-vši, nòsî-v
I. pridjev. nòsi-o, nòsi-la, nòsi-lo
II. pridjev. nȍš-en, nȍš-ena, nȍš-eno
Neodređeni način. nòsi-ti.

b) U II. predašnjem vremenu nastavak je *jah*, *jaše* i t. d., a u II. pridjevu *jen* te *j* od tih nastavaka sa suglasnikom ispred sebe čini one promjene, koje su nam poznate iz §. 30. i 96*a*; tako je *nòšâh* postalo od *nos-jah*, a *nòšen* od *nos-jen*. Evo i drugih primjera za ta dva oblika: *ljúbiti*—ljûbljâh, ljûbljen, *báciti*—bâčen, *mùčiti*—mùčâh, mùčen, *bròćiti* (t. j. bojadisati crvenilom, koje se zove »brȍć«)—bròćâh, brȍćen, *vòditi*—vȍđâh, vȍđen, *túđiti se* (otúđiti)—tûđâh se, òtûđen, *šaráfiti*—šàrâfljâh, šàrâfljen, *bròjiti*—bròjâh, brȍjen, *mòliti*—mȍljâh, mȍljen, *ùljiti*—ùljâh, ùljen, *lòmiti*—lòmljâh, lȍmljen, *brániti*—brânjâh, brânjen, *tánjiti*—tânjâh, tânjen, *kùpiti*—kùpljâh, kùpljen, *mòriti*—mòrâh, mȍren, *pròsiti*—prȍšâh, prȍšen, *súšiti*—sûšâh, sûšen, *mútiti*—mûćâh, mûćen, *slàviti*—slȁvljâh, slȁvljen, *gàziti*—gȁžâh, gȁžen, *lòžiti*—lòžâh, lȍžen. — U tim oblicima ostaju skupovi *št*, *žd* bez promjene (a za što ostaju, to je lako razabrati iz §. 31*a*, 33*a*); na pr. od *ljúštiti, smòžditi* imamo: ljûštâh, ljûšten, smȍžden. Iz §. 18*d*, *e* razabira se, za što *s*, *z* prelazi u *š*, *ž* u oblicima kao: *mìšljâh*, *izmišljen* (od: mìsliti, ìzmisliti), *stìješnjen* (od: stijèsniti) *ìsprâžnjen* od: isprázniti), *gnijezđâh* se (od: gnijèzditi se). — Gdjekoje *st* s *j* prelazi u *šć*, a gdjekoje u *šć* i *št*; na pr. *gòšćâh*, *gȍšćen*, *pòšćâh*, *čȁšćen* (od: gòstiti, pòstiti, čȁstiti), — ali *kȑšćen* i *kȑšten*, *pȕšćen* i *pȕšten*, *nàmješćen* i *nàmješten*. Vidi o tome u §. 32.

§. **128**. a) Koji glagoli ispred *j* imaju *o*, oni u zapovjednom načinu iza *j* nemaju *i*; tako na pr. od *bròjiti* imamo *brôj*, *brôjmo*, *brôjte*; tako je i od *dòjiti*, *kròjiti*, *napòjiti*, *osvòjiti:* dôj, krôj, nàpôjmo, òsvôjte i t. d. Koji pak glagoli ispred *j* imaju drugi kakav samoglasnik, oni iza *j* u zapov. načinu ne odbacuju *i*; tako od *tájiti* imamo *táji*, *tájimo*, *tájite*, od *pájiti* (t. j. spavati, veli se djeci) govori se *páji* i t. d.

b) Pogrješni su oblici za II. predašnje vrijeme na *-ijah*, na pr. *nosijah*, *vodijah*, *branijah* i t. d.; pogrješni su također *nosah*, *odlazah*, *dolazah*.

c) Glagol *mnìti* ima sve oblike po ovoj vrsti, samo u II. pred. vremenu pored *mnjâh* može još imati *mnìdijâh*, a gdjekoji govore i *mljâh* i *mlìdijâh* (to je kao *mlȍgo*, *súmlja* pored pravilnijega *mnȍgo, súmnja*).

d) Od *blagoslòviti* ili *blagosòviti* glasi II. pridjev po pravilu *blagòslovljen* ili *blagòsovljen,* ali se govori i *blagoslòven*, *blagoslovèna*, *blagoslovèno*.

e) Ispred *-ti* u neodređenom načinu imaju *i* također neki glagoli 6. razreda I. vrste (na pr. *pìti*, *vìti* i dr., vidi u §. 118*a*),

ali oni se ne mogu stavljati zajedno s glagolima kao *nòsiti*, *vòditi* i t. d., zašto se u nekim oblicima jedni od drugih razlikuju; imamo na pr. u sadašnjem vremenu *pȉjêm*, ali *nȍsîm* i t. d.

Peta vrsta.

§. 129. Pred nastavkom *ti* u neodređenom načinu stoji *a*. Prema tome, kako se tvori u ovoj vrsti sadašnje vrijeme, dijeli se ona u 4 razreda.

Prvi razred.

Samoglasnik *a*, koji stoji u neodr. načinu ispred *ti*, ostaje u svim oblicima. Za primjer će nam služiti glagol, kojemu je osnova *čuva*.

		Sadašnje vrijeme.	*Zapovjedni način.*
Jedn.	1.	čȕvâ-m	—
	2.	čȕvâ-š	čȕvâ-j
	3.	čȕvâ	—
Množ.	1.	čȕvâ-mo	čȕvâ-jmo
	2.	čȕvâ-te	čȕvâ-jte
	3.	čúva-jû	—

		I. pređašnje vrijeme.	*II. pređašnje vrijeme.*
Jedn.	1.	čúva-h	čȕvâ-h
	2.	čúva	čȕvâ-še
	3.	čúva	čȕvâ-še
Množ.	1.	čúva-smo	čȕvâ-smo
	2.	čúva-ste	čȕvâ-ste
	3.	čúva-še	čȕvâ-hu

I. prilog. čúva-jûći
II. prilog. čúvâ-vši, čúvâ-v
I. pridjev. čúva-o, čúva-la, čúvalo
II. pridjev. čȕvâ-n, čȕvâ-na, čȕvâ-no | čȕvâ-t, čȕvâ-ta, čȕvâ-to
Neodređeni način. čúva-ti.

§. 130. a) Glagol *ìmati* tvori sve oblike po ovom razredu, ali neke može tvoriti i drukčije. Tako u sadašnjem vremenu pored *ìmâm* govori se također *imádêm*, u I. pređašnjem vremenu je ne samo *ìmah*, već i *ìmadoh*, u II. pređ. vremenu ne samo *ìmâh*, nego

i *imàdijāh* ili *imađāh*. U sadašnjem vremenu kad treba oblik svršenoga glagola, govori se *ìmadnêm*[1]).

b) Glagol *vàljati* u sadašnjem vremenu pored *vàljām* ima također *valjádêm*[2]).

c) Gotovo svi glagoli ovoga razreda imaju u neodređenom načinu tri ili više slogova, na pr. *čúvati*, *glèdati*, *kòpati*, *tȑgati*, *čestítati*, *vèčerati*, *blagosíljati* i t. d. Vrlo ih je malo, koji u pomenutom obliku imaju samo dva sloga. To su: *znȁti, dȁti, stȁti, sjȁti* (govori se i *sìjati*), *zjȁti* (govori se i *zìjati*), za tim još dva glagola, koji se govore samo s prijedlozima složeni: *sàzdati*, *ùžgati* (prižgati). Glagol *sjȁti* spreže se sasvim kao *čúvati*, to isto vrijedi i za *zjȁti* i za *sàzdati*, *ùžgati* (prižgati)[3]). — Sve oblike kao *čúvati* može imati i glagol *znȁti*, ali neke može imati i drukčije; tako mu sadašnje vrijeme glasi ne samo *znâm*, *znâš* . . . . *znȁjû*, već također *znádêm*, *znádêš* . . . . *znádû*, u zapov. načinu je *znâj*, *znâjmo*, *znâjte* i (rijetko) *znȁdi*, *znȁdimo*, *znȁdite;* u I. pređ. vremenu je *znȁh*, *znȁ*, *znȁsmo* i *znȁdoh*, *znȁde*, *znȁdosmo*, u II. pređ. vr. *znâh*, *znâše*, *znâsmo* i *znàdijāh*, *znàdijāše* ili *znȁđāh*, *znȁđāše*. — Glagol *dȁti* ima u 3. licu množine sadašnjega vremena samo oblik *dádû*, a u ostalim licima jedn. i množ. ima dvojako kao i *znȁti*, dakle: *dâm* i *dádêm*, u I. pređ. vremenu je *dȁh* i *dȁdoh*; II. pređašnjeg vremena *dȁti* (kao svršeni glagol) nema, ali ga ima *nè dati* te mu glasi: *ne dàdijāh* ili *nè dâh* (vidi u 1. bilješki §. 104*a*); ostali su oblici glagolu *dȁti* kao glagolu *čúvati*. Sadašnje vrijeme može od *dȁti*, *znȁti* također glasiti po II. vrsti: *dȁdnêm*, *znȁdnêm* i t. d. — Glagol *stȁti* spreže se u sadašnjem vremenu i u zapovjednom načinu po II. vrsti: *stȁnêm*, *stȁni* i t d.; u I. pređašnjem vremenu ima dvojako (kao i *dȁti* i *znȁti*), t. j. *stȁh* i *stȁdoh*; II. prilog i I. pridjev mu je *stȁvši, stȁo*, *stȁla*; drugih oblika glagol ovaj (budući svršen i neprelazan) nema. Kad je glagol *stȁti* složen, može mu po II. vrsti glasiti neodređeni način, II. prilog i I. pridjev, na pr. *òstanuti*, *nàstanuti*, *pòstanuti*, *òstanûvši*, *òstanuo*, *nàstanula* i t. d., ali ti su oblici rijetki, a još su rjeđi u nesloženoga: *stȁnuti*, *stȁnûvši*, *stȁnuo.*

---

[1]) Kad je ovaj glagol zanijekan, glasi u neodređenom načinu *ne ìmati* ili *néjmati* ili *némati*, a tako je i u drugim oblicima.

[2]) Nije dobro od *mórati* u I. pređ. vremenu *moradoh* ni u II. *morađah* ili *moradijah*, već treba kao od *čúvati*.

[3]) Vrlo je rđavo u sad. vremenu *užgem*, *užgeš*, *prižgem*, *prižgemo* i t. d., u zapov. načinu *užgi*, *užgimo*, *prižgite*; već mora biti: *ùžgâm*, *ùžgâš*, *ùžgâj* i t. d.

Drugi razred.

§. **131**. Samoglasnik *a*, koji u neodređenom načinu stoji pred nastavkom *ti*, ne ostaje u svim oblicima; gdje ga nema (a to je u sadašnjem vremenu, u zapovjednom načinu i u I. prilogu), tamo se nastavci počinju s glasom *j* (dakle *-jem*, *-ješ* i t. d., *-ji* i t. d., *-jući*); ovo se *j* sa suglasnicima, koji se pred njim nađu, združuje onako, kako smo vidjeli u §. 30. i 96*a*. i 127*b*. Za primjer ćemo uzeti glagol, kojemu je osnova *veza*.

		Sadašnje vrijeme.	*Zapovjedni način.*
Jedn.	1.	vêž-êm	—
	2.	vêž-êš	véž-i
	3.	vêž-ê	—
Množ.	1.	vêž-êmo	véž-imo
	2.	vêž-ête	véž-ite
	3.	vê-žû	—

		I. pređašnje vrijeme.	*II. pređašnje vrijeme.*
Jedn.	1.	véza-h	vêzâ-h
	2.	véza	vêzâ-še
	3.	véza	vêzâ-še
Množ.	1.	véza-smo	vêzâ-smo
	2.	véza-ste	vêzâ-ste
	3.	véza-še	vêzâ-hu

I. prilog. véž-ûći
II. prilog. vézâ-vši, vézâv
I. pridjev. véza-o, véza-la, véza-lo
II pridjev. | vêzâ n, vêzâ-na, vêzâ-no
| vêzâ-t, vêzâ-ta, vêzâ-to
Neodređeni način. véza-ti.

§. **132**. a) Evo i drugih primjera (u neodr. načinu, sadašnjem vremenu, zapov. načinu i I. prilogu): *zòbati*—zȍbljêm, zòblji, zȍbljûći, *nȉcati*—nȉčêm, nȉči, nȉčûći, *glòdati*—glȍđêm, glòđi, glȍđûći, ***strúgati***—strûžêm, strúži, strúžûći, *jȁhati*—jȁšêm, jȁši, jȁšûći, ***skákati***—skâčêm, skáči, skáčûći, *kàšljati*—kȁšljêm, kàšlji, kȁšljûći, ***hrámati***—hrâmljêm, hrámlji, hrámljûći, *pènjati*—pȅnjêm, pènji, pȅnjûći, ***kȁpati***—kȁpljêm, kȁplji, kȁpljûći, *òrati*—ȍrêm, òri, ȍrûći, ***písati***—pîšêm, píši, píšûći, *mètati*—mȅćêm, mèći, mȅćûći, ***rȅzati***—rȅžêm, **rȅži,** rȅžûći: — Od *slȁti* glasi sadašnje vrijeme *šljêm* ili *šȁljêm* (s pomičnim *a*), koje je postalo (po §. 18*d*) od *sljem*, a to od *szljem*

(kao što je i neodr. način *slâti* postao od *s̀lati*, vidi u §. 7*b*). — Da se od *ìskati* govori *ìšćêm* i *ìštêm*, *zàplješćêm* i *zàplještêm*, to nam je poznato već iz §. 31*a*; a u §. 18*f* rečeno je, da od *dàhtati*, *dr̀htati* (ili *dàktati*, *dr̀ktati*) imamo *dȁšćêm* ili *dȁkćêm*, *dȑšćêm* ili *dȑkćêm*; tako i *bàhtati* (ili *bàktati*, t. j. topotati, o konju) ima *bȁšćêm* ili *bȁkćêm*.

b) Ima nekoliko glagola, koji idu i u prvi i u drugi razred V. vrste; takovi su: *gíbati*—gîbâm i gîbljêm, *drijèmati*—drȉjemâm i drȉjemljêm, *kúpati*—kûpâm i kûpljêm, *pljèskati*—pljȅskâm i pljȅštêm, *sȉpati*—sȉpâm i sȉpljêm, *sȉsati*—sȉsâm i sȉšêm, *skítati se*—skîtâm se i skîćêm se, *zídati*—zîdâm i zîđêm, *dozívati* (*nazívati* i dr.) — dòzîvâm i dòzîvljêm, *ùzimati*—ùzimâm i ùzimljêm[1]). Među ovakove glagole ide i *tkȁti*, koji u sadašnjem vremenu ima *tkâm*, *tkâš*, *tkâ*, *tkámo*, *tkáte*, *tkȁjû* i *čêm*, *čêš*, *čê*, *čémo*, *čéte*, *čû* (mjesto *tčem*, vidi u §. 19*a*); u 3. licu množ. govori se i *tkû*. Rđavi su oblici, koji se gdješto govore: *tkêm*, *tkêš* i t. d.

Treći razred.

§. **133**. Samoglasno *a*, koje i ovdje u neodređenom načinu stoji ispred *-ti*, ne ostaje u onim oblicima, u kojima ga nemaju ni glagoli 2. razreda ove vrste, a katkad ga nema ni u II. pređašnjem vremenu. U ovaj razred ide samo sedam glagola; četiri od njih imaju u neodr. načinu po dva suglasnika na početku, te se u pomenutim oblicima umeće među njih samoglasnik, i to *e* u tri, a *o* u jednome glagolu. Tako na pr. imamo osnovu za neodređeni način *bra*, a za pomenute oblike *ber*.

Sadašnje vrijeme.			*Zapovjedni način.*
Jedn.	1.	bȅr-êm	—
	2.	bȅr-êš	bèr-i
	3.	bȅr-ê	—
Množ.	1.	bȅr-êmo	bèr-imo
	2.	bȅr-ête	bèr-ite
	3.	bȅr-û	—
I. pređašnje vrijeme.			*II. pređašnje vrijeme.*
Jedn.	1.	brȁ-h	brâ-h
	2.	brâ	brâ-še
	3	brâ	brâ-še

[1]) Glagol *pomágati* ide po 2. razredu V. vrste, dakle ima u sad. vremenu *pòmâžêm*, u zapov. načinu *pomáži* i t. d., — ali kad se u nevolji viče u pomoć, onda je zapov. način *pòmâgâj*, *pòmâgâjte!*

Množ. 1. brȁ-smo brâ-smo
2. brȁ-ste brâ-ste
3. brȁ-še brâ-hu

I. prilog. bȅr-ûći
II. prilog. brâ-vši, brâ-v
I. pridjev. brȁ-o, brá-la, brá-lo
II. pridjev. brâ-n, brâ-na, brâ-no | brâ-t, brâ-ta, brâ-to
Neodređeni način. brȁ-ti.

§. **134**. a) U II. pređašnjem vremenu pored *brâh* imamo još dva oblika: *bèrâh* i *bèrijâh*, ali je onaj prvi oblik najobičniji. — S glagolom *brȁti* u svemu se potpuno slaže glagol *prȁti, pèrêm* i t. d.

b) Glagol *gnȁti* umeće u sadašnjem vremenu, u zapov. načinu i u I. prilogu među prva dva svoja suglasnika *e*, ali mu onda *g* po zakonu prelazi u *ž* (vidi u §. 22*a*), i tako mu osnova za ta tri oblika glasi *žen*, a sadašnje vrijeme *žȅnêm*, *žȅnêš* i t. d., zapov. način *žèni*, I. prilog *žȅnûći*. Ostali se oblici tvore od osnove *gna*; dakle I. pređ. vrijeme *gnȁh*, *gnȁ*, *gnȁsmo*, II. pređ. vrijeme *gnâh*, *gnâše*, *gnâsmo*, II. prilog *gnâvši*, I. pridjev *gnȁo*, *gnȁla*, II. pridjev *gnân*, *gnâna* ili *gnât*, *gnâta*. Osnovu *gna* može imati ovaj glagol i u onim oblicima, za koje smo rekli, da se tvore od osnove *žen*, i tako sad. vrijeme može također glasiti: *gnâm*, *gnâš* i t. d., zapov. način *gnâj* i t. d., I. prilog *gnȁjûći*. Da od složenih *ìzgnati*, *prògnati* sadašnje vrijeme glasi *ìždenêm*, *pròždenêm* (ovo drugo pored *pròženêm*), to je već rečeno i protumačeno u §. 33*a*, a ovdje ćemo dodati, da složeni *dògnati*, *nàgnati*, *pògnati* u sadašnjem vremenu glase također *dòrenêm*, *nàrenêm*, *pòrenêm*, u zapov. načinu *dorèni* i t. d. Tako se govori samo u gdjekojim krajevima pored običnijega *dògnâm* ili *dòženêm* i t. d.; a *r* je u tim oblicima postalo od *ž* kao i u *mȍžêš* pored *mȍrêš* (vidi §. 113*a*).

c) Glagol *zvȁti* ima za sadašnje vrijeme, zapovjedni način i I. prilog osnovu *zov* te glasi *zòvêm*, *zòvi*, *zòvûći*. Ostali se oblici tvore od osnove *zva;* samo ćemo dodati, da u II. pređašnjem vremenu glagol ovaj glasi ne samo *zvâh*, *zvâše*, već također *zòvijâh* i t. d., ali se ovaj drugi oblik rjeđe upotrebljava.

d) Glagoli *r̀vati se*, *rèvati* (t. j. vikati kao magarac) imaju za sad. vrijeme, zapov. način i I. prilog osnove *rv* i *rev*, a za ostale oblike *rva* i *reva*. Sadašnje vrijeme dakle glasi *r̀vêm se*, *r̀vêš se* i t. d.,

rèvêm, *rèvêš* i t. d., zapov. način *ȑvi se* i t. d., *rèvi* i t. d., I. prilog *ȑvûći se* i *rèvûći*, II. prilog *ȑvâvši se*[1]) i *rèvâvši* i t. d.

e) Napokon ide ovamo još glagol *sȁti* (sad. vrijeme *sêm*, *sêš* i t. d., zapov. način *sȉ* i t. d., I. prilog *sûći*, II. prilog *sâvši* i t. d.), kako se u narodu govori pored običnijega *sȉsati*, *sȉsâm* (ili *sȉšêm*); tako ima i *pòsati*, *pòsêm* pored *pòsisati*.

Četvrti razred.

§. **135**. Osnova se ispred *-ti* u neodređenom načinu svršuje na *-ja* ili na *-va*; u sadašnjem vremenu, u zapov. načinu i u I. prilogu toga *-ja* ili *-va* nema, a nastavci se u tim oblicima počinju s glasom *j*. Tako na pr. imamo od glagola *sȉjati*, *kljùvati* osnove *sija* i *si*, *kljuva* i *klju*. Kako se u ova dva primjera krać́a osnova svršuje na samoglasnik, tako je i u drugih glagola ovoga razreda; i tim se razlikuje ovaj razred od drugoga u ovoj vrsti, jer tamo ako se nastavci i počinju u pomenuta tri oblika s glasom *j* kao i ovdje, ali tamo ispred toga *j* stoji suglasnik, a ovdje samoglasnik, pa iz te razlike izlaze nekoje druge u sprezanju glagola ovoga razreda i onoga. Za primjer ćemo uzeti glagol, kojemu je osnova za jedne oblike *sija*, za druge *si*.

		Sadašnje vrijeme.	*Zapovjedni način.*
Jedn.	1.	sȉ-jêm	—
	2.	sȉ-jêš	sî-j
	3.	sȉ-jê	—
Množ.	1.	sȉ-jêmo	sî-jmo
	2.	sȉ jête	sî-jte
	3.	sȉ-jû	—
		I. predašnje vrijeme.	*II. predašnje vrijeme.*
Jedn.	1.	sȉja-h	sȉjâ-h
	2.	sȉjâ	sȉjâ-še
	3.	sȉjâ	sȉjâ-še
Množ.	1.	sȉja-smo	sȉjâ-smo
	2.	sȉja-ste	sȉjâ-ste
	3.	sȉja-še	sȉjâ-hu

[1]) Zlo je, što gdjekoji pisci (držeći se kajkavskoga govora) pišu *hrvati se*, a u sad. vremenu *hrvam se*, *hrvaš se* i t. d. I s prijedlozima složeno mora biti bez *h*; dakle *nadȑvati*, *obȑvati*. Vidi u §. 20.

I. prilog. sȉ-jûći
II. prilog. sȉjâ-vši, sȉjâ-v
I. pridjev. sȉja-o, sȉja-la, sȉja-lo
II. pridjev. sȉjâ-n, sȉjâ-na, sȉjâ-no / sȉjâ-t, sȉjâ-ta, sȉjâ-to
Neodređeni način. sȉja-ti.

§. **136**. a) Drugi su primjeri: *bȁjati*, *brȉjati*, *grȉjati*, *hȁjati*, *kȁjati*, *lȁjati*, *pòjati*, *smìjati se*, *trȁjati*. Svi ovi glagoli i neki drugi sprežu se kao *sȉjati*.

b) Glagol *dávati* ide također u ovaj razred, te mu osnova glasi *dava* i *da*; on se u sprezanju od glagola *sȉjati* razlikuje samo u zapov. načinu, koji mu glasi *dáji*, *dájimo*, *dájite*; — sad. vrijeme je *dâjêm, dâjêš* i t. d., I. pređ. vrijeme *dávah* i t. d., II. pređ. vrijeme *dâvâh* i t. d., I. prilog *dájûći* i t. d. Glagol ovaj može u sad. vremenu glasiti također *dâvâm*, u zapov. načinu *dâvȁj*, u I. prilogu *dávajûći*; može dakle ići sasvim po 1. razredu V. vrste; ali je običnije, da ide po ovom razredu. Kao *dávati* (prodávati, udávati) sprežu se glagoli: *doznávati*, *poznávati*, *priznávati* i t. d. (prosto ***znavati*** nije u običaju).

c) U razred ovaj idu i glagoli *kljùvati*, *bljùvati*, *pljùvati*, sad. vrijeme *kljȕjêm*, *bljȕjêm*, *pljȕjêm*, zapov. način *kljûj* i t. d.

Šesta vrsta.

§. **137**. Ispred *-ti* u neodr. načinu svršuje se osnova na *-ova* ili na *-iva*; u sadašnjem vremenu, u zapov. načinu i u I. prilogu svršuje se na *-u*. Osnovno *-ova* upravo bi se moglo rastavljati u dvoje, t. j. u *-ov-a*; ovo *a* u pomenuta tri oblika otpada, a mjesto *ov* u njima dolazi *u*; za glasove *ov* i *u* znamo (iz §. 13*b)* da se među sobom katkad zamjenjuju. Za glagolima s osnovom na *-ova* poveli su se oni s osnovom na *-iva,* te i njima u pomenutim oblicima osnova izlazi na *u*. Za primjer neka nam služi glagol, kojemu je osnova *kupova* i *kupu*.

	Sadašnje vrijeme.	*Zapovjedni način.*
Jedn.	1. kùpu-jêm	—
	2. kùpu-jêš	kùpû-j
	3. kùpu-jê	—
Množ.	1. kùpu-jêmo	kùpû-jmo
	2. kùpu jête	kùpû-jte
	3. kùpu-jû	—

I. prešašnje vrijeme.	II. prešašnje vrijeme.
1. kupòva-h	kùpovâ-h
2. kũpovâ	kùpovâ-še
3. kũpovâ	kùpovâ-še
Množ. 1. kupòva-smo	kùpovâ-smo
2. kupòva-ste	kùpovâ-ste
3. kupòva-še	kùpovâ-hu

I. prilog. kùpu-jũći
II. prilog. kupòvâ-vši, kupòvâ-v
I. pridjev. kũpova-o, kũpovâ-la, kũpovâ-lo
II. pridjev. kũpovâ-n, kũpovâ-na, kũpovâ-no; kũpovâ-t, kũpovâ-ta, kũpovâ-to
Neodređeni način. kupòva-ti.

§. **138.** a) Mjesto *-ova* imaju u osnovi *-eva* tri glagola: *kraljèvati*, *sužnjèvati*, *vojèvati*; tu se *o* pretvorilo u *e* poradi nepčanoga suglasnika, koji je pred njime; tako bi po zakonu trebalo, da i u drugih glagola iza nepčanoga suglasnika stoji *e*, ali oni imaju *o* (vidi u §. 9*b*), na pr. *bòžićovati*, *pašòvati*, *prijateljòvati*, *ùčiteljovati*, *pìjânčovati*; tako je i *cãrovati*, u kojoj je riječi *r* nekad bilo nepčano (što se vidi iz instrumentala jedn. *cãrem* i nominativa množ. *cãrevi*, vidi u §. 51*a*, 52*b*).

b) Ponajviše glagola ove vrste ima u neodređenom načinu četiri ili više slogova, na pr. *kupòvati*, *daròvati*, *gladòvati*, *mìlovati*, *svjètovati*, *trgòvati*, *vjèrovati*, *kãmenovati*, *rázlikovati*, *vòjvodovati* i t. d., tri sloga imaju samo: *kòvati*, *psòvati*, *snòvati*, *štòvati*, *tròvati*; sadašnje vrijeme *kũjêm*, *psũjêm*, *snũjêm* i t. d., zapov. način *kûj*, *psûj* i t. d.

c) Glagoli na *-ivati* ponajviše se sprežu po ovoj vrsti, i to sasvim kao oni na *-ovati*, samo što ispred *-vati* imaju *i* mjesto *o*, na pr. od *kazívati* glasi sad. vrijeme *kàzujêm*, *kàzujêš* i t. d., zapov. način *kàzûj* i t. d., II. prilog *kazívâvši* i t. d. Takovi su još glagoli na pr. *darívati*, *dovikívati*, *ograđívati*, *primamljívati*, *stiskívati*, *zabranjívati* i t. d. Rijetko se ovi glagoli sprežu po 1. razredu V. vrste, na pr. u sad. vremenu *kàzîvâm*, *zabrànjîvâm* mjesto *kàzujêm*, *zabrànjujêm* i t. d. — Ali ima nekoliko glagola na *-ivati*, koji se svagda sprežu samo po 1. razredu V. vrste., na pr. *bívati* (*dobívati*), *počívati*, *pokrívati*, (*sakrívati*), *potkívati*, *prežívati*, *prošívati*, *snívati*, *umívati*. Njima sadašnje vrijeme ne može drukčije glasiti nego na pr. *bîvâm*, *ùmîvâm* i t. d.

Dodatak sprezanju.

§. **139.** a) Ovamo ćemo staviti nekoliko glagola, od kojih su jedni tako nepravilni, da im nema pravoga mjesta u vrstama i razredima do sad navedenima, a drugi imaju samo neke oblike.

b) Glagol *bȉti*, koji znači, da što jest, imali smo već u §. 118*a* i tamo smo mu naveli oblike, što ih ima po 6. razredu I. vrste. U sadašnjem vremenu ima taj glagol dvojako: *bȕdêm*, *bȕdêš, bȕdê, bȕdêmo*, *bȕdête*, *bȕdû* — i *jèsam*, *jèsi*, *jȅst*, *jèsmo*, *jèste*, *jèsu*. Oblici *bȕdêm* i t. d. upotrebljavaju se, kad se glagol *bȉti* hoće uzeti u svršenom značenju, a *jèsam* i t. d., kad se hoće uzeti u trajnome. Zapovjedni je način *bȕdi*, *bȕdimo*, *bȕdite*, a I. prilog *budúći* (vidi o tom obliku u §. 104*a*). — O oblicima *jèsam* i t. d. treba još upamtiti ovo: *a* je u 1. licu jedn. *jesam* pomično, umetnuto, da ne budu na kraju riječi dva suglasnika (vidi u §. 8*a*); u 2. i 3. licu jedn. *jèsi*, *jȅst* imamo nastavke, kojih ni jedan drugi glagol nema. U 3. licu jedn. pored *jȅst* govori se katkad *jȅste*. Pored *jèsam* i t. d. govore se i kraći ili enklitički oblici: *sam*, *si, je*, *smo*, *ste*, *su*. Dulji se govore, kad je na njima sila govora ili kad stoje na početku rečenice; na pr. travu, koja danas *jest*, a sjutra se u peć baca, Bog odijeva; *jest* istina, da to onda još nije bilo poznato i t. d. Ovako stoji dulji oblik također na početku onoga, što dolazi iza uklopljene rečenice; na pr. djela svetih apostola, koje sam Hristos posla te propovijedahu, *jesu* temelj ovoj svetinji, — neprijatelj, koji ga je posijao, *jest* đavo; — tako isto na početku onakove rečenice, pred kojom stoji koja druga; na pr. koji ulazi na vrata, *jest* pastir ovcama. Iza veznika *a*, *i* stoje također samo dulji oblici; na pr. veliš, da nijesam učinio, a *jesam*, — ako i *jesmo* siromašni, ali smo pošteni, — a upravo i *jest* tako i t. d. Rđavo bi bilo reći: neprijatelj, koji ga je posijao, *je* đavo, — koji ulazi na vrata, *je* pastir ovcama, — a upravo i *je* tako. — Kada koga pitam na pr. je li Stanko došao kući?, onaj treba da mi odgovori: *jest*, a ne: *je* (jer je tu na glagolu sila govora, pa mora biti puniji oblik); tako i na pitanje: jesi li čuo? ne može se odgovoriti: *sam*, nego: *jèsam*. Izuzetak od navedenih pravila čini samo riječca *je*, kad se nađe na početku rečenice pred veznikom *li*; na pr. *je* li ta jabuka dobra? *je* li Stanko došao

kući?[1]) — U staro doba po ondašnjem zakonu od sveze riječce *ne* i glagola *jesam* razvio se u prvom slogu glas *ě*, od kojega se u današnjem jeziku razvilo *ije*, te imamo: *nijèsam*, *nijèsi*, *nijèsmo*, *nijèste*, *nijèsu;* za 3. lice jedn. imamo oblik *nìje* (mjesto *nijest*, koje se nigdje ne govori).

§. **140**. Glagol *hòtjeti* ili *htjȅti* ima veliko obilje oblika. Sadašnje mu vrijeme glasi: *hòću*[2]), *hȍćêš*, *hȍćê*, *hòćemo*, *hòćete*, *hòćê;* ovi oblici imaju trajno značenje, a kad treba svršeno, onda se govori *htjȅdnêm*, *htjȅdnêš* i t. d. ili (bez *d*) *htjȅnêm*, *htjȅnêš* i t. d., dakle oboje po II. vrsti. Pored punih oblika *hòću*, *hȍćêš* i t. d. nalaze se i kraći, enklitični: *ću, ćeš*, *će*, *ćemo*, *ćete*, *ćê*[3]), koji se onako isto upotrebljavaju kao i enklitični oblici *sam*, *si* i t. d. (vidi §. 139*b*), samo što ni jedan enklitičan oblik od *hòću* ne može stajati ispred *li* na početku upitne rečenice (kako je na pr. *je* li ta jabuka dobra?). Kad je sadašnje vrijeme zanijekano, govori se: *né ću*, *nê ćeš*, *nê će* *né ćemo*, *né ćete*, *né ćê*[4]). Zapovjedni se način od glagola *hòtjeti* ili *htjȅti* ne govori. I. pređašnje vrijeme glasi: *htjȅh*, *htjȅ*, *htjȅsmo, htjȅste, htjȅše* ili *htjȅdoh*, *htjȅde*, *htjȅdosmo*, *htjȅdoste*, *htjȅdoše;* od ova dva oblika je rjeđi: *hòtjeh*, *hòtje*, *hòtjesmo*, *hòtjeste*, *hòtješe.* Za II. pređašnje vrijeme ima još više oblika; evo ih: *hòtijâh, hòtijâše*, — *htȉjâh*, *htȉjâše*, — *hòćâh*, *hòćâše*, — *šćâh*, *šćâše*, — *šćàdijâh*, *šćàdijâše;* u ova dva zadnja oblika postalo je *šć* po zakonu od *hć* (na pr. *šćâh* od *hćâh;* — vidi u §. 18*f*). I. prilog glasi *hòtêći*, a II. *hòtjêvši* ili *htjêvši*; I. pridjev *htȉo*, *htjȅla.* — Od složenih *zàhtjeti*, *pròhtjeti se* glasi sadašnje vrijeme *zàhtijêm*, *pròhtijê se*, a ostali su oblici kao u nesloženome.

§. **141**. Glagol *ìti* govori se u neodređenom načinu također, *ìći.* Ovo je tome glagolu jedini oblik, koji je načinjen od osnove *i*; najviše ih je načinjeno od osnove *id*: sad. vrijeme *ȉdêm*, *ȉdêš* i t. d., zapov. način *ìdi*, *ìdimo*, *ìdite*, I. pređ. vrijeme *ìdoh*, *ìde*, *ìdosmo*, II. pređ. vrijeme *ȉđâh*, *ȉđâše* (rijetko *ȉdâh*), I. prilog *ȉdûći*. Ni od osnove *i* ni od *id*, već sasvim drukčije tvori se II. prilog i I. pridjev:

[1]) Posve bi neobično bilo reći: *jest* li ta jabuka dobra? i t. d. — Još ćemo upamtiti, da je pogrješka uzimati *je li*, gdje mu nije mjesta, na pr. *je li* Stanko dobro uči? *je li* se sjećate one noći? i t. d. To se mora reći: *dali* Stanko dobro uči?, *dali* se sjećate? — ili: uči *li* Stanko? sjećate *li* se?

[2]) O ovom obliku vidi u bilješki §. 113*a*.

[3]) Oblik *ćê* za 3. lice množ. nije naglašen, već mu je samoglasnik na prosto samo dug; kad se veli na pr. *žène ćê* reći — to se izgovara kao: *žèneće* reći (vidi u §. 42), a mi znamo, da iza naglašenoga sloga samoglasnici mogu biti dugi (vidi §. 37).

[4]) Gdjegdje govore i *ne hoću, ne hoćeš* i t. d., ali je u književnom jeziku neobično.

ìšâvši, ìšao, ìšla. — Kad je glagol ovaj složen s prijedlozima *na*, *po*, *pro*, onda *i* stojeći iza samoglasnika prelazi u *j*, i tako nastaje *nájti*, *pójti*, *prójti*, a to dalje prelazi u *náći*, *póći*, *próći* (vidi §. 34); tako je i u sadašnjem vremenu nastalo *j* od *i*: *nâjdêm*, *pôjdêm*, *prôjdêm*, a otud dalje *nâđêm*, *pôđêm*, *prôđêm*; prema tome je i: *dôđêm*, *ûđêm* od *dóći*, *úći*. Tako je i *izáći—ìzâđêm*, *obáći—òbâđêm*, *sáći—sâđem* (samoglasno *a* iza prijedloga u tih glagola razumije se iz onoga, što je rečeno u §. 8*c*), a govori se i *izíći*, *obíći*, *síći*, tako i *uzíći*, *príći*, u sad. vremenu *ìzîđêm*, *òbîđêm* i t. d. Kao u sadašnjem vremenu tako stoji *đ* i u zapov. načinu i u I. pređ. vremenu; na pr. *náđi*, *póđi*, *izáđi*, *náđoh*, *póđoh*, *izáđoh*, — *izíđi*, *síđi*, *izíđoh*, *síđoh* i t. d. Složeni glagoli, koji iza prijedloga imaju *i*, mogu mjesto *đ* u sadašnjem vremenu, u zapov. načinu i u I. pređ. vremenu imati također *d*, dakle: *ìzîdêm*, *izídi*, *izídoh*, *òbîdêm*, *obídi*, *obídoh* i t. d. Od glagola *otíći*[1]) (ili *òtîći*) imamo u pomenutim oblicima također dvojako: *òtîđêm* i *òtîdêm*, *otíđi* i *otídi*, *otíđoh* i *otídoh*; a za sad. vrijeme i za I. pređašnje ima još i na treći način: *ȍdêm*, *ȍdêš* i *òdoh*, *òde*, *òdosmo*. — Koji složeni glagoli iza prijedloga nemaju *i*, oni nemaju toga samoglasnika ni u II. prilogu ni u I. pridjevu; za to se govori na pr. *nàšâvši*, *nàšao*, *nàšla*, *dòšâvši*, *dòšao* i t. d., — ali *otìšâvši*, *otìšao*. Jednako je dobro i *izìšâvši*, *izìšao*, *obìšâvši*, *obìšao* i *izàšâvši*, *izàšao*, *obàšâvši*, *obàšao*. Od svih glagola, o kojima se u ovom §-u govori, samo *náći* ima II. pridjev, i taj glasi *nâđen*, *nâđena*[2]).

§. **142**. a) Osim onoga, što je o glagolu *jȅsti* rečeno u §. 107*d*., upamtit ćemo ovdje, da mu sadašnje vrijeme ne glasi samo *jȅdêm* i t. d., već također: *jêm*, *jêš*, *jê*, *jémo*, *jéte*, *jédû* ili *ȉjem*, *ȉješ*, *ȉje*, *ȉjemo*, *ȉjete*, *ȉjû*. U zapov. načinu govori se ne samo *jȅdi*, već i *jȅđi*, a u I. pređ. vremenu nije samo *jȅdoh*, nego i: *jȅh*, *jȅ*, *jȅsmo*, *jȅste*, *jȅše*.

b) Glagol *spȁti* ima u sad. vremenu *spîm*, *spîš*, *spî*, *spímo*, *spíte*, *spê*, u zapov. načinu *spì*, *spìmo*, *spìte*, u I. prilogu *spéći*; ostali mu se oblici tvore pravilno od osnove *spa*, kao da ide u 1. razred V. vrste.

c) Glagol, kojemu je sadašnje vrijeme *vèlîm*, *vèlîš* i t. d. (po 1. razredu III. vrste), ima još samo II. pređ. vrijeme *vèljâh*, *vèljâše* i t. d. i I. prilog *veléći*. U 1. licu sad. vremena pored *vèlîm* govori se i *vèlju*, ali rjeđe (vidi u bilješki §. 113*a*).

---

[1]) Ovdje je prijedlog *ot* mjesto *od*; vidi u 1. bilješki §. 116*a*.

[2]) Gdjekoji pišu *našast*, *našasta*, ali tako narod nigdje danas ne govori.

d) Od glagola, kojemu je sad. vrijeme *grèdêm*, *grèdêš* i t. d. ili *grêm*, *grêš*, *grê*, *grémo*, *gréte* (*grèdû*), u običaju je samo još II. pređ. vrijeme, koje mu glasi *grèdijâh*, *grèdijâše* i t. d. Ovaj se glagol govori samo u nekim krajevima, a u dobrom književnom jeziku gotovo se i ne upotrebljava, već se govori: *ìći, hòditi.*

e) Glagol *òbreti se* (t. j. naći se na kakvom ili u kakvom mjestu) ima u sad. vremenu: *òbrîm se*, *òbrîš se*, *òbrî se*, *obrímo se*, *obríte se*, *òbrê se*; u I. pridjevu ima *òbreo*, *òbrela*; i to su mu svi oblici. Ali ima i *òbresti*, *obrètêm* i t. d. (kao *srësti* ili *sùsresti*) po 1. razredu I. vrste.

f) Mjesto *pòjati*, koji glagol ide u 4. razred V. vrste (vidi u §. 136*a*) nalazi se gdješto u istočnom govoru *pëti* i prema tome obliku još se u istom govoru nalazi I. pređ. vrijeme *pëh* i t. d. i I. pridjev *pëo*, *pëla*. Drugih oblika od toga *pëti* nema. U južnom narječju, koje je u nas književno, nema ni *pjëti* ni *pjëh* ni *pjëo*, već se govori ili *pòjati* ili *pjëvati.*

Složeni glagolski oblici.

§. **143**. a) Već je u §. 103*b* rečeno, da osim prostih glagolskih oblika ima i složenih, t. j. takovih, koji se sastoje od dvije ili od tri riječi. Od složenih oblika jedni su tvorni (aktivni), a drugi su trpni (pasivni). Za primjere ćemo uzeti glagole *hváliti* i *pohváliti*, od kojih je prvi trajan, a drugi je svršen; pa kako se od ta dva glagola tvore složeni oblici, tako se tvore i od svih drugih trajnih i svršenih glagola. — Tvorni su složeni oblici:

b) Prvo buduće vrijeme, koje postaje od sveze neodređenoga načina i sadašnjega vremena *ću*, *ćeš* i t. d. (vidi u §. 140); dakle: *hválit ću*, *hválit ćeš*, *hválit će*, *hválit ćemo*, *hválit ćete*, *hválit ćê*, — *pohválit ću*, *pohválit ćeš* i t. d. Iz bilješke §. 104*c* razabira se, da ne bi dobro bilo *hvaliti ću*, *pohvaliti ćeš* i t. d., već treba skrajnje *i* od neodređenoga načina odbaciti, ako se neodr. način svršuje na *-ti*[1]); ako li se svršuje na *-ći,* onda se ne odbacuje, na pr. *pomòći ću*, *rèći ćeš* i t. d. Sasma rijetko mjesto *ću*, *ćeš* i t. d. stoje

[1]) Premda se piše *hválit ću*, ali se izgovara bez *t*; dakle: *hváliću* i t. d. (vidi u §. 19*a*). Piše se također *plèst ću*, *ozépst ćemo*, ali se po §. 18*e* izgovara *plèšću*, *ozépšćemo* i t. d. — Samo se po sebi razumije, da se neodređeni način ne krnji, kad ne stoji ispred *ću, ćeš* i t. d.; — ne bi na pr. dobro bilo: znam, da ćeš *pohvalit*, već tu treba: znam, da ćeš *pohváliti* i t. d.

puni, neenklitični oblici *hòću, hòćeš* i t. d.; to biva ponajviše samo u pjesmama, na pr. *hoćeš poginuti* (mjesto *poginut ćeš*). U običnom govoru se ovo upotrebljava samo ispred riječce *li* u pitanjima, na pr. *hoćeš* li me *pohvaliti?* za tim u rečenicama, gdje neodređeni način ostaje neizrečen; na pr. na ovo sada navedeno pitanje bio bi odgovor: *hoću* (razumije se iz pitanja: *pohvaliti*).

c) Drugo buduće vrijeme sastoji se od sveze neodređenoga načina i sadašnjega vremena *bȕdêm*, *bȕdêš*. Tako se u gdjekojim krajevima govori na pr. kad *budete odlaziti* i t. d., — ali u književnom jeziku ovako buduće vrijeme ima samo ovih šest glagola: *dȁti, htjȅti, ìmati, smjȅti, znȁti* i *mòći;* ti su se glagoli s *bȕdêm* sasvim srasli u jednu riječ, koja se ne rastavlja, te imamo: *dȁdbudêm*, *htjȅdbudêm, ìmadbudêm*, *smjȅdbudêm*, *znȁdbudêm*, *mȍgbudêm*, (postalo od *moć budem*), — *dȁdbudêš*, *htjȅdbudê*, *ìmadbudêmo* i t. d. Ovi se oblici upotrebljavaju samo u zavisnim rečenicama, na pr. ako *htjedbudem*, — kad *imadbudete* i t. d.

d) Za budućnost još služi sveza: *bȕdêm hválio*, *bȕdêš hválila* i t. d., ali opet samo u zavisnim rečenicama. Vidi o toj svezi u §. 144*b*.

§. **144**. a) Prvo složeno prošlo vrijeme postaje od sveze I. pridjeva s enklitičnim oblicima *sam*, *si* i t. d., na pr. *hválio sam*, *hválio si*, *hválio je*, *hválili smo*, *hválili ste*, *hválili su*; to su oblici za muški rod, a za ženski su *hválila sam*, *hválila si*, *hválila je*, *hválile smo* i t. d.; za srednji rod: *hválilo si*, *hválilo je*, *hválila su* i t. d. Od *pohváliti* glase ovi oblici *pohválio sam*, *pohválila sam*, *pohválio si* i t. d. Mjesto *sam*, *si* govore se puni, neenklitični oblici *jèsam*, *jèsi* i t. d. u ovoj svezi samo u slučaju, koji je u §. 143*b* naveden za oblik na pr. *hoću hvaliti.* Govori se dakle: *jesi* li hvalio?, a odgovara se: *jèsam* (t. j. hvalio). Inače se ovakova sveza nalazi samo u pjesmama; na pr. sinoć *jesi govorio.* — Kad se 3. lice *je* nađe pored riječce *se*, onda se vrlo rado *je* izostavlja; na pr. tebe *se* Milan *bojao.*, Ljubica *se* mnogo *trudila.*, *govorilo se* i o tome i t. d. Ali nije nikakva pogrješka ni: tebe *se je* Milan *bojao* i t. d.

b) Drugo složeno prošlo vrijeme čini sveza I. pridjeva s oblicima *bȕdêm*, *bȕdêš* i t. d., dakle na pr. *bȕdêm hválio*, *bȕdêš hválio* i t. d., *bȕdêm hválila*, *bȕdêm pohválio* i t. d. Da ova sveza služi također za budućnost, to je rečeno u §. 143*d*; ali da ona služi i za prošlost, to se vidi u sintaksi (vidi u §. 306).

c) Treće složeno prošlo vrijeme izriče se svezom I. pridjeva s oblicima *bìjâh* ili *bjȅh* ili *bȉo sam*, dakle na pr. *bìjâh hválio, bìjâše hválio* i t. d. ili *bjȅh hválio*, *bjȅše hválio* i t. d. ili *bȉo sam hválio*, *bȉo si hválio* i t. d., — za ženski rod *bìjâh* (ili *bjȅh*) *hválila*, *bíla sam hválila* i t. d. Tako isto *bìjâh* (ili *bjȅh* ili *bȉo sam*) *pohválio* (*pohvalila*) i t. d.

d) Četvrto složeno prošlo vrijeme izriče se svezom I. pridjeva s budućim vremenom *bȉt ću*; dakle na pr. *bȉt ću hválio*, *bȉt ćeš hválio* i t. d., za ženski rod *bȉt ću hválila*, *bȉt ćeš hválila* i t. d. Tako isto: *bȉt ću pohválio* i t. d.

§. **145.** a) Za 3. lice jednine i množine zapovjednoga načina uzimaju se složeni oblici, koji nastaju od sveze 3. lica jedn. ili množine sadašnjega vremena s riječju *nȅka* ili *nȅk*; na pr. *nȅka hvâlî*, *nȅka hvâlê*, *nȅka pòhvâlî, nȅka pòhvâlê* ili *nȅk hvâlî* i t. d. Katkad se *nȅka* ili *nȅk* združuje i s 1. licem jedn. i množ., te imamo na pr. *nȅka ȕmrêm*, ako to nije istina., *nȅka ga čȕjêmo* i t. d.

b) Kad je zapovjedni način zanijekan, može se sasvim lijepo reći na pr *ne hváli*, *ne hválimo, ne hválite*, *ne pohváli* i t. d., ali je pored toga posve obično reći također: *nèmôj hváliti*, *nèmôjmo hváliti*, *nèmôjte hváliti*, *nèmôj pohváliti* i t. d.

§. **146.** a) Prvi pogodbeni način (kondicional) postaje iz sveze I. pridjeva i oblika *bih, bi*, *bismo*, *biste*, *bi*; dakle na pr. *hválio bih*, *hválio bi*, *hválio bi*, *hválili bismo*, *hválili biste*, *hválili bi*, tako isto: *pohválio bih* i t. d., — a za ženski rod: *hválila bih*, *pohválila bi*, *hválile bismo* i t. d., za srednji *hválilo bi* i t. d. — Odavde se vidi, da sva lica drugoga dijela sveze onako glase kao I. pređašnje vrijeme glagola *bȉti* osim 3. lica množ., koje u pogodbenom načinu glasi *bi*, a ne *biše.* Mjesto *bismo*, *biste* u 1. i u 2. licu množ. govori se također samo *bi*; na pr. mi *bi hvalili*, vi *bi rekli* i t. d., ali je pravilnije i bolje: mi *bismo hvalili*, vi *biste rekli* i t. d. — Oblici *bih, bi* i t. d. kad služe za tvorbu pogodbenoga načina, obično su enklitični, t. j. nemaju akcenta (vidi §. 42), ali oni mogu stajati na početku rečenice i iza veznika *i* (a druge enklitične riječi ne mogu se tako uzimati); na pr. *bi* on poginuo, da je tamo bio, — *bi* rekao i *bi* se zakleo; tako se može i pitati: *bi* li mi znao reći? — a i odgovoriti se može: *bih.*

b) Drugi pogodbeni način postaje iz sveze I. pridjeva i I. pogodbenoga načina od glagola *biti*; dakle na pr. *bȉo bih hválio*, *bȉo bi hválio*, *bíli bismo hválili*, *bíli biste hválili*, *bíli bi hválili*; tako

isto: *bȉo bih pohválio* i t. d., — za ženski rod *bíla bih hválila*, *bíla bih pohválila, bíle bismo hválile* i t. d., za srednji *bílo bi hválilo* i t. d.

§. **147.** a) Trpni se složeni oblici sastoje od sveze II. pridjeva i od oblika (nesloženih i složenih) glagola *bȉti*, *bívati*. Tako imamo

b) za sadašnjost: *bȋvâm pòhvâljen*, *bȋvâš pòhvâljen*[1]) i t. d. (običnije nego: *bȋvâm hvâljen, bȋvâš hvâljen* i t. d.), — za tim *pòhvâljen sam*, *pòhvâljen si* i t. d. i *bȕdêm hvâljen* ili *pòhvâljen*.

c) za prošlost: *hvâljen sam* ili *pòhvâljen sam*, — *bȕdêm hvâljen* ili *pòhvâljen,* — *bȉh hvâljen* ili *pòhvâljen* (3. lice množ. *bȉše hvâljeni* ili *pòhvâljeni*), — *bȉjâh* (ili *bjȅh*) *hvâljen* ili *pòhvâljen*, — *bȉo sam hvâljen* ili *pòhvâljen*, — *bívao sam pòhvâljen* (običnije nego *bívao sam hvâljen)*, *bȋvâh pòhvâljen.*

d) za budućnost: *bȉt ću hvâljen* ili *pòhvâljen*, — *bȕdêm hvâljen* ili *pòhvâljen* (ova se sveza nalazi samo u zavisnim rečenicama).

e) za zapovjedni način u trpnom liku: *bȕdi hvâljen* ili *pòhvâljen.*

f) za pogodbeni način trpnoga lika: *bȉo bih hvâljen* ili *pòhvâljen* (3. lice množine: *bíli bi hváljeni* ili *pòhvâljeni).*

g) za želju u trpnom liku: *bȉo hvâljen!* ili *bȉo pòhvâljen!*

---

[1]) Ostale oblike u drugim licima i u ženskom i srednjem rodu jedn. i množ. svatko će lako sam načiniti.

TREĆI DIO.

SINTAKSA.

U opće o sintaksi.

§. **148.** Sintaksa (od grčke riječi »syntaxis«, koja znači: slágânje, namještanje t. j. rijèčî) dijeli se u tri razdjela: u prvom se razdjelu govori o rečenici i o njezinim dijelovima, o slaganju i namještanju riječi u rečenici i o građi rečenica, u drugom se razdjelu govori o službi i porabi dijelova govora (a koje su dijelovi govora i kako se zovu, to se vidi iz §. 43*c*), a u trećemu o službi i porabi padeža i glagolskih oblika.

REČENICA.

U opće o rečenici.

§. **149.** a) Rečenica je misao potpuno i jasno izrečena ili napisata. Rečenicu može sačinjavati samo jedna riječ, ako se njome misao izriče potpuno i jasno, na pr. *žälîm*, *kâžû* i t. d., ali obično se rečenice sastoje iz dvije ili više riječi.

b) U rečenici, makar kako duga bila, najznatnije su dvije riječi: jedna znači ono, o čemu se govori, te se zove subjekt (gdjekoji vele: podmet), — druga znači ono, što se o subjektu govori, te se zove predikat (gdjekoji vele: prirok). U rečenicama na pr. *sunce grije*, *godine prolaze* riječi *sunce* i *godine* jesu subjekt, a riječi *grije*, *prolaze* jesu predikat; jedne će i druge riječi isto biti i u rečenicama: *blago sunce grije zemlju*, — *mlade godine brzo prolaze* i t. d.

c) U ove dvije zadnje rečenice imamo dakle osim subjekta i predikata još i drugih riječi, koje se zajedničkim imenom zovu dodaci. U rečenici: *blago sunce grije zemlju* imamo dva dodatka, jedan subjektu (t. j. *blago*), a jedan predikatu (t. j. *zemlju*); tako

isto u rečenici: *mlade godine brzo prolaze* riječ *mlade* dodatak je subjektu, a riječ *brzo* dodatak je predikatu. I subjekt i predikat mogu imati više dodataka nego jedan; kad na pr. velimo: *blago sunce oca nebeskoga grije zemlju*, tu su dodatak subjektu riječi *blago* i *oca nebeskoga*, — a u rečenici *mlade godine brzo ljudma prolaze* predikatu *prolaze* dodane su riječi *brzo* i *ljudma*. Vrlo često služe za dodatke subjektu ili predikatu različni padeži s prijedlozima; na pr. *ide čovjek bez brade*, — *ljudi idu u crkvu* i t. d.

d) Među dodacima jedan ima osobito svoje ime; to je onaj, kojemu je sadržaj riječ, na koju prelazi radnja predikatom izrečena; takovi se dodatak zove objekt; imamo ga na pr. u rečenici: *sunce grije zemlju*, *otac ljubi sina* i t. d. Objekt može imati svoj dodatak; tako je na pr. kad velimo: *sunce grije cijelu zemlju*, *otac ljubi valjanoga sina*. Pače i svaki drugi dodatak može imati svoj dodatak; na pr. u rečenici *ljudi idu u crkvu svetoga Petra* — zadnje dvije riječi dodatak su dodatku *u crkvu*; tako je i u primjeru: *dijete skače pred kućom po travi* dodatak *pred kućom* ima svoj dodatak *po travi*.

e) Još jedan dodatak ima osobito svoje ime: apozicija; tako se zove dodatak od jedne ili više riječi, kojima se imenica koja izbliže tumači; na pr. u vrijeme *cara* Augusta rodi se Isus Hrist; — Numa Pompilije, *drugi kralj rimski*, bijaše vrlo pobožan; — sastadosmo se s *gospodinom načelnikom* Stojanom Petrovićem; — nema u selu ljepšega momka od *mojega sina* Maksima.

f) Koje rečenice osim subjekta i predikata ništa drugo nemaju, zovu se gole (na pr. *sunce grije*, — *godine prolaze*); a rečenice s dodacima zovu se raširene.

§. 150. a) Subjekt je ponajviše imenica ili zamjenica. U svim primjerima, što su u pređašnjem §-u navedeni pod *b*, *c*, *d*, subjekt je imenica; a kad se veli na pr. *ja mislim*, *vi govorite*, *tko viče?*, *to boli*, tu je subjekt zamjenica. Subjekt može biti i pridjev (pravi i glagolski); na pr. *sit* gladnu ne vjeruje, — *mudri* mudruju, *ludi* luduju, — *žežen* kašu hladi, — *oboljeli* ne može trčati i t. d. Tako i brojevi: *dva* trećega ne čekaju, — *jedan* drobi, *drugi* kusa, — sad će odbiti *dvanaest* (t. j. sati). Neodređeni način može također služiti kao subjekt, na pr. lasno je iza grma *strijeljati*, — ovuda je lijepo *šetati*, — valja *znati*, — treba *promisliti*, — ne pristoji se *vikati*, — neumivenim rukama *jesti* ne pogani čovjeka, — *biti* građanin dubrovački držaše se za veliku stvar. Napokon subjektom

može biti svaka riječ, kad se o njoj što kaže; na pr. bolje je jedno *drž'* (nego sto uzmi), — *sjutra* brinuće se za se; pače i rečenica može to biti, na pr. *„Hristos se rodi“* služi u pravoslavnih na Božić mjesto drugih pozdrava.

b) Lične zamjenice, kadgod na njima nije sila govora, mogu se izostaviti; na pr. *mislim*, *govorite* i t. d. mjesto *ja mislim*, *vi govorite*; tako se može izostaviti i riječ »ljudi« u primjerima kao *kažu*, *govore*, *pripovijedaju*.

c) U ovim pod *b* navedenim primjerima subjekt je dakle izostavljen; ali ima i takvih rečenica, u kojima upravo nema subjekta, a ne može se reći, da je koji izostavljen. Takove su na pr. *grmi*, *sviće*, *vedri se*, *odlahnulo je*, *bode* me u prsima; — tako isto: *ide se*, *govori se*, *misli se*. Subjekta nemaju ni rečenice: od kako je svijeta, — dok je meni na ramenu glave, — na svijetu ima zlih ljudi, ali ima i dobrih, — dokle traje sunca i mjeseca — mene tamo nije bilo, — mojega je noža nestalo i t. d. Ne može se reći, da su ovdje subjekt imenice *svijeta*, *glave* i t. d. jer subjekt stoji u nominativu, a ovo su genitivi.

§. **151**. a) Za predikat može služiti samo glagol. Mnogi glagoli sami sobom izriču o subjektu ono, što predikat treba da izriče, na pr. sunce *grije*, godine *prolaze*, učenici *uče* i t. d. Neki opet glagoli sami sobom ne služe za dovoljno izricanje o subjektu; kad se na pr. veli Stanko *je*, težaci *su*, tu se ne zna, što se upravo izriče o Stanku, što li o težacima; da bi se to znalo, treba predikatu dodati što te reći na pr. Stanko je *marljiv*, težaci su *umorni* i t. d. Ponajviše se tako upotrebljava glagol *jèsam*, ali dosta često i drugi gdjekoji, na pr. Stanko *postade* trgovac, — Marko *ostade* siromašan, — ovi *se* ljudi *čine* pobožni, — anđeo *se načini* kaluđer, — vi *se gradite* pravedni pred ljudima, — ja ću *se stvoriti* lijep konj, — koji *se* spolja *vide* lijepi i t. d. Ali ovi i slični glagoli mogu katkad kao predikati i sami sobom izricati o subjektu što treba; na pr. istina *je*, — čim on to, izreče, *postade* velika tišina, — ja odoh, a Marko *ostade*, — odovud *se vide* lijepe livade i t. d.

b) Iz ovih sada navedenih primjera vidi se, da glagole nepotpuna značenja dopunjava ili kakva imenica ili pridjev, ali može dopunjavati i zamjenica i broj, na pr. kuća je *moja*, — i ja sam *netko*, — on je *nitko*, — tri i tri je *šest*, — ja sam *drugi* za tobom i t. d. — Kad ovako imenice, pridjevi, zamjenice i brojevi

dopunjavaju glagole nepotpuna značenja, veli se i za njih, da su predikati ili da stoje u predikatu. Za glagol *jesam*, kad ima uza se dopunjak poradi svoje nepotpunosti, kaže se da je **spona** (lat. copula).

c) Glagoli nepotpuna značenja mogu imati za dopunjke i druge riječi osim onih, što su navedene pod *b*; mogu imati priloge; na pr. planina je *blizu*, — car je *daleko*, a Bog je *visoko*, — to mi je *malo* i t. d. Često za ovakovi dopunjak služi genitiv, koji pokazuje, čije je što ili kakvo je što; na pr. ovo je ruka *našega Damjana*, — vinograd je *Ljutice Bogdana*, — Mirko je *slaba zdravlja*, — naš je Rade *srca junačkoga*. Dopunjak može stajati u svakom padežu s prijedlogom; na pr. *u selu* je lijepa crkva, — sad sam ja *na konju*, — vrt je *za kućom*, — Stanko ostade *među rojnicima*, — ovo je vino *iz moga vinograda* i t. d.

§. **152**. Gdjekoji se glagoli mogu izostaviti, gdje bi imali službu predikata. Evo nekoliko primjera: bez glagola *biti* (*jesam*): kamo ti žena?, — neka radi, kako mu drago, — šteta, što nijesi došao, — ako dođe, dobro, — svaka krava noćom crna; — bez glagola *ići*, *otići* i sličnih, koji znače kakvo kretanje: onda on upravo k caru. — kad ja tamo, ali nikoga ne nađoh, — danas, sjutra, dok i smrt za vrat, — krsti vuka, a vuk u goru; — bez glagola *tući*, *udarati*, *pogoditi*: Turčin njega kamišem preko leđa, — uzme nož te njime sama sebe usred srca, — neprijatelj potegne iz pištolja te njega posred čela; — bez glagola *mašiti se*, *zgrabiti*: u tom se on trgne iza sna pa rukama za lice, — od zrna u jedan put postane mačak, pa vrapca za vrat; — bez glagola *metnuti* (*staviti*): Turci se rasrde pa njih svu trojicu pod stražu; — bez glagola *reći* (*kazati*): on na to više ni riječi i t. d. — Vrlo se rado glagol izostavlja u uzvikivanju; na pr. vatra! — na noge! — s Bogom! — hvala! — žalosna mu majka! — na čast mu laž!

§. **153.** U rečenici je često samo jedan subjekt i samo jedan predikat; na pr. *sunce grije*, — *mlade godine* brzo *prolaze*, — *ljudi idu* danas u crkvu i t. d. Često su u rečenici dva subjekta ili više, a samo jedan predikat; na pr. *sunce* i *mjesec* obasjavaju zemlju, —*milost* i *mir* i *ljubav* neka vam se umnoži. A i to je često, da je samo jedan subjekt, a dva ili više predikata, na pr. sunce zemlju *grije* i *obasjava*, — jutros *odoh* k svome bolesnom prijatelju te ga *nađoh* zdrava i *obradovah se* vrlo. Ni to nije rijetko, da su u

rečenici dva subjekta i predikata ili više; na pr. *mati* njegova i *braća* njegova *stajahu* na polju i *čekahu.*

§. **154**. a) Po smislu su rečenice jedne jesne (afirmativne), a druge su niječne (negativne); onima se izriče, da nešto jest, a ovima da nije; imamo na pr. danas sunce *grije*, Stanko *je* marljiv, — danas sunce *ne* grije, Stanko *nije* marljiv.

b) Po obliku su neke rečenice upravne (direktne), a neke su neupravne (indirektne). U primjerima, kao što su: Milan mi reče: *ta je kuća lani građena*; — Stanko misli: *to i ja mogu* imamo upravne rečenice, jer se upravo navodi, kako je tko što rekao, kako misli i t. d. Neupravni će oblik biti, ako rečemo: Milan mi reče, *da je ta kuća lani građena*; — Stanko misli, *da to i on može*, jer se tu ne navodi upravo, kako je što rečeno, kako li se misli, već samo sadržaj toga. Tako i one rečenice, kojima se što pita, mogu biti upravne i neupravne; upravne su u primjerima: pitao sam Stojana: *hoćeš li doći?*, — pitala me Milica: *mogu li ja to naučiti?*, a neupravne su: pitao sam Stojana, *hoće li doći?* pitala me Milica, *može li ona to naučiti?* — Iz ova dva primjera i iz onoga: Stanko misli i t. d. vidi se, da se upravne rečenice mogu ne slagati s neupravnima u licu (u onima je na pr. *ja*, *ti*, u ovima *on* i t. d).

c) Osim golih i raširenih rečenica (vidi §. 149*f*) moramo još razlikovati proste i složene rečenice. Proste su one, koje se sastoje od jedne jedine rečenice, bila ona gola ili bila raširena; a složene su rečenice one, gdje se dvije ili više rečenica slažu u jednu cjelinu. U složenoj rečenici jedna je glavna; to je ona, kojoj smisao druge s njom složene dopunjavaju; a one, koje dopunjavaju, ili su usporedne ili su zavisne.

d) Usporedne rečenice mogu biti: 1. sastavne, na pr. dugo sam ga molio, i on mi se napokon smilova te mi dade (ovdje su dvije sastavne rečenice: i on . . . te mi dade); 2. suprotne, na pr. tražio sam ga, a nijesam nikako mogao naći, — dat ću ti, ali mi moraš vratiti; 3. rastavne, na pr. sjutra će kiša padati ili će duhati vjetar; 4. zaključne, na pr. ja sam ovu livadu za svoje novce kupio, dakle je moja; 5. izuzetne, na pr. taj zanat znadu i seljaci, samo što nemaju svi alata. — Zavisne rečenice mogu biti: 1. namjerne, na pr. idem k Milanu, da ga vidim; 2. vremenske, na pr. kad ozdravim, pisat ću mu, — dok je bilo novaca, bilo je i prijatelja; 3. načinske, na pr. učinit ću još danas, kako si mi rekao, — taj će sad još gori biti, nego li je bio;

4. izrične, na pr. Stojan je mislio, da je to teško (od izričnih rečenica jedne su objektne, a druge subjektne; vidi o tome u §. 235*b*); 5. uzročne, na pr. ne mogu ići igrati se, jer moram učiti; 6. posljedične, na pr. tako me je udario, da sam zaplakao; 7. pogodbene, na pr. ako imaš novaca, možeš to kupiti, — da sam to jučer znao, išao bih i ja s vama; 8. dopusne, na pr. moramo mučati, ako nam se i ne će, — nije im htio reći, premda je sve znao. Za tim među zavisne rečenice idu još i odnosne, t. j. one, koje na početku imaju odnosnu zamjenicu ili odnosni prilog; na pr. tko rano rani, ne kaje se, — pokazat ću ti čovjeka, kojega sam jučer vidio, — nastanit ću se, gdje me bude volja, — ići ću, kamo me pošalješ.

e) U svim primjerima, što su pod *d* navedeni, glavna je rečenica ona, koja nije ni usporedna ni zavisna, već joj i usporedna i zavisna rečenica smisao dopunjavaju. Kako stoje usporedne, a kako zavisne rečenice prema glavnoj, to im sámo ime veli, t. j. smisao onih prvih usporedan je sa smislom glavne rečenice, a smisao ovih drugih zavisan je o smislu glavne.

§. **155**. a) Vrlo se često događa, da je usporedna rečenica krnja, t. j. da u njoj nije štogod izrečeno, što se lako razumije iz glavne rečenice. Na pr. mnogo sam se oko toga trudio, i to bez ikakve koristi (t. j. *trudio sam se*), — ja sam jučer bio u crkvi, a ti nijesi (t. j. *jučer bio u crkvi*); — donesi mi hljeba, ali odmah (t. j. *donesi mi hljeba*); — moj brat umije lijepo pripovijedati, samo što ne će (t. j. *pripovijedati*). Krnje su rečenice često u odgovorima, kad se iz pitanja razumije, što se izostavlja; na pr. mogu koga pitati: jesi li pročitao onu knjigu?, a on će mi odgovoriti samo: *jesam* ili *nijesam*, jer se iz pitanja razumiju riječi: *pročitao onu knjigu*.

b) Često je koja zavisna rečenica uklopljena u glavnu ili u drugu koju; na pr. ova bi njiva, *kad bi je gospodar njezin bolje obrađivao*, vrijedila još mnogo više, — na to bjegunci, *da bi im lakše bilo bježati*, zbace sa sebe kabanice i oružje, — mi ćemo i dalje, *premda nije baš potrebno,* oko toga nastojati, — na to se svi oni ljudi, *koji su bili u kući*, razbježe na sve strane, — susjedi mu stadoše prijetiti, da će oni, *ako se ne smiri*, udariti na njegovu zemlju i t. d.

c) Događa se, te od dvije ili više rečenica, što jedna do druge stoje, ni jedna nije ni usporedna ni zavisna, već su obje

ili svo tri i t. d. glavno. Na pr. danak prođe, noćca dođe, — snijeg pada evo već peti dan, zatrpani su puti i staze, ljudi ne mogu nikamo iz sela, — pitao sam Stojana, hoće li doći?, — pusti ga, neka ide s Bogom i t. d. U takvim i sličnim primjerima nemamo složenih rečenica, već su one na prosto nanizate jedna na drugu; to je dakle n i z (a ne s k l o p) rečenica.

d) Gdje su samo dvije rečenice složene jedna s drugom, ona se cjelina zove p r o s t o s l o ž e n i rečenični sklop, a gdje su tri ili više, ondje je m n o g o s t r u k o s l o ž e n i rečenični sklop. Do sad smo imali samo jedan primjer mnogostruko složena sklopa (pod *b*: susjedi mu stadoše i t. d.), a sada evo još dva primjera: kad spahije vide, da Miloš ne htje doći u Biograd, oni se srditi jedan dan izopijaju, pa onako pijani u velikoj gomili udarivši pored Miloševa dvora opale iz pušaka na nj, i tako malo srca svojá iskale i sami posvjedoče, šta su htjeli učiniti, da je Miloš došao u Biograd; kad Marko Kraljević u nekakih kiridžija vidi šareno gubavo ždrijebe, učini mu se, da će od njega dobar konj biti, i uzme ga za rep, da omahne oko sebe, kao što je ostale konje ogledao, ali se ono ne dadne ni s mjesta pomaći. — U ova dva primjera pored glavne rečenice ima i usporednih i zavisnih, i to je u ovako mnogostruko složenom rečeničnom sklopu najobičnije; rjeđe se događa, da su u njemu pored glavne same usporedne ili same zavisne rečenice, kako je u ova dva primjera: tako se on dogovori s Dimitrijem, i u Takovu iziđu obojica delibaši velikoga vezira i polože oružje pred njim; no on im samo uzme sablje, a ostalo sve im dâ natrag i postavi Miloša knezom;

tada pođe i Josif iz Galileje u grad Davidov, koji se zvaše Vitlejem (Betlehem), jer on bijaše iz plemena Davidova, da se prepiše s Marijom, isprošenom za njega ženom, koja bješe puna sv. Duha.

§. 156. Ima rečeničnih sklopova, u kojima nekoliko zavisnih i usporednih rečenica, koje se drže jedna druge, stoje pred glavnom, a još koja je (zavisna ili usporedna) iza glavne. Ako je takovi sklop vješto sastavljen, da je svaka rečenica na svome mjestu i jedna se iz druge lijepo razvija, onda se on zove p e r i o d a. U periodi su dakle dva dijela: jedan, što stoji pred glavnom rečenicom, a drugi je dio sama glavna rečenica s onim, što iza nje stoji; prvi se dio zove p r e d n j a k (protasis), drugi se zove z a d n j a k (apodosis). Evo tri primjera periodâ: da ja one vrijednosti naših narodnijeh pjesama, koju su Grim i Gete i Kopitar

u njima našli i svijetu je pokazali, nijesam poznavao ni onda, kad sam prvu onu knjižicu štampao, to je cijela istina; ali se jamačno može reći, da ju je Mušicki mnogo manje od mene poznavao; — kolika je moja zasluga, što sam riječi one skupio i s pomoću g. Kopitara na njemački i na latinski jezik preveo i po tom naštampao; kolika li je g. Kopitara, što me je nagovorio, da ih kupim i što ih je na pomenute jezike sa mnom prevodio, to g. Svetić onda neka nam kmetuje[1]), kad ga pozovemo i zamolimo, a nezvan nek se ne nameće; i po svoj prilici slabo će i od ostaloga svijeta, i današnjega i potonjega, dobiti za to drukčiju blagodarnost; — ako društvo srpske slovesnosti ostane pri tijem mislima, da njegovi članovi ne treba da uče narodnoga jezika, i da znadu sve, nego samo druge da uče, i po takijem se mislima uzradi, kao što se do sad ovdje radilo: onda će ono biti na štetu našemu narodnom jeziku, a sebi i svojima na sramotu.

Građa rečenica.

§. **157**. a) Mi iz §. 155*b* znamo, što su uklopljene rečenice; a ovdje ćemo dodati, da se često uklopljuju po dvije ili po tri rečenice jedna do druge. Na pr. Janković je Stojan, *kad ga je našao lički Mustaj-beg, gdje spava pod jelom*, osim kape bio odjeven upravo kao današnji Rišnjani; — pošto Bećir-paša ondje posjedi nekoliko dana i vidi, da Srbi, *premda su mu davali, što mu je god trebalo*, već ni malo ne nalikuju na raju carevu, namisli, da ide u Biograd; — i tako oni, *premda su bili poslije Miloša najbogatiji knezovi u Srbiji, a Miloš ih je pazio kao svoju braću i poštovao ih većma od svoje braće*, naume, da se pobune protiv Miloša; — gnijezdo Nemanjina plemena, *odakle se najprije javljalo otimanje o prijesto i gdje je živjelo silno vlasteostvo, koje najviše mogaše u državnim poslovima*, bi uništeno. Katkad se u pisaca nalaze i po četiri ili više uklopljenih rečenica jedna do druge, ali se toga treba čuvati, jer s tim rečenični sklop lako postaje otežak za razumijevanje i trom.

b) U uklopljenu rečenicu može druga koja biti uklopljena; na pr. Dobroćani, *za koje se*, k a o š t o j e i p r i j e k a z a t o, *pripovijeda, da su se saselili s Cetinja*, na ovakim mjestima ne izgovaraju nikako samoglasno slovo. — I to se događa, da su u koju rečenicu na dva različna mjesta uklopljene druge rečenice; na pr.

[1]) *kmětovati* ovdje znači: presuđivati.

blizu crkve ima nekoliko velikijeh stećaka, za koje mi ondašnji seljaci, *koji su svi kršćani*, na moje pitanje: *kakvo je ono kamenje?* odgovoriše, da je starovjersko.

§. **158.** a) Premda uklopljene rečenice nijesu pogrješka (samo ako ih nema više od tri na okupu), ali opet im se dobri pisci često uklanjaju. Na pr. nije nikakva pogrješka reći: učenici, *koji u školi paze i marljivo uče*, ne boje se loše svjedodžbe, ali mjesto toga vrlo je dobro i ovako reći: *koji učenici* u školi paze i marljivo uče, oni se ne boje loše svjedodžbe. Tu dakle odnosna rečenica nije uklopljena, već je stavljena pred glavnu. Takovi su i ovi primjeri: *koji se spisatelj* boji i plaši kritike, on slobodno nek ne uzima pera u ruke (mjesto: *spisatelj*, koji se . . . .); — *kojim se seljacima* ne će raditi kućne i poljske poslove, njima nema pomoći (mjesto: *seljacima*, kojima . . . .).

b) Stavljajući ovako odnosnu zamjenicu na čelo rečenici možemo i dalje poći te metnuti imenicu u isti padež, u kojem je zamjenica, premda bi upravo trebalo, da imenica stoji u drugome kojem padežu; a taj tako izgubljeni padež naknađava se u glavnoj rečenici pokaznom zamjenicom ili zamjenicom trećega lica. Tako na pr. možemo sasvim dobro reći: *ruku, koja* može posjeći, valja cjelivati; ali pored toga je isto tako dobro i ovako: *koja ruka* može posjeći, valja *je* cjelivati; tu dakle vidimo u glavnoj rečenici zamjenički oblik *je* kao naknadu za akuzativ *ruku*, koji je zamijenjen nominativom. Evo i drugih primjera: *koji čovjek* zna pedeset narodnih pjesama, ako je za taj posao, *njemu* je lasno novu pjesmu spjevati; — *koji spisatelj* u svome pisanju nema nikakvih pravila, *onoga* treba koriti: — *koja se guja* vidi poslije jesenjega Krstova dne, za *onu* se kaže, da je ujela kakvo čeljade, pa je zemlja ne prima u se (mjesto: *za guju*, koja . . . .): — gdjekoji kažu, da ono mjesto, gdje su novci zakopani, valja u veče posuti brašnom, pa u jutru *od kakve se životinje* po njemu trag nađe, *onaku* životinju valja ondje zaklati, pa će se onda moći novci iskopati (riječ »životinju« u glavnoj rečenici mogla bi i ne biti): — *s kojega drveta* samo voće pada, ne valja *ga* tresti; — *koji car* pravo sudi sirotinjama, *njegov* će prijesto stajati do vijeka (posvojna zamjenica *njegov* stoji ovdje kao i inače mjesto posvojnoga genitiva *njega*, kao što je na pr. kuća *Petrovića* isto što: kuća Petrovićeva i t. d. vidi u §. 252*a*).

c) Da bi oveći rečenični sklop s uklopljenim rečenicama bio što jasniji i pregledniji, dobro je imenicu, koja stoji na početku sklopa, ponoviti iza uklopljenih rečenica zajedno s kojom pokaznom zamjenicom ili uzeti bar samu takvu zamjenicu. Na pr. *onake rodoljupce*, koji imajući revnost, no ne po razumu, viču, da se ništa ne popravlja, nego sve da ostaje po starom običaju, *onake*, velim, valja sažaljavati i moliti se Bogu, da bi ih opametio; — *Gospod Bog nebeski*, koji me je uzeo iz doma oca mojega i iz zemlje roda mojega i koji mi je rekao i zakleo mi se govoreći: sjemenu ću tvojemu dati zemlju ovu, *on* će poslati anđela svojega pred tobom; — *poslije dvije visoke tajne*[1]), koje u jedan put izvode čovjeka iz grjehovne tame na vidjelo Hristovo i čine ga, te je sasvim novo stvorenje, jer se u vodi na novo rodi, a sv. uljem zapečate se na njemu darovi sv. Duha, *poslije ove dvije tajne* darovao nam je Gospod treću.

d) Katkad imamo rečenicu s odnosnom zamjenicom mjesto rečenice s veznikom *kada* ili s prilogom *gdje;* na pr. *koje pseto* hoće da ubiju, poviču: bijesno je (mjesto: *kada* pseto . . . .); — *kojoj ovci* svoje runo smeta, ondje nije ni ovce ni runa (mjesto: *gdje* ovci . . . .).

§. **159.** *a*) Dosta je često rečenični sklop nepotpun, jer se izostavi u njemu jedna rečenica, i to takova, koja se iz ostaloga izrečenog sklopa lako razumije. Imamo na pr. bolje je, da mremo junački, barem da zamijenimo svoje glave i da pokajemo svoju braću, *a žena i djeca i kuće ako nam propadnu* (t. j. neka propadnu), ni onako nijesmo gospodari od njih; — ako pijem, za svoje novce pijem, *a ti ako misliš*, da ja nemam novaca (t. j. reci mi), po što ćeš mi dati Stambol? — kad su Turci čuli, da je Miloš u Biogradu, *kao da ih je sunce ogrijalo* (t. j. tako im je bilo); — carev sin siromah čujući to, *da se ubije* (t. j. bješe gotov, da se ubije), — oni se prepadoše, a baba već *da ih stigne* (t. j. bješe blizu, da ih stigne); — *kad bi znao ovaj čoban*, ovdje gdje leži crno jagnje, ima u zemlji pun podrum srebra i zlata (t. j. dobro bi bilo čobanu); — Biogračići neka ostanu ovdje, *pa mi s njima kako uredimo* (t. j. tako će biti); — onda uzmu obojica rukama za klipak i vuku svaki na svoju stranu, *koji će koga nadvući* (t. j. vuku, da se vidi, koji će . . . .); — to je igra, u kojoj se skače, *tko može dalje pre-*

---

[1]) govori se o sv. krštenju i potvrdi.

skočiti (t. j. da se vidi, tko može . . . .), — Turci su iskali, da Srbi polože oružje pa da ih pošalju u Srebrnicu i ondje da se dovede svakome svoje roblje, *a dalje kuda ih odrede* (t. j. neka idu). — Budući da se uz pitanje *kamo ćeš?*, *kamo putuješ?* u narodu obično dodaje: *ako Bog dâ*, za to se često samo ta pogodbena rečenica — kao važnija — veli, a pitanje se ne izriče, već se samo sobom razumije; tako se govori: *ako Bog dâ*, Stojane?, *ako Bog dâ* ste zaputili? (t. j. kamo ideš, Stojane?, kamo ste zaputili?).

b) Kako se rečenice glavne sa zavisnima često dvojako vežu, to će se vidjeti u nauku o veznicima u §. 220*f*.

Sročnost (kongruencija).

§. **160**. Nauk o tome, kako se riječi u rečenicama slažu među sobom u licu, u rodu i u broju, zove se gramatička s r o č n o s t (kongruencija). Često i prečesto nema nikakve sumnje, u kojem će licu, rodu i broju stajati koja riječ, jer se samo na jedan način može ona složiti s riječju, na koju se proteže. Tako na pr. u rečenici *ljudi govore* ne može glagol stajati ni u prvom ni u drugom licu, već samo u trećemu, jer je subjekt treće lice, niti može predikat stajati u jednini, kad mu je subjekt u množini; u rečenici opet *sunce je sjajno* ne može pridjev biti ni u muškom ni u ženskom rodu ni u množini, već samo u srednjemu jednine, zašto je toga roda i u tome broju stoji riječ *sunce*. U ovoj se glavi ne će govoriti o takvim slučajevima sročnosti, gdje se ona sama po sebi razumije, već o slučajevima, gdje može nastati sumnja, kako se imaju među sobom slagati riječi u licu, u rodu i u broju; a ta sumnja može nastati pri riječma, gdje je subjekt po obliku jednoga roda ili broja, a po značenju drugoga, ili gdje su dva subjekta ili njih više pa su različna lica ili roda ili broja; tome će se dodati još dva osobita slučaja.

§. **161**. a) Kad subjekt nije samo jedan, već dva ili više te su mješovita lica, onda predikat ponajviše stoji u 1. licu, ako je među subjektima jedan toga lica; u 2. licu ponajviše stoji predikat, ako su subjekti 2. i 3. lica, a ni jedan nije 1. lica; što se tiče broja, valja reći, da predikat u navedenim slučajevima ponajviše stoji u množini, a u jednini može stajati samo onda, ako stoji tik do subjekta, s kojim se u licu slaže.

b) Za subjekt služi prvo i drugo lice: nemoj, da se *svađamo* ja i ti; — kad mi i vi zajedno *putovasmo*.

c) Subjekt je prvoga i trećeg lica: otac tvoj i ja sa strahom *tražasmo* te; — ja i Jugović *ostanemo* u kući sami; — dali *ćemo* doći ja i mati tvoja i braća tvoja? — da *izginemo* ovdje i mi i stoka naša.

d) Subjekt je drugoga i trećeg lica: ti i sluge tvoje znam da se ne *ćete* bojati; — za to ti i sva družina tvoja *skupiste se*; — *sazovite* zbor ti i brat tvoj; — ako se i vi i sinovi vaši *odvratite* od mene; — pa *ćeš* ti i starješine narodne otići k caru i reći *ćete* mu; — pa onda *dođi* ti i brat tvoj s tobom.

e) Katkad predikat stoji u licu ne onome, koje je preteżnije (a preteżnije je 1. lice od drugoga i trećeg, a 2. od trećega), već u onome, kojega je subjekt, što stoji na prvom mjestu, a tik do toga subjekta stoji predikat. Na pr. da ne *izginu* i oni i vi; — ti *si* onu kuću vidio, a i *ja*, — u kući *ostane* Jugović i ja.

§. **162.** a) Riječi kao *sluga*, *starješina*, *vojvoda* po svojem su obliku ženskoga, a po značenju muškoga roda. Glavno je pravilo za njih, da stojeći u jednini slažu se kao imenice muškoga, a u množini kao imenice ženskoga roda, ali ima još drugih pravila, koja to pravilo ograničuju.

b) U narodnim se pjesmama pomenute i slične riječi i u jednini slažu kao imenice ženskoga roda; na pr. *vjerna sluga*, *sibinjska vojvoda*, *neznana katana* i t. d. Izvan pjesama nije to obično, već se govori: *vjeran sluga*, *neznan katana* i t. d., a samo neke od ovakovih riječi mogu i izvan pjesama slagati se kao imenice ženskoga roda; na pr. on je *najveća budala*, — bio je *turska uhoda*, — moj je stric *jaka ljudina*, — Janko je *grdna varalica*; ali pored toga je dobro i: *najveći budala*, *turski uhoda*, *jak ljudina*, *grdan varalica*. Tako i riječi *laža*, *luda* kad se govore o muškoj čeljadi, slažu se kao riječi muškoga roda, na pr. šta će *taj laža?* vidiš li *onoga ludu?*

c) Gdjekoje riječi samo u prenesenom značenju mogu značiti mušku čeljad, a slažu se i kao riječi muškoga i kao riječi ženskoga roda; na pr. šta hoće *ovaj besposlica?* — on nije *najgori kukavica*; — idi, *kukavico jedna* (može se reći čovjeku); — danas čovjek, koji je *najgora* (ili *najgori*) *rđa*, može ubiti najboljega junaka.

d) Imenice, o kojima se ovdje govori, slažu se u množini kao imenice ženskoga roda. Primjeri: *starješine sve* osim Miloša Obrenovića, *koje* se dese oko Dunava, prebjegnu u Srijem, a *koje* se zateku unutra u zemlji, *one* se Turcima predadu; — iz Njemačke navale *različne druge poglavice*, *koje* nijesu *htjele* da idu u

Besarabiju; — raspiše po svim okolinama, da mu dođu *sve spahije, koje* imaju sela u Srbiji: — najveća su im gospoda *vladike, koje* su se nekad slabo *bojale* i cara; — kad su *drije konjokradice* u polju *uhvatile* nečijega konja; — ovo su i *same vojvode morale* činiti; — *sve* su gotovo *zanatlije živjele* po selima; — *držarne* su se *sudije birale* na neko vrijeme i sa zakletvom su *obećavale*, da će pravo suditi; — na to se *careve sluge* vrate i kažu, da nijesu *mogle* naći.

e) Pomenute se imenice slažu i kao imenice muškoga roda, ali ono, što se s njima slaže, ne stoji u istoj rečenici. Na pr. onda on odmah raspiše svim starješinama, da ostave sve, što su gdje *zauzeli* i da se vrate na pređašnje granice; — kad spahije vide, da Miloš ne htje doći u Biograd, *oni* se *srditi* jedan dan izopijaju pa onako *pijani* opale iz pušaka; — oficiri su carske sluge, *koji* su danas ovdje, a sjutra Bog zna gdje; — vojvode sve prime novu uredbu i zakunu se Kara-Đorđiju, da će mu biti *vjerni;* — sudije u uređenim državama moraju suditi ne po svojoj ili po tuđoj volji, već po zakonu, za to su među njima *oni* najbolji, *koji* najbolje poznaju i same zakone i duh njihov.

f) Nakon ovih do sad navedenih primjera nije čudo, što ima i takovih, gdje se riječi u sklopu ili u nizu više rečenica slažu iz početka kao imenice ženskoga, a dalje kao one muškoga roda. Na pr. paše su tako *vjerne* svome caru, da su među njima vrlo *rijetki*, *koji* bi svoj život *branili* protiv carske volje i zapovijesti; — kolovođe bune iz početka su narodu *kazivale*, da je Miloš s njima u dogovoru, a može biti, da su i *sami mislili* i jedan drugoga varali, da će Miloš s njima pristati; — vladike s ovom uredbom ne budu *zadovoljne*, nego se stanu tužiti, jer su *oni* po pređašnjem običaju *dobivali* veću plaću; — u gradu su se i na ostrvima dalmatinskim sudije *birale* između ljudi pouzdanih; stupajući u dužnost *oni* se zaklinjaše, da će pravo suditi.

§. **163.** a) Riječi kao *mòmče*, *djèvôjče* i slične slažu se sad po gramatici (t. j. kao imenice srednjega roda), sad po smislu (dakle kao imenice muškoga ili ženskog roda). Imamo na pr. jedno momče najviše smo za to držali u službi, što je vrlo lijepo *znalo* uz gusle pjevati; — momčad nagovore i Grče, da se obrije, i budući da se *ono* malo prije *hvalilo,* da se grčki junaci, među kojima je ono bilo, suhi briju, tako i *ono* kaže brijaču, da ga ne mije; — kaže materi. šta mu je djevojče *kazalo*; — kad ovo Ci-

ganče u carevu dvoru odraste i kao carević stane s gospodom ići po lovu, često je u šumi *govorio;* — momče kad to čuje, stane plakati i moliti se, da *on* to ne može učiniti: — djevojče pristane za njim i stane ga moliti, da *joj* kaže.

b) Ovako se dvojako slažu također imenice s nastavkom *lo*, koje se od šale ili od poruge govore za mušku čeljad; na pr. *bàjalo, màzalo, pâmtilo, pripovijèdalo, tumàralo, zadirkívalo* i dr. Govori se dakle ja sam *slab* (ili *slabo*) pamtilo: — šta hoće *taj* (ili *to*) zadirkivalo? i t. d.

§. **164**. a) Zbirne[1]) imenice *bràća, djèca, gospòda, vlastèla* po gramatici su riječi ženskoga roda u jednini, a po smislu su muškoga roda u množini. Pridjev uz te riječi svagda stoji u ženskom rodu jednine, na pr. *moja* braća, *sitna* djeca, *velika* gospoda; glagol gotovo svagda stoji u množini, na pr. braća *govore*, djeca *pjevaju*, gospoda *misle;* sasma rijetko u jednini: neki od braće, koja *bješe* tamo, pođoše s njim; — današnji Hrvati imaju svoju gospodu, koja se od naroda prostoga vrlo *razlikuje*: — to *je* činila sva vlastela. Pridjevne riječi[2]) ako su u predikatu, stoje s pomenutim imenicama također u jednini, na pr. braća su *zdrava*, djeca su *zaspala*. Iz ova se dva primjera vidi dakle, da glagolski dio predikata (*su*) stoji u množini, a pridjevni dio (*zdrava, zaspala*) u jednini. Tako je i ovo: ova *su* mi gospoda *slala* novaca; — tako je u knjigama one braće naše, *koja su pisala* glagolskim slovima; — nemoj da učiniš, kao što *su naša* braća *učinila;* — doista *su* dubrovačka vlastela *ljubila* svoj jezik.

b) Pridjevne riječi mogu stajati u množini u muškom obliku; ponajviše biva to u drugoj rečenici, a ne u kojoj stoje one imenice. Na pr. *mnogi* su od prve gospode *naše pitali* za ono pismo; — gospoda, koja to misle i govore, valjalo bi najprije da postave pravila i *sami* da ih se drže; — djeca po selima obično ne oblače gaća do 6 do 7 godina, dok ih ne mogu *sami* odriješiti i svezati; — onda mu braća počnu zlobiti, što *oni* nijesu mogli jabuke sačuvati, a on je sačuva; — on je i djeci svojoj ostavio zavjet, da budu *vjerni* sultanu; — Josif dakle pozna braću svoju, ali *oni* (t. j. braća) njega ne poznaše.

---

[1]) Zbirne (kolektivne) imenice zovu se one, koje su po obliku u jednini, a znače mnogo čega, na pr. *jàgnjâd, mòmčâd, grôžđe, kàmênje, lìšće* i dr.

[2]) t. j. pridjevi i pravi i glagolski i zamjenice i brojevi, što imaju sva tri roda.

§. **165.** a) Zbirne imenice *čȅljâd*, *mȍmčâd* i slične također nijesu istoga roda i broja po smislu, kojega su po obliku. Glagol im stoji ponajviše u množini; na pr. momčad *stanu* pjevati; — njegova čeljad bunu ropstvom *platiše*; — gdje u kući ima svega dosta, ondje čeljad manje *jedu*; — kruh baci onijem zvjeradma, da te ne *izjedu*; — čobančad kad *nađu* zovu, *odsijeku* jedan prut i od njega *načine* sviralu. — Sasma rijetko stoji glagol u jednini; na pr. sva čeljad moja *ima* po dvoje haljine. Tako i zamjenica 3. lica, kad se proteže na koju od ovih imenica, obično stoji u množini; na pr. njegova čeljad izjedu na jedan obrok pun kazan jela, pa *im* je i to još malo; — negdje nađe njegovu momčad te *ih* pohvata i dovede. Rijetka je jednina: nije mogao svoj čeljadi pomoći i izbaviti *je* od ropstva.

b) Pridjevne riječi u predikatu stoje ponajviše u ženskom rodu jednine; na pr. od prije su *išla* momčad u oči Božića od kuće do kuće te pjevala pjesme; — da je L. Mušicki pitao za narodne pjesme nas momčad iz Srbije, koja *smo* se onda *nalazila* u Karlovcima, to je istina; — od toga časa ne mogoše čeljad ni polak jesti, koliko *su* donde *jela*; — s dvoje troje čeljadi, koja *su* nas *posluživala*, ostanemo u kući. — Pridjevne riječi mogu stajati i u množini, ali to može biti samo u drugoj rečenici, a ne u kojoj stoje one imenice. Na pr. mlada su momčad vrlo rado išla u otmicu i često su *nudili* jedan drugoga: ajde more, da ti otmemo djevojku; — djevojke otimaju ponajviše momčad, koja nemaju roditelja, ili ako ih imaju, a *oni* ih ne slušaju.

c) Riječ *bȕrâd* (od: bȕre) koja je neživa značenja, slaže se kao i druge zbirne imenice na *ad*; na pr. tu se burad *popravljaju*.

§. **166.** a) Brojne imenice *dvòjica*, *obòjica*, *tròjica* i t. d. imaju glagol uza se gotovo svagda u množini; na pr. *prijeđoše* obojica suhim; — desetorica braće Josifove *otidoše*, da kupe žita. Sasma se rijetko uzima jednina: blago pripadne siromasima, kojih *bijaše* trojica. Pridjevne se riječi s pomenutim imenicama slažu sad u jednini ženskoga roda, sad u množini muškoga. Evo potvrda: tu su *bila* dvojica od najvećih njegovih protivnika; — ostala trojica jamačno su *imala* mnogo manje; — na ta dva pisma *potpisana* su obojica; — njih su dvojica *bili* pobratimi i *zadali* jedan drugom vjeru, da se ne izdadu; — mi smo obojica svakojako *jahali* na magarcu; — vi ste obojica *lijepi* i *pošteni* i mome srcu mili; — kad su ova četvorica *hvatani*.

b) Iza ovih primjera nije čudo, što se s pomenutim imenicama u jednoj rečenici nalazi ženski rod jednine, u drugoj muški rod množine. Na pr. sumnjam, dali bi se među našim književnicima *mogla* naći trojica, *koji* bi to *znali*; — na gori Tavoru su *bila* dvojica, *koji* su Boga *gledali*, Mojsije i Ilija.

§. **167**. a) Brojne imenice *dvòje*, *òboje*, *tròje*, *čètvoro* i dr. imaju uza se glagol obično u množini, rjeđe u jednini; na pr. Sava do Biograda teče od zapada k sjeveroistoku, a Dunavo od sjevera k jugu; sastavši se pak pod zidovima biogradskim *okreću* se oboje pod imenom Dunava ispod Biograda k jugoistoku; — vrana misli o bunjištu, a soko o mesu, pa oboje na Đurđev dan *izlete*; — poslije nekoliko dana *vjenčaju* se njih dvoje (t. j. momak i djevojka); — neka *raste* oboje (t. j. kukolj i pšenica) zajedno do žetve; — gdje dvoje *govori*, tu je treći kost u grlu.

b) Pridjevne riječi u predikatu stoje uz rečene brojeve obično u množini muškoga roda: bijahu oboje *pravedni* pred Bogom (govor je o mužu i ženi); — što smo sinoć dvoje *besjedili*; — oboje (t. j. momak i djevojka) *mrtvi* na zemlju padoše. Nalazi se i srednji rod jednine: ne bi ga *nadlajalo* devetoro pasa.

§. **168**. a) Kad brojevi *dvâ*, *ȍba*, *trî*, *čètiri* imaju uza se dvojinu, kad li množinu, to se razabira samo pri riječima muškoga roda, jer riječi ženskoga roda nikako ne razlikuju dvojine od množine, a riječi srednjega roda razlikuju samo akcentom, i to ne sve (v. §. 70*a*). Glagol uz te brojeve stoji gotovo svagda u množini, veoma rijetko u jednini, kako je u primjeru: evo *ima* četiri godine. — Pridjevne riječi, koje su dio predikata ili stoje u drugoj rečenici, mogu biti u dvojini i u množini. Na pr. od prve žene *ostala* su mu dva sina; — i ona su druga tri gospodina *govorila* koješta; — imao je dva brata, *koja* su oba *umrla*; — sv. Sava priča, da su ga oba brata *dozvala* u Srbiju; — kod mene su danas *bila* četiri čovjeka; — dva mlađa sina *bili* su kod starijega brata; — gdje su dva ili tri *sabrani* u ime moje, ondje sam ja među njima; — takova su tri prva dana velike nedjelje; *oni* su *jednaki* po službi Božijoj; — jesi li vidio ona četiri čovjeka, *koji* su kod mene *bili?*

b) Može i to biti, da je uz pomenute brojeve iz početka dvojina, a dalje množina; na pr. *udružila* se dva čovjeka, pa jedan davao meso, a drugi kupus te se *hranili* zajedno; — *bila* tri brata, pa na bijelome svijetu ništa više nijesu *imali* do jednu krušku te

bi tu krušku redom *čuvali*; — ona četiri pastira *došla* su jučer k meni i *kazala* mi sve, što su *čuli* i *vidjeli*.

§. **169**. a) Brojevi *pêt*, *šêst*, *sèdam* i t. d. mogu imati uza se glagol i u jednini i u množini. Na pr. *vidi* se pet znakova; — mnogo nam dobra *čini* svetih sedam tajna; — oko njega se *sakupi* dvanaest prijatelja; — tada mu se *navršivaše* četrdeset godina; — Aronu *bješe* sto i dvadeset i tri godine, kad umrije; — *pade* ih u jedan dan dvadeset i tri hiljade; — ovako i ostalih šest sveštenika jedan za drugim *pomazaju* bolnoga uljem; — devet se svjedoka *zakleše*, da su služili; — jedanaest učenika *otidoše* u Galileju; — vino *piju* trideset Senjana; — *otidoše* tri sta janjičara.

b) Pridjevne riječi mogu također stajati u jednini i u množini; ako su u jednini, imaju oblik srednjega, a u množini oblik onoga roda, kojega je imenica, što je združena s pomenutim brojevima. Na pr. novih vojvoda *postavljeno* je sedam; — u malom je vijeću *bilo* jedanaest vijećnika; — *ranjeno* je devedeset vojnika, a *poginulo* ih je trideset; — pet od tih djevojaka bijahu *mudre*, a pet *lude*; — sluga odgovori, da su paunice dolazile i da su osam *pale* u jezero, a deveta na drvo; — ostalih dvadeset ljudi *razišli* su se kojekuda; — ondje su tri četiri stotine Turaka *bili načinili* šanac i *čuvali* ga.

c) Nalazi se i to, da je iz početka jednina, a dalje množina; na pr. iz rijeke *izađe* sedam krava debelih i lijepih te *stadoše* pasti po obali; — *sastane* se opet oko tri sta vojnika pa se *dogovore*, da *idu* ono veče, da *udare* na Turke.

e) Imenica, što zavisi o brojevima *pêt*, *šêst*, *sèdam* i t. d. stoji u genitivu; na pr. pet *djevojaka*, deset *vojnika* i t. d., a pridjev, koji se na tu imenicu proteže, stoji također u genitivu, na pr. pet *mudrih* djevojaka, deset *hrabrih* vojnika i t. d. Ali zamjenice *ovaj*, *onaj*, *neki* i pridjevi *sav*, *svaki* mogu stajati u nominativu (ili akuzativu) srednjega roda jednine. Imamo na pr. što se dogodilo *ovo* deset dana, — kamo ide *ono* sedam djevojaka?, — došao je s *neko* osamdeset ljudi, — bilo je *neko* pet stotina vojnika, — prije *neko* sedam mjeseci; — na to se diže *sve* dvanaest drugova; — posjekao je *sve* deset hrasta i t. d. Sasvim bi dobro bilo također: što se dogodilo *ovih* deset dana, — kamo ide *onih* sedam djevojaka i t. d. Drugi pridjevi osim navedenih sasma rijetko stoje u jednini srednjega roda, kako je u primjerima: nije mu

bilo *puno* četrdeset godina, kad je umr'o; — on susrete trideset *ludo* djece.

§. **170.** a) Prilozi *kòliko*, *tòliko*, *mälo*, *mnògo*, *nèkoliko*, *vìše*, *nâjviše* slažu se kao i brojevi *pêt*, *šêst* i t. d. Glagol dakle uz njih stoji i u jednini i u množini. Na pr. koliko se ljudi *muči* oko toga posla; — malo seljaka *misli*, kako je to potrebno za budućnost; — nekoliko putnika *reče* mi; — najviše naših spisatelja *govore*, da se valja držati toga pravopisa; — koliko najamnika u oca mojega *imaju* hljeba i suviše! — više ljudi više uraditi *mogu*; — ono malo varošana *sjede* među Turcima, drukčije se od naroda *nose* i *žive*.

b) Pridjevne riječi slažu se također kao uz brojeve *pêt*, *šêst* i t. d. Na pr. ono nekoliko vojvoda i kapetana, što se još nije *bilo predalo*, *razbježalo* se po šumi; — jedno pismo, na kojem je *potpisano* mnogo ljudi; — nekoliko ljudi *mogli* su pisati kojekako; — ponajviše ondašnjih savjetnika nijesu za to *znali*.

c) Događa se i to, da i uz ove riječi iz početka stoji jednina, a poslije množina: onda se *podigne* iz Vidina nekoliko stotina Turaka i *pođu* na njega, a kad *dođu* na pošljednji konak, onda Veljko skupi sve svoje momke; — nekoliko stražara *ostane*, da *čuvaju* hranu i džebanu.

§. **171.** a) Kad rečenica ima dva subjekta ili više, a svi su istoga roda i svi u jednini, onda glagol može stajati također u jednini; na pr. odmah se kod vjerenikove kuće *počinje* veselje, pjevanje, igranje i gošćenje; — u svačemu pravda i istina kad tad *mora* nadvladati; — čavka i zla žena što se više *pere*, to je crnja; — da *stane* Mojsije i Samuilo preda me; — bezazlenost i pravda neka me *sačuva*. Ali može biti i množina, i to je gotovo običnije, osobito ako su subjekti čeljad; na pr. pošto se razglasi, da Turci pale Jadar, *zapovjede* Jakov i Đorđije, da ide vojska Jadranima u pomoć; — ovo je opet znak, da pravda i istina *imaju* samo po jedan put, a laž i budalaština *imaju* ih, koliko tko hoće; — dođe od Kara-Đorđija pismo, da se i Jugović i Radonjić i Grujović *izgone* iz službe; — krpež i trpež pô svijeta *drže*; — poslije toga *pođu* dalje stric i sinovac; — tuga i nevolja *straše* ga i *navaljuju* na nj; — Poljska, Češka, Rusija i Srbija *pripadaju* po početku svoga evropskog značenja u jedno vrijeme.

b) Pridjevne riječi uz ovakove subjekte (t. j. koji su istoga roda i broja) stoje u rodu onome, kojega su subjekti, a u broju

istom, u kojemu je glagol. Evo primjera: ovo *je* sve ovako meni *pripovijedao* i Petar i Mladen; — tek što carev zet u ovu avliju uljeze, *ostade* i on i konj mu i pas *mutav*; — budući da mu *je* žena i kuća *bila* u Jadru, za to gdjekoji stanu govoriti; — najveća se promjena i šteta onda *dogodila*; — dostojanstvo i značenje istinitoga vladaoca *nije dopuštalo* u državi silne gospode; — kaže mu, da *su* Ilija i Luka ljude *podgovorili*; — ne može se kazati, da Dubrovnik, Spljet, Trogir i Zadar *nijesu bili* rastilo rimskoj prosvjeti; — mati *su* mu i žena i kći *ostale* kod kuće.

§. **172.** a) Kad su u rečenici dva subjekta ili više njih različnoga roda, a svi su u jednini, i onda glagol može stajati i u jednini i u množini. Primjeri: na to ih sad zulum i nevolja *stane* nagoniti; — u pohode *ide* nevjestin otac, mati, brat i koji rođak; — ralo i motika svijet *hrani;* — mjesto zajedničke radnje *nasta* nadmetanje, otimanje, buna i pravi rat među njima; — moli Boga, da se crkva i žrtvenik *ispuni* slave gospodnje; — ne znadu svoga narodnog jezika, pa im ono općeno neznanje i taština ne *dopuštaju*, da ovo neznanje priznadu; — gospodskome smijehu i vedru nebu ne valja vjerovati, jer se za čas *promijene*; — njega *zagrle* car i carica kao svoga sina; — na to mu *reku* otac i mati; — priroda, vjera i duh narodni u slozi *učiniše* to.

b) Pridjevne riječi u predikatu uz ovakove subjekte stoje u broju onom, u kojemu je glagol; ako su u jednini, rod im se ponajviše upravlja po rodu najbližega subjekta, rijetko po onome, koji je prvi u rečenici; ako li su u množini, rod im je muški, ne samo ako je koji subjekt muškoga roda, nego ako i nije ni jedan. Evo primjera za sva tri slučaja: knezovi su se u narodu umnožili, a vlast im se i gospodstvo *umalilo*; — oni se dogovore, da bježe, i to jednu noć, kad *je bila* velika kiša i vjetar, a i pomrčina; — pak *je* njima Bog i sreća *dala*; — kuda *nije išao* ni plug ni kosa ni motika, to je bila planina; — tvoj *je* sin *mrtav* i tvoja snaha; — ako bi sva zemlja ili dio od nje *dopao* njemu; — ne bi li nam Bog i sreća *dao*; — žito i so *bijaše* im *ostavljeno* na volju; — tako su Sava i Dunavo *opasali* Biograd sa tri strane; — u to vrijeme čovjek i žena *bili su* za večerom; — otac i mati onoga seljaka *ostarjeli su* i *osušili se*; — tijelo i krv *nijesu* tebi to *javili.*

§. **173**. Ako subjekt ni jedan nije u jednini, već svi u množini, onda se samo po sebi razumije, da im glagol mora stajati u množini, tako isto i pridjevne riječi, kojih se rod ne smije

razlikovati od roda, kojega su subjekti. Na pr. krave i ovce i svinje mnogo ljudma *koriste*; — bogataši i siromasi pred Bogom *su jednaki*. — Ako li su ovakovi subjekti različna roda, onda se rod pridjevnih riječi obično upravlja po rodu najbližega subjekta; na pr. u staro je doba bilo u Srbiji velikih manastira, pod koje *su* se *stavljali* drugi manastiri i crkve; — u tih *su* ljetopisaca godine i imena *iskvarena;* — takovim *su* pismima svečano *potvrđivana* prava i slobode naroda; — kako *su* žene i učenici rano *došli* na grob; — kako su u staro vrijeme manji dalmatinski gradovi i ostrva *stajala* pod svojim glavnim gradom. — Ali može i to biti, da pridjevna riječ stoji i u muškom rodu, ako je toga roda subjekt, koji je na prvom mjestu, pa makar pridjevna riječ stajala bliže drugome kojem subjektu; na pr. mnogi oni moji pjevači i pjevačice *odnijeli* su sa sobom svoje pjesme; — manastiri su i crkve *bili slobodni* od državnih dužnosti.

§. **174**. a) Kad su u rečenici subjekti različnoga broja, glagol se obično upravlja po broju najbližega subjekta; na pr. kašto knez i seoske poglavice *zovu* hajduke na predaju; — tada se *smrzne* baba i njezini jarići; — Aron i sinovi njegovi neka *jedu* meso od toga ovna; — *počinje* se spremati ulje i vino, mirisne trave i korijenje, od čega se vari miro. — Broj glagola može se upravljati po broju subjekta, koji je prvi u rečenici; na pr. ja mislim, da odijelo i običaji *razlikuje* narod od naroda; — gospoda i narod *bojahu* se svojoj narodnosti.

b) Pridjevne riječi u predikatu upravljaju se u broju po glagolu, a u rodu ili po najbližem subjektu ili po prvome u rečenici; na pr. jučer je kod nas *bio* Stanko i njegove sestre; — tu je *bila* strašna lupa, vika, zveka lanaca i strašni glasovi; — najviše se iz te zemlje *izvozilo* žito, stoka i metali; — u njegovo se ime *kleo* knez, vlastela i cijela vlada; — ako tvoj brat ili tvoje sestre ne bi *došle*; — vlada je nabavljala barut i olovo, te su se fišeci kao i kremenje uredno vojsci *razdavali*; — zanati i trgovina još se ne bijahu dosta *razvili*.

§. **175**. a) Kad su subjekti različnoga roda ili broja, osobito ako su više od dva, onda se iza njih, a ispred predikata može uzeti riječca *to* ili *sve;* na pr. kranjsko zvono, arbanaska žena i gradsko magare — *to* su najveći mučenici na svijetu; — jablan, topola, jagnjed i jasika — *sve* je nalik jedno na drugo, ali se opet jedno od drugoga razlikuje; — zakon i vlast — *to* je temelj

svakome državnom poretku; — zakletva, svjedoci, potpis onoga, koji pismo daje, i pečat — *to* su bila sigurna jemstva; — Novi i Risan bili su pravi turski gradovi, a i na južnoj strani Grbalj, Luštica, Krtole, Maine, Braići — *sve* je Turcima harač plaćalo. Ovo može i onda biti, kad su subjekti istoga roda i broja; na pr. pjesme, zagonetke i pripovijesti — *to* je gotova narodna književnost; — lav, vuk, ris, medvjed — *sve* su divlje životinje.

b) Ako iza dvije ili više imenica stoji odnosna rečenica, koja se jednako proteže na sve imenice, onda odnosna zamjenica mora dakako stajati u množini; na pr. naštampano je jedno moje pismo, no s takvijem predgovorom i pogovorom, u *kojima* ništa drugo nema do same laži i ruženja; — objavi rat Dubrovniku radi sina i žene, *koji* pobjegoše u nj. Iz ovoga se drugog primjera vidi dakle, da se odnosna zamjenica uzima u muškom rodu, kad se proteže na imenice pomiješanoga roda.

§. **176.** a) Uz riječi *jèdan drŭgôga*, *jèdan drŭgôme* i t. d. može glagol stajati u jednini i u množini, ali je množina malo običnija; na pr. kad se poslije sastanu vuk i lisica, *zapita* jedno[1]) drugo, kako uteče; — onda *ukori* jedan drugoga; — laž *govore* jedan drugome; — kako carsko pismo i zakon *stoje* jedno prema drugome; — na to jedna strana drugoj *stanu* otpijevati.

b) Tako i uz riječ *svăkî* može glagol stajati u jednini i u množini, a i ovdje je množina malo običnija; na pr. otmičari ne smiju da udare na kuću, gdje je selo složno, jer seljaci, kako stanu puške pucati i učini se buna, *spopadne* svaki svoju pušku pa *trči* u pomoć; — pa *oprema* svaki konja svoga; — *pobjegoše* svaki k svojemu šatoru; — kad već sav narod iziđe, zahvale mu, što ih je izbavio i *otidu* svaki svojoj kući.

c) S imenicama kao *narod*, *jato*, *družina* i sličnima glagol može svagda stajati u jednini, ali stoji često i u množini, osobito ako nije u istoj rečenici. Primjeri: Veljko se stane moliti srpskom savjetu (t. j. vijeću, vladi), da mu *dadu* dopuštenje; — kaže narodu, da se ne *protive*; — čuvši to rod njegov *iziđoše*, da ga *uhvate*; — *čujete* li, sva moja družino! — *proletješe* jato golubova (u narodnoj pjesmi). — Ovako u množinu dolaze i zamjenice, koje se protežu na pomenute riječi; na pr. vojska sva još onaj dan pozna,

[1]) Iz ovoga se primjera vidi, da srednji rod (*jedno drugo*) stoji za to, jer su imenice pomiješana roda.

da Veljka nema među *njima*; — odredi se, da narod bude careva raja, kao i *njihovi* stari što su bili; — kad narod poteče za njim, on *im* (t. j. narodu) objavi.

d) Kad se kojemu čeljadetu muškome ili ženskom govori *vi*, treba ne samo glagol, već i pridjevne riječi u predikatu da stoje u množini, na pr. vi ste (gospodine) *rekli;* — vi ste (gospođo) *mislili*;— vi ste (gospodine) *dobri*; — vi ste (gospođo) *bili srditi* i t. d.

§. **177**. Događa se, da je u predikatu imenica, koja se od subjekta razlikuje rodom ili brojem ili i jednim i drugim. U tom događaju rod i broj upravlja se sad po subjektu, sad po imenici, koja je u predikatu. Evo primjera za jedno i za drugo: hrana njegova *bijaše* skakavci i med divlji; — zidine od staroga gradića, koji *je bio* kao vrata od svega dolje kraja; — onda su svi gradovi *bili* utvrđena mjesta; — porodično je pravo *bilo* temelj pravu za imanje; — ja sam hajduk, i mene hajduci slušaju i slušat će me, ali sav narod *nijesu* hajduci; — reci, da kamenje ovo hljebovi *postanu*; — ono dijete, što mu je na snu dolazilo, *bio* je anđeo poslan od Boga; — trećina vas neka *budu* vojnici.

§. **178**. Riječ *sramòta* znamo da je ženskoga roda, ali opet se govori: *činilo* mi se sramota, da onamo idem; — sramota ga *bilo!* Tako se govori i: sram te *bilo!*, strah me je *bilo*, zima mi je *bilo*. Srednji rod u ovim i sličnim primjerima (mjesto ženskoga ili muškoga) čini se protivan pravoj sročnosti, koja traži, da se subjekt i predikat u rodu slažu. Ovo ćemo razumjeti, ako uzmemo na um, da su rečenice: sramota mi je, sram te je, strah ga je, zima mi je upravo bez subjekta onako, kao što su bez subjekta i rečenice: hladno (mi) je, vruće (ti) je. Mi znamo iz §. 150*c*, da ima rečenica bez subjekta, a u §. 151*a* vidjeli smo, da glagol *jesam* često nema potpuna značenja, već mu treba štogod dodati, na pr. Stanko *je* marljiv; u toj rečenici nije predikat samo *je*, već također *marljiv*; dakle predikat mogu biti i po dvije riječi. U primjerima *grmi*, *sviće*, *bode* me i t. d. nema subjekta, a predikat se sastoji samo od jedne riječi, i to od glagola (kao što je predikat sadržan u samoj jednoj riječi, kad se na pr. veli: sunce *grije*); a kad se kaže: hladno (mi) je, vruće (ti) je, tu se predikat, koji sam bez subjekta sačinjava rečenicu, sastoji od dvije riječi; pa to isto imamo i u rečenicama: sramota mi je, sram te je, strah ga je, zima mi je. Kad bi se reklo, da su tim rečenicama subjekti riječi: *sramota*, *sram*, *strah*, *zima*, ostala bi za predikat riječca *je*, koja nema potpuna značenja, dakle bi

rečenice bile nepotpune, a one to nijesu. U navedenim rečenicama riječi *sramota* i t. d. služe kao prilozi; za to se i veli na pr. *vrlo* mi je sramota, *veoma* nas je sram, *vrlo* ju je strah, *strašno* mu je zima. Kad bi pomenute riječi služile kao prave imenice, ne bi se moglo reći: *vrlo* mi je sramota i t. d. (kao što se ne može reći na pr. vrlo hrast, veoma knjiga, već se govori: *veliki* hrast, *velika* knjiga, t. j. imenice se izbliže označuju pridjevima, a ne prilozima, vidi u §. 215*a*). Kad su dakle riječi *sramota* i t. d. u navedenim rečenicama prilozi, onda se ne treba čuditi, što se govori: sramota mi se *činilo*, sram te *bilo*, strah me je *bilo*, zima mi je *bilo*, — jer je to isto onako, kao kad se reče: hladno je *bilo*, vruće je *bilo* (gdje su riječi *hladno, vruće* za cijelo prilozi). Može se do duše reći i: sramota mi se *činila*, strah me je *bio*, zima mi je *bila*, ali ta je sročnost nastala, pošto se zaboravilo pravo značenje pomenutih imenica u navedenim rečenicama. — Još ćemo dodati, da se sa srednjim rodom slaže i riječ *sila* (kad znači kakvu množinu), na pr. *upisalo* se sila učenika u školu. To je za to, što ovdje riječ *sila* znači isto što prilog: mnogo (za to se i govori na pr. *sila* sam novaca izgubio, — dakle bez promjene); pomenuta rečenica znači isto, kao da se reče: *upisalo* se mnogo učenika.

Red riječî.

§. **179** a) Red riječî može biti od dvije ruke; jedno je gramatički, a drugo retorički (govornički). Onaj prvi red imamo u običnom govòru, kad čovjeku nije stalo do toga, da istakne kako važnije riječi od manje važnih, već ih namješta onako, kako običaj sa sobom donosi. Retorički je red onda, kad čovjek važnije riječi stavlja na važnija mjesta u rečenici Važna su pak mjesta prvo i zadnje. Kad se na pr. veli: *Bog* ne plaća svake subote, tu je najvažnija riječ *Bog* te ona stoji na prvom mjestu; a moglo bi se također kazati: svake subote ne plaća *Bog*, pa bi važnost riječi *Bog* ostala ista, i to bi se naznačivalo tim, što je na zadnje mjesto stavljena. Tako je i ovo: *vino* i mudroga pobudali — ili: i mudroga pobudali *vino* i t. d. I ovo je sve, što se o retoričkom redu riječî može reći, jer se ne mogu postavljati pravila, po kojima bi se znalo, koja će riječ u kojoj rečenici biti najvažnija, koja li će biti manje važna; to svatko treba sam da zna, kad govori ili piše.

b) Više se može govoriti o gramatičkom redu riječi, ali ni za nj nema mnogo stalnih pravila, a nema za to, što se u hrvatskom jeziku mogu riječi namještati u opće dosta slobodno. Stalnih pravila u gramatičkom redu ima nekoliko za namještaj enklitika (vidi u §. 190—191). Stalno je pravilo, da u upitnim rečenicama glagol mora stajati na prvom mjestu, ako nema osobite koje upitne riječi (ne brojeći među njih riječcu *li*): na pr. *govore* li ljudi još i danas o tome?, — *jesi* li mirno putovao? i t. d. (ali: *zar* on to ne zna? — *tko* za me pita? i t. d.). I to je stalno pravilo, da glagol ne smije previše biti udaljen od subjekta; rđavo bi na pr. bilo: *Jovan* haljinu od dlake kamilje i pojas kožan oko sebe *imaše*; mnogo je bolje i običnije: *Jovan imaše* haljinu i t. d. Za tim ima stalnih pravila za većinu prijedloga i nekih veznika, gdje im je u rečenici mjesto (vidi u §. 187—188). — Iz ovoga se vidi, da je stalnih pravila i za gramatički red riječi malo; za to ćemo mi u §-ima, koji nam sada dolaze, više govoriti o tome, što je običnije ili manje obično ili što može biti, nego li ćemo postavljati sigurna pravila.

§. **180.** a) Posvojne zamjenice *mȏj*, *tvȏj* i. t. d. mogu svagda stajati ispred svoje imenice; na pr. posve je dobro i obično reći: jesi li vidio *mojega brata?*, gdje je *tvoja kuća?*, ne poznajem *vašega strica* i t. d. Ali rečene zamjenice rado stoje također iza svoje imenice; na pr. mene *savjest moja* tješi; — to mi je učinio *sluga tvoj*; — stane kupovati za *kuću svoju* različne stvari; — kaže mu, da se za *života njegova* nikoga ne boji; — drveta na njivi i po *međi njezinoj*; — uzalud prođoše *dani naši*; — uzimat će desetak od *vinograda vaših*; — ovaj je sav kraj bio pod *vladom njihovom*.

b) I pokazne zamjenice *òvȃj*, *tȃj*, *ònȃj* dolaze rado iza svoje imenice; na pr. *knjiga* je *ova* vrlo znatna; — *momčadi ove* bilo je oko tri stotine; — ja ovo činim kao član *društva toga*; — odgovori, da će *trud taj* dragovoljno primiti na sebe; — *knezovi oni* udare sad s vojskom; — ljudi u *mjestu onom* pitahu. Samo se po sebi razumije, da pomenute zamjenice stoje vrlo često i ispred svoje imenice; na pr. *ovaj čovjek, ta djeca, oni gradovi* i t. d

c) Koji pridjevi znače pripadanje, a nastavci su im *ski*[1]), *ov*, *in* i drugi, mogu svagda stajati ispred svoje imenice; na pr.

[1]) U §. 21*d*. rečeno je, da *s* od ovoga nastavka iza *č, š* ispada; na pr. *jùnȃčkȋ, siròmaškȋ* (mjesto: *junačski, siromašski*) i t. d.

građanske dužnosti, *carevo blago*, *ženina kuća* i t. d., ali oni rado stoje i iza imenice. Primjeri: pismo je otvorilo put *umu ljudskome*, da se približi k Bogu; — on po *zapovijesti carskoj* ide njima u pomoć; — *rod djevojački* ode; — u ustima drži *grančicu lovorikovu*; — pomiluj nas, *sine Davidov*; — održali su se do *vremena Kara-Đorđijeva*; — *otac vjereničin* uzme jabuku; — po *smrti očinoj* prođe neko vrijeme; — ni po čem nijesi najmanji u *državi Judinoj*; — vještica se zove žena, koja po *pripovijetkama narodnim* ima u sebi đavolski duh; — udarilo ga *tane puščano* u prsi.

d) Drugi pridjevi osim navedenih pod *c* rijetko se stavljaju iza svojih imenica; na pr. *narod prosti* nije znao, šta se radi; — onamo *ljudi svi* žive pod oružjem; — *životinja bezumna* može raditi svoje poslove bez pravila; — *Bože milostivi*, šta je to?, — idem da tražim *majstora kakvog*. — Što je ovdje rečeno o namještaju pridjeva, to vrijedi samo za slučaj, kad su u atributskoj službi; a kad su u predikatskoj, onda ne vrijedi, jer u tom slučaju dolaze svi pridjevi vrlo rado iza svojih imenica; na pr. Miloje, *silan* i *bijesan*, nije gledao Petra da ublaži; — tko bi imao *sina samovoljna* i *nepokorna*; — ušao je u kuću *neokrečenu* i t. d. O razlici među atributskim i predikatskim pridjevom vidi u §. 197*a*.

e) Kad se pridjev s kojom imenicom tako slaže, da oboje zajedno služi kao ime kojemu osobitom predmetu, onda je pridjevu mjesto pred imenicom; na pr. *Crna Gora*, *Crni Đorđe*, *mali Božić*, *Krstov dan*, *Velika Gospođa*, *Visoki Stefan*; ali pored toga opet imamo: *Petar Veliki*, *Karlo šesti*, *Ludovik Pobožni* i t. d.

f) U pjesmama se vrlo često među pridjev i njegovu imenicu umeće druga koja riječ (koja nije enklitika); na pr. al' on sjedi, *rujno* pije *vino*, a *Markova* služi mu ga *ljuba*; — Stojan *svoju* poslušao *majku*; — iz zuba mu *vatra* sipa *živa*; — a to *ludi* ne slušaju *Turci*; — *crne* nose oko glave *čalme*; — pa *mrtvačkim* progovara *glasom* i t. d. Izvan pjesama (u običnom govoru i pisanju) ne valja riječi tako namještati.

§. **181.** a) Kad uz koju imenicu stoje dvije pridjevne riječi onda imenica rijetko stoji pred njima, kako je na pr. *prijatelj* je *taj njegov* namjeravao da ide; — neka naspe na *dlan svoj lijevi*; — vladika se pokaže u *haljini prostoj običnoj*.

b) Imenica mnogo češće stoji među pridjevnim riječima; u tom slučaju pred imenicom može stajati svaka pridjevna riječ, a za imenicom posvojne zamjenice i pridjevi, koji znače pripadanje;

druge pridjevne riječi stoje rijetko za imenicom. Primjeri: po tom *taj prijatelj njegov* otide; — *ovaki trud njihov* ne će drukčijega ploda donijeti; — tako je i danas po *svemu narodu našemu;* — vrati se u *pređašnje carstvo svoje*; — lijepo si primio *prvo pismo moje;* — gdjekoji se čovjek otpadi od *običnoga društva ljudskoga;* — *ovi* su *poslanici srpski* u ime naroda iskali; — jednom ga je pokazivao *mnogoj gospodi turskoj;* — rastezaše *noćnu službu Božju;* — zadnji dani *zemaljskoga života Hristova.* — Rijetko je ovako: uzeo kaluđer *malo dijete muško* pa ga odnio u Svetu goru; — oni rade *svake poslove domaće;* — ona je *žalosnu dužnost ovu* izvršila; — *onaj* će *pas crni* pobjeći.

c) U zadnja četiri primjera bilo bi običnije, da obje pridjevne riječi stoje pred imenicom; dakle na pr. *malo muško dijete*, — *onaj crni pas* i t. d. Tako je i ovo: *ovaj* je *sav kraj* bio pod vladom njihovom; — čitao je *izabrane ove pjesme;* — uz *cijeli časni post* čitaju se knjige staroga zavjeta; — Dubrovčanin se u *kakoj velikoj nevolji* zavjetuje.

d) Kad obje pridjevne riječi stoje pred imenicom (kao što je u primjerima pod *c*), onda na drugom mjestu rado stoje posvojne zamjenice i pridjevi, koji znače pripadanje. Primjeri: pored *sve moje želje* to se nije moglo; — ugostit će ga kao *najboljega svoga prijatelja;* — na ovom je ostrvu bio nekad *veliki naš namastir;* — kao što kaže *pomenuti njegov sin;* — poslanici su se slali na dogovore s *velikom turskom gospodom;* — ostavila je *sadašnjemu crnogorskome vladici;* — *u ostalim njemačkim državama* zovu i najmanjega trgovčića gospodinom; — oni su počevši se zvati po *ovome donjozemskome običaju* prezimena svoja poizostavljali. — Sámo se po sebi razumije, da nikakva pogrješka ne bi bila pomenute pridjevne riječi staviti i na prvo mjesto, dakle na pr. *svoga najboljega prijatelja,* — s *turskom velikom gospodom* i t. d.

§. **182.** Ima li imenica uza se po tri ili po četiri pridjevne riječi, onda imenica najvoli stajati ili iza svih pridjevnih riječi ili tako, da iza nje stoji samo jedna; a same pridjevne riječi kojim će redom biti namještene, to se ne može odrediti. Primjeri: svršivao je *druge različne narodne poslove;* — majstori i *drugi gdjekoji mirni Turci* ostanu u svojim kućama; — u pisanju *svake moje dojakošnje knjige* ja sam se starao; — u *ostalim svima starim slavenskim rukopisima* nalazi se; — kako bi to bilo važno za *ostale sve narode slavenske;* — vidi po kući *različne srebrne nakite konjske;* — u mo-

litvama se pominjahu *sve duhovne potrebe njihove*; — iz *ovoga prvog književnog rada njegova* vidi se, da . . . .

§. **183**. Ako koji mjesni prilog (na pr. *tämo*, *onùdā* i dr.) ili koji padež bilo sam, bilo s prijedlogom pobliže označuje pridjev ili imenicu, onda ta oznaka dolazi vrlo rado između pridjeva i imenice; ako li su dva pridjeva, onda ona dolazi ponajviše među njih. Primjeri: poslije dugoga *tamo* ispitivanja i dokazivanja otpusti ih; — u Konavlju i u svemu *gore* primorju svatovi se daruju; — po ostalim *onuda* mjestima čuje se glas ovoga slova vrlo dobro; — po tom je zbog poznate *onamo* nesloge izišao iz Crne Gore; — na glavu djeteta *vjerom* osvećenoga sišao je blagoslov; — tako je narodu izrailjskom dana bila hrana *tajne* puna; — Turci navale na srpsko *domaćim neslogama* razdrto carstvo; — po Janji i po Bijeljini i po ostalim *onuda* turskim selima sakupi se do 1500 Turaka; — poslije dugoga *o tom* dogovaranja uredi se; — poznajem vaše rodoljubivo srce i vašu milostivu *k meni* blagonaklonost; — sjeti se svoga *za novčić* kupljenoga mačka; — završivahu dan *u svetosti* provedeni.

§. **184**. Kad odnosna zamjenica stoji u genitivu te zavisi o kojoj imenici, a imenica je združena s kojim prijedlogom, onda zamjenica stoji između prijedloga i imenice; na pr. ode bez dopuštenja velikoga kneza, pod *kojega* zapoviješću on od sad ostaje; dođe mome domaćinu, u *kojega* sam kući sjedio; — to su Crnogorci, o *kojih* ćemo običajima poslije govoriti; — rekoše pouzdani ljudi, na *kojih* je presudu općina dužna bila pristati. Veoma rijetko stoji ovakovi genitiv odnosne zamjenice iza imenice; na pr. to su moji drugovi, s pomoću *kojih* nađoh pravi put. — Genitiv odnosne zamjenice stoji i ispred onake imenice, koja nije združena s prijedlogom; na pr. kazaše za Galilejce, *kojih* krv pomiješa Pilat sa žrtvama njihovim; — bješe neki carev čovjek, *kojega* sin bolovaše; — on stoji u Simona kožara, *kojega* je kuća kod mora. Rđavo bi bilo: kazaše za Galilejce, krv *kojih* i t. d.

§. **185**. Glagoli *mògu*, *né ću* vrlo rado stoje iza neodređenoga načina, koji o njima zavisi; — na pr. on bi ga u napredak protiv Miloša *upotrebiti mogao*; — takovi ljudi prijatelji *biti ne mogu*; — zlo se lasno *dogoditi može*; — ja starješina *biti ne ću*; — toga se u mojim knjigama nigdje *naći ne će*; — mi na to nikad *pristati ne ćemo*. Nikakva pogrješka dakako nije, ako se reče: on bi ga *mogao upotrebiti*; — mi na to *ne ćemo pristati* i t. d.

§. **186.** a) Prilog može svagda stajati ispred svoga glagola; na pr. Milan *lijepo* čita; — naši se vojnici *hrabro* boriše; — ovi se ljudi *slabo* trude i t. d. Ali dosta često prilog stoji iza svoga glagola; — na pr. ja znam *dobro*, da će . . . . ; — vojska se na oba kraja održi *hrabro;* — knezovi su ga uvjeravali, da će Miloš doći *jamačno;* — izišavši na polje zaplaka *gorko;* — Marko obogativši se *prilično* zaželi živjeti *gospodski;* — tada se Mojsije rasrdi *vrlo.*

b) Ni malo nije pogrješno, ako se reče: nadam se, da će te *za cijelo* (jamačno) sjutra k meni doći; ali sasvim je dobro također, ako se prilog *za cijelo* ili *jamačno* iz izrične rečenice prenese u glavnu, t. j. ako se reče: nadam se *za cijelo* (jamačno), da ćete sjutra k meni doći. Tako je i ovo: ja *za cijelo* mislim, da je ove sve pjesme Filip sam spjevao; — *jamačno* mi se čini, da je onako bolje. — I prilog *upravo* rado se prenosi iz zavisne rečenice u glavnu ili u opće u onu, o kojoj ona zavisi. Dobro je na pr. i obično: Jakov mu nije smio kazati, za što ga *upravo* ne može poslušati; — tako rade književnici, koji znadu, što je *upravo* jezik i što je pismo. Ali je posve dobro i ovako: Jakov mu nije *upravo* smio kazati, za što ga ne može poslušati, — tako rade književnici, koji *upravo* znadu, što je jezik i što je pismo.

c) Prilog *kao što* rado se rastavlja; na pr. narod prije 500 godina nije govorio, *kao* mi danas *što* govorimo; — na jednoj glavici imaju zidine od gradića, koji se zvao Koviljača, *kao* i selo iznad njega *što* se zove; — ja ću za svaku pjesmu kazati u predgovoru, od koga sam je dobio, *kao* i za ove dojakošnje ovdje sad *što* sam kazao. — Nikakve pogrješke nema, ako se *kao što* ne rastavlja (na pr. nije govorio, *kao što* mi danas govorimo).

§. **187.** U §. 89*b* vidjeli smo, da se govori: ni *od* koga, ni *za* što, ni *s* kim i t. d., a u §. 98*b* ni *od* jednoga, ni *na* jednom i t. d. — Ovdje ćemo za namještaj prijedloga još reći, da svi stoje ispred svoga padeža osim prijedloga *râdi,* koji obično stoji iza svoga genitiva; na pr. subota je načinjena čovjeka *radi*, a nije čovjek subote *radi;* — on to *šale radi* govori i t. d. Ali prijedlog ovaj može stajati i ispred svoga genitiva, na pr. on to govori *radi* šale i t. d. — Kad je imenica združena s kojom pridjevnom riječi, onda *radi* može stajati pred obadvjema, među njima i za njima; na pr. to je načinjeno *radi* slabosti ljudske, — ili: slabosti *radi* ljudske, — ili: slabosti ljudske *radi.* Sve je ovo jednako dobro.

§. **188.** a) Veznik *da* u namjernim rečenicama veoma rado stoji iza jedne ili više riječi, osobito ako drugo *da* stoji u rečenici, koja je pred tom. Na pr. čovjeka je Bog odredio, da se jednako uči i sve naraštaj od naraštaja pametniji *da* postaje; — najposlije smisli, da Nenadović ostane tamo i razgovor o predaji s Turcima *da* povede; — tako sam dakle želio i trudio se, svuda *da* kažem istinu; — oni nijesu ustali, carevu zemlju *da* otmu; — nije gledao Petra lijepijem riječima *da* ublaži. — Rjeđe u rečenicama, koje nijesu namjerne, stoji *da* iza drugih riječi; na pr. a sad *da* je živ, išli bi carevi i kraljevi da ga vide; — da ih metne u začelje pa prvu čašu rakije i prvu čašu vina njima *da* dâ, oni ne bi jeli; — lovac *da* uvijek ulovi, zvao bi se nosac, a ne lovac.

b) I veznik *kad* nalazi se dosta često iza jedne ili više riječi u rečenici; na pr. sve ove poreze *kad* se skupe u jedno, manje dolazi; — cijela trećina ovih poslovica ostala bi neskupljena, a Bog zna i ove druge *kad* bi na svijet izišle; — sestra *kad* ga ugleda, vrlo se obraduje; — stric u pećini *kad* to začuje, prepadne se. Tako se može stavljati i veznik *pošto;* na pr. paunice *pošto* se okupaju, odlete sve zajedno; — one druge dvije sestre *pošto* vidješe to, počnu trećoj o glavi raditi.

c) Mnogo rjeđe drugi veznici osim ovih sada navedenih stoje iza drugih riječi; na pr. to *ako* ostavite, ostalo je sve propalo; — kúma kûma *ako* nije darovala, nije mu ni brige zadala; — mator kurjak *ako* i ne može ujesti, on opet škloca; — car *premda* je to znao, opet pomisli. — Velika je pogrješka uzimati veznik *ali* na drugome kojem mjestu osim na prvom; na pr. svašta se po gradu o tom pripovijeda, nitko *ali* pravo ne zna, što je istina. Mora se reći: *ali* nitko pravo ne zna . . . .

§. **189.** Genitiv, koji znači pripadanje, osobito koji se sastoji od dvije ili više riječi, stoji dosta često ispred imenice, o kojoj zavisi (a za njome može stajati uvijek). Na pr. ovaki moji i *vladalaca* naroda našega prijatelji podbunjivali su; — *vojvode Antonija Bogićevića* sin Bojo iziđe na konju; — na poklon ti *carstva* polovina; — Veljko nađe kod bega u ćemeru 800 dukata i još *nekake dvojice trgovaca*, koji su bili pošli da kupe goveda, pune dvije zobnice novaca. — I dativ, koji znači pripadanje, može se

ovako namještati; na pr. sjekira stoji *drvetu* kod korijena; — i sad živi *vjernima* u srcu[1]).

190. a) Što su enklitike, i koje su to riječi, to mi znamo već iz §. 42. One na početku rečenice ne mogu stajati[2]), a inače im je namještaj dosta slobodan. Tako na pr. u rečenici: on sam ne može *se* uprijeti carskoj sili — riječca *se* mogla bi sasvim dobro stajati i na drugom kojem mjestu, i to iza riječi *on*, iza *sam*, iza *uprijeti*. U rečenici: bez priče ništa ne govoraše *im* — moglo bi *im* stajati također iza *priče* i iza *ništa*. U rečenici: brižljiva *ga* crkva ne pušta bez duhovne hrane — može se *ga* metnuti i iza riječi *crkva* i iza *ne pušta*. Vidi se dakle, da enklitike mogu stajati na različnim mjestima; ali iz toga se ne smije zaključivati, da nema pravila za njihov namještaj. Evo tih pravila.

b) Kako enklitike ne mogu stajati na početku rečenice, tako ne mogu stajati ni na početku drugoga dijela one rečenice, koja je uklopljenom rečenicom razdvojena. Za to bi na pr. rđavo bilo: ljudi, koji rade oko napretka naroda svoga, *su* dostojni pohvale, — ili: u nekih naroda dužnik, koji nije mogao platiti, *je* postajao rob, već treba reći: ljudi, koji . . . . dostojni *su* pohvale, — ili: u nekih naroda . . . . postajao *je* rob i t. d. Samo se po sebi razumije, da bi zlo bilo i ovo: koji ljudi rade oko napretka naroda svoga, *su* dostojni pohvale, — ili: kad dužnik nije mogao platiti, *je* postajao rob; t. j. enklitika bi tu stajala na početku (glavne) rečenice, a to ne smije biti. — Ni ovo ne bi dobro bilo: dužnik ne mogavši platiti *je* postajao rob, — ili: Janko znajući sve to *im* nije mogao oprostiti, već treba u prvoj rečenici *je* metnuti iza *postajao*, a u drugoj *im* iza *nije*. To je za to, jer prilog *ne mogavši* znači isto, kao da se reče: kad nije mogao, — a prilog *znajući* isto kao: jer je znao i t. d. (vidi u §. 331., 332.)

c) Riječca *li* stoji svagda iza prve riječi u rečenici, na pr. znaš *li* čitati? hoće *li* Stanko čuti? sad *li* će mi doći radost?, na sav *li* ćeš se zbor gnjeviti (»na sav« se uzima kao jedna riječ)? lijepo *li* izmisliše! — Tako i u većemu dijelu naroda pa i u do-

---

[1]) Vrlo često dativ pripadanja stoji ovako u pjesmama; na pr. rasti, jelo, *nebu* u visine; — našao sam *moru* pod obalom; — no da vidiš *jadu* započetka; — ukaži se *kuli* na pendžeru i t. d.

[2]) Izuzetak čini samo enklitika *je* u pitanjima; na pr. *je* li došao? vidi u §. 139*b*.

brom književnom jeziku slabo obični veznik *bo* stoji iza prve riječi u rečenici, na pr. on *bo* je znao[1]).

d) Enklitike mogu od glagola biti rastavljene dobrano, kad pred njim stoje u rečenici; na pr. po starim *je* zakonima dužnik, koji nije mogao duga platiti, postajao rob; — stari *su* Hrišćani, koji nijesu bili pokvareni tako kao mi, po zapovijedi apostolskoj lijegali na pragu crkvenom i objavljivali grijehe svoje; — onda *se* usred dima i pojanja, kojega bijaše puna crkva, jedan anđel živim ugljenom s oltara dotače proroka. — Ali kad enklitike stoje iza glagola, ne smiju biti od njega rastavljene. Imamo na pr. i odmah duh izvede *ga* u pustinju; — a oni donesoše *mu* novac; — tada skupiše *se* glavari sveštenički i književnici. Tako je dobro, a rđavo bi bilo metnuti enklitiku dalje od glagola, na pr. i odmah duh izvede u pustinju *ga*, — a oni donesoše novac *mu* i t. d.

§. **191.** a) Kad se u kojoj rečenici nađu po dvije ili po tri enklitike, one stoje obično jedna do druge, a rjeđe je, da se rastavljaju. Ako je od njih jedna *li*, ona svagda stoji na prvom mjestu; na pr. hoćeš *li mu* reći?. — ako *li ga* opaziš, reci mi; — lijepe *li su ti* one jabuke i t. d. — Kad među enklitikama, koje se zajedno nađu, ni jedna nije glagolska (t. j. *sam*, *si* i t. d., *ću*, *ćeš* i t. d.), onda na prvom mjestu stoji genitiv ili dativ, na drugom akuzativ; na pr. prođi *ga se*, — ne dohvataj *me se*, — ne bojimo *vas se*, — daj *mi ih*, — pokazah *vam ga*, — čudim *joj se*, — prodaše *nam ih* i t. d. Tome potpuno odgovara i namještaj *je se*, gdje je riječca *je* enklitički oblik za genitiv jedn. ženskoga roda; na pr. prođi *je se*, — nijesam *je se* ni dodio, — gore se voda ustavi, dok *je se* mnogo nakupi[2]). — Od glagolskih enklitika *je* stoji poslije zamjeničkih, na pr. dao *mu je*, — vidio *ga je*, — možda *se je* probudio, — pokazao *nam ga je*, — javio *vam se je* i t. d.[3]) — Sve druge glagolske enklitike stoje ispred zamjeničkih; na pr. dao *sam ti*, — reći *ću mu*, — tako *smo se* dogovorili, — danas *ćemo joj ga* predati, — mnogi *su mi se* izgubili, — Janko *će se* pokajati, — jučer *bih vam ga* donio i t. d.

[1]) Mjesto toga je običnije: *jer* je on znao.

[2]) Nije dakle dobro (kako gdjekoji govore i pišu): prođi *se je*, kako ne valja ni: prođi *se ga*.

[3]) U pjesmama se nalazi i namještaj *je se*; na pr. kako *je se* jadan oženio, — na smrt *je se* Jovo razbolio; ali izvan pjesama nije to obično.

b) Rečeno je pod *a*, da se enklitike u istoj rečenici rijetko rastavljaju; u tom događaju enklitika *je* stoji pred zamjeničkima, a druge se drže reda, koji je rečen pod *a*. Primjeri: kako *bi* pametan i bespristran čovjek mogao *me* kriviti?, — ja sam čuo, da *su* Mačvani u ono doba, kad su Nijemci držali onaj kraj pod svojom vladom, molili *se* njemačkim vlastima; — tako *je* nekoliko dana po livadama i vrtovima krio *se* i gladovao; — po malo *je* hrane počelo *mu* nestajati.

c) Četiri enklitike jedna do druge nalaze se veoma rijetko; tako bi na pr. bilo: lijepo *li mi ga je* poslao! Za njihov namještaj vrijede pravila rečena pod *a*.

d) O namještaju enklitika, što ga imamo na pr. u: tko *se* god boji, — što *bi mi* god učinio i t. d., govorilo se u §. 89*g*.

SINTAKSA DIJELOVA GOVORA.

Imenice.

§ **192**. a) U pjesmama se često uzimaju po dvije imenice jedna do druge, od kojih jedna stoji mjesto pridjeva. Tako na pr. ima u pjesmama: *žutica naranča* (mjesto: žuta naranča), *ljepota djevojka* (mjesto: lijepa djevojka), *crvenika vino* ili *rujevina vino* (mjesto: crveno ili rujno vino), *drvo vrbovina* (mjesto: drvo vrbovo). — U običnom se govoru to slabo nalazi; na pr. *jedinica kći* (t. j. jedina kći), *siromasi ljudi* (t. j. siromašni ljudi)[1]).

b) Drukčiji su primjeri, gdje jedna imenica izriče uži, druga širi pojam, te ni jedna ni druga ne stoji mjesto pridjeva. I to se ponajviše nalazi samo u pjesmama, na pr. *Srijem zemlja, izvor voda, Ture mladoženja, Turkinja djevojka, barjaktar djevojka, zulumćar djevojka.* I to je u običnom govoru rijetko, na pr. *čovjek trgovac, žena udovica, ljudi Rimljani*; običnije se govori na prosto: *trgovac, udovica, Rimljani.*

---

[1]) Ovamo ne treba brojiti primjere kao: *bunarvoda* (t. j. bunarska voda) *bugarkabanica* (t. j. bugarska kabanica), *duvankesa* (t. j. duvanska kesa), *samurkalpak* (t. j samurski kalpak), jer to nijesu po dvije samostalne riječi, već dvije u jednu složene kao na pr. *rimokatolik* (t. j. rimski katolik), *Jugoslaveni* (t. j. južni Slaveni). Da je tako doista, to se vidi otud, što prvi dio u sklanjanju ostaje bez promjene; na pr. genitiv *bunarvode*, dativ *bunarvodi* i t. d. A *žutica naranča* ima gen. *žutice naranče* i t. d.

§. **193**. a) Dosta se često govori jednina, gdje bi po smislu upravo morala biti množina; na pr. nije šala ratovati s *Nijemcem* (t. j. s Nijemcima); — *Turčin* (t. j. Turci) navali na njihovu zemlju; — jezgra je naroda našega *seljak* i *težak* (t. j. seljaci i težaci); — Grci slavno pobijediše mnogo jačega *neprijatelja* (t. j. neprijatelje). Još je ovo običnije u pjesmama nego li u običnom govoru, na pr. on je silnu sakupio vojsku, al' je *silnu* ucvijelio *majku*; — i odvede dvanaest hiljada, gospo moja, *ljutog oklopnika*; — u Laze je *silni Srbalj* bio, sedamdeset i sedam hiljada.

b) Ovakova se jednina govori i od imenica, koje znače životinje; na pr. danas je mnogo *ribe* na prodaju; — koliko ste ulovili *ribe?*; — kad dođu na jedno polje, a tu *golub* prekrilio polje; — koji ore, pa sirote hrani, i sirote i *crva* i *mrava*; — nestanut će *ovce* i pšenice i u polju *pčele* i cvijeta.

c) Za ovakovu jedninu ima primjera i od imenica, koje znače stvari: od kako se u Srijemu *vinograd* počeo saditi; — misle o *svakojakoj nesreći*, koja bi se mogla dogoditi; — ode u planinu, gdje se počela kopati *ruda srebrna*; — sve djevojke *ružu* beru.

§. **194**. a) Imamo i obrnuti pojav, t. j. mjesto jednine, koju ište misao, govori se množina, i to od riječi, koje znače stvari ili što apstraktno (t. j. što se samo pomišlja, a nema tijela). Na pr. djevojke nose trakove u *kosama* (t. j. u kosi); — pođe unaokolo razmatrati *ona mjesta* (t. j. ono mjesto); — drva u *onim zemljama* (t. j. u onoj zemlji, govor je o Prusiji) nijesu jeftina kao u Srbiji; — počeli su se tužiti na *zla vremena* (t. j. na zlo vrijeme); — ljudi *starih vremena* niti su bili gori ni luđi od nas; — sada su nastala *druga vremena*; — tako Turci malo po malo s pomoću *samih srpskih nesloga* sasvim obladaju svom Srbijom; — ovaj nesrećni događaj pokvari *sve napretke* i po drugim krajevima; — drugi se ljudi smiju njihovim budalaštinama, koje oni drže za najveće i samo njima *poznate mudrosti*; — misli, da je zaronila u *morske dubine*; — i baci ih nebu u *visine*; — neka robinju pusti na *otkupe*. Ovdje se može još upamtiti izraz: *od davnînâ* (t. j. od starine).

b) Neke se imenice govore u jednini, makar koliko mnoštvo bilo onoga, što znače; na pr. *vîno*, *kìša*, *snìjeg*, *sûša* i dr., ali kad se takve imenice misle na različnim mjestima ili u različna vremena ili u svojim različnim vrstama, onda se mogu uzimati u množini. Na pr. od *sviju hrvatskih vina* ovo je naše najbolje; — u proljeće rastu rijeke, kad se tope *snjegovi*, a i ljeti, kad udugoteže

velike kiše; — na *velikim sušama* ne mogu vodenice da melju; — ta trava cvate u jesen pred *mrazovima*; — *bijezi* su sramni, ali su probitačni; — osobita zgrada, gdje se suše *slanine*; — zapovjedi ljekarima, da *mirisima* pomažu tijelo oca njegova; — bijah tada u *bolovima*.

§. **195**. a) Mi znamo iz bilješke §. 164*a*, što su zbirne (kolektivne) imenice, a ovdje ćemo reći razliku između njih i između prave množine: kad se veli na pr. *cvȉjeće*, *grôžđe*, *kàmênje*, *lîšće*, *pêrje* i t. d, misli se mnogo čega u skupu ne razabirajući pojedinih dijelova, od kojih je skup sastavljen; a kad se kaže *cvjȅtovi, grózdovi, kȁmeni*, *lȉstovi, pȅra,* onda se te stvari misle pojedince. Za to se na pr. ne govori *deset kamenja* ili *petnaest perja*, već *deset kamena*, *petnaest pera* i t. d., jer kad se reče pravi broj čemu, onda mu se misli na pojedine dijelove; a onome, što je u hrpi, ne zna se broj. Budući da zbirne imenice znače već same sobom neko mnoštvo, za to se od njih ne govori množina, već svojim oblikom ostaju u jednini

b) Ima i takovih imenica, koje se govore samo u množini, premda znače jedan predmet. Evo ih nekoliko: *bòginje* ili *ȍspice, brojànice, gȁće, grûdi, gȕsle, hlȁče, jȁsle, klijèšta, kȍla, lέđa, ljȅstve, nȁočâri, nȍvine, úlozi, ústa*, *vȉle, vráta* i t. d. — Gdjekoje se imenice bez promjene značenja govore i u jednini i u množini; takove su: *mȍždâni* ili *mȍzak, nebèsa* ili *nȅbo, nôvci* ili *nòvac, tlȅ* ili *tlȍ* (vidi u §. 79*g*). Nekoje se imenice govore samo u množini za to, što doista znače množinu; na pr. *dȕhovi* (jer traju tri dana), *mȅsojeđe* (jer traju nekoliko dana), *rezánci, trgánci*.

Pridjevi.

§. **196**. a) Pridjevi se često upotrebljavaju sami sobom kao imenice. Tako na pr. govorimo: *stârî* mjesto: starac, *stârâ* mjesto: starica, u II. stepenu *stàrijî* mjesto: starješina; govorimo *dòmâćî* (u množini) mjesto: ukućani. A sada evo i drugih primjera, među kojima se nalaze i zamjenice i brojevi, koji imaju sva tri roda.

b) Primjeri za muški rod: sad *svaki* zna, da će trošiti; — ni *najučeniji* naši ne znadu to; — *koji* to nije kadar sabljom čuvati i braniti, nije vrijedan ni imati; — *mnogi* uči po dvije i po tri godine čitati, pa ne može da nauči; — to može reći samo *onaj*, koji ne gleda, šta riječi u narodu znače; — ne trebaju *zdravi* ljekara,

nego *bolesni*; — čovjek za to ima *mlađega*, da ga u poslu zamijeni; — *ludi* boj biju, a *mudri* vino piju; — *gdjekoji* stoje u oči Bogojavljenja na polju po cijelu noć; — valjada je *nekakav* došao na svadbu; — dođe u drugo selo i vidi, gdje je sve žalosno, pa reče *jednome*; — kad bi rob udario *slobodnoga*, šibali bi ga bičem; — nemoj psovati *gluha* ni pred slijepca metati što da se spotakne; — *ponositom* i *obijesnom* ime je podsmjevač; — *bogat* gospodari nad siromasima. — Iz ovih se primjera troje razabira: 1. da pridjev muškoga roda sam bez imenice dolazi i u jednini i u množini, — 2. da dolazi i u određenom i u neodređenom obliku (a ne može se postaviti pravilo, kad biva jedno, kad li drugo), — 3. da se takovi pridjev upotrebljava samo za čeljad.

c) Primjeri za srednji rod: ustaje na oružje i *malo* i *veliko*; — riba po *duboku* pliva; — onda iziđu na *suho*; — i proklinju i *staro* i *mlado*, tko rastavi i *milo* i *drago*; — u dvorove kuga udarila, pomorila i *muško* i *žensko*; — sve ostane po *starome*. Ovamo idu i riječi *dèvētô*, *dèsētô* (genit. *dèvētôga*, *dèsētôga* i t. d.), t. j. deveti dio, deseti dio; za tim riječi: *blâgo*, *dòbro*, *zlȍ*, koje su postale prave imenice, da se već i ne osjećaju kao pridjevi. — Iz primjera se vidi, da se srednji rod pridjeva sam bez imenice upotrebljava za stvari i za čeljad mušku i žensku. U dobrom narodnom jeziku nije množina ovakovih pridjeva u običaju, na pr. kad bi tko rekao: *mnoga* se *takova* dogodiše u staro vrijeme; — ovo se bolje veli: *mnogo* se *takovo* dogodi, — ili: *mnoge* se *takove stvari* dogodiše.

d) Primjeri za ženski rod: katolik se može oženiti *pravoslavnom*; — *nekakva* se poturčila. Primjeri, kao što su ta dva, rijetki su, t. j. gdje pridjev ženskoga roda sam bez imenice znači žensko čeljade. Nalazi se, osobito u poslovicama, da uz pridjev ženskoga roda treba u misli nadopuniti koju imenicu; na pr. Bog ti i *bratska* (t. j. ljubav), — tko *lijevom* (t. j. rukom) perčin drži, *desnom* (t. j. rukom) siječe kuda hoće; — da je na *pasju* (t. j. *volju*), nigdje konja ne bi bilo! — *carska* se (t. j. riječ) ne poriče. Dosta često ne može se ništa nadopuniti ili se ne zna, koju bi imenicu uz pridjev trebalo uzeti; na pr. u Nišu je bio Rušić-paša srpske poslanike dosta dobro primio, ali sad okrenuo i on *drugu* te im kaže upravo, da . . . ., — obrijao glavu na *hajdučku*; — stani, Mitre, *gȍrā* bi; — car na cara bez *velike* ne će; — nije to bez *neke*. — Veoma je rijetka množina od pridjeva ženskoga roda,

kad stoje sami i ne znače žensku čeljad; na pr. vi pjevate, a nama *krvave* (t. j. suze) poliječu.

§. **197.** a) Češće nego li sami upotrebljavaju se pridjevi kao bliže oznake drugim riječima, i u toj su službi oni sad atributi, sad predikati. Kad pridjev izbliže označuje imenicu ili zamjenicu, onda je on atribut; ako li izbliže označuje glagol, onda je on predikat. Evo nekoliko primjera, gdje pridjev služi kao atribut: *pošten* čovjek ne će lagati; — meni je mio *crven* pojas; — *zlatan* je prsten skuplji nego *srebrn*; — prodao sam moj *neobrani* vinograd; — po što ćeš mi prodati ono tvoje *debelo* prase?, — evo je došao red i meni *jadnome*; — nemoj ih *mlade* pogubiti; — tko se *pametan* toga boji? — Iz §. 151*a* znamo, da pridjev služi kao predikat u primjerima kao: Stanko je *marljiv*, — težaci su *umorni*, — Marko ostade *siromašan*, — ovi se ljudi čine *pobožni*, — vi se gradite *pravedni* pred ljudima. Istu službu ima pridjev i u primjerima kao: oj Dunave, tiha vodo, što ti tako *mutna* tečeš?, — dao Bog, sinko, da *zdrav* otiđeš i natrag dođeš; — *srdit* Marko jezdi niz Kosovo: — pade junak *trudan* na postelju. U svim ovim primjerima pridjev izbliže označuje glagol; u zadnja četiri primjera, mogao bi, istina, i glagol sam biti predikatom: može se na pr. reći: Dunav *teče*, da *otiđeš*, Marko *jezdi*, junak *pade* na postelju, — ali se ne bi znalo: u kakvom stanju Dunav teče, ti odlaziš, Marko jezdi i t. d. Da bi se i to stanje znalo, za to se uzima pridjev, kojemu dakle tu nije posao izbliže označivati imenicu (ili zamjenicu), već glagol.

b) Katkad se na prvi pogled čini, da pridjev ne označuje izbliže ni imenicu (ili zamjenicu) ni glagol, dakle da nije atribut ni predikat. Takovi su primjeri: žali me *živa*, a nemoj *mrtva*; — *živu* ću ti oči izvaditi; — nađoh te *pravedna*; — gospodar slugu nađe *budna*; — s *mrtvim* Markom sjede na galiju. U tim primjerima može se nadopuniti glagolski prilog *bùdûćî*, *bùdûćâ*, i to u onom padežu, rodu i broju, u kojemu stoji pridjev, dakle: žali me *živa budućega*, — živu *budućemu* oči ću ti izvaditi, — gospodar slugu nađe budna *budućega* i t. d. A kad se tako reče, onda se vidi, da pridjevi izbliže označuju glagolski jedan oblik; dakle i tu ima pridjev predikatsku službu.

c) Za pridjeve ima još jedno ime: epiteti; ali tim se ne naznačuje nikakova osobita služba, jer se epiteti zovu oni atributi, koji se u pjesmama često nalaze. Epitete imamo na pr. ove: *ravno*

polje, *hladna* voda, *žarko* sunce, *bijeli* dvori, *rujno* vino, *crna* zemlja, *sitna* knjiga i t. d. Otud se dakle vidi, da je svaki epitet atribut, ali svaki atribut nije epitet.

§. 198. a) Malo ima stalnih pravila za porabu određenih i neodređenih pridjevnih oblika u atributskoj i u predikatskoj službi. Tako na pr. na pitanje kakav obično se uzima do duše neodređeni pridjev, na pr. Veljko je bio *tanka* i *visoka* struka, — on je čovjek *dobra* srca; — *rđav* pjevač i dobru pjesmu rđavo upamti, a *dobar* pjevač i rđavu pjesmu popravi. Ali dosta se često u takovom događaju nalazi i određeni pridjev; na pr. ljudi *izopačenoga* uma; — koji su *čistoga* srca; — pjesma od *dobroga* pjevača nije protivna razumu.

b) Na pitanje koji? obično odgovara određeni pridjev, ali katkad i neodređeni; na pr. *crveni* pojas izjeli miši (t. j. bilo je i drugih pojasa, ali miši su izjeli onaj, koji je bio crvene boje); — izgubio sam *srebrni* prsten (t. j. imao sam još dva zlatna prstena, ali ja sam izgubio onaj, koji je bio od srebra); — žena navali na mene sa psovkama i kletvama za *ludi* moj postupak (t. j. za onaj postupak, koji je naprijed ispripovijedan i čitateljima poznat); — u jednoga kralja bila dva sina; jedan bijaše lukav i nepravedan, a drugi dobar i pravedan; pošto im otac umre, reče *nepravedni pravednome*. — U nekoj pripovijetki govori se o nekakvom čovjeku i veli se, da je bogat, pa se dalje kaže: čoban to dâ *bogatu* čovjeku, a *bogat* čovjek dâ čobanu silno blago (dakle neodređeni pridjev, premda odgovara na pitanje koji?).

c) Iz primjera, što su u pređašnjem §-u navedeni, vidi se, da predikatski pridjev stoji u neodređenom obliku; ali katkad se uzima i određeni oblik, i to ako je pridjev združen s kojom imenicom; na pr. bio je ne samo *hrabri* junak, nego i *mudri* urednik u vojsci; — ja sam pastir *dobri*.

d) Jedni se i drugi oblici govore i kad je pridjev u svezi s pokaznim i neodređenim zamjenicama i s pridjevom *svaki;* na pr. pođe, da gladnoj sirotinji nosi taj *radosni* (ili *radostan*) glas: — ovaj *tužni* (ili *tužan*) događaj ostat će nam dugo u pameti; — povedoh sa sobom onoga *crnog* (ili *crna*) psa; — i drugome bi već dosta bilo ovakoga *teškog* (ili *teška*) posla; — Stanu je prosio nekakav *bogati* (ili *bogat*) trgovac; — to ne može reći nikakav *pametni* (ili *pametan*) čovjek; — svaki *pravedni* (ili *pravedan*) sudija mora to priznati i t. d. I uz posvojne zamjenice nalazi se jedno i drugo,

premda je određeni oblik u tom događaju običniji; na pr. tko ne bi pomogao u nevolji svojemu *starome* (ili *staru*) prijatelju? — ovo smo dobili od našega *milog* (ili *mila*) oca.

§. **199**. a) Za određeni oblik stalno je pravilo, da se uzima, kad pridjev s imenicom čini kojemu predmetu ime, t. j. kad se taj predmet odvaja od svih drugih, za koje služi ista imenica. Tako na pr. *stârî svät* nije svaki svat, *mlâdâ nèdjelja* nije svaka nedjelja i t. d. Takovi su i primjeri: *Cȓnâ Gòra*, *Cȓnî Đôrđe, čàsnî pôst, Nòvî Sâd*, *nòvî závjet*, *stârî závjet*, *slȉjepî mȉš*, *sûhâ bòlêst.*

b) Određeni se oblik mora uzeti u vokativu, kad je pridjev sam bez imenice; na pr. *ljubazni!* molim se Bogu, da ti bude dobro; — nepravdu izmišlja srce tvoje, *lukavi!* Tako je isto i: ti to ne znaš, moj *dragi!* (gdje je pridjev združen s posvojnom zamjenicom). Ako li uz pridjev u vokativu stoji imenica, može oblik biti određen i neodređen; na pr. *dobri* čovječe i *dobar* čovječe, *mladi* junače i *mlad* junače.

c) Samo određeni oblik uzima se onda, kad je pridjev bez imenice, ali se proteže na imenicu iz pređašnjega dobro poznatu. Na pr. Isus daje pleći, da ga biju, obraze, da ga priušavaju, lica ne odvraća od sramote i zapljuvanja, ali *bezazleni* sve prima dragevolje; — kad je Adam prestupio zapovijest Božju, nije li ga Bog onda mogao predati smrti? pa šta bi? pravda Božja izagna *nedostojnoga* iz raja. — Govorimo: što je rekao *preuzvišeni?* — vidio sam jučer *prečasnoga* i t. d.; to govorimo o ljudma, za koje se dobro zna, da im ti pridjevi pripadaju.

d) Samo neodređeni oblik nalazi se u prilozima, kao što su: *ȉspod mûkla*, *ȉsprva*, *ȉstiha*, *ȉzblîza*, *ȉzmalena*, *ȉznova*, *ȉzobîla*, *òdâvna*, *zàrana*

§. **200**. a) Iz §. 90*b* znamo, da se u nekim padežima neodređeni oblik od određenoga ne razlikuje ničim osim akcentom, a često ni akcentom. U takovim slučajevima mora ovaj jedini oblik služiti i za određeni i za neodređeni pridjev; u primjeru: sa mnom *srditim* nemojte se šaliti — pridjev ima predikatsku službu, i u toj je službi običan neodređeni oblik; ali za instrumental jedn. muškoga roda služi danas samo jedan oblik, koji upravo pripada određenome sklanjanju[1]); taj se dakle jedini oblik mora uzeti i ondje, gdje bi običniji bio neodređeni i t. d.

---

[1]) Da za ovaj padež ima neodređeni oblik, glasio bi: *srditom*, *bogatom* i t. d., kako je u imenica, na pr. *jelenom*, *narodom* i t. d.

b) U §. 91. vidjeli smo, da ima dosta pridjeva, koji su obični samo u jednom obliku; na pr. pridjevi *brätov*, *sèstrin* ponajviše su samo neodređeni, a pridjevi *gȍspodskī*, *jùnāčkī* ponajviše samo određeni; ali smo i to vidjeli, da se ipak miješaju katkad i u takovih pridjeva jedni oblici s drugima. Oni prvi dakle pridjevi upotrebljavaju se i ondje, gdje bi trebalo uzeti određeni oblik; na pr. *Kȑstov* dân, *Pètrov* pôst (vidi u pređašnjem §-u pod *a*); a pridjevi kao *gȍspodskī* i t. d. uzimaju se i ondje, gdje bi imao stajati neodređeni oblik; na pr. naš je ručak danas bio *gospodski*; — ne bojte se, ja sam *domaći*; — tko je među vama *prvi*? — vuk ostaje uvijek *dirlji*[1]) i t. d.

§. **201.** Kad se srednji rod pridjeva združi s riječima *što*, *nešto*, *ništa*, *koješta*, *svašta*, *mnogo*, a ove riječi stoje u ovome svojem obliku, onda se ponajviše i pridjev s njima slaže. Na pr. da ti je kazao prorok što *veliko*, ne bi li učinio? — ljudi su ovi bili nešto *srednje* između seljaka i vlastela; — ne mogaše kazati ništa *bolje*; — govori se za njim koješta *ružno*; — govore za mnom svašta *rđavo*; — ima li još mnogo *neuređeno* od toga posla? Sasma rijetko stoji u ovakom događaju genitiv, na pr. od pete do glave nema ništa *zdrava* na njemu. — Ako li pomenute riječi *što*, *nešto* i t. d. stoje u drugom kojem padežu, u kojemu se mijenjaju, pridjev stoji u istom padežu; na pr. nijesam se ni nadao ničemu *čestitome*; — tko se dotakne čega *nečistoga*, neka se opere.

§. **202.** a) II. stepen (komparativ) ponajviše se uzima, kad se dva predmeta (koji mogu i u množini biti) porede pa se hoće da reče, da se koje svojstvo u jednoga nalazi u većoj mjeri nego li u drugoga; na pr. *šire* je nebo od mora, — *bogatiji* su trgovci od težákā, — *jača* su dvojica nego sam Radojica i t. d. — Katkad se ipak uzima drugi stepen i gdje se ne poredi predmet s predmetom, i onda drugi stepen znači isto što prvi; na pr. vino se onamo pije najviše na častima, i to kod *bogatijih* ljudi; — na oračkom štapu ima gvozden šiljak, kojim se *ljeniviji* vo kašto bocne. Ovamo idu oblici *više*, *brže*, koji se veoma često upotrebljavaju u značenju: *mnogo*, *brzo*; na pr. tako sam čuo od *više* ljudi; — znaš

[1]) Pridjev *dȉrljī* ima u svim padežima samo određene oblike: a pridjevi *dȕplī*, *mȁlī*, *tȃjnī* mogu u drugim padežima osim nominativa jedn. imati i određene i neodređene oblike (ali određeni su obićniji); na pr. genitiv jedn. *dupla* i *duploga*, *mala* i *maloga*, *tajna* i *tajnoga* i t. d.

li, da me je *više* puta strah?; — u kršćanstvu nije slobodno imati *više* žena; — car se prepadne pa *brže* pošlje sluge, da ih traže; — *brže* zamijesi tri kopanje bijeloga brašna i ispeci pogače[1]). Tako se i *češće* može upotrebiti u značenju I. stepena *čêsto*; na pr. *češće* ću ih opominjati, ako zaborave.

b) Kad se pridjev s pridjevom poredi, stoje oba u II. stepenu; na pr. *srećniji* si nego *pametniji*.

c) III. stepen (superlativ) se uzima, kad se hoće da kaže, da je koje svojstvo u najvećoj mjeri u predmeta, koji se poredi bar s druga dva predmeta; kad velimo na pr ovaj je hrast ***najviši***, to znači, da je viši od druga dva ili od drugih pet ili dvadeset i t. d. — Kad se hoće reći, da je koje svojstvo u vrlo velikoj mjeri, ali se predmet, u kojega se ono nalazi, ni s čim ne poredi, onda se uzimaju pridjevne složenice s riječcom *pre*, na pr. *predobar, prekrasan* i t. d.

d) Dosta se često II. i III. stepen nalazi i od II. glagolskoga pridjeva; na pr. oni su bogatiji i *odjeveniji* (t. j. ljepše i bolje odjeveni) od nas; — Milica je među svima djevojkama *najodjevenija*; tako je i: *obrazovaniji—najobrazovaniji, poznatiji—najpoznatiji, učeniji—najučeniji, uzvišeniji—najuzvišeniji* i t. d.

e) Katkad se II. i III. stepen slažu s riječcom *po*, koja im značenje malo umanjuje; na pr. *pobolji*, *ponajstariji, ponajviše* i t. d. — I I. stepen može biti složen s ovom riječcom, pa je onda i njemu značenje umanjeno, na pr. *podobar, polukav* i dr.

Zamjenice.

§. **203**. a) Kad je subjekt lična zamjenica, onda u istoj rečenici ne stoji ni u kojem padežu ista zamjenica, već mjesto nje treba da stoji povratna (*sebe*, *sebi*, *sobom*); na pr. ja ću tražiti pomoćnika *sebi*, a ti traži *sebi*; — brinut ću se za *se*; — pogledaj na *se*; — povest ću ga sa *sobom*; — Stanko je *sebi* tim naškodio[2]) i t. d. Izuzeci od toga pravila sasma su rijetki i nalaze se gotovo samo u pjesmama; na pr. ja ću tražiti *meni* pomoćnika i t. d.

[1]) Mjesto samoga *brže* govori se često *bȑže bȍlje;* na pr. on skoči, pa *brže bolje* glavu zabode u snijeg.

[2]) Može se, istina, reći i: Stanko je *njemu* tim naškodio, ali to se *njemu* ne može protezati na Stanka, već na drugoga koga, t. j. smisao je sasvim drugi.

b) Posvojne zamjenice *moj*, *tvoj*, *njegov, njezin*, *naš*, *vaš, njihov* zamjenjuju se ponajviše zamjenicom *svoj*, kadgod se protežu na subjekt istoga lica, kojega su i one same. Primjeri: ja nađoh *svoju* knjigu; — ti ćeš *svoju* glavu izgubiti; — Janko miluje *svoga* prijatelja; — svaka majka želi dobro *svojem* djetetu; — radimo za *svoj* narod; — molite *svoga* oca, da vam dopusti; — sluge treba da su vjerne *svojim* gospodarima. Rijetko se mjesto *svoj* uzima posvojna zamjenica onoga lica, kojega je subjekt; na pr. ja nađoh *moju* knjigu; — sluge treba da su vjerne *njihovim* gospodarima.

c) Zamjenice *moj*, *tvoj* i t. d. uzimaju se, kad riječi istoga lica nikako nema u rečenici; na pr. ti si našao *moju* knjigu; — Milan je vidio *tvoga* oca i t. d. Isto biva, kad se u rečenici nalazi do duše riječ istoga lica, ali ona nije subjekt; na pr. meni je *moja* mala kuća milija nego tuđa velika; — seljaci dignu kamen i odnesu ga na *njegovo* mjesto; — tamo nam nema *naše* vjere i t. d. U ovom drugom događaju mjesto *moj*, *tvoj* i t. d. može se uzeti *svoj*, ali to biva rijetko; na pr. meni je *svoja* kuća milija; — seljaci dignu kamen i odnesu ga na *svoje* mjesto; — tamo nam nema *svoje* vjere.

§. **204**. a) Osnovna je razlika među pokaznim zamjenicama *ovaj* — *taj* — *onaj*, da prva od njih pokazuje ono, što je blizu prvome licu, druga, što je drugome, a treća, što je daleko i od prvoga i od drugog lica. Ovo dakako vrijedi i za sve riječi, koje su od tih zamjenica izvedene, na pr. *ovdje, toliko*, *onamo* i dr. Primjeri: nesretan čovjek namjeri se na svoju sreću, a ona mu reče: da sam budna bila, ne bi ti dobio ni *tih* opanaka; čovjek je onda upita: a tko si ti, da ja ne bih dobio ni *ovih* opanaka? (sreća dakle veli: *tih* opanaka, t. j. koji su na tebi, a čovjek kaže: *ovih* opanaka, t. j. koji su na meni); — ako Bog da, te *ovu* ranu prebolim, koja je sad na meni, bolje ću se čuvati; — šetajući se opazi Stojša u avliji veliku jamu, pa onda reče: a šta je *to*, zete? kako možeš u svome dvoru trpjeti *toliku* propast? za što *to* ne zaroniš?; — car Dušan loveći po planini ugleda na jednom mjestu, gdje se grane od drveća i dolje savijaju i gore uzvijaju; kad dođu na *ono* mjesto, a to dijete kod nekoliko ovaca udarilo svoju sjekiru u kladu pa leglo te spava.

b) Zamjenica *ovaj* vrlo se rado upotrebljava za ono, što istom dolazi u govoru; na pr. ja ne mogu na vašu ponudu pristati iz *ovih* uzroka: 1. što mi nije potrebno, 2. što bi to bilo na

štetu mojim prijateljima i t. d.; — poslije Morave *ovo* su najznatnije vode u Srbiji: Kolubara, Jadar, Mlava i t. d. — Sasma se rijetko u takovom događaju upotrebljava zamjenica *taj*; na pr. svojoj je ženi *tako* rekao: ostani kod kuće te čekaj i t. d.

c) Kad se pokaznom zamjenicom ima pokazati na što, što je već naprijed u govoru spomenuto, obično se uzima *taj*; na pr. Milan kao bogat gospodar i meke naravi čovjek nije rado naprijed u boju trčao, a Miloš je *to* najvolio i u *tome* nikom nije ustupao; *tako* je Milan kao stariji brat gospodovao i zapovijedao, a Miloš je vojevao; — kod gdjekojih namastira skupi se o velikim godovima po nekoliko hiljada ljudi; *tu* prodaju trgovci različnu robu, *tu* se sastaju kumovi, prijatelji i poznanci; *tako* idu Bačvani o Trojičinu dne po srijemskim namastirima. — Rjeđe, ali opet dosta često uzima se u takovom događaju i zamjenica *ovaj*; na pr. valja priznati, da je Dušan umr'o god. 1355; da bi se još bolje potvrdila *ova* istina, navest ću druga svjedočanstva; — starješina bi blagoslovio hljebove, pšenicu, vino i ulje; *ovaj* se stari običaj održao do danas.

d) Za ono, što je i pred onim, koji govori, i pred onim, kojemu se govori, uzima se *ovaj;* na pr. u *ovoj* gramatici razdijeljen je predmet u tri dijela: u prvom su pismo i glasovi, u drugom su oblici, a u trećemu je sintaksa; — kad ti dođe *ovo* pismo u ruke, znaj, da sam ja već otputovao iz Zagreba (piše prijatelj prijatelju u pismu).

e) Zamjenica se *onaj* upotrebljava mjesto koje naprijed rečene imenice, koju bi upravo trebalo ponoviti; na pr. takav bi spisatelj činio mnogo pametnije, da piše narječjem svojim, nego li da kvari i svoje i *ono* braće svoje; — mladići čestitoga vladanja mili su svakome, a *oni* rđava vladanja nikome.

§. **205.** a) Već je u §. 88*c* rečeno, da se oblici upitne zamjenice *tkö* u drugim padežima osim nominativa često upotrebljavaju mjesto odnosne zamjenice. A sada evo primjera: to je onaj način, *koga* se ja svagda držim; — narod, *kome* je zulum bio dodijao, stane se buniti; — onda se ženio Pavle Kovačević, *koga* ja malo pamtim; — to je selo, u *kome* nije još mene bilo; — ostavi mi bar jednoga druga, s *kim* ću se moći igrati. — Obrnuto se *koji* upotrebljava katkad mjesto *tko*; na pr. ovo se kaže u šali, kad *koji* ne može da čeka (vidi u §. 196*a*, *b*).

b) Zamjenice *koji*, *kakav* mogu se upotrebiti u značenju neodređenih *nekoji*, *nekakav*. Na pr. svi su naši stari manastiri imali od starine *koji* manje, *koji* više sela i zemlje; — carev sin zađe s onom papučom ogledajući svakoj djevojci papuču na nogu, ali *kojoj* duga, *kojoj* kratka, *kojoj* uska, *kojoj* široka, ne može ni jednoj da pristane; — stane dokazivati, da je naše stanje došlo od *kakove* prirodne bolesti. — Tako se i zamjenica *tko* uzima često u značenju neodređene *netko*; na pr. *tko* ovim putem, a *tko* onim ide; — uzme batinu, pa *kom* glavu, *kom* nogu, *kom* krilo odbije. — Prilozi *kada*, *gdje* mogu imati značenje neodređenih *nekad*, *negdje*; na pr. poreza nije svagda jednaka, nego je *kad* manja, *kad* veća; — tako se onda po svoj zemlji *gdje* manje, *gdje* više događalo.

c) Zamjenica *koji* ima katkad značenje *kojigod*; na pr. brat je mio, *koje* vjere bio. — U značenju *tkogod, štogod* mogu se uzeti i upitne zamjenice *tko*, *što*, ali u tom poslu ne stoje one na prvom mjestu u rečenici; na pr. može *tko* reći, da ovaj stih nije dobar; — najprije ćemo kazati *što* o Bosni i Hercegovini; — mogao bi *tko* pomisliti, da sam ja to učinio; — ovo je upravo sve za kćer, ali mati ustavi *što* i za sebe.

§. **206**. a) U zavisnim rečenicama mogu stajati neodređene zamjenice *netko*, *nešto*, *negdje* i t. d. gdjegod zatreba. Na pr. on se ponosi misleći, da je *nešto* veliko, a upravo nije ništa; — ako osiromaši brat tvoj i proda *nešto* od imanja svoga, pomozi mu; — ako je *netko* lud, ne budi mu drug; — svak bi se smijao, kad bi čuo, da je *negdje* i to zanat; — kad bih gdje našao *neku* pogrješku, ja bih je ispravio. Ali običnije bi bilo u svim ovim i u sličnim primjerima uzeti *što* mjesto *nešto*, — *tko* mjesto *netko*, — *gdje* mjesto *negdje*, — *koji* mjesto *neki*.

b) Zamjenica *čȉj* ili *čȉjî* nije samo upitna (na pr. *čija* je to kuća?, *čijega* si konja vidio? i t. d.), već je i odnosna (vidi u §. 82*a*). Kad je ta zamjenica u ovom drugom poslu, ona se može protezati samo na riječi muškoga roda, koje stoje u jednini i znače čeljad; na pr. onaj, *čija* je ovo knjiga, neka se javi; — blago čovjeku, u *čijem* duhu nema lukavstva; — ovu sam haljinu kupio u trgovca, *čiju* robu svi hvale. Nije dobro uzimati zamjenicu *čij* za čeljad muškoga roda u množini, a ni za riječi istoga roda, koje znače stvari; na pr. nije dobro: nakupovao sam svakakvih stvari u trgovaca, *čiju* robu svi hvale; — sjedio sam pod hrastom, *čij* se vrh već osušio, već treba reći: u trgovaca, *kojih*

robu...., pod hrastom, *kojega* vrh.... Tako isto ne valja uzimati *čij* u odnosnom poslu, da se proteže na riječi ženskoga ili srednjeg roda, stajale one u jednini ili u množini, značile čeljad ili stvari; ne valja na pr. to je ona seljakinja, *čija* je kuća lani izgorjela; — sjedio sam pod drvetom, *čije* su grane lijepo ulistale, već treba: seljakinja, *koje* kuća...., pod drvetom, *kojega* grane.... Ali i gdje je slobodno uzeti *čij*, svagda se mjesto te zamjenice može upotrebiti *koji*; dakle sasvim je dobro na pr onaj, *kojega* je ovo knjiga, neka se javi; — ovu sam haljinu kupio u trgovca, *kojega* robu svi hvale.

§. **207.** a) Mjesto odnosne zamjenice *kòjî—kòjâ—kòjê* vrlo se često uzima *što*, koje se ne mijenja. Na pr. podaj onom čovjeku, *što* je donio vreću; — reci onim ljudma, *što* stoje na polju; — teško onoj djevojci, *što* ne sluša svoje majke; — teško djeci, *što* ne slušaju svojih roditelja. — Ako ovakovo *što* zamjenjuje drugi koji padež osim nominativa, onda mu se još doda potrebni padež zamjenice trećega lica; na pr. to je ona žena, *što* smo *je* vidjeli; — dobro je ono vino, *što* smo *ga* pili; — izgorješe kuće, *što* smo *ih* lani gledali, gdje se grade, — dođoše k meni ljudi, *što* su *im* konji ukradeni; — vidio sam čovjeka, *što* su *mu* konja ukrali; — je li dobro pero, *što njim* pišeš? — Ali ako se *što* proteže na riječ, koja znači kakovu stvar, onda se oblici akuzativa i instrumentala od zamjenice trećega lica mogu izostaviti te ostaje samo *što*; na pr. donesi mi nož, *što* sam jučer kupio; — lijepa je ono knjiga, *što* si mi poklonio; — ljudi u toj zemlji žive dosta nalik na ona vremena, *što* pjesnici nazivaju zlatnim vijekom; — gdje je lopata, *što* se žito vije?; — donesi mi čekić, *što* se konji potkivaju.

b) Kad bi s ovakovim *što* imao stajati koji prijedlog, on se metne iza *što* i združi se s potrebnim padežem zamjenice trećega lica; na pr. rekao mi je čovjek, *što* smo *s njime* jučer govorili; — gdje je knjiga, *što iz nje* uči Janko čitati?; — lađe druge ne bješe osim one jedne, *što u nju* uđoše učenici; — pohodiše me prijatelji, *što* sam kod *njih lani* bio.

c) Mjesto odnosne zamjenice *kòjî, kòjâ* uzima se dosta često riječca *da*; na pr. u tom narodu nema gotovo čovjeka, *da* ne zna čitati i pisati; — nema vlasti, *da* nije od Boga; — ima li još koga, *da* nije došao?; — nikoga nema u rodbini tvojoj, *da* mu je tako ime. — Rjeđe se ovako upotrebljava riječca *gdje*; na

pr. poslije ćeš sresti drugoga čovjeka, *gdje* nosi ribu; — vidite li onu nesretnicu, *gdje* otrova svojega djevera?

Brojevi.

§. 208. O brojevima i o njihovu slaganju s imenicama dosta se govorilo u §. 98—100 i 166—169., tako da ovdje možemo samo još nešto malo reći. — Dosta se često uzimaju glavni brojevi sami, gdje se misle ljudi, na pr. *dva* bez duše, treći bez glave; — ovdje nas je danas *deset*, a sjutra će nas biti *petnaest*. Ali u ovakovom je događaju običnije uzeti brojnu imenicu na *-ica*, na pr. *dvojica*, *trojica* i t. d. — Sa zbirnom imenicom *braća* mogu se uzimati glavni brojevi, na pr. imam *pet* braće; — bilo nas je *deset* braće. Ali bi sasvim dobro bilo reći i: *petorica*, *desetorica* i t. d. braće, kao što se govori na pr. *petorica* gospode, koje je običnije od: *pet* gospode. Vidi u §. 195*a* što je rečeno o drugim zbirnim imenicama.

Glagoli.

§. 209. a) Neki glagoli svagda imaju uza se riječcu *se*, na pr. *bòjati se*, *brȉnuti se*, *čȕditi se*, *nádati se*, *smȉjati se* i dr., a neki je nemaju, na pr. *plèsti*, *hváliti*, *vézati*, *gȉnuti*, *rásti*, *stàjati* i dr. Oni se prvi glagoli zovu p o v r a t n i (refleksivni), kao i riječca, koja uz njih stoji, što se zove p o v r a t n a zamjenica (vidi §. 85); svi su ti glagoli n e p r e l a z n i, t. j. radnja im ne može od subjekta prelaziti na drugo što, ne mogu dakle imati uza se objekta. Od onih glagola, koji uza se nemaju riječce *se*, jedni su n e p r e l a z n i (na pr. *gȉnuti*, *rásti*, *stàjati* i t. d.), a drugi su p r e l a z n i, t. j. takovi, kojih radnja može od onoga, tko je čini, prelaziti na drugo što, imaju dakle uza se objekt u akuzativu; takovi su na pr. *plèsti* (vijenac), *hváliti* (učenike), *vézati* (snopove) i t. d. Vidi u §. 103*f*.

b) Često prelazni glagoli imaju kao objekt uza se riječcu *se*, ali onda ne mogu više ni jedne druge riječi imati za objekt. Imamo na pr. *čúvati se*, *hváliti se*, *odijèvati se*, *umívati se*, *vȁrati se*, *vesèliti se* i dr. Kad velim: *čȕvâm se* ili *vȁrâš se* ili *veselímo se*, to je isto kao da rečem: čuvam *sebe*, varaš *sebe*, veselimo *sebe* i t. d.; tu dakle imamo objekt, kao kad velimo: čuvam *kuću*, veselimo *roditelje* i t. d.

c) Gdjekoji neprelazni glagoli mogu, ali ne moraju imati uza se riječcu *se*; tako imamo na pr. *blìstati* i *blìstati se*, *potŕpjeti* i *potŕpjeti se*, *sjäti* i *sjäti se*, *súmnjati* i *súmnjati se*, *zàplakati* i *zàplakati se*; takovi su još: *obezòbraziti* pored *obezòbraziti se* (t. j. postati bezobrazan), *òbići*, *òbiknuti* pored *òbići se*, *òbiknuti se* (na pr. ovamo sam *obikao* dolaziti, ili *obikao sam se*), *pristòjati* pored *pristòjati se* (na pr. okruži se dvoranima, kako *pristoji* caru, ili *pristoji se*), *zelènjeti* pored *zelènjeti se*. — Često se ovakovo *se* nalazi uz neprelazne glagole u pjesmama: na pr. on *se* skoči na noge lagane. — ustani *se*, moja dušo draga, — ako li *se* meni ne vjeruješ.

d) Pače i prelazni gdjekoji glagoli primaju riječcu *se*, kad se uzimaju kao neprelazni, t. j. bez ikakvoga objekta (na pr. kad rečem: jučer sam cio dan *čitao*, — sjutra ću *orati* i t. d., tu su prelazni glagoli, ali su upotrebljeni kao neprelazni, jer nemaju uza se objekta, na pr. *knjigu*, *njivu*). Tako imamo: *bòsti se* pored *bòsti* (na pr. ova *se* krava *bode*, t. j. ne sebe, već ljude ili druge životinje), *grèpsti se* pored *grèpsti* (na pr. ova *se* mačka *grebe*, t. j. ne sebe, već ljude ili životinje), *gúrati se* pored *gúrati* (na pr. ne *guraj se*, t. j. ne guraj druge ljude), *obècati se* ili *obrèći se* pored *obècati*, *obrèći*, *pòstiti se* pored *pòstiti*, *tèliti se*, *otèliti se* pored *tèliti*, *otèliti*, *kòziti se*, *okòziti se* pored *kòziti*, *okòziti*, *jägnjiti se*, *òjagnjiti se* pored *jägnjiti*, *òjagnjiti*. — Ti i slični glagoli imaju uza se riječcu *se*, a upravo im je ne bi trebalo; obrnuti pojav nalazi se također u nekijeh glagola, t. j. gdje glagolu riječca *se* pripada te se i govori s njom, ali i bez nje. Imamo na pr. *ìzliti* pored *ìzliti se* (na pr. u proljeću *izliju* vode), *krétati* pored *krétati se* (na pr. vojska *kreće* na put), *màći* ili *màknuti* pored *màći se* ili *màknuti se* (na pr. bolestan sam, ne mogu nikud *maći*), *obògatiti* pored *obògatiti se* (na pr. vrlo je obogatio trgujući), *pòčēti*, *pòčinjati* pored *pòčēti se*, *pòčinjati se* (na pr. tada *poče* borba za slobodu, — ovdje *počinje* naša livada), *svŕnuti*, *svräćati* pored *svŕnuti se*, *svräćati se*[1]) (na pr. za što ne *svrnete* k nama?, — ovamo *svraćaj*, junače), *ùčiti* pored *ùčiti se* (na pr. Milan dobro *uči*), *utìšati* pored *utìšati se* (na pr. vjetar je utišao). Osobito je vrijedno upamtiti glagol *písati*, koji se često uzima, gdje bi upravo trebalo reći

---

[1]) *svŕnuti* stoji po zakonu mjesto *svrtnuti* (vidi §. 121), a što u *svŕnuti* imamo u prvom slogu *r*, u *svräćati* pak što imamo *ra*, to je prijevoj (vidi u §. 15). Vidi se dakle, da su *svŕnuti* i *svräćati* glagoli istoga izvora i da prvi prema drugome stoji kao na pr. *krénuti* prema *krétati*.

pisati se; na pr. ima knjiga, na kojima ne *piše*, kad su štampane; — gledaj, šta *piše* na tom kamenu.

§. **210**. a) Riječca *se* upotrebljava se uz prelazne glagole često, da se naznači trpno stanje takovo, za koje se ne misli, da izlazi od nekoga drugog; na pr. drvo *se suši*, juha *se hladi*, kamen *se valja* s brda, mjesec *se okreće* oko zemlje, kuća *se ruši*, snijeg *se topi* i t. d. U tim i sličnim primjerima misli se, da sušenje, hlađenje, kuhanje i t. d. biva samo od sebe, da mu nije uzrok iz vana.

b) Riječcom *se* uz prelazne glagole izričemo često takovo trpno stanje, koje ne biva samo od sebe, već mu je uzrok iz vana; kad na pr. velimo: vino *se pije*, ovaj *se* čovjek *zove* Petrović, *čuju se* dobri glasovi i t. d., tu trpno stanje izlazi od nekoga drugog, za to se ove i slične trpne rečenice mogu pretvoriti u tvorne; možemo na pr. reći: ljudi vino *piju*, ovoga čovjeka *zovu* ljudi Petrović, *čujemo* dobre glasove i t. d. Rečenice, što su navedene pod *a*, ne mogu se tako pretvoriti u tvorne. — Evo sada i drugih primjera, gdje trpno stanje ne biva samo od sebe: tukući se s Turcima *rani se* Živković (t. j. bi ranjen); — tada izginu i *izrane se* najbolji junaci; — Miloje *se izbaci* iz službe i *istjera se* iz Biograda, Milenko Stojković, Milan Obrenović i Melentije *izberu se*, da idu kao poslanici u Karavlašku; — sjeme pade kraj puta i *pogazi se*; — rukama apostolskima *učiniše se* mnogi znaci i čudesa; — *dadu* im *se* na dar tri prstena; — bijeli mu *se poharaše* dvori, *odnese se* iz riznice blago.

§. **211**. a) Povratni se glagoli često upotrebljavaju u u z a j m i č n o m (recipročnom) značenju; na pr. ovi *se* ljudi *miluju* (t. j. jedan drugoga miluje); — mi *se pozdravljamo* na ulici (t. j. pozdravljamo jedan drugoga); — braća *se* stadoše *tući* i t. d.

b) Kad dolaze jedan do drugoga dva glagola, od kojih i jednome i drugom pripada riječca *se*, ona može uz obadva stajati; na pr. tada *se* opet spomenuste starati *se* za mene. Ali često *se* stoji samo uz jedan od takova dva glagola; na pr. i tako *se* upru braniti (mjesto: upru *se* braniti *se*); — treba tući ječam, kad hoće da *se* melje (mjesto: kad *se* hoće, da *se* melje); — sad je mir, i nema *se* šta bojati (mjesto: nema *se* bojati *se*).

c) Više puta treba, da se načini trpni lik od povratnih glagola. U tom slučaju ostaju povratni glagoli bez ikakve promjene. Na pr. pripovijeda se, da *se* iz ovoga manastira dugo *branilo* od Tatara; — odmah kako *se popne* na brijeg, vidi se crkva; — kad

se malo *odmakne* od škole, dolazi se na pijacu; — od takovih pastira ne može *se* ničemu boljemu *ni nadati*; — ono malo oružja, što su ljudi imali, bilo je dosta, da se buna počne, ali da *se* s Turcima *bije*, trebalo je tražiti i nabavljati oružje; — za to *se* tu mora najviše *starati*, da se ništa ne kaže drukčije, nego što jest; — traže, da im *se klanja* po ulicama; — to se kaže, kad *se raduje*, da je kakav nepovoljan posao prošao.

§. **212.** a) Gdjekoji neprelazni glagoli mogu se upotrebljavati i kao prelazni; takovi su *tŕkati* i *ùskrsnuti*; na pr. djeca *trču* po vrtu, Isus *uskrse* od mrtvih, — ali i: jučer sam *trkao* svoga konja (t. j. gonio ga, da trči), *uskrsao* ga Bog. Tako se u pjesmama upotrebljavaju i glagoli *lèći* (lijègati), *sjȅsti*, *ùstati* (ùstajati); na pr. u večer me rano *lijegaše*, a u jutru me rano *ustajaše*; — s desne strane uza rame svoje *sjede* (Jug Bogdan) zeta Strahinića bana. — Glagol *tèći* može biti i prelazan i neprelazan, ali s velikom razlikom u značenju; neprelazno *tèći* imamo na pr. kad velimo: Drava *teče*, dani *teku*, a prelazno je, kad velimo: *teći* kuću, *teći* novce (t. j. stjecati).

b) Neki neprelazni glagoli postaju prelazni, kad se slože s kojim prijedlogom. Ma pr. *ȉći—náći*, *lȁziti—nàlaziti*, *lètjeti—prelètjeti*, *pȁsti—nàpasti*, *pròpasti* (na pr. šta si *napao* toga čovjeka?, suze ga *propale*), *skòčiti—preskòčiti*, *stȁti—zàstati* (na pr. *zastao* ga kod kuće).

§. **213**. a) Mi već iz §. 103*e* znamo za razliku među svršenim i među trajnim glagolima, a ovdje ćemo reći pravilo, po kojemu se lako može razabrati, koji su glagoli svršeni, koji li su trajni. To pravilo glasi: trajni su glagoli u sadašnjem vremenu oni, s kojima se može odgovoriti na pitanje: što sada radiš?, a u neodređenom načinu oni, koji mogu biti dopuna glagolu *pòčēti*; svršeni su oni, s kojima se ne može odgovoriti na prvo pitanje i koji ne mogu biti dopuna pomenutome glagolu. Tako je na pr. glagol *plèsti—plètêm* trajan, jer na pitanje: što sada radiš? može se odgovoriti *pletem* i može se reći: počeo sam *plesti*; a *oplèsti* je glagol svršen, jer se na pomenuto pitanje ne može odgovoriti: *opletem* i ne može se reći: počeo sam *oplesti*.

b) Trajni se glagoli dijele u neprekidne (durativne) i učestane (iterativne). Neprekidni znače radnju, koja se ne prekida, na pr. *plèsti*, *gȉnuti*, *lètjeti*, *hváliti*, *víkati*, *kupòvati* i t. d., a učestani su oni, koji znače, da radnja traje s prekidima; na pr. *polijètati*, *izglédati*, *zabádati*, *nalágati*, *poboliјèvati*, *izvláčiti* i dr. Učestani

se glagoli dijele u učestane I. i II. stepena; razlika je u značenju, da ovi drugi znače ponavljanje u još većoj mjeri, ali je značenje često zatrto,te znače jedni što i drugi. Učestani II. stepena izvode se iz učestanih I. stepena, a znak im je *-ava-* ili *-iva-* pred nastavkom *-ti* u neodređenom načinu; na pr. *dopúnjati*, *izmíšljati*, *poglédati* učestani su glagoli I. stepena, a II. su stepena *dopunjávati*, *izmišljávati*, *pogledívati*. Često učestanoga glagola I. stepena nema, već samo drugoga; ne pr. nema *sažaljati*, *uništati*, *oživljati*, *pokraćati*, *primamljati*, već samo *sažaljávati*, *uništávati*, *oživljávati*, *pokraćívati*, *primamljívati* i t. d. Često opet prema učestanome glagolu I. stepena nema takvoga glagola II. stepena; imamo na pr. *nabádati*, *nalágati*, *pogáđati*, ali nemamo: *zabadavati*, *nalagavati*, *pogođavati* i t. d.

c) I svršeni gdjekoji glagoli mogu biti učestani, t. j. radnja im se ponavlja, ali svaki put traje samo jedan tren; na pr. *pòpucati* (obruči su popucali, t. j. nekoliko njih, svi jedan za drugim), *porazbolijèvati se* (čeljad se porazbolijevala, t. j. jedno za drugim), *poizvaljívati* (poizvaljivao vjetar drveta), *isprebíjati* (isprebijao mu sve kosti), *pozòbati* (ptice pozobale grožđe).

d) Nekoji se glagoli mogu upotrebljavati i kao trajni i kao svršeni; to su ovi: *čȕti*, *ȉmenovati*, *kȓstiti*, *písati*, *pȓstenovati*, *razȕmjeti*, *rúčati*, *túžiti*, *vàpiti*, *vèčerati*, *vézati*, *vȉdjeti*, *vjènčati*, *vjȅrovati*. — Odjelito treba spomenuti glagol *kázati*, koji je trajan i svršen samo u sadašnjem vremenu, u ostalim je oblicima samo svršen, a I. priloga i II. pređašnjeg vremena nema od njega. — Iz 1. bilješke § 104*a* znamo, da je glagol *dȁti* svršen, a *nè dati* da je trajan.

§. **214**. Glagoli, koji se govore bez prijedloga, jedni su trajni, a drugi su svršeni. Trajni su na pr. *plèsti*, *pèći*, *gȉnuti*, *tònuti*, *lètjeti*, *tŕpjeti*, *hváliti*, *nòsiti*, *ròditi*, *čúvati*, *pȁdati*, *vrȁćati*, *stȁvljati*, *kupòvati*, *mȉlovati* i t. d., — svršeni su na pr. *sjȅsti*, *rèći*, *dȉgnuti*, *víknuti*, *kúpiti*, *pȕstiti*, *skòčiti* i t. d. — Kad se ovi drugi i njima slični glagoli združe s prijedlozima, ostaju svagda svršeni; na pr. *òdsjesti*, *izrèći*, *pòdignuti*, *dovíknuti*, *iskúpiti*, *prepȕstiti*, *doskòčiti* i t. d. Od onih prvih glagola jedni postaju svršeni, a drugi ostaju trajni, kad se združe s prijedlozima; na pr. svršeni su: *splèsti*, *ispèći*, *pòginuti*, *utònuti*, *dolètjeti*, *pretŕpjeti*, *pohváliti*, *sačúvati*, *pokupòvati*, *zȁmilovati*, — a trajni su: *iznòsiti*, *prevòditi*, *pròpadati*, *nȁvraćati*, *pòstavljati* i t. d. — Ima i i takovih, trajnih i svršenih, glagola, koji su u običaju samo s prijedlozima združeni: *dokúčiti*—*dokučívati*, *pòčêti*—*pòčinjati*, *ȕzêti*—*ȕzimati*, *pòčinuti* - *počívati*, *priònuti*—*priánjati*, *opkòliti*—*opkoljávati*, *uz-*

visiti—uzvišivati, *poniziti—ponizivati*, *približiti—približávati*, *sprémiti—sprémati*. Tako su i vrlo mnogi učestani glagoli (I. i II. stepena) u običaju samo s prijedlozima složeni; na pr. prema *ubíjati*, *istrésati*, *promíšljati—promišljávati*, *dopúnjati—dopunjávati*, *pokraćívati*, *obrezívati* nema prostih (bez prijedloga): bijati, tresati, mišljati—mišljavati, punjati—punjavati, kraćivati, rezivati i t. d.[1])

Prilozi.

§. **215.** a) Prilozi ponajviše znače ili način ili mjesto ili vrijeme, t. j. odgovaraju ili na pitanje kako? (na pr. *lijepo* pišeš, *veselo* živimo) ili na pitanje gdje? (na pr. dođi *gore*, *tu* sam bio) ili na pitanje kada? (na pr. *lani* sam bio, *onda* su rekli). S pitanjem kako srodno je pitanje koliko?, za to gdjekoji prilozi i na to pitanje odgovaraju: *mnogo* sam dobio, *malo* sam izgubio. — Koji prilozi znače mjesto ili vrijeme, oni služe za bližu oznaku glagolima; a oni, koji znače način, mogu izbliže označivati glagole, pridjeve i priloge (na pr. *lijepo* pišeš, *vrlo* lijep, *vrlo* lijepo). Za bližu oznaku imenicama ne služe prilozi, već pridjevi, na pr. *lijep* konj, *dobra* žena. — Gdjekoji prilozi ne znače ni način ni mjesto ni vrijeme, već služe za različne oznake drugim riječima. Takovi su prilozi: *bâr*, *bȁš*, *čȁk*, *dȅ* ili *dȅdê*, *ȅno*, *ȅto*, *ȅvo*, *jȅdva, jȍš*, *mȍžda*. Među takove priloge najbolje je brojiti i riječcu *ne*, kojom se niječe, tako isto riječ *žȁo*, od koje imamo i II. i III. stepen: *žàlijê*, *nâjžàlijê*.

b) Mjesto pridjeva u predikatskoj službi nalazi se katkad prilog. U §. 197*a* pored drugih primjera imasmo ova tri: oj Dunave, tiha vodo, što ti tako *mutna* tečeš?, — dao Bog, sinko, da *zdrav* otiđeš i natrag dođeš; — *srdit* Marko jezdi niz Kosovo. U tim bi primjerima mjesto pridjeva *mutna*, *zdrav, srdit* mogli stajati prilozi: *mutno*, *zdravo*, *srdito*. Tako prilog mjesto pridjeva u predikatu imamo i u ovim primjerima: u obrazu je ban Strahinić *sjetno* i *neveselo;* — dali znadeš Budimliju Jovu? je li *zdravo,* je l' se oženio?; — *bolje* je Božić kužan nego južan; — *bolje* je prazna vreća nego vrag u vreći; — jeste li *zdravo* i *veselo*? — *kako* ste? *kako* su moja braća?

---

[1]) Sasma su rijetki prosti (bez prijedloga) glagoli prema učestanima; takovi su: *bírati, bívati, lijȅtati, šíljati* (prema: *sabírati, prebívati, izlijȅtati, pȍšiljati*).

§. **216.** a) Znamo iz §. 43*c*, da su prilozi riječi, koje se ne mijenjaju, već svagda ostaju u jednom • istom obliku. Za to na pr. imamo: tumačenje *nekoliko* riječi; — imena *nekoliko* građana; — u *najviše* evropskih gradova ima različnih škola; — poslije *mnogo* vremena dođoše i t. d. Da u tim i sličnim primjerima stoji mjesto priloga imenica ili pridjev, sklanjali bi se; bilo bi na pr. imena *nekolicine* građana, — u *većini* evropskih gradova, — poslije *mnogoga* vremena i t. d.

b) Budući da su prilozi riječi nepromjenite, za to nemaju padeža ni brojeva ni roda, ali opet mogu imati drugi i treći stepen; na pr. od sad ću *pametnije* raditi; — dolazit ću k vama *češće* nego prije; — u čitavom razredu *najljepše* piše Stojan i t. d.

c) U §. 178. vidjeli smo, da se imenica *sila* često upotrebljava kao prilog; tamo je naveden i primjer: *sila* sam novaca izgubio, gdje dakle riječ *sila* ostaje bez promjene kao pravi prilog. Tako se isto upotrebljava i riječ *strahota*, te se govori na pr. dobio je *strahota* posla (t. j. vrlo mnogo). Imenica *istina* također se upotrebljava kao prilog. na pr. kad se veli: ja sam, *istina,* to rekao, ali sad vidim, da sam se prevario.

d) Riječ *nalik* je prilog i za to se ne mijenja; govori se dakle: sestra *nalik* (a ne: *nalika*) na brata — ili: sestre *nalik* (a ne: *nalike*) na braću. Kad treba ovu riječ sklanjati, uzme se mjesto nje pridjev *sličan*, na pr. gimnazije i *slične* im škole.

e) U §. 199*d* navedeno je nekoliko priloga, koji su složeni od dvije riječi, od kojih je prva prijedlog: *ìsprva*, *ìznova, zàrana* i t. d.; a sada evo još nekoliko takovih priloga: *dòista*, *nätrâg, nàprijed*, *návlaš*, *näpokôn*, *òpêt*, *do dúšê*, *ù velikê*, *za cijèlo* i dr.

Prijedlozi.

§. **217.** a) Prijedlozi su riječce, koje stojeći s kojim padežem pomažu mu izricati mjesto i vrijeme. Kad se na pr. veli: otac je *u* sobi, tanjur stoji *na* stolu, vrt je *za* kućom i t. d., tu se izriče mjesto, a vrijeme imamo u primjerima kao: nijesmo snijega imali *od* Božića, doći ću k vama *na* jesen, to se dogodilo *o* Uskrsu i t. d. — Rjeđe nego li mjesto i vrijeme izriču prijedlozi zajedno s padežima druge odnošaje, u kojima se predmeti mogu među sobom nalaziti. Tako imamo d r u š t v o, kad velimo: doći ću *s* Milanom, — r a s k i d u: došao je *bez* novaca, — s v r h u: idem *po* vodu; —

uzrok: propao je *s* nerada, ne mogu učiti *zbog* glavobolje; — način: odvedoše ga *na* silu.

b) Osim nominativa i vokativa svi drugi padeži vrlo često imaju uza se prijedloge; a lokativ, kako ćemo vidjeti u §. 282*a*, gotovo se i ne govori sam, bez prijedloga. — Mnogi se prijedlozi slažu samo s jednim padežem, na pr. *bez*, *kod*, *oko* samo s genitivom, *k* samo s dativom, *kroz* samo s akuzativom, *pri* samo s lokativom i t. d.; neki se slažu s po dva padeža, na pr. *na*, *o*, *po* s akuzativom i s lokativom, *među*, *nad*, *pod*, *pred* s akuzativom i instrumentalom; gdjekoji pače i s tri padeža: *u* s genitivom, akuzativom i lokativom, *za* s genitivom, akuzativom i instrumentalom. Ni jedan od ovakovih prijedloga ne izriče isto s dva (a kamo li s tri) padeža, već s jednim padežem izriče jedno, s drugim drugo.

c) Prijedlozi se vrlo često slažu s glagolima u jednu riječ, na pr. *dòzvati*, *izmòliti*, *napísati*, *odvézati*, *pòliti*, *ùmrijeti*, *zabòsti* i t. d. U tom poslu prijedlozi služe za to, da značenje glagolu izbliže odrede prema smjeru i načinu, kojim se događa ono, što glagol znači. Ima prijedloga, koji se s glagolima nikad ne slažu; takovi su *bez*[1]), *k*, *kod*, *kroz*, *među*, *niz*, *oko*, *preko*, *prema*; prijedlog *mimo* imamo samo u *mimoĭći*, *mimoìlaziti*. Ima i takovih prijedloga, koji se slažu s glagolima, a nikad s kojim padežem; to su: *pre*, *pro*, *raz* (na pr. *prepísati*, *prevòditi*, *pročìtati*, *pròmisliti*, *ràzbiti*, *ràzdrijeti* i t. d.). Neki su glagoli složeni s po dva prijedloga, na pr. *ispogíbati*, *isprebíjati*, *isprobádati*, *nadovézati*, *obùhvatiti*, *odùzêti*, *otpòčêti*, *podùprijeti*, *potpomòći*, *preokrénuti*, *raspòznati*, *zaùstaviti* i t. d. Vrlo se rijetko nalaze tri prijedloga s jednim glagolom; imamo na pr. *natpripovijèdati*, *poisprevaljívati*, *poizodnòsiti*, *poizodgrízati*. — Da ima glagola, koji su u običaju samo s prijedlozima složeni, to je rečeno već u §. 214

§. **218.** a) Po dva se prijedloga često združuju u jedan, na pr. *ispod*, *iznad*, *između*, *pokraj*, *usred*. — Katkad opet koja imenica s prijedlogom služi kao prijedlog; na pr. *u oči* Petrova dne, *u ime* poreza plaćati što, *na domak* Zagreba.

---

[1]) Imamo istina: **bèsposličiti, bèzumiti** (t. j. činiti koga bezumna), ali to nije složeno od **bez** i **posličiti**, od **bez** i **umiti**, već su to glagoli izvedeni od osnova riječi **bèsposlica, bèzuman** (u IV. vrsti mnogo ima glagola izvedenih od osnova imeničkih i pridjevnih, na pr. **bèsjediti, búniti, žèniti, bijèliti, cŕniti, ljútiti** od osnova, koje su u: **bèsjeda, búna, žèna, bȉjel, cȓn, ljût** i t. d).

b) Prijedlozi stoje dosta često s prilozima; na pr. *od* danas *do* sjutra, *za* sad, *od* onda, *od* kad, *od prije*, *òdâvno*[1]) (t. j. *od davno*) *za svagda;* tako je i ovo: *od* toliko vremena, *u mnogo* kuća; vidi primjere i u §. 216*a*.

c) Nalazi se i to, da prijedlog stoji pred kojim padežem, koji je već združen s kojim prijedlogom; na pr. privezah svaki kraj *po za* jednu granu od drveta; — oni samo *po s* nekoliko momaka otidu; — došao je na posao s motikom *mjesto sa* sjekirom.

d) Katkad stoji prijedlog pred rečenicom; na pr. ljudi ga dočekaše i *s* dobro došao pozdraviše; — *mjesto* da mu se obraduju, poplaše se od njega; — i tako Srbi *mjesto* što su se nadali granice svoje rasprostraniti, jedva se održe u onome, što su prije imali; — *osim* što nas je prevario, sada nas još i opada[2]).

§. **219**. a) Katkad se prijedlozi uzimaju sasvim kao prilozi; na pr. ništa ne mogahu *protivu* reći; — *nasuprot* govoraše i huljaše; — *pored* rasla ruža i ljubica. Riječ *unàtoč* običnija je kao prilog nego kao prijedlog: htjeli smo *unatoč* činiti (t. j. nasuprot).

b) Prijedlozi *do* i *osim* često se upotrebljavaju kao prilozi i ne slažu se ni s kojim padežem; to se vidi otud, što bi se u takovim slučajevima mjesto njih mogli uzeti prilozi *nego*, *samo*. Imamo na pr. nikad se ne poplašismo *do* noćas; — kud će rđa *do* u rod?; — pogibe ti hiljada svatova, od hiljade jedan ne ostade, *do* ostala dva Jakšića mlada; — nitko ne zna sina *do* otac niti oca tko zna *do* sin; — ovaj se rod ničim ne može istjerati *do* molitvom i postom; — Bože sačuvaj, da se čim drugim hvalim *osim* krstom Gospoda našega; — u dvoru mu nigdje nikog nema *osim* bolan sluga[3]).

c) Rijetko se nalaze dva prijedloga jedan do drugoga, a među njima riječca *i*; na pr. voda na onom mjestu *preko* i *između* kamenja leti i uji. Ovo može za to ovako biti, jer se oba prijed-

[1]) Govori se i *òdâvna* (t. j. *od davna*), vidi u §. 199*d*.

[2]) Velika je pogrješka upotrebljavati ovako prijedlog *bez* te reći na pr. došli su i oni *bez da* su bili pozvani. Ovo se mora reći: došli su, a nijesu bili pozvani — ili: *premda* nijesu bili pozvani.

[3]) Tko uzme na um, da u navedenim primjerima riječce *do*, *osim* ne služe kao prijedlozi, već kao prilozi, on ne će reći, da se u zadnja četiri primjera *do* i *osim* slaže s nominativom i instrumentalom. — Katkad i *po* stoji na prvi pogled s nominativom, na pr. dlaka *po* dlaka, eto bjelača; — doći će jedan *po* jedan; riječca *po* u tim primjerima služi kao veznik *i*: dlaka *i* dlaka, jedan *i* jedan. Nikakav prijedlog kao prijedlog ne stoji dakle s nominativom.

loga slažu s istim padežem; ali bi opet običnije bilo: voda i sad *preko kamenja* i *između njega* leti i uji. Nikako ne bi valjalo združiti dva prijedloga, koji se slažu s različnim padežima; bilo bi na pr. vrlo rđavo: *u* i *izvan škole* moraju učenici biti pristojni. To se mora reći: *u školi* i *izvan nje* (škole).

Veznici.

§. **220.** a) Veznici su, kako samo ime svjedoči, riječi, kojima se vežu među sobom riječi ili rečenice. Ima nekoliko riječi, koje ne vežu ni riječi ni rečenica među sobom, već samo daju osobito značenje rečenici, pa se i one zovu veznici, jer nema za njih drugoga zgodnijeg imena. Takove su riječi na pr. *li* (jesi *li* napisao?), *nĕka* ili *nĕk* (*neka* dođe, *nek* misle), željno *da* (na pr. *da* Bog blagoslovi!) i t. d.

b) Među veznicima se ne nalaze samo riječi, koje svagda služe samo kao veznici (na pr. *a*, *i*, *ako*, *ili* i t. d.), nego i riječi, koje su upravo prilozi (na pr. *gdje*, *kada*, *kako*).

c) Ima veznika složenih od dva u jedan; na pr. *ali* (t. j. *a—li*), *ili* (t. j. *i—li*), *dali* (t. j. *da—li*), *ipak* (t. j. *i—pak*). Gdjekoji su opet veznici složeni od kojega prijedloga i zamjenice; na pr. *pošto, zašto.*

d) Veznika s obzirom na njihovo značenje ima 18 četa, i to su: 1. sastavni (kopulativni), 2. suprotni (adversativni), 3. rastavni (disjunktivni), 4. upitni (interogativni), 5. uznosni (emfatični), 6. uzvični (eksklamativni), 7. potvrdni (aseverativni), 8. zaključni (konkluzivni), 9. izuzetni (ekskluzivni), 10. željni (optativni), 11. namjerni (finalni), 12. veznici načina (modalni), 13. veznici vremena (temporalni), 14. izrični (deklarativni), 15. uzročni (kauzalni), 16. pošljedični (konsekutivni), 17. pogodbeni (hipotetični), 18. dopusni (koncesivni). — Mnogi veznici poradi različnoga svoga značenja idu u dvije ili u tri ili u još više ovih četa.

e) Iz §. 154*d* razabiramo, da su rečenice s veznicima pod br. 1., 2., 3., 8., 9. usporedne, a s veznicima pod br. 11—18. da su zavisne; rečenice pak pod br. 4., 5., 6., 7., 10. jesu glavne. Ali gdje veznik veže samo riječi, tamo ne nastaje nikakva osobita rečenica, kao na pr. kad velimo: otac *i* sin dođoše, — on je naš *i* vaš, — stanujemo u staroj, *a* lijepoj kući, — dođi *te* vidi, — jugoslavenska akademija izdaje rječnik hrvatskoga *ili* srpskoga jezika.

f) Rečenice se često veznicima dvojako vežu, t. j. prema vezniku glavne rečenice stoji i u zavisnoj kakva riječca, koja mu odgovara; tako je na pr. u zavisnoj rečenici često *kada*, u glavnoj *tada*, u zavisnoj *kako*, u glavnoj *tako*, u zavisnoj *da*, u glavnoj *onda*, u zavisnoj *ako*, u glavnoj *to* i t. d. Potvrda tome dvojakom vezanju rečenica vidjet ćemo u §§-ima 234., 237., 238., 240., 242. Ali često prema vezniku zavisne rečenice na pr. *kada*, *kako*, *da*, *ako* u glavnoj nema ništa, što bi mu odgovaralo.

§. **221.** a) Sastavni su veznici: *i*, *pâ* ili *pâk*, *te*, a u zanijekanim rečenicama *ni*, *niti* (o ova dva govorit će se u §. 247). Za veznik *i* upamtit ćemo, da obično veže riječi (vidi dva primjera u §. 220*e*), ali dosta često i rečenice (vidi prvi primjer u §. 154*d*). Taj veznik uzima se često u značenju: »također«; na pr. *i* kod nas je dobra nestalo; — slušajući njezinu tugu *i* kamen bi se rasplakao. — Sastavni veznici *pa*, *pak*, *te* vežu ponajviše glagole među sobom; na pr. on ga izvede pred pećinu *pa* mu reče; — bila je vrlo pobožna *pak* je često išla u crkvu; — dolaze svako podne na ovo jezero *te* se kupaju; — idi *te* uzmi. Veznik *te* vrlo rijetko veže druge riječi osim glagola; na pr. govedar kaže jedno *te* jedno[1]). Mjesto *te* govori se katkad *tèr*.

b) Veznik *te* u sastavnom svojem značenju često se vrlo približava pošljedičnome, t. j. niti sastavno značenje sasvim gubi niti pošljedično sasvim dobiva; na pr. vi ste najviše učinili, *te* sam ja postao čovjek; — već mu malaksaše ruke, *te* ne može više kopati; — poslije nekoga vremena dogodi se, *te* Kajin prinese Gospodu žrtvu.

c) Kad se nađe po nekoliko usporednih rečenica jedna do druge, koje treba sastaviti sastavnim veznikom, onda je dobro upotrebiti sva tri (*i*, *te*, *pa*), a ne samo jedan. Na pr. Veljko podignuvši sve svoje momke otide *te* se polako privuku *i* uđu usred Turaka, *pa* u jedan put svi obore vatru iz pušaka *i* stanu vikati; — u to vrijeme svadi se Ćurčija s Jakovom i s Đorđijem *pa* otide s Vračara *te* pobuni Jadar i Rađevinu *i* Turke pretjera preko Drine.

§. **222.** a) Suprotni su veznici: *a*, *ȁli*, *da*, *dȍk*, *ȉpâk*, *kȁd*, *li*, *nȅgo*, *nȍ*, *ȍpêt*, *pâ* ili *pâk*, *sȁmo*, *vȅć*. — Za veznike *a*, *ali*, koji su veoma obični, ne treba nikakvoga primjera, ali ćemo upamtiti, da se mjesto samoga *a* upotrebljava dosta često *a to*, rjeđe *a ono;*

[1]) Pogrješka je: učio je dobro zemljopis *te* matematiku; — bio je dobar *te* plemenit. Mjesto *te* mora tu biti *i*.

na pr. carev sin uzme goluba te ga raspori, *a to* u golubu vrabac; — podiže oči svoje i pogleda, *a to* čovjek stoji prema njemu s golim mačem u ruci; — ja pravim držalicu, *a ono* se načini kijak. Rijetko se upotrebljava *da* u suprotnom značenju; na pr. ti nijesi ni čuo junaka, *da* kamo li očima vidio. Veznik *dok* u suprotnom značenju uzima se, kad se hoće da naznači, da se što nenadano dogodilo; na pr. kad djevojka vidi, da će zlo biti, pusti jednu suzu, *dok* buknuše strašne rijeke; — ona se sasvim oslobodi pa počne lava milovati i hraniti pogačom, *dok* u jedan put čuje zveku od oružja. — Primjer za veznik *ipak*: mnogo su se mučili oko toga posla, *ipak* nijesu ništa mogli učiniti (običnije bi bilo: *a ipak*). — Veznik *kad* ima suprotno značenje u primjerima kao: onako ih opravi Roksanda, *kad* eto ti đakona Jovana; — iziđe iza sela i podobro se od njega udalji, *kad* na jedan put jedno djevojče iziđe preda nj. Mjesto samoga *kad* nalazi se u ovom poslu i *kad li* i *kad ali*: bježeći obazru se, *kad li* njezina mati za njima trči; — on nije mogao ni zaspati od čuda, nego se jednako čudio, *kad ali* oko ponoći stane lupa po sobi.

b) Veznik *li* u suprotnom značenju imamo u ovim primjerima: šta će sad biti meni, šta *li* će tebi?; — gdje mu je oružje, što je pasao, gdje *li* mu je konj, šta ga je jahao?; — bacit ću ovaj novčić u vodu, pa ako ne potone, onda sam ga zaslužio; ako *li* potone, nijesam ga zaslužio. — Veoma su obični suprotni veznici *nego* i *no*; na pr. kad bi trgovac svagda dobivao, ne bi se zvao trgovac, *nego* dobivalac; — lijep je gledati, *no* kakav je mirisati! — Suprotno značenje veznika *opet* vidimo u primjeru: pored svega mnoštva različnih pjesama, koje imam, meni bi *opet* svatko učinio veliku ljubav, tko bi mi još kakvu narodnu pjesmu poslao. — Primjeri za suprotni veznik *pa* ili *pak*: evo dva dana, kako se s aždajom bori, *pa* mu ništa ne naudi; — ja sam carica, *pak* nemam toga. Veznici *pa* i *opet* mogu se pojačenja radi združiti; na pr. prodat ćemo ga makar za groš, *pa* smo *opet* na dobitku. — Primjeri za suprotne veznike *samo*, *već*: udri, koliko ti drago, *samo* nemoj kosti prebiti; — častit ćemo se i veseliti, *samo* najprije idi, da doneseš trave; — svome sinovcu nije bio prijatelj, *već* zlotvor; — to nije meni šteta, *već* mi je korist.

c) Suprotni veznici *a*, *pa* mogu se združiti sa sastavnim *i* te nastaje suprotno-sastavna sveza *a i*, *pa i*; na pr. stane konja hraniti i timariti, te za mjesec dana opravi se konj kao kakva ptica,

a i onako je bio krilat i zmajevit; — počne kazivati štogod tko čini u svijetu, *pa i* što kraljevi misle.

§. **223**. Rastavni je veznik *ȉli*, koji je tako običan, da mu ne treba primjera drugih osim onih, koji su već navedeni u §. 154*d* i 220*e*. Mjesto *ili* upotrebljava se katkad i *ȁli* i *jȁ*; na pr. da mi padne kaplja od oblaka, nigdje ne bi na zemlju padnula do na konja *ali* na Turčina; — *ja* kuj *ja* ne mrči gaća; — ako kažem caru *ja* veziru, hoćeš, stari, jada dopanuti. — S rastavnim značenjem združuje se katkad i uzročno tako, da bi se mjesto rastavnoga veznika *ili* mogao uzeti uzročni *jer*; na pr. ukloni mi se s puta *ili* ću te pogaziti.

§. **224**. Upitni su veznici *da*, *dȁli*, *ȅda*, *ȅdali*, *li*, *zȃr*. Upitno *da* imamo u primjerima, kao što su: *da* ne ćeš još biti car nad nama i zapovijedati nam?, — sveštenik bi ga po svojoj dužnosti pitao, *da* nema na duši kakav grijeh?; — nemam ni sam, koliko mi treba, a *da* dam vama? Kad veznik ovaj stoji iza glagola *bojati se* i drugih sličnoga značenja, značenje mu je upravo upitno, premda se to danas slabo osjeća; na pr. bojao se Miloš, *da* Turci ne opaze (t. j. bojao se, ne će *li* Turci opaziti?); — svi se ukućani poplaše, *da* nijesmo oboje noću umrli (t. j. poplaše se, nijesmo *li* umrli?). — Primjeri za *dali*: *dali* me sad g. Svetić razumije?; — *dali* ti nijesam rekao? — Primjeri za *eda*, *edali*, *li*: *eda* može tko vodu zabraniti?, — zapita ih, *eda* bi imali što, da mu dadu za jelo?, — za Boga, bako, *edali* ti što znaš?, — zapita ga, *edali* će joj dati? — jesi *li* bio?, — nemate *li* malo soli? — Veznik *zȃr* se razlikuje od drugih upitnih veznika osobitom svojom porabom, i to ovako: pitajući s drugim veznicima ne zna se, kako će odgovoriti onaj, koji je pitan, dali niječno ili jesno; a kad stoji *zar* u jesnom pitanju, očekuje se odgovor niječan, i obrnuto; na pr. *zar* ti misliš, da ću ja ići?, — *zar* vi ne znate, da sam ja tamo bila? — Riječca *zar* može i ne biti upitni veznik, već prilog u značenju: »možda«, »valjada«; na pr. doći će *zar* i on; — tako je *zar* Bog osudio.

§. **225**. Uznosni su veznici *ljȅ* i *tȁ*; njima se koja riječ u rečenici uznosi s osobitom govornom silom. Na pr. rekao mi je, da on to dobro zna; a ja mu rekoh: *lje* ne znaš; — nemoj, brate, *ta* dobro nam je obojici; — *ta* pomozi, ako si čovjek. — Rečenica, u kojoj je *lje*, svagda je niječna.

§. **226.** Uzvični su veznici: *à*, *alà*, *da*, *e*, *li*, *nù*. Primjeri: *a* za Boga, tko to lupa? — *a* da vidiš Jakšića Stjepana! — *ala* imaš brza konja, gdje ga dobi?, — *ala* ženo, lijepo ti je ova livada pokošena!, — *ala* bi lijepo bilo!, — *da* čudno ti ga prevari! — *da* kakva je Roksanda djevojka! — *da* moj vjetre ne lomi me! — pošto se pobratimiše, reče mu starac: *e* pobratime, sad da se darujemo!, — *e* brate moj, šta ćemo sad? — čudno *li* si ga prevario! — krasne *li* su ovo livade!, — *nu* otidi na bijelu kulu! — *nu* tako ti Boga, daj mi reci[1]).

§. **227.** Potvrdni su veznici: *dä*, *dabògme*, *dàkako*, *dàšto*. Na pr. oni su *dabogme* (*dakako*, *dašto*) bili pametni ljudi, pa su opet često pogriješili. Potvrdno *da* imamo u odgovorima; na pr. kada tko pita: jesi li bio u školi?, a onaj, koji je pitan, odgovori: *da*. — Kad u odgovoru ili u opće u prihvatanju tuđih riječi stoji *da* iza glagola, kojim se odgovara, onda ono znači, da se odgovor ima shvatiti u protivnom smislu. Na pr. kada tko veli: molim te, donesi mi vode, — a onaj mu odgovori: hoću *dä*, to znači isto što: ne ću; ili na pitanje: jesi li bio u školi? — odgovor: jesam *dä* znači isto, što: nijesam (bio). Ili kad bi tko rekao: Stojan to još ne zna, — a drugi kad bi na to dodao: ne zna *dä*, to bi značilo: zna.

§. **228.** Zaključni veznik imamo samo jedan, i to je *däklê*; na pr. moja je krava, *dakle* je i moje tele; — ja vidim, da si ti dobre pameti i da umiješ mudro zboriti, bi li *dakle* pošao sa mnom k tome kralju?

§. **229.** Izuzetni su veznici: *do*, *nègo*, *ȍsim*, *sàmo*, *tèk*, *vèć äko*, *vèć äko da*. Primjere za izuzetno *do* i *osim* imali smo već u §. 219*b*., a za druge evo sada primjeri: kud će guba *nego* na jare?, — ove zanate zna gotovo svaki seljak, *samo* nema svaki alata; — on mene ne samo nije pohvalio, već me je još pokudio (mjesto *samo* moglo bi u ova dva primjera i u drugima sličnim stajati *samo što*); — iz šale smo odavde letjeli, bez nevolje, *tek* od obijesti (upotrebljava se i *tek što*, na pr. ne ću mu ništa drugo učiniti, *tek što* ću ga na to opomenuti); — muža od žene, a ženu od muža ne može ništa razdvojiti *već ako* kuka i motika; — pravi hajduk ne će nikad ubiti čovjeka, koji mu ništa ne čini, *već ako da* ga nagovori kakav prijatelj.

---

[1]) Nije dobro uzimati *nu* mjesto *no* kao suprotni veznik; na pr. htio sam mu pomoći, *nu* nijesam znao, kako bih. Tu mora biti *no*.

§. **230**. a) Željni su veznici: *da*, *ȅda*, *kàda* (*kȁd*), *nȅka* (*nȅk*). — Željno *da* stojeći sa sadašnjim vremenom kojega glagola znači isto što zapovjedni način; na pr. sad *da* mi kažeš (t. j. kaži mi), gdje su moja braća; — odmah to *da* ùčinîte (t. j. učinite). Kad stoji ovakovo željno ili zapovjedno *da* s trećim licem, znači isto, što *nȅka* (o kojem vidi u §. 145*a*); na pr. *da* Bog blagoslovi! — sjutra *da* svi ovamo dođu (t. j. neka blagoslovi, — neka dođu). Željno *da* može stajati i s prvim licem (kao i *neka*); na pr. o Jovane sinko, *da* te pitam, — da *odemo* sjutra k Milanu. Ovakovo *da* može stajati i s pogodbenim načinom te izricati želju; na pr. crne oči, *da* bi ne gledale!, — muči, kćerce, *da* bi zamuknula!, — *da* bih ja umr'o smrću pravedničkom! U tom događaju pred *da* može stajati uzvik *o*, na pr. o *da* biste sasvim mučali! — Željno ili upravo zapovjedno *da* može stajati i sa složenim I. prošlim vremenom; na pr. *da* se nijesi makao odatle! (t. j. ne makni se), — *da* ste odmah to učinili (t. j. učinite). Ako pred ovakovim *da* stoji još pomenuta riječca *o*, onda se izriče žalost, što se koja stvar nije drukčije dogodila (a i to je neka želja); na pr. o *da* nijesam juče onamo išao! Tako je i ovo: o *da* umrijeh! — o *da* ga nikad ne vidjeh!

b) Željno *eda* imamo, kad velimo na pr. *eda* Bog dâ, te ne dođe! — *eda* sunce sine danas! — Željno *kàda* stoji svagda s pogodbenim načinom; na pr. *kad* bih ja bio postavljen, da sudim u zemlji! — *kad* biste me, braćo, poslušali! — O željnom vezniku *neka* dosta je rečeno u §. 145*a*.

§. **231**. a) Namjerni su veznici: *da*, *ȅda*, *kȁko*, *li*, *nȅka* (*nȅk*). Najobičniji je od svih ovih veznika *da*, koji se u namjernoj službi slaže sa sadašnjim vremenom i s pogodbenim načinom; na pr. nijesam ja ovamo došla, *da* s vama dangubim; — otići ću sjutra k Marku, *da* mu sve to kažem; — ovo ja za to govorim, *da* bi svi znali, što ja mislim; — *da* bismo to bolje razumjeli, spomenut ćemo još nešto. O rečenicama kao: počeše *da* dolaze. ne mogu *da* nađem, gdje *da* sa sadašnjim vremenom stoji mjesto neodređenoga načina (mjesto: počeše dolaziti, ne mogu naći) vidi u §. 328.

b) Namjerno *ȅda* imamo, kad kažemo: privuče se polagano pod prozor, *eda* bi što čuo; — hajde da udarimo na nj, *eda* bismo ga kako satrli. — Namjerno *kako* imamo u primjerima: naumi, da se združi s aždajom, *kako* će više zla činiti; — đakone su

postavili apostoli, da služe vjernima oko trpeze, *kako* bi se starješine mogle starati samo za propovijedanje. — Namjerno se *li* nalazi samo u niječnim rečenicama i stoji (kao i namjerno *kako*) samo s pogodbenim načinom i s budućim vremenom; na pr. stane svojim prijateljima pisati, ne bi *li* mu kako dobavili tu knjigu; — pođe u lov, ne bi *li* i braću našao; — idi i pitaj strica, ne ćeš *li* od njega saznati. — Primjeri za namjerno *nĕka*: molit ćemo Boga istinoga, *nek* nam dade ključe od nebesa; — daj me, majko, na daleko, *neka* ti se rodom hvalim; — potkuj i mene, mladi junače, *neka* bih konjem u goru utekla.

§. **232.** a) Veznici su načina: *gdjĕ*, *kàko* ili *kào*, *nĕgo*, *nô*, *štô*. — Riječca *gdjĕ* znači isto što *kako* u primjerima: al' eto ti Ljutice Bogdana, *gdje* on goni Relju i Miloša! — toliki su konji protrčali i nijesu zaprašili, a *gdje* će jedan magarac zaprašiti! — Riječ *kako* ili *kao* često je pravi prilog, na pr. hladno *kao* led, — *kako* si to rekao? — svašta mi je govorio, ne bi li me *kako* naveo na taj posao; — ali vrlo je često ona i veznik, na pr. kad velimo: neka svatko radi, *kako* misli, da je najbolje; — reći ću ti, *kako* sam čuo od svoga strica. Sámo *kao* nije u običaju u službi veznika načina, već se govori *kao što*; na pr. narod prije 500 godina nije govorio, *kao što* mi danas govorimo; — al' je Markov soko jogunica, *kao što* je i njegov gospodar; — pretvori se opet u kobilu, *kao što* je i bila. — O svezi *kao što* bilo je već govora u §. 186*c*; a ovdje ćemo još dodati, da nije dobro uzimati *kao što* mjesto samoga *kao*, kad ima službu priloga; na pr. mjesto: hladno *kao* led, — nijesi junak *kao* Marko Kraljević — pogrješno bi bilo: hladno *kao što* led, — nijesi junak *kao što* Marko Kraljević.

b) Riječ *nego* kao veznik načina govori se iza II. stepena i iza riječi *prije*, *drugi*, *drukčiji*, *voljeti;* na pr. jača su dvojica *nego* je sam Radojica; — ova je jabuka bolja, *nego* su sve druge, što sam ih kupio; — ne ću ići prije, *nego* me pozovu[1]); — radili su druge poslove, *nego* im je zapovjeđeno; — ovo su drukčiji ljudi, *nego* su oni, s kojima smo se jučer sastali; — volio je ostati u siromaštvu, *nego* da od takovih ljudi prima darove. Mjesto *nego* upotrebljava se i *nego li*; na pr. ti si to ljepše izradio, *nego li* sam

---

[1]) Mi dakle *prije nego* ne držimo za osobiti veznik u značenju vremena, već velimo, da su to dvije odjelite riječi, kao i kad se kaže: *više nego*, *bolje nego* i t. d., gdje također prva riječ ima značenje II. stepena, a *nego* je veznik načina.

se ja nadao; — govori se i *nego što*, ali samo kad se rečenica s rečenicom poredi; na pr. taj će sad još više znati, *nego što* je do sad znao. Mjesto: bolja je i prazna torba *nego* vrag u torbi — pogrješno bi bilo: bolja je . . . *nego što* vrag . . . . — Mjesto *nego* može se upotrebljavati *no*; na pr. bolje se pošteno skriti *no* sramotno prikazati. — Riječca *što* u značenju »kako« govori se samo u ovakovim dogođajima: sedla konja, *što* ga ljepše može, opasuje, *što* ga tvrđe može; — bježi natrag, *što* brže možeš; — obuče se, *što* najljepše mogaše.

§. **233.** a) Veznici su vremena: *čȉm*, *dȍk* ili *dȍklê*, *ȉstom*, *kàda* (*kȁd*), *kȁko*, *nȅtom*, *pȍšto*, *tȅk*. — Veznik *čim* se uzima, kad se hoće da naznači, da se iza onoga, što se veli u zavisnoj rečenici, događa odmah ono, što se veli u glavnoj; na pr. *čim* k njima dođoh, oni prestadoše govoriti. — Veznik se *dok* ili *dokle* upotrebljava, kad se hoće da naznači, da se ono, što se veli u glavnoj rečenici, događa do početka onoga, što se veli u zavisnoj; na pr. budi u ovoj sobi, *dok* se vratim iz crkve; — *dok* dijete ne zaplače, mati ga se ne sjeća; — obaljuje konje i junake, *dokle* dođe konjma carevijem. Oba veznika se mogu uzimati i kad se hoće da naznači, da ono, što se veli u glavnoj rečenici, traje tako dugo kao ono, što se veli u zavisnoj; na pr. ime ti se svuda spominjalo, *dok* je sunca i dok je mjeseca; — *dokle* su braća živjela u ljubavi i slozi, dobro im je bilo. — Veznik *istom* u jednim prilikama znači isto što *čim*, u drugima isto što *dok* ili *dokle*; na pr. *istom* kneže naredio vojsku, na Kosovo udariše Turci; — *istom* care u besjedi bješe, Miloš ide, a kulaša vodi. — Riječ *kada* (*kad*) često je prilog; na pr. *kada* si bio u Beču?, — ako *kada* k meni dođeš, vidjet ćeš, — ali je vrlo često i veznik, na pr. *kad* se jučer vratih kući, nađoh vrata širom otvorena.

b) Veznik *kako* znači isto što *čim*; na pr. *kako* djevojka ručak postavi, Medvjedović se odmah rukom hvati, da jede; — *kako* ti to kažem, odmah ću umrijeti. Ispred *kako* može stajati prijedlog *od*, te *od kako* znači, da se ono, što izriče glavna rečenica, događa od početka onoga, što izriče zavisna; na pr. *od kako* ovaj grad stoji, još ovake galije nije bilo. Ali često i samo *kako* znači ono, što *od kako*; na pr. evo ima četiri godine, *kako* s tobom, care, vojujemo. — I veznik *netom* znači isto što i *čim*; na pr. *netom* se okrenuh na drugu stranu, odnese mi netko knjigu. Ovaj se veznik slabo danas upotrebljava. — Riječ *pošto* (t. j. *po što*) uzima se,

kad se hoće da naznači, da se ono, što se veli u glavnoj rečenici, događa poslije onoga, što se veli u zavisnoj; na pr. točeći vodu jednako je u nj gledala i *pošto* natoči, nikako nije mogla da se odande otrgne; — *pošto* kaluđer vidje, što se dogodilo, ukloni se za jedno drvo[1]. — Veznik *tèk* (ili *tèke*) znači isto što i *čim*; na pr. *tek* Milana taknuh, on se probudi; — *teke* ispi onu čašu, počne amo tamo bježati. Mjesto *tek* govori se i *tek što*; na pr. *tek što* uljeze u kuću, djeca skoče oko njega.

§. **234.** a) Dvojako vezanje rečenica, koje je spomenuto u §. 220*f*., često je združeno s izricanjem vremena. — Prema vezniku *čim* u zavisnoj rečenici mogu u glavnoj stajati riječi *tim*, *tako*; na pr. *čim* ga vidje, *tim* ga i poznade; — *čim* ti nasta srijemski vojvoda, *tako* nama Turci dodijaše. — Prema *dok* ili *dokle* (kad imaju ono drugo značenje, koje je rečeno u §. 233*a*) može u glavnoj rečenici biti *a to, tada*; na pr. *dok* su oni još to govorili, *a to* se pomole kola i konji; — *dok* mi, brate, skupa prebivasmo i majka nam dvori upravljaše, *tad* se naši dvori bijelješe; — *dokle* bješe vojevoda Mirko, bješe *tada* mnogo vojevoda. — — Prema *istom* u zavisnoj rečenici može glavna imati *a*, *ali*, *dok*, *pa* (*pak*); na pr. *istom* Grujo sjede za trpezu, *a* povika s bedema Latinče; — *istom* oni tako besjeđahu, *al'* eto ti sluge Milutina; — *istom* oni u besjedi bjehu, *dok* se pramen zapodjede tame; — *istom* Stjepan iz tazbine dođe, *pa* je bratu Đuri besjedio; — *istom* on to reče, *pak* on pušci dade oganj živi.

b) Veznik *kada* prema sebi može u glavnoj rečenici imati riječi: *a*, *a ono*, *a to*, *ali*, *dok*, *kad li*, *onda, tada*; primjeri: *kad* pogibe vojvoda Momčilo, *a* gradu se otvoriše vrata; — glas do neba, a *kad* dobro pogledaš, *a ono* mućak; — *kad* se vrati kući, *a to* se onaj kamen pretvorio u zlato; — *kad* je bilo oko ponoći, *ali* kurjaci zaurlaju; — *kad* bude u jutru pred zoru, *dok* poviču stražari: utekoše Turci! — *kad* se čovjek probudi i rastrijezni, *kad li* se ne nalazi na onome mjestu, gdje je bio pao, nego u nekakvom vrtu; — *kad* ljeti nema dugo kiše, *onda* presahnu mnogi potoci; — *kada* gospodar iziđe iz crkve, *tada* mu reče njegov sluga. — Prema *kako* možemo u glavnoj rečenici imati: *a*, *tako*; na pr. *kako* paunice odlete, *a* carev se sin probudi; — *kako* srete Golotrba Iva, *tako*

[1] Veznik *pošto* nema u dobru jeziku u z r o č n o g a značenja; nije dakle na pr. dobro: *pošto* o tome nitko ne sumnja, možemo i mi držati to za istinu. Mjesto *pošto* treba tu reći koji uzročni veznik, na pr. *jer, budući da*.

njemu Božju pomoć daje. — Gdje je *pošto* u zavisnoj rečenici, tamo u glavnoj može biti *a*, *onda*; na pr. *pošto* zaspim, *a* mojom nesrećom skoči varnica; — pošto je tako nekoliko noći jednako radio, *onda* mu braća počnu zlobiti. — Prema *tek* ili *tek što* u zavisnoj rečenici mogu u glavnoj stajati riječce *a*, *ali*; na pr. *tek što* ona to reče, *a* buzdovan zauji više kuće; — *tek* počnu jesti, *ali* eto ti pijetla.

§. **235**. a) Izrični su veznici· *da*, *e*, *gdjȅ*, *kȁko*. Od njih je *da* kud i kamo najobičniji; na pr. znao sam, *da* ćeš danas doći; — misle ljudi, *da* je to lako; — nemoj zaboraviti, *da* ja to jedva čekam; — rekao mi je Stojan, *da* i u njihovu selu ima takav čovjek. — A sada evo primjera i za ona druga tri izrična veznika: zbori mlada, *e* ih doma nema; — bi li rekao, *e* sam ženska glava?; — tu se odmah jadu osjetila, *gdje* je umr'o nejačak Jovane; — na um pade begu Radul-begu, *gdje* će njega krȃlju prevariti; — pripovijeda se, *kako* je nekakav car pitao, koje je zlo najveće; — tužio se netko, *kako* jesti ne može.

b) Među izričnim rečenicama jedne se zovu subjektne, t. j. koje svojoj glavnoj služe za subjekt; na pr. govori se, *da* će sam kralj doći, — misli se, *da* su ovuda nekad Turci prolazili, — može biti, *da* ste i vi čuli. Rečenice *govori se*, *misli se* znamo iz §. 150*c* da su same sobom bez subjekta, pa tako je i *može biti* samo sobom. Evo još tri primjera za subjektne rečenice: čini se, *da* je Stanko došao, — bolje je, *da* ostaneš kod kuće, — pravo je, *da* mu platite. Druge se izrične rečenice zovu objektne, jer su one svojoj glavnoj nekim načinom objekt; na pr. ljudi govore, *da* će kralj doći, — narod misli, *da* su ovuda Turci prolazili, — znao sam, *da* ne ćeš to učiniti i t. d.

§. **236**. a) Uzročni su veznici: *bo*, *budúći da*, *e*, *gdjȅ*, *jȇr*, *kàda*, *kȁko*, *štȍ*, *te*, *zȁšto*. — Veznik *bo* ne stoji nikad na prvom mjestu u rečenici; imamo ga u primjeru: sjutra ću vam platiti, danas *bo* nemam novaca pri sebi. Upamtiti treba, da se ovaj veznik slabo govori. — Veoma je običan uzročni veznik *budući da;* na pr. *budući da* nijesam još poznavao njegova lukavstva, sve sam mu vjerovao. — Uzročni veznik *e* nije baš običan; imamo ga na pr. no je njemu dobra sreća bila, *e* ga neda Ćuprilić vezire. — Primjeri za uzročno *gdje*: mili Bože, na svem tebi hvala, *gdje* dođoše dva putnika stara; — stane se čuditi, *gdje* čoban dolazi kući svako

veće. — Najobičniji je uzročni veznik *jer*, i za nj ne treba nikakvoga primjera. Mjesto *jer* govori se i *jerbo* (t. j. *jer—bo*), ali rjeđe.

b) Primjeri za uzročno *kada:* blago tebi, *kad* imaš dva veselja! — hvala Bogu, *kad* živi pobjegosmo. — Riječ *kako* dosta često ima službu uzročnoga veznika; na pr. *kako* ovaca ne držim, pasa ne čuvam; — *kako* se najviše oko vatre nalazila, prozovu je maćeha i njezina kći pepeljugom. — Često se i *što* uzima u uzročnom značenju; na pr. Bog nije kriv, *što* ljudi zlo čine; — ja ću tebe učiniti čestita, *što* si me izbavio. — Riječca *te* dosta se rijetko upotrebljava u uzročnom značenju; na pr. hvala ti, Bože, *te* možemo gosta ugostiti. — Primjeri za uzročno *zašto*: ne mogu ti to reći, *zašto* ni sam pravo ne znam, — moramo marljivo prionuti oko ovoga posla, *zašto* se treba bojati, da će nas drugi preteći.

§. **237**. Dvojako vezanje rečenica dosta je često združeno s izricanjem uzroka. — Kad je u zavisnoj rečenici *budući da*, u glavnoj može stajati *tako, to, za to*; na pr. *budući da* je on jelo gotovio, *tako* jednom skuha kupus bez mesa; — *budući da* je selo bilo malo, kao što je i sad, *to* nije moguće, da je ova riječ i onda ondje bila, pa da je ja nijesam čuo; — *budući da* nije dobro vidjela, *za to* nije mogla odmah da uvrze konac. — Prema uzročnome *kako* u zavisnoj rečenici može u glavnoj stajati *to*; na pr. *kad* je tako, *to* ćemo mi učiniti, da on ostane. — Ista riječ može stajati i prema uzročnome *kako*; na pr. *kako* turski car po tom pogazi ugovore i opet se zavadi s Rusima, *to* i ovi poslanici ostanu u zalozi. — Prema uzročnome *zašto* možemo u glavnoj rečenici imati *za to;* na pr. mi vam *za to* ne možemo o tome ništa reći, *zašto* ni sami nijesmo ništa čuli.

§. **238**. Posljedični su veznici *da*, *te*. O ovome drugom je rečeno što treba u §. 221*b*. Posljedično *da* veoma je obično; na pr. čitav dan sam pisao, *da* su me pred veče ruke boljele; — snijega ima danas dosta, *da* se možemo sanjkati. Vrlo često prema posljedičnome *da* stoji riječ *tako* u glavnoj rečenici; na pr. ovo se čudo razglasi po svijetu *tako*, *da* je na hiljade prosilaca pristupljivalo; — *tako* si me udario, *da* me još i sad boli.

§. **239**. a) Pogodbeni su veznici: *àko*, *bȕdi*, *da*, *kàda*, *li*. Veznikom *ako* izriče se pogodba, za koju se ne kaže ili se ne zna, dali se izvršuje ili ne izvršuje; na pr. sve ovo dat ću tebi, *ako* padneš i pokloniš mi se; — *ako* misliš Božji biti, čini dobro za života; — *ako* zlo rekoh, dokaži, da je zlo. Dosta često

ako stoji s pogodbenim načinom; na pr. *ako* bi se zametnula kavga, teško onom, tko j' najbliže Marka. — Veznik *budi* rijetko se govori, a znači isto što *ako*; na pr. *bud'* ja tvoje dobro kudim, a zašto ga ti kudiš? — Veznik se *da* ponajviše uzima u pogodbama, koje znače, da je protivno istina, nego li je ono, što se veli. Kad se na pr. kaže: *da* ja nemam novaca, ne bih kupovao, — tu iz onoga »da ja nemam« izlazi: ja ih imam; tako isto kad se kaže: *da* su ti ljudi pametni, oni bi drukčije radili — izlazi: oni nijesu pametni i t. d. — Rečenica s pogodbenim *da* može značiti mogući slučaj; na pr. *da* tko iziđe na pazar, pa da stane kupovati za kuću svoju različne stvari ne znajući, šta u kući ima, šta li nema, tome bi se svi ljudi smijali; — *da* koje od vas upadne vreteno u tu jamu, one bi se mati odmah pretvorila u kravu. — Katkad pogodbeno *da* znači isto što *ako*; na pr. *da* te ostavimo tako, uteći ćeš. — Pogodbeno *da* rijetko stoji s pogodbenim načinom; na pr. *da* bi se oni toga opomenuli, imali bi vrijeme, da se vrate; — značenje je vezniku *da* u tom primjeru isto, koje je u pomenutom primjeru: *da* su ti ljudi pametni i t. d.

b) Isto ovo značenje ima ponajviše i pogodbeni veznik *kada*, koji se u tom poslu slaže s pogodbenim načinom; na pr. *kad* biste znali mene, znali biste i oca mojega; — *kad* bi trgovac svagda dobivao, ne bi se zvao trgovac, nego dobivalac. — Rijetko stoji pogodbeno *kada* s drugim kojim vremenom osim pogodbenoga načina i onda znači isto, što *ako* u navedenom primjeru: sve ovo dat ću tebi, *ako* i t. d.; na pr. *kad* je moj otac bio car, gdje mu je oružje, što je pasao, gdje li mu je konj, što ga je jahao? — I to je rijetko, da *kada* s pogodbenim načinom znači isto, što *da* u pomenutom primjeru: *da* tko iziđe na pazar i t. d.; na pr. ja bih mu sve to rekao, pa *kad* ni to ne bi pomoglo, okanio bih ga se. — Pogodbeno *li* znači isto što *ako* u primjeru: sve ovo dat ću tebi, *ako* i t. d.; na pr. misliš *li* me mrtva požaliti, požali me, dok sam u životu; — dosine *li* se on čega, to već nije više moje.

§. **240.** Dvojako vezanje rečenica često se upotrebljava pri izricanju pogodbe. Prema pogodbenome *ako* u zavisnoj rečenici može u glavnoj stajati: *a*, *onda*, *ono*, *tada*, *to*. Primjeri: *ako* ne možemo kako hoćemo, *a* mi ćemo kako možemo; — *ako* se bojiš meni kazati, *a* ti idi duhovniku, pa kaži njemu; — *ako* tu bukvu možeš iščupati iz zemlje, *onda* ću te pustiti; — bacit ću ovaj

novčić u vodu, pa *ako* ne potone, *onda* sam ga zaslužio; — *ako* na čovjeka ne će sramota, *ono* će on na nju; — *ako* te zapita ovaj narod, *tada* mu reci; — *ako* ti dođeš, *to* će i on doći; — *ako* tako bude, *to* smo mi propali. — Prema pogodbenome *da* uzima se u glavnoj rečenici često: *onda*, *tada*, *tako*; na pr. *da* su pjesme ove preštampane vjerno, *onda* ja ne bih ni spominjao nepravde; — *da* su stajali u mom vijeću, *tada* bi kazivali moje riječi narodu; — *da* ste vjerovali Mojsiju, *tako* biste vjerovali i meni. — Gdje je u zavisnoj rečenici pogodbeno *kada*, tamo u glavnoj može stajati *a*, *da*, *onda*, na pr. *kad* se ovako čini s narodnijem pjesmama, *a* šta bi od njih bilo, da su ih ovaki književnici skupljali?, — *kad* ujaku ne ću, *da* kome ću? — *kad* bih ja još ljudma ugađao, *onda* ne bih bio sluga Hristov.

§. **241**. Dopusni su veznici: *äko*, *äko i*, *ì ako*, *da*, *dä i*, *ȉ da*, *mä*, *màkar*, *prëmda*. Prije nego stanemo primjere navoditi, reći ćemo, da ono, što se dopušta, ne mora biti čitava rečenica, već samo po koja riječ. — Veznikom *ako* dopušta se štogod kao moguće, za što se ne kaže, dali jest ili nije; na pr. idem onamo, *ako* se baš ne ću vratiti. — Dopusno *ako i*, *i ako* uzima se, kad se hoće reći, da ono doista jest, što se dopušta; na pr. žao mi je djeteta, *ako* je *i* crno; — ljubljaše više mlađega *ako i* nepokornoga sina; — *i ako* sam bio u tamnici, dosta si me vinom napojio. Dopusno *ako i* može stajati i s pogodbenim načinom i onda se samo dopušta mogućnost: *ako* bih ti *i* usuo vina, za te nisu čaše pozlaćene. — Veznik *da* (*da i*, *i da*) u dopusnoj službi znači ono, što i dopusno *ako;* na pr. tko prosi, *da* krunu nosi, valja mu dati; — idem *da* bih se *i* ne vratio; — štogod zaišteš u mene, dat ću ti, *da* bi bilo *i* po carstva moga; — ne bih ja tu zmiju dohvatila, *i da* će ti oči izvaditi. — Riječi *ma*, *makar* ponajviše se slažu s prvim glagolskim pridjevom, koji ima željno značenje (vidi u §. 337), i onda znače onakovo dopuštanje kao *ako da*; na pr. *ma* šta bilo, otići ću; — kaže, da će to učiniti, *makar* glavu izgubio; — čekat ću, *makar* bilo tri dana; — prodat ću *makar* za groš. — Može se reći i: *makar* sam tražio, nijesam našao (dakle s izjavnim načinom; a što je izjavni način, vidi u §. 103*c*), — i to je dopuštanje kao pri *ako i*. — Vrlo je običan dopusni veznik *premda*, kojim se izriče dopuštanje kao pri *ako i*; na pr. *premda* su dobro znali, da ja to želim, nijesu htjeli učiniti;

— *premda* mi nije ugodno, reći ću; — odmetnuše se od svoga kralja *premda* zakonitoga.

§. **242**. Da i pri dopuštanju ima dvojakoga vezanja rečenica, to se vidi iz ovih primjera: mati *ako* je najgora, *opet* je rada, da joj kći bude dobra; — *ako* je *i* najgore dijete, *opet* je roditeljima milo; — *ako* je Hristos *i* u grob sišao, *ali* je razbio silu pakla; — *i ako* je moj mali gradac, *ali* sam ja u njemu dizdarac; — *premda* je bio opak, *opet* pomisli, hoće li dati svoju dušu. Iz ovih se primjera vidi, da prema dopusnim veznicima u zavisnoj rečenici mogu u glavnoj stajati riječi *opet*, *ali*.

Nijekanje (negacija).

§. **243**. Kad je u rečenici koja niječna riječ, mora i glagol biti zanijekan, na pr. to mi *nitko ne* vjeruje; — ja ti *ne* činim *ništa*; — *ničemu* se više *ne* nadam; — *nijesmo* ulovili *ni jedne* ribe i t. d. Iz §. 89*b* znamo, da se riječju *ništa* izriče katkad nešto jesno, pa u tom događaju glagol nije zanijekan; na pr. svijet je stvoren iz *ničega*, — on se na me srdi za *ništa*. Takovi su i ovi primjeri: srebro bješe *ništa* za vremena Solomunova; — svi su tašti, *ništa* su djela njihova. Zamjenica *ništa* u tim primjerima isto onako znači nešto jesno kao i riječi *nìtkôv*, *ništàrija*, za to evo uza nju glagol nije zanijekan (kao kad se reče: došao je onaj *nitkov*, — vidio sam onu *ništariju*). Tako i riječ *nikakav* može imati jesno značenje te upravo znači: rđav, loš; na pr. u knjizi, koju sam jučer čitao, jezik je *nikakav*, a isto je tako i *nikakav* pravopis; — takova djela čine *nikakvi* ljudi.

§. **244**. Prijedlogom *bez* u neku ruku izriče se također nijekanje; na pr. čovjek *bez* pameti je onaj, koji nema pameti i t. d. Za to je malko čudno, što se uz taj prijedlog upotrebljava niječna zamjenica, na pr. tko drugima poklanja, taj sam *bez ništa* ostane; — bježi doma *bez ništa*. Obično uz taj prijedlog dolazi zamjenica *išta*, *itko*, *ikakav* i t. d.; na pr. bježi doma *bez išta*; — ostao je sam *bez ikoga* svoga; — on obeća izliječiti nas *bez ikaka* troška. Ali se nalazi i *sav*, *svaki*; na pr. ovo ti velim *bez sve* šale; — *bez svake* sumnje može se reći.

§. **245**. Riječca *ne* u svezi *malo ne* svagda treba da niječe glagol; na pr. *malo ne* padoh, — *malo* me *ne* ubi, — *malo* u oko

ne udari, — *malo nije*[1]) umr'o i t. d. Za to nije dobro: *malo ne* svi građani mišljahu, — potrošio sam *malo ne* toliko koliko i Jovan; ovo se mora reći: *gotovo* svi, — *gotovo* toliko.

§. **246**. Kad glagolima *protiviti se*, *smetati*, *zabranjivati*, *zaprećivati* dopuna stoji u neodređenom načinu, taj neodređeni način nije zanijekan; na pr. uzalud se protive *platiti* što su dužni; — ovi nam ljudi *smetaju* učiti; — oštro mu je bilo zabranjeno *navraćati* ljude na takovo djelo; — otac mi je zaprijetio *ići* u onu kuću. Ako li pomenutim glagolima dopunu čini rečenica s veznikom *da*[2]), onda je ta rečenica ponajviše zanijekana; imamo dakle: uzalud se protive, da *ne* plate što su dužni; — ovi nam ljudi smetaju, da *ne* učimo; — oštro mu je bilo zabranjeno, da *ne* navraća ljude na takovo djelo; — otac mi je zaprijetio, da *ne* idem u onu kuću. Rijetko je ovakova rečenica s *da* jesna, na pr. smetaju nam, da učimo.

§. **247**. a) Kad se na rečenicu sa zanijekanim glagolom ima što zanijekano nadovezati sastavnim veznikom, može se to učiniti riječcama *i ne*; na pr. gdje lupeži ne potkopavaju *i ne* kradu; — ne lažite *i ne* varajte bližnjega svojega. Vrlo se često mjesto *i ne* uzima *ni* ili *niti*, a onda glagol nije zanijekan, jer je nijekanje u tim veznicima. Imamo na pr. Mojsije osta ondje četrdeset dana hljeba ne jedući *ni* vode pijući; — nemoj sasvijem požeti njive svoje *ni* pabirči po žetvi; — ne jedi hljeba *ni* pij vode *niti* se vraćaj istijem putem; — ne ću vjerovati takovim ljudma *niti* ću se dati varati; — ne idi s njima *niti* kuni toga naroda. Ne bi dobro bilo u ovim primjerima s veznicima *ni*, *niti* uzeti zanijekan glagol, na pr. hljeba ne jedući ni vode *ne* pijući, — ne idi s njima niti *ne* kuni i t. d. — Sasma se rijetko uzima *niti*, ako naprijed nema nijekanja; na pr. ja sam, gospodine, star *niti* mi treba kuća *ni* vodenica *ni* njiva; — Marko je svoje glave *niti* sluša svoje roditelje. Običnije bi u ta dva primjera mjesto *niti* bilo *i ne*.

b) Niječni veznici *ni*, *niti* ne moraju stajati iza druge rečenice; a kad ne stoje, onda su oni na prosto niječni sastavni veznici (kao što je *i* jesni sastavni veznik). Tada je glagol zanijekan, ako stoji pred prvim ili iza zadnjega *ni* (*niti*); ako li su dva glagola, te je jedan među rečenim veznicima, drugi za njima, ostaju oba

[1]) Oblici *nijesam, nijesi, nije* postali su od *ne jesam* i t. d. (vidi u §. 139*b*).
[2]) O takovom dopunjivanju mjesto neodr. načina vidi u §. 328.

jesna. Primjeri: *ni* on sagriješi *ni* roditelji njegovi; — đavo *ni* ore *ni* kopa, već sve o zlu misli i radi; — ne ostavljahu se djela svojih *niti* putova svojih opakih; — ne poželi kuće bližnjega svojega *ni* sluge njegova *ni* vola njegova; — *ni* Mirku *ni* Stanku *ne ću* to kazati.

c) U ovim primjerima pod *b* stoji *ni, niti* prema jesnome sastavnom vezniku *i*, t. j. kad bi te rečenice bile jesne, stajao bi u njima veznik *i* (na pr. *i* on sagriješi *i* roditelji njegovi i t. d.). Ima i takovih slučajeva, gdje *ni* stoji prema vezniku *i*, kad ima značenje »također« (vidi u §. 221*a*); tada mora biti glagol zanijekan; na pr. *ni* u Izrailju toliko vjere ne nađoh; — ne mogahu *ni* hljeba jesti; — *ni* đavo nije onako crn, kao što ljudi govore. Mjesto takovoga *ni* ne upotrebljava se *niti*, ali se dosta često mjesto njega uzima *i*; na pr. *i* neznabošci ne bi to učinili; — *i* sami sveštenici njihovi ne razlikuju se od ostaloga naroda; — *i* kamen nije tako težak.

§. **248**. a) Često rečenica s veznikom *dok (dokle)* može biti i ne biti zanijekana. To je onda, kad se hoće da naznači, da se ono, što se veli u glavnoj rečenici, događa do početka onoga, što se veli u zavisnoj (vidi u §. 233*a*), a glavna je rečenica jesna. Imamo na pr. u jednu ruku: čekaj, *dok* ti se *ne* javi onaj, koji je našao; — govoraše, da će ih voditi sa sobom, *dok* se narod *ne* umiri; — bježi u Misir i budi onamo, *dok* ti *ne* kažem; — sa znojem lica svojega jest ćeš hljeb, *dokle* se *ne* vratiš u zemlju, od koje si uzet; — ići ćemo carskim putem, *dokle ne* prijeđemo među. U svim ovim i sličnim primjerima mogla bi rečenica s *dok* (*dokle*) biti jesna, i smisao bi bio isti. — U drugu ruku imamo primjere: tako je Usud svaku noć radio, a kuća mu se svako jutro smanjivala, *dok* najposlije od nje postane mala kolibica; — ostani kod njega neko vrijeme, *dokle* prođe srdnja brata tvojega; — možeš jesti grožđa po volji, *dok* se nasitiš; — ode pravo preko Bosne slavne, *dokle* stiže Drini valovitoj; — svu ću vojsku tursku uhoditi, *dok* ja nađem dušmanina moga. Rečenica s *dok* (*dokle*) u svim ovim i sličnim primjerima mogla bi bez promjene u značenju biti zanijekana.

b) Ako je glavna rečenica zanijekana, onda je ponajviše zanijekana i zavisna rečenica, ako u njoj *dok* (*dokle*) ima značenje, koje je rečeno pod *a*. Primjeri: gdje tko noći, odande ga u jutru ne puštaju, *dok ne* ruča; — nikom ne kazujte, *dok* sin čovječij

iz mrtvijeh *ne* ustane; — ne ću te ostaviti, *doklegod ne* učinim, što ti rekoh; — ne ćeš odavde živ izaći, *dok* mi *ne* platiš; — ne će se vratiti k meni, *dokle ne* svrši sve, što sam htio. — U ovim i sličnim primjerima ne bi rečenica s *dok* (*dokle*) mogla biti bez nijekanja. Sasma su rijetko u ovakovom događaju rečenice s *dok* (*dokle*) jesne; na pr. ne lipši, magarče, *dok* trava naraste; — uhvati Solomun dva noja, pa im za nekoliko dana ne da ništa jesti, *dok* dobro ogladne. U oba ova primjera i u drugima sličnim mogla bi zavisna rečenica biti i zanijekana.

c) Ako veznik *dok* (*dokle*) služi za to, da naznači, da ono, što se veli u glavnoj rečenici, tako dugo traje kao ono, što se veli u zavisnoj (vidi u §. 233*a*), onda je rečenica s *dok* ili *dokle* jesna ili niječna prema tome, kako misao traži da bude, bez ikakvoga obzira na glavnu rečenicu. Na pr. *dok* je moj otac živio, dobro mi je bilo; — *dokle* ljudi pravo rade, nema svađe među njima; — *dok* duvan *nije* bio poznat, živjelo se lijepo i dobro i bez njega. Kad bi u prva dva primjera zavisna rečenica bila zanijekana, a u trećemu jesna, izricalo bi se protivno onome, što misao traži; mora dakle biti ovako, kako jest.

Uzvici.

§. **249**. Uzvici su riječi, koje se upotrebljavaju (ili upravo: kojima se uzvikuje), kad hoćemo da očitujemo kakovo svoje čuvstvo: čudo, žalost, bol, gnjev, veselje, želju, gađenje, također kad koga dozivamo, ili kad se tko nama odziva. Evo običnijih uzvika: *ȁ*[1]), *ȁh*, *ahȁ*, *âj*, *ȁo*, *àvâj*, *ê*, *êj*, *glȅ*, *hȁ*, *hâj*, *íju*, *ijujȕ*, *jào*, *jàoh*, *jȕj*, *kȕku*, *lȅle*, *ô*[2]), *ȍh*, *ohô*, *ôj*[3]), *pȉ*, *ȕh*. Većina ovih uzvika upotrebljava se za različna čuvstva; na pr. *ȁo* za žalost, gnjev, veselje, *ê* za čudo, žalost, veselje, dozivanje, *ȍh* za žalost, bol, želju i t. d. — Među uzvike treba brojiti i ove riječce: *àis* (dovikuje se volu, da se okrene), *ćȕk*, *ćȕk* (tako se zovu kokoši), *ȉš* (tako se tjeraju kokoši), *ljȍk* (tako se tjeraju telad), *vȁž* (tako se tjeraju guske). I ovo su uzvici: *cȉc* (kad se hoće kome da kaže, da ne će dobiti ono, čemu se nada), *fȕk* (kad se hoće da naznači brzi skok; na pr. onda ja *fuk* u vodu!), *kȑkac* (kad se hoće da naznači, kako što pada s bu-

[1]) Na pr. *a* moj brate, zlo je to! — [2]) na pr. *ô* Stanko! *ô* majko moja! — [3]) uzima se u odazivanju; na pr. kad viknem kome: *o* Stanko!, on će mi odvikati *ôj* za znak, da čuje.

kom), *ljȍskac* (za padanje na pr. uđem u tamnu sobu, pa se spotaknem o stolicu i *ljoskac* na zemlju!), *zvȉzgac* (na pr. kako to reče, a on njega *zvizgac* po ušima! — t. j. da je sve zviznulo); tako je i *hàjdâc* (kad se pripovijeda, da je tko brzo otišao)[1]. — Među uzvike se mogu brojiti i uzvični veznici, koji su navedeni u § 226.

SINTAKSA PADEŽA.

Nominativ.

§. **250**. a) Nominativ je padež subjekta; na pr. *sunce* grije, — *godine* prolaze. U istom padežu stoji i predikat, kad nije sav u glagolu, nego još u kojoj imenici ili pridjevu ili zamjenici ili broju; na pr. Stanko postade *trgovac*, — Marko ostade *siromašan*, — i ja sam *netko*, — ja sam *drugi* za tobom i t. d. Više primjera vidi u §. 149—151. — U §. 285*c* vidjet ćemo, da ovakovi predikat može stajati i u instrumentalu.

b) Pri dativu u §. 268*b* i pri instrumentalu u §. 285*c* vidjet ćemo, da uz neodređeni način predikat stoji sad u jednom, sad u drugom od ta dva padeža, ali može stajati i u nominativu, na pr. tko nema uzroka s čime biti *nezadovoljan*; — Stefanu ništa nije smetalo pokazivati se sasvim *prav*; — ženiti se *mlad* rano je, a *star* kasno je.

c) Mjesto akuzativa ili instrumentala uz glagol *zvati*, kad ima uza se objekt (vidi §. 272*b*, 285*d*), može ono, čime koga zovu, ako je imenica, stajati i u nominativu; na pr. i danas Turci svoga starješinu zovu *vojvoda*; — i suho nazva Bog *zemlja*, a zborišta vodena nazva *mora*. U tim primjerima riječi *vojvoda*, *zemlja*, *mora* ne zavise ni o čemu, već se navode kao gole riječi (kao na pr. kad velimo: rekao mu je: *varalica*, — vikali su mu: *živio* i t. d.), pa tako je i ovo: bješe onamo pobjegao i zakaluđerio se pod imenom *Säva*. Kad se riječ *Säva* ne bi ovdje navodila kao gola riječ, zavisna bi bila o riječi *imenom* te bi stajala u genitivu.

Genitiv.

§. **251**. a) Često genitiv zavisi o kojoj imenici, i tim se onda izriče neko pripadanje onome, što znači imenica, o kojoj genitiv zavisi. Na pr. dođoše pred dvore *bogatoga Gavana*, — sinu sablja

---

[1]) Ova je riječ načinjena od *hàjde*, što je upravo turska riječ i znači: „odlazi"; na to tursko *hàjde* narod je za množinu navezao nastavke *-mo* i *-te*, pa se govori *hajdémo, hàjdete*. Ne treba dakle misliti, da je *hajde* kakav nepravilni zapovjedni način od *hòditi*.

Jakšića Todora, — sestra *Leke kapetana*; — istočni kraj *Dalmacije*; — na vrhu *roga* u govečeta; — ne dajte se opet u jaram *ropstva* uhvatiti.

b) O imenicama zavisi genitiv, koji se osobitim imenom zove subjektivni, i to za to, jer kad bi se radnja ili stanje izreklo glagolom, onda bi imenica, koja je u genitivu, došla u nominativ te bi bila subjekt. Imamo subjektivni genitiv u primjerima kao: oranje *Marka Kraljevića* (natpis pjesmi), — poslije smrti *cara Dušana*, — prije propasti *carstva rimskoga*. To se može razvezati u: *Marko Kraljević* ore, — pošto umrije *car Dušan*, — prije nego propade *carstvo rimsko*; vidi se dakle, za što se veli subjektivni genitiv.

c) Još imamo i objektivni genitiv; na pr. zidanje *Ravanice*, — u pisanju *pripovijedaka*, — da se okani izmišljavanja *novih riječi*. Taj se genitiv za to zove tako, jer kad bi se radnja izrekla glagolom, mjesto genitiva bio bi akuzativ, t. j. padež objekta (vidi §. 270*a*); na pr. zidati *Ravanicu*, pisati *pripovijetke*, izmišljavati *nove riječi*. Rijedak je objektivni genitiv, koji bi stajao u drugom kojem padežu, a ne u akuzativu, kad bi se radnja glagolom izrekla; na pr. ja ne mogoh večerati sve od straha *malog Radoice* (t. j. strašeći se *Radoice*); — gospodar moj uzima od mene upravljanje *kuće* (t. j. da upravljam *kućom*).

d) Genitiv pripadanja nalazi se katkad i bez imenice, o kojoj bi genitiv zavisio; na pr. *dobroga* je *pastira* ovce strići, a ne derati. Tu se misli, da pastiru pripada striženje (a ne deranje). Vidi u §. 329*a*.

§. **252.** a) U prva tri primjera, što su u pređašnjemu §-u navedena pod *a*, imamo posvojni genitiv. Ovakovi se genitiv često može ili upravo mora zamijeniti posvojnim pridjevom. Na pr. mjesto: vidio sam kuću *Petra* ili krunu *careva* mnogo je običnije: kuću *Petrovu*, krunu *carsku*. Najobičniji su nastavci za posvojne pridjeve *-ov* (ili *-ev*), *-in*, *-ji*, *-ski*, na pr. *Pètrov*, *brȁtov*, *ùčiteljev*, *žènin*, *sèstrin*, *bȍžjî*, *čovjèčjî*, *cârskî*, *gràdskî*, *jùnačkî*, *siròmaškî* (mjesto *junačski*, *siromašski*, vidi u §. 21*d*). Od gdjekojih imenica tvore se po dva pridjeva, na pr. od *brat*, *car*, *žena* imamo *brȁtov*, *cȁrev*, *žènin* i *brȁtskî*, *cârskî*, *žȅnskî*[1]), a od gdjekojih se imenica ne

[1]) Pridjevi *bratov, carev, ženin* znače ono, što pripada jednome bratu, jednome caru, jednoj ženi, — a *bratski, carski, ženski* ono, što pripada braći, carevima, ženama ili ono, što pripada kojemugod bratu, kojemugod caru, kojojgod ženi. Što je ovdje rečeno za navedenih šest pridjeva, to vrijedi ponajviše i za druge njima slične, t. j. koji imaju iste nastavke.

tvori nikakav posvojni pridjev, na pr. od *crv*, *knjiga, prst, proroštvo, vjera* i dr. Takove dakle riječi moraju svagda stajati u genitivu, kad znače pripadanje; na pr. ne možemo drukčije reći nego: život *crvi*, korice *knjige*, zglavci *prsta*, izvršenje *proroštva* i t. d.

b) Ali i one imenice, od kojih se mogu tvoriti posvojni pridjevi, moraju često stajati u genitivu. To biva, kad u posvojnom genitivu dvije riječi zajedno pripadaju, te su ili obje imenice ili je jedna imenica, a jedna pridjev. Na pr. ne možemo drukčije reći nego: vidio sam kuću *strica Petra* (nipošto *strica Petrovu* ili *stričevu Petrovu*); — vidio sam krunu *austrijskih careva*; — sve su to darovi *svemogućega Boga* i t. d. — Stoji li iza posvojnoga genitiva kakav dodatak, apozicija (vidi u §. 149*e*) ili odnosna rečenica, onda ponajviše ostaje imenica bez promjene, t. j. ne mijenja se u pridjev; na pr. u vrijeme *Augusta*, prvoga cara rimskoga; — da se ne iskopaju iz zamke *đavola*, koji ih je ulovio; — zasja novo vidjelo u licu *spasitelja*, koji besmrtnu slavu u sebi umanji. Može se, istina, reći i: u vrijeme *Augustovo*, prvoga cara rimskoga, — u licu *spasiteljevu*, koji . . . ., ali je mnogo manje obično.

§. **253**. Imenica, koja stoji u genitivu, a zavisi o drugoj kojoj, može imati dijelno (partitivno) značenje; na pr. komad *hljeba*, čaša *vina*, šaka *vune*, kolo *djevojaka*, četa *hajduka*, stado *ovaca* i t. d. U tim i sličnim primjerima ne misli se: čitav hljeb, sve ovce, već samo neki dio onoga, što znači imenica, koja stoji u genitivu. Dijelni genitiv zavisi često o brojevima; na pr. pet *djevojaka*, devet *Jugovića*, hiljada *svatova* i t. d.; tako je i: desetak *ljudi*, trojica *putnika*, *njih* dvoje i t. d. Isti genitiv zavisi i o riječima: *koliko*, *toliko*, *ovoliko*, *onoliko*, *nekoliko*, *mnogo*, *malo*, *više*, *manje*, *sila*, *slabo*, *iole*, *dosta*, *što*, *nešto*. Na pr. koliko *ljudi*, toliko *ćudi*, — poslije nekoliko *vremena*, — imamo mnogo *brige*, a malo *novaca*, — više je *dana* nego kobasica, — imaju za to sila[1]) *pismenih svjedočanstva*, — da ima iole *pameti*, — dosta mi je *moga jada* i *žalosti*, — što je *ruha*, na meni je, što je *kruha*, u meni je, — prikupi još nešto *vojnika*. Isto se nalazi katkad i uz riječi *ovo*, *ono*, *to*; na pr. daj mi malo hljeba, da pojedem ovo *sira*, — on s ono *svoje vojske*, što je mogao izvesti, iziđe pred Turke, — ne jede ništa za to *dana*. Za tim imamo dijelni genitiv uz riječi: *koji*, *jedan*, *svaki*; na pr. koja *vas* je ono govorila?, — on je jednoga *nas* pozdravio, — svakoga *vas* molimo.

[1]) O ovom obliku *sila* vidi u §. 178.

§. **254**. a) Uz prelazne glagole objekt stoji u akuzativu, kad se misli, da radnja njihova obuzima čitav predmet, a u genitivu onda, kad mu obuzima samo koji dio. Velimo: daj mi *to vino*, kad mislimo sve vino, što je pred nama u čaši ili u bačvi; — daj mi *vina* velimo, kad mislimo: ne sve, što ga imaš, već samo nešto. — Evo nekoliko primjera, gdje objekt uz prelazne glagole stoji u genitivu, jer se misli samo dio: imam *roda* u ovom selu, — tko ima *novaca*, — uzmi *graha*, — da naberem *bilja*, — utočila u vrč *vina*, — donesi mi *mesa* i *hljeba*, — poželio sam *mira*, — dugo sam od njih čekao *pomoći*, — kúpit ću *sijena*.

b) Dijelni genitiv stoji uz glagole *biti*, *trajati*, *teći*, *ostati*, *nestati;* na pr. kad je *masla*, nije *brašna*, — pa će biti *vina* i *duvana*, — *mene* će biti, a *vas* biti ne će, — dokle traje *svijeta*, — dokle teče *sunca* i *mjeseca*, — i od tebe ne ostalo *traga*, — nesta *vina*, nesta *razgovora*. Glagol *imati*, kad znači isto što: biti, može uza se imati ovakovi genitiv; na pr. u svakom žitu ima *kukolja*, — u onoj šumi ima *vukova*[1]). Sve su ovo rečenice bez subjekta; vidi u §. 150*c*.

c) Povratni glagoli složeni s prijedlogom *na* imaju uza se dijelni genitiv; na pr. idi te se napij *vina*, — najeli smo se *jabuka*, — *čuda* se nagledasmo danas, — ako to učiniš, ne ćeš se nanositi *glave*, — tko se *dima* ne nadimi, on se *vatre* ne nagrija. Sasma rijetko stoje s ovakovim genitivom povratni glagoli, koji nijesu složeni s prijedlogom *na;* na pr. a često se *sunca* ogrijao, — pa se muče *muka žestokijeh*.

d) Glagoli *nahraniti* i *napojiti* ako i nijesu povratni, imaju uza se dijelni genitiv; na pr. hvala Bogu i čestitom caru, koji nas je nahranio *bijeloga hljeba* i napojio *crvenoga vina*. — I glagol *trebati* slaže se s genitivom; na pr. ne treba mi *tvojih knjiga*, — *takovih ljudi* treba narodu. Ali ovaj se glagol može slagati i s nominativom, na pr. ne trebaju mi *tvoje knjige*, — *takovi ljudi* trebaju narodu.

§. **255**. S genitivom se slažu pridjevi: *pun*, *sit*, *gladan*, *žedan*, *željan*, *dostojan*, *vrijedan;* na pr. tuđa koza puna *loja*, — sit sam već *njegova hljeba*, — vuk ne vije, što je *mesa* gladan, — *krvi* je žedan. — već sam željan *zavičaja svoga*, — radin je dostojan *svoje*

[1]) Glagol *imati* u značenju: *biti* može se slagati i s nominativom (kako se i *biti* slaže), na pr. na onom brdu imaju *tri velika hrasta*, — imaju *tjelesa nebeska* i *tjelesa zemaljska*.

plate, — vrijedno je *vječnoga spomena*. — Tako isto s genitivom stoje glagoli, koji sa svojim značenjem stoje u svezi s rečenim pridjevima kao: *napuniti* (ispuniti), *nasititi*, *ožednjeti, uželjeti se* (zaželjeti se), *udostojiti se, vrijediti*; na pr. napunite sudove *rode*, — Bog da ispuni vas *svake radosti*, — nijesam te *mesa* nasitio, — ja nijesam ožednio *vina*, — sestra se *brata* uželjela, — da se udostojite *carstva Božijega*, — vrijedi *careva grada*. — S ovim zadnjim glagolom u značenju je srodan *stajati* (*stati*), kad se na pr. veli: to stoji *silnih novaca* ili: *velike muke*.

§. **256**. a) S genitivom stoje mnogi povratni glagoli, koji znače neko primicanje jednoga predmeta drugome. Takovi su: *primiti se*, *držati se*, *latiti se*, *hvatati se* (dohvatiti se, prihvatiti se), *mašiti se*, *dotaći se* (ticati se), *dodjeti se*. *dodirnuti se, dokopati se, dočepati se*, *dobaviti se*. Evo primjera: da se *ovoga posla* primim, — žile se *korijena* drže, — *čista* se *zlata* rđa ne hvata, — dotače se *haljine njegove*, — dodirne se rukom *ognja*, — ne bi li se dobavio *blaga*. — Tako se slažu i glagoli: *doći*, *pasti*, *dopasti*, *zapasti*, ali samo u ovakovim primjerima: ako mu gdjegod *ruke* dođem, — ako mi padneš *šaka*, znam, što ću s tobom činiti, — eda Bog dâ, *tamnice* dopao, — kad zapadoh *ropstva*. Ovamo ide i izraz: doći kome *glave*, t. j. ubiti ga; na pr. čoban tako dođe *glave* aždaji.

b) Genitiv imamo i s glagolima, koji znače neko udaljivanje ili rastavljanje. Takovi su: *izbaviti*, *oprostiti*, *osloboditi*, *lišiti*, *sačuvati* (tako isto i povratni: izbaviti se, oprostiti se i t. d.), *čuvati se*, *kloniti se*, *proći se*, *mahnuti se*, *okaniti se*, *ostati se*, *odreći se*, *odmetnuti se*, *odvrći se*, *oglušiti se*. Primjeri: izbavi me *muke*, — tri put si me *ropstva* oprostio, — čuvaj se *moga konja*, — prođi se *ovih ljudi*, — mahni se ti *toga posla*, — da se ne odmetnete *Gospoda Boga svojega*, — oni se odvrgoše *mene*, — ne će se Bog oglušiti *molbe njihove*.

c) Genitiv stoji s glagolima: *bojati se, plašiti se*, *strašiti se*, *prepasti se*, *stidjeti se, sramiti se;* na pr. on se ne boji *Boga* i *ljudi* se ne srami, — prepao sam se *toga čovjeka*.

d) Dalje zavisi genitiv o glagolima: *opomenuti*, *opomenuti se*, *spomenuti se*, *sjetiti se;* na pr. opominjući ih *očine zakletve*. — opomeni se i *mene*, — sjetiše se *starih vremena*.

e) Genitiv zavisi i o glagolu *igrati se*; na pr. da se igramo *slijepoga miša*. Mjesto *igrati se* može biti i drugi koji glagol, kojim se naznačuje kakova igra; na pr. skaču *skoka*, meću se *kamena*.

f) S glagolom *stati (stajati)* kad znači bivanje, te mu je subjekt imenica, kojom se naznačuje kakav glas, govori se također genitiv, i to od one imenice, koja znači predmet, od kojega onaj glas izlazi. Na pr. stade vika *dobrijeh junaka*, — stoji zveka *britkijeh sabalja*, — *svrake* stane kreka.

g) Genitiv stoji uz *žao je* i *žali Bože*; na pr. tada mu je žao *brata* bilo, — žali Bože *tolike muke*. Mjesto *žao je* govori se i *milo je*, pa i to stoji s genitivom; na pr. meni *ga* je milo.

§. **257**. a) Uza sve prelazne glagole, kad su zanijekani, objekt mjesto u akuzativu stoji u genitivu; na pr. dogovor *kuće* ne obara, — nijesam se jošte oženio ni *djevojke* za se isprosio ni djevojci dao *vjere tvrde*, — nijesam našao *svoga prstena*, — slijepac ne vidi *vedroga neba* ni *žarkoga sunca*. Ovo biva, i kad o kojem zanijekanom glagolu zavisi neodređeni način, a tek o ovome objekt; na pr. ne će Omer *majke* poslušati, — ne mogahu *puta* razaznati, — ne da mu *riječi* reći. Neodređeni način može biti opisan veznikom *da* i sadašnjim vremenom (na pr. počeše *da dolaze*, ne mogu *da nađem* mjesto: počeše *dolaziti*, ne mogu *naći*, vidi u §. 231*a*), pa i u tom događaju, ako je glavni glagol zanijekan, objekt stoji u genitivu, na pr. ne će drugome *volje* da kvari, — ne mogu *svojih poslova* da rade.

b) Ali mjesto genitiva uz prelazne zanijekane glagole može svagda biti i akuzativ; na pr. *gradove* i *varoši* i *mnoge druge stvari* Bog nije stvorio, nego su ih ljudi načinili, — za što mi ne oprostiš *grijeh moj?*, — ne zažegoše *svijetnjake*. — Osobito treba upamtiti, da rado ostaju u akuzativu zamjenice *ovo*, *ono*, *to, što;* na pr. koji *ovo* ne priznaje i ne vjeruje, — šta iskaše. *ono* ne dobi, — ja *to* ne odobravam, — nadamo se onome, *što* ne vidimo. Manje bi obično bilo u tim (i sličnim) primjerima uzeti genitiv *ovoga, onoga*, *toga*, *čega*.

c) S glagolom *ne biti* mjesto nominativa može stajati genitiv, tako isto s glagolom *nemati*, kad znači: ne biti. Na pr. u Rimu tada nije bilo *ni jednoga filosofa,* — da mi nije *ove nevolje*, ja bih to učinio, — vojska odmah pozna, da nema *Veljka*, — svako Ture može vezir biti, a *junaka* nema kao Marko. Ove su i slične rečenice upravo bez subjekta kao i one u §. 254*b*, ali ove treba od onih razlikovati, jer je u onima genitiv dijelni, a u ovima nije. Sa subjektom, t. j. s nominativom rijetko se upotrebljava

ne biti, a još rjeđe *nemati*; na pr. u Rimu tada nije bio ni *jedan filosof*, — s njime nema *nitko* pod čadorom.

d) Kao *ne biti* i *nemati* slažu se katkad s genitivom glagoli trpnoga značenja, koji su združeni s riječcom *se* (vidi u §. 210*b*); na pr. tome se ni *imena* ne zna, — u cara se ne nađe *junaka*, — nigda se *toga* nije vidjelo.

§. **258.** a) Genitiv služi za izricanje svojstva; on je u tom poslu sastavljen od jedne imenice i od jedne pridjevne riječi[1]). Primjeri: čovjek visok, *bijela lica, crnih brkova*, — izišla je gologlava i *kose raspletene*, — konj *lijepe dlake*, — bio je čovjek *blage ćudi*, — na rijeci *istoga imena*, — djevojka *roda junačkoga*, — ovi ljudi nijesu *naše vjere*, — oni su *drugoga plemena*.

b) U genitivu stoji riječ, koja pokazuje, oda šta je što načinjeno; i taj je genitiv sastavljen od jedne imenice i jedne pridjevne riječi. Na pr. grane su joj *drobnoga bisera*, — na dolami toke *suha zlata*, — vreteno *drva šimširova*, — na vojvodi kalpak *svile bijele*.

c) Genitivom se naznačuje vrijeme, u koje što biva; ni u tom genitivu imenica ne stoji sama, već je združena ili s drugom kojom imenicom ili s pridjevnom riječi. Primjeri: šta je bilo *ovih dana*, — Bog ne plaća *svake subote*, — mi ćemo te pohoditi *svakoga mjeseca*, — *one godine* udari grȃd te pobije selo, — *prošavše noći* nijesam mogao spavati; — bio sam u Beču *mjeseca Septembra*. U tim primjerima imenica, koja stoji u genitivu, znači sama sobom neko vrijeme (*dan*, *noć*, *godina* i t. d.), ali može stajati druga kakova riječ, koja svojim trajanjem ispunjava neko vrijeme; na pr. to se dogodilo *francusko-njemačkoga rata*, — eda bi nam dobro bilo *ovoga svijeta* i *onoga*.

§. **259.** a) Genitiv se uzima u zakletvama, kakove su na pr. *Boga* tebi, đakone Stefane!, — jeste tako, *današnjeg* nam *dana*!, — nijesam, majko, *života* mi *moga!* — tako mi *vjere* i *zakona!* — tako ti *duše!* Tako je i u proklinjanju uz riječi *ànatema* (*ànatemate*) i *aràtos* (koje su iz grčkoga jezika); na pr. da *vas* je anatema *sviju!* — anatemate *đavola* i *njegova imena!* — idi, aratos *te* bilo!

b) Isti padež imamo i u čuđenju; na pr. Bože mili, *čuda velikoga!*, — *dobra konja*, a *loša junaka!* — da *čudna čovjeka!* — *velike* li *nesreće!* — jao *moje štete* i *sramote!* — U svezi s takovim primjerima stoje i onakovi, u kojima se nešto pokazuje ili nuđa;

[1]) Što znači izraz: pridjevne riječi, vidi u 2. bilješki §. 164*a*.

na pr. evo ti *prijatelja!* — eto ti *matere!* — eno ti *vode*! — na ti *vina*! S prilozima *evo*, *eto*, *eno* može stajati i nominativ; na pr. evo ti *prijatelj*! i t. d.

c) U staro doba uzimao se genitiv uz II. stepen pridjeva, kad se njime što su čim poredi; na pr. konji *vjetra* brži. Danas je to posve neobično, već se uzima genitiv s prijedlogom *od*, na konji *od vjetra* brži.

Prijedlozi s genitivom.

§. **260**. a) Ni s jednim padežom ne slaže se toliko prijedloga koliko s genitivom. Evo ovi prijedlozi stoje s genitivom: *blizu*, *bez*, *čelo, do, duž, ispod*, *ispred*, *iz, iza*. *između*, *iznad*, *kod*, *kraj* (*pokraj*, *ukraj*), *mjesto*, *nakon*, *niže, od, oko* (*okolo*), *okrom*, *osim*, *pored*, *poslije*, *preko, prema* (*sprema, naprema*), *prije*, *protiv, put* (*poput*), *radi* (*poradi, zaradi*), *s*, *sred* (*posred*, *usred*), *u, van* (*izvan*), *više*, *vrh (navrh, povrh*, *svrh)*, *za, zbog*, — i još ovi složeni: *nadno, podno, udno* — O porabi svih ovih prijedloga nije nužno govoriti; mi ćemo ovdje reći samo o nekima što je osobito vrijedno upamtiti.

b) Prijedlog *čelo* upotrebljava se samo s genitivom riječi *glava* i *noga* te znači isto što *iznad*; na pr. vidje dva anđela gdje sjede jedan *čelo glave*, a jedan *čelo nogu*, gdje bješe ležalo tijelo Isusovo.

c) Za prijedlog *do* imamo reći, da uz poveće brojeve znači isto što *oko*, na pr. častio ih *do petnaest* dana, — skupilo se na ulici *do pedeset* ljudi; uz manje brojeve, osobito uz 2 i 3, stoji prijedlog *do* često bez potrebe, t. j. ne znači ništa, na pr. kazat ću ti *do dvije* riječi, — šeću *do tri* druga. Prijedlog *do* nalazi se često pred drugim kojim prijedlogom, koji stoji sa svojim padežom, na pr. čekao je *do pred* zoru, — kad je bio *do blizu* Budima, — da se ostavi *do u* jutru (vidi u §. 218*c*).

d) Prijedlog *iz* govori se osim u pravom svojem značenju još u ovakovim primjerima: truditi se oko šta *iz sve snage*, — on povika *iza svega glasa*, — gledali su, *iz prijevare* da ga ubiju, — *iz šale* smo odavde bježali. Ima slučajeva, gdje *iz* znači uzrok, na pr. predali su ga *iz zavisti*, — učinio je to *iz neznanja*, — ja ovo činim samo *iz ljubavi* k našemu narodnom jeziku.

§. **261**. a) Prijedlog se *kod* upotrebljava katkad tako, da bi se rečenica, u kojoj on stoji, mogla razvezati u rečenicu s do-

pusnim veznikom *premda*; na pr. *kod oružja* i *kod konja tvoga* živa će te uhvatiti (t. j. *premda* imaš oružje i konja i t. d.). Često se rečenica, u kojoj je prijedlog *kod*, može razvezati u rečenicu s veznikom vremena *kada*; na pr. kako bi ti uzeo onoga gubavog *kod takih krasnih konja* (t. j. *kad* ima drugih krasnih konja)? — nije pravo, da narod mre od gladi *kod toga žita* (t. j. kad ima toga žita).

b) Prijedlog se *od* često upotrebljava u rečenicama s trpnim likom, na pr. *od Gospoda Boga* blagosloveno, — poštovan *od svega naroda*, — on je *od ljudi* odbačen, ali *od Boga* izabran, — koji su se ondje u rijeci podavili i potonuli pa poslije *od ribara* izvađeni. — Često *od* znači uzrok, na pr. more se podizaše *od velikoga vjetra*, — crna zemlja ispuca *od suše*, — sirota je *od straha* jedva živa ostala, — *od radosti* skoči na noge. — Prijedlog ovaj služi i za izricanje, oda što je što, na pr. onamo su kuće sve *od drveta*, — opletoše vijenac *od trnja*, — temelj je crkvi *od kamena*. Istim se prijedlogom izriče i svojstvo, na pr. Moskovi su *od boja* junaci, — ja imam kćer *od udaje*, — ovo nijesu rane *od prebola*, — spremiše mu što je *od potrebe*, — bili su narodu *od velike pomoći* i *koristi*. — Posvojni genitiv (vidi u §. 252*a*) katkad ima pred sobom prijedlog *od*; na pr. gospodar *od kuće*, — car *od one zemlje* dozove ga preda se, — oj Lazare, *od Srbije* glavo, — komadi *od pjesme*, — zidine *od nekakve kule*, — ključi *od grada*. I dijelni genitiv (vidi u §. 253) ima katkad pred sobom prijedlog *od*; na pr. metne se u lonac ili u kotao *od svakoga žita*, — dajte nam *od ulja* svojega, — koji pije *od ove vode*, opet će ožednjeti. — Često se uzima genitiv s prijedlogom *od* uz glagole, za koje smo u §. 256*b*, *c* vidjeli, da se slažu sa samim genitivom; na pr. izbavi ga *od sviju njegovih nevolja*, — osloboditi koga *od poreze* može samo knez, — oprosti me danas *od Arapa*, — čuvajte se *od lakomstva*, — vezir se odmetnuo *od svoga cara*, — ne bojte se *od onih*, što ubijaju tijelo, a duše ne mogu, — *od vješta lovca* plaši se lisica, — obraz *od obraza* stidi se.

§. **262**. a) Prijedlog se *oko* upotrebljava često u prenesenom značenju s glagolima: *baviti se, zabaviti se, lebdíti, truditi se, raditi, otimati se, svađati se, biti se, ratovati*. Na pr. bavili su se *oko mene* i tješili me, — zabavio se *oko računa*, — lebdi mati *oko djeteta*, — trudio se *oko svoga dobra* kao i prije, — negda se *oko ovoga vinograda* više radilo, — otimaju se *oko carstva*, — svadili se vrapci

oko tuđe prohe, — nije pravo, da se bijete *oko te livade,* — nekad su narodi ratovali *oko vjere.* — Preneseno je značenje i to, kad *oko* stojeći uz riječi, kojima se naznačuje, koliko je čega, znači: od prilike onoliko; na pr. momče *oko* petnaest godina, — drvo *oko* tri prsta široko, — visok *oko metra* i po. — Prijedlog ovaj znači i vrijeme, kad od prilike što biva; na pr. došao je *oko malog Božića,* — ova je crkva građena *oko polovine* XVIII. vijeka. — Kad prijedlog *oko* ne stoji u kojemu od ovih ovdje navedenih prenesenih značenja, već u svojemu pravom, onda se mjesto njega može uzeti *okolo*; na pr. djeca skaču *oko* (ili *okolo*) *kuće,* — naložio vatru *oko* (ili *okolo*) *bukve.* Ne bi dobro bilo reći: truditi se *okolo čega,* došao je *okolo Božića* i t. d.

b) Prijedlog *okrom* rijetko se upotrebljava, a znači isto što *osim*; na pr. *okrom vode* ništa drugo ne piju.

c) Prijedlog *osim* govori se također *osvem, sjem* (po istočnom govoru *sem*), ali je *osim* najobičnije. Katkad se prijedlog taj upotrebljava u značenju *izvan* ili *mimo* (o prijedlogu *mimo* vidi u §. 276*c*); na pr. uhvati vuk kozu, koja je bila legla na kraju *osim ostalih koza,* — poskočice se *osim kola* ne pjevaju, — kao da naš jezik *osim sviju jezika* na ovom svijetu nikakvih pravila nema, — Jakov je *osim sviju sinova* najvećma pazio Josifa.

d) Prijedlog *pored* znači isto što *kod*; na pr. *pored* (ili *kod*) *vatre* sjedi domaćin. Onako, kako smo u §. 261*a* vidjeli, da se upotrebljava *kod*, može se upotrebljavati i *pored*. Na pr. on je *pored svega prevelikoga bogatstva* bio vrlo tvrd (t. j. *premda* je imao preveliko bogatstvo), — *pored bolesti* moje glave i očiju nijesam mogao drukčije učiniti (t. j. *kad* me je boljela glava).

§. **263.** a) Prijedlog *preko* ne upotrebljava se samo u pravom svojem značenju (na pr. skočio *preko plota,* prešli *preko livade* i t. d.), već također u ovakovim primjerima: dogovoriše se *preko pisama,* — što je Gospod kazao *preko proroka,* — tko traži hljeba *preko pogače,* želi i ovsenice, — to su momci učinili *preko njegove volje* i *zapovijedi,* — svoga je prijatelja ljubio *preko mjere,* — to si učinio *preko pravde,* — otišao sam onamo *preko srca* (t. j. nerado).

b) Prijedlog *prema* rijetko stoji s genitivom; na pr. na Dunavu *prema Biograda,* — *prema njega* dođoše svatovi. Mnogo češće stoji prijedlog ovaj s lokativom.

c) Prijedlog *protiv* ili *protivu* može se slagati i s dativom, ali je genitiv običniji, na pr. tako se počne buna *protiv Turaka,* —

ruka Gospodnja bijaše *protivu njih*. Prijedlog taj ima neprijateljsko značenje, kako ga i ova dva navedena primjera pokazuju. Govori se i *proću, sproć, sproću*, ali sve ovo ponajviše ima mjesno značenje (kao i *prema*), a ne neprijateljsko; na pr. naša je kuća *proću* (*sproć*. *sproću*) crkve.

d) O namještaju prijedloga *radi* vidi u §. 187.

§. **264**. a) Prijedlog *s* u pravom svojem značenju kad stoji s genitivom, znači mjesto i vrijeme; na pr. listak pade *s topole*, — ondje ga sahrane pored crkve *s desne strane*, — *s početka* nam dobra sreća bijaše, — počeo je pobolijevati *s jeseni*. U prenesenom značenju ovaj prijedlog s genitivom znači uzrok, na pr. ja ću *s tebe* izgubiti glavu, — propadoše *s nerada*, — *s toga* sam ovamo došao. — Katkad prijedlog *s* stojeći s genitivom služi i za izricanje načina; na pr. doći ću *s drage volje*, — ne bi *s gorega* bilo. Katkad se izriče i količina, na pr. slanina debela *s podlanice*, — odskočilo sunce *s koplja*, — ogule koru *s dva prsta* široku (»dva« mjesto »dvaju«, vidi u §. 98*d*).

b) Prijedlog *u* stojeći s genitivom znači ponajviše pripadanje jednoga predmeta drugome; na pr. *u ratara* crne ruke, a bijela pogača, — Marko sine, jedini *u majke*, — nema *u mene* tvoje knjige. Prijedlog *u* s genitivom stoji uz glagole: *željeti*, *iskati*, *moliti*, *prositi*, *tražiti*, *naći*, *kupovati*, *uzeti*, *oteti*. Na pr. što sam junak *u Boga* želio, — da nam ostane svagda slobodno *u cara* milosti iskati, — izmoli *u njega* novaca za put, — mi *u tebe* prosimo tvoju kćer, — ne traži *u mene* blaga nikakvoga, — našli su *u njega* nekoliko dukata, — *u koga* si to kupio? — uzeo (oteo) sam ovaj nož *u Stojana*. — Često prijedlog *u* s genitivom znači gotovo isto što *kod*, na pr. ostani, brate, *u nas*, — Turci *u Marka* na slavi, — ondje se najmi *u vojvode*, da mu gotovi jelo.

c) Prijedlozi *vrh*, *navrh*, *povrh*, *svrh* imaju svi mjesno značenje te znače isto što *iznad*, *više*; na pr. buzdovan zauji *vrh* (*povrh*, *svrh*) *kuće*, — stoji *navrh krova*. Ali *svrh* se uzima i u značenju *osim*; na pr. *svrh svega toga* ovo je danas treći dan, kako se to dogodilo.

d) Prijedlog *za* s genitivom znači vrijeme, kada je što; na pr. svaka sila *za vremena*, — čini dobro *za života*, — mnogi bijahu gubavi u Izrailju *za proroka Jeliseja*, — car me ne htje oženiti *za mladosti* i *ljepote moje*.

Dativ.

§. **265**. a) U dativu ponajviše stoji ono, čemu se glagolska radnja obraća. To osobito biva uz glagole, koji znače kakovo micanje; na pr. dođe *kući* oca njezina, — pa odoše svaki *svome dvoru*, — kad ja pođem *rodu mome*, — nijesu ih mogli *Bogu* obrnuti, — pustit ću te *tvojoj majci*, — bojna koplja *zemlji* položiše, — sve djevojke *zemlji* pogledaše.

b) Ali i mnogi drugi glagoli mogu značiti radnju, koja se obraća kojemu predmetu. Takovi su na pr. *davati*, *dijeliti*, *pružati*, *poklanjati*, *proda(va)ti*, *darovati*, *govoriti*, *čuditi se*, *radovati se*, *vjerovati*, *nadati se*. Za te glagole ne treba primjera, jer su svi s dativom veoma obični. Evo nekoliko drugih primjera za glagole, koji se upotrebljavaju s dativom: zdrav *bolesnu* ne razumije, — ne bojte se *svojoj glavi*, — ja ću tebe naučiti *svemu zanatu njegovu*, — konj se *boju* naučio, — *tome* su se već naviknuli, — nitko se *tome jadu* ne dosjeti.

c) U dativu stoji predmet, kojemu je radnja glagolska na korist ili na štetu, ugodna mu je ili neugodna, biva za njega ili poradi njega. Primjeri: *sebi* oreš, *sebi* siješ, *sebi* ćeš i žeti, — ja *tebi* ne činim krivo, — skovao sam bolju sablju *boljemu junaku*, — osedlaj *mi* konja, — otvorit ću *ti* vrata, — ukrao *mi* je knjigu, — mili Bože, pomozi *svakome*, — *kojoj ovci* svoje runo smeta, ondje nije ni ovce ni runa, — Bog će *nam* oprostiti, — tako ćeš *majci* ugoditi, — ja se ne mogu *vama* protiviti, — tko će odoljeti *takvome junaku?*, — dok se *jednom* ne smrkne, ne može *drugome* da svane, — to *mi* se dopada, — već *nam* je dogrdjelo, — da su *njemu* dvori poharani i t. d.

§. **266**. a.) Dativ stoji još i uz mnoge druge glagole, kojih je radnja ili stanje namijenjeno kome. Na pr. po pravdi se nadao, da će od ta tri noža jedan *njemu* dopasti, — to pripada *meni*, — hvali se *drugima*, a ne meni, — potužit ću se *ocu*, — sestra se *bratu* kunijaše, — ti si *Bogu* teško sagriješio, — *svakom* se svoje čini najljepše, — *gospodaru* se sažali za tijem slugom, — šta *nam* trebaju svjedoci? — šta će zanat *carevu sinu*? — šta će *mu* to? — ako nosim zelenu dolamu, mlad sam junak i dolikuje *mi*, — ja ću *svakome* za takovu ljubav javno blagodariti, — *slikaru* se ne gleda, šta je naslikao, nego kako je naslikao.

b) I s glagolom *jesam* govori se dativ, kad ono, što jest, služi kome na korist ili na štetu; na pr. dok je *nama* zdravlja i pameti, mi smo kadri upraviti gradom, — sad da su *mi* ovdje dva brata moja! — šta *ti* je? — ništa *mi* nije. U ovakovim se prilikama glagol *jesam* često ne izriče; na pr. otkud *njemu* sve ovo? — evo *tebi* vezena košulja, — na *ti* prsten.

c) U rečenicama bez subjekta (vidi u §. 150*c*), a uz povratne glagole stoji dativ; na pr. htjelo *im* se slobode, — svatko je morao biti veseo, ako *mu* se i ne će, — *Ivanu* se na ino ne može, — tko hoće da *mu* se vidi, neka nosi svijeću, — *majci* se malo zadrijema, — ne kazuje baba, kako *joj* se snilo, nego kako joj je milo, — moram odmah otići, jer *mi* se hiti. Gdjekoji zovu dativ u ovim i sličnim primjerima logički subjekt (t. j. subjekt po misli), jer ako ovdje po gramatici i nema subjekta, ali po misli ga zamjenjuje riječ, koja stoji u dativu; a treba još uzeti na um, da se svi navedeni (i slični) primjeri vrlo lako mogu pretvoriti u takove, koji imaju pravi gramatički subjekt, na pr. *oni* su htjeli slobode, — morao je biti veseo, ako (*on*) i ne će i t. d.

§. **267**. a) I s imenicama se veže dativ, ako je ono, što one znače, kojemu predmetu na korist ili na štetu ili mu je drukčije kako namijenjeno. Primjeri: hvala *Bogu* na njegovu daru, — na čast *mu* laž! — *nezvanu gostu* mjesto za vratima, — *tvome konju* i *tvome junaštvu* svud su brodi, gdjegod dođeš vodi, — kad je rat, nitko *nikom* nije brat.

b) Mjesto ovakoga dativa često bi se mogao uzeti posvojni genitiv ili posvojni pridjev (vidi u §. 252*a*), a to nije čudo, jer i imanje, koje se takovim genitivom ili takovim pridjevom izriče, može biti kome korist ili šteta. Primjeri: Milica je *Lazu* (t. j. *Lazina*) suđenica, — ja sam rođena sestra *Milanu* (t. j. *Milanova*), — ja ne mogu *svima* (t. j. *sviju*) biti sluga, — koji ulazi na vrata, jest pastir *ovcama*, — ne budi *svakoj ptici* kobac, — sjedi mlada *kuli* na prozoru, — izvadi ga *vodi* na obalu, — da ne bi ostao rob *grijehu*, — zraci sunčani već obasjavaju vrhove *visokim gorama*.

c) Sada su nam jasni primjeri, u kojima dativ lične zamjenice znači u rečenici isto, kao da stoji posvojna zamjenica. Imamo na pr. umre Jovo, žalosna *mu* (t. j. *njegova*) majka, — krepka *ti* (t. j. *tvoja*) desna ruka bila, — tamo su *mi* dva nejaka brata, — oni

su kao i otac *im*, — *meni* je otadžbina daleko, — nitko *sebi* zlotvor nije.

d) Često se govori dativ uz pridjeve, koji znače, da je što kome na korist ili na štetu; na pr. sirotinjo, i *selu* si teška, a kamo li *kući*, u kojoj si, — tko je *sebi* zao, kako će *drugom* biti dobar? — što je pravo, i *Bogu* je drago, — vi nemojte *raji* gorki biti, veće *raji* vrlo dobri bud'te. — Značenje pridjeva može kojemu predmetu biti samo okrenuto ili namijenjeno; na pr. knezovi nijesu radi *kavzi*, — svagda su bili protivni *buni*, — bit ćemo *ti* pokorni, — milostiv budi *meni grješnome*, — više *mu* nijesam dužan, — vješt *poslu*, — sličan *ocu*, — jednaka *sestri*.

e) Samo se po sebi razumije, da se i prilozi od ovakovih pridjeva slažu s dativom; na pr. kako je teško *bogatima* ući u carstvo nebesko, — lasno je *kćeri* s majkom pređu snovati, – *svakome* je milo bijela konja jahati.

§. **268**. a) Glagol *jesam* s neodređenim načinom drugoga kojeg glagola znači mogućnost ili moranje, a predmet, koji to može ili mora, dolazi u dativ. Na pr. da je *meni* leći pa umrijeti (t. j. da mogu leći pa umrijeti), — da je *kome* poslušati bilo (t. j. da je tko mogao poslušati), — *kome* je putovati, nije mu vremena drijemati (t. j. tko mora putovati), — kuda *mi* je sad ići najpreče (t. j. kuda moram ići)?

b) Predikat uz neodređeni način može stajati i u dativu (ali može i u nominativu, vidi §. 250*b*, i u instrumentalu, vidi §. 285*c*); na pr. treba mu najprije postradati i *okrivljenu* biti, — muka se *srećnu* roditi, — to i jest najbolji način *zdravu* biti, — u ono vrijeme lasno je bilo biti *pjesniku*.

c) Dativ imamo u zakletvama; na pr. Boga *tebi*, mlad junače! — oj Boga *vam*, dva putnika stara! — tako *mi* zdravlja! — tako *ti* sreće!

d) Dativni oblici *mi*, *ti* često se u pjesmama (rijetko u običnom govoru) uzimaju bez ikakve potrebe; na pr. legoše *mi* spavati, — nju *mi* pita Gromovnik Ilija, — lijep *ti* vas dar dopade. I dativni oblik *si* govori se katkad bez potrebe: teško *si* meni bez tebe! — blago li *si* njemu!

e) Dativni oblik *čemu* (od upitne zamjenice *što*) uzima se da naznači, što je kome na korist ili na štetu; na pr. *čemu* si to pisao? — *čemu* si ga ostavila?

Prijedlozi s dativom.

§. **269.** a) Najobičniji je prijedlog s dativom *k* (ili *ka*, vidi u §. 8*c*), drugi su sasma rijetki. Takav je prijedlog *blizu*, za koji smo u §. 260*a* rekli, da se slaže s genitivom, ali se govori katkad i s dativom; na pr. kad je bio *blizu Turcima*. Osobina je ovoga prijedloga, koje ni jedan drugi nema, što s njime u dativu mogu stajati i enklitični oblici, na pr. blizu *mi* je, — blizu *vam* je bilo. — Prijedlog *protiv* u dobru jeziku upotrebljava se ponajviše s genitivom, ali katkad i s dativom, na pr. on to uze protiv *Bogu* i *pravdi*. S dativom se uzima *suprot* i *nasuprot* (na pr. da se ne bi hvalio *suprot meni*, — često je trebalo pletke staviti *nasuprot pletkama*), ali je oboje rijetko. Slabo se upotrebljava i riječ *unátoč* kao prijedlog s dativom. na pr. za što radite unatoč *onome*, što ste obećali?[1])

b) Prijedlog *k* (*ka*) obično ima mjesno značenje; na pr. svaka ptica *k svome jatu* leti, — *ka gradu* je glavu okrenuo, — sve djevojke *k nebu* pogledaše. Preneseno je značenje, kad se veli: ako imate ljubav *k meni*, — ja ovo činim samo iz ljubavi *k našemu narodnom jeziku*. Rijetko se *k* upotrebljava za vrijeme; na pr. kad je bilo *k večeru* (t. j. na veče), — udat će se *k jeseni* (t. j. na jesen).

Akuzativ.

§. **270.** a) Kako je nominativ padež subjekta, tako je akuzativ padež objekta, t. j. akuzativom se izriče ono, na što prelazi radnja glagola. Prelaznih glagola ima golemo mnoštvo; dakle bi se i primjera za akuzativ kao padež objekta moglo navoditi bez kraja i konca. Evo ih samo nekoliko: vodim *konja*, piješ *vino*, ljubi *prijatelje*, kujemo *sablju*, pletete *vijence*, šiju *košulju* i t. d. i t. d. — Iz §. 209*d* znamo, da se prelazni glagoli mogu upotrebljavati bez objekta, na pr. jučer sam cio dan čitao, — sjutra ću orati, — ovaj vo bode, — moji psi ne grizu i t. d.

b) Gdjekoji glagoli imaju uza se takav objekt, koji je sadržan već u samoj glagolskoj radnji; na pr. *lov* loviše po gori zelenoj, — *žetvu* žele tri jetrve, — *jad* jadujem, nikom ne kazujem, — večeraše gospodsku *večeru*, — daj račun, kako si kućio *kuću*, — da tihi i mirni *život* poživimo u pobožnosti i poštenju, — ne-

---

[1]) Riječi *nasùprot, unátoč* običnije su prilozi (bez ikakvoga padeža) nego li prijedlozi; na pr. mi radimo ovako, a on sve *nasuprot*, — htjeli smo *unatoč* činiti. Vidi u §. 219*a*.

kolike je *zime* zimovao u nekakoj stijeni, — putovasmo teške i daleke *pute*, — *vijek* svoj vjekovaše u postu i u molitvi.

c) Gdjekoji se glagoli slažu i s dativom i s akuzativom; tako smo u §. 265*b,c* i 266*a* vidjeli s dativom glagole: *blagodariti*, *dopasti, pomoći, razumjeti, smetati*, ali oni se slažu i s akuzativom, na pr. hvalimo te, blagodarimo *te*, — koliko *me* dopade od cijeloga kraljevstva, — Bog pomogao *sve dobre ljude!*, — ja sam dobro *majku* razumio, — koji *vas* smeta, sagriješit će. — Takovi su još glagoli: *služiti, voljeti*, *zapasti*; na pr. ne možete služiti *Bogu* i *bogatstvu*, — dosta si *me* služila, — mi volimo *carstvu nebeskome*, — volim *brata* nego *drûga*, — zapalo *mu* je veliko blago od strica, — zapao *me* je manji dio.

d) U pjesmama se nalaze ovakovi primjeri objekta uz glagol *kazati*: Jovan *majku* u pećini kaže, — tamo kažu *goru javorovu*. Izvan pjesama ne bi se ovo ovako sabito reklo, već malo prostranije: Jovan kaže za majku da je u pećini, — tamo kažu, da je gora javorova.

§. **271.** a) U §. 212*a* vidjeli smo, kako se u pjesmama neprelazni glagoli *leći, sjesti*, *ustati* slažu s akuzativom kao prelazni. Evo primjera iz pjesama i za druge neprelazne glagole s akuzativom: na moru *ga* jutro osvanulo, — zora *ga* je bela zabelila (po istočnom govoru), — da mi *djecu* sunce ne zalazi. Tako je i ovo: prvi su *ga* petli zapevali (po istočnom govoru; glagol *zapjevati* može do duše sam sobom biti prelazan, ali u običnom se govoru ne bi reklo, da pijetao zapjeva *kojega čovjeka*).

b) Neprelazni su glagoli i *boljeti*, *svrbjeti*, pa opet u akuzativ uz njih dolazi predmet, koji ono osjeća, što glagol znači; na pr. grlo *me* boli, — svrbe *ga* leđa. Govori se i: zebu *me* noge pored: zebu *mi* noge. — I glagol *stajati* je neprelazan, ali u prenesenom značenju slaže se s akuzativom, na pr. koliko *te* stoji ta kuća? — ovaj *me* vinograd skupo stoji.

c) U rečenicama: strah je *mene*, — sram *te* bilo, — nije *ga* briga, — koliko *te* je god volja imamo evo akuzativ, premda nemaju drugoga glagola nego *jesam*, koji nije prelazan. Da su ove i slične rečenice bez subjekta, to se vidi iz §. 178.

d) Akuzativ stoji uz pridjeve *dužan*, *voliji*[1]); na pr. mi smo mu za to dužni *blagodarnost*, — voliji sam *brata* za krvnika nego

[1]) O pridjevu ovom vidi u §. 95.

tuđina za gospodara, — ja bih *đerdan* najvolija. — Drugih pridjeva, koji bi ovako s akuzativom stajali, nema.

§. **272**. a) Glagoli *učiti, pitati* mogu imati uza se po dva akuzativa, jedan od riječi onoga čeljedata, koje se uči ili pita, drugi od riječi one stvari, koja se uči ili pita; na pr. učitelj je naučio *svoje učenike* neke nove pjesme, — ja ću *vas* upitati jednu riječ, — što *te* pitam, pravo da mi kažeš.

b) Drugi opet glagoli imaju uza se po dva akuzativa za to, jer s jednim nemaju potpuna smisla. Takovi su glagoli: *činiti, držati, naći, postaviti, uzimati, zvati* i slični; u prvom je akuzativu riječ predmeta, koji se čini, drži i t. d., a u drugome je riječ, koja znači: čime se tko čini, drži i t. d. Primjeri: srebrno sedlo ne čini *konja* dobra, — ne držah *sebe* dostojna, da ti dođem, — kad me globiše, kriva *me* nađoše, — postaviše *ga* poglavara gradu, — uzmi *mene* gospodara, — *ni jednoga čovjeka* ne zovem pogana ili nečista, — Bog je mogao *njega* stvoriti i bezgrješna, — da *ga* metne veljega vezira, — on je smatrao *sebe* kao nezavisna vladaoca. U svim ovim primjerima mjesto drugoga akuzativa može stajati i instrumental (vidi u §. 285*d*) osim u zadnjemu primjeru, gdje ispred drugoga akuzativa stoji riječca *kao*. A kada uz glagol *zvati* može stajati i nominativ mjesto drugoga akuzativa, to je rečeno u §. 250*c*.

§. **273**. Zamjenički akuzativi *što* i *to* stoje dosta često mjesto drugoga kojeg padeža združenoga s kojim prijedlogom; na pr. bojao se, da i njega *što* (= u čemu) ne okrive, — *to* (= u tom) je majka Maru poslušala, — *to* (= u tom) je njemu sreća dobra bila. Tako se upotrebljava i akuzativ *sve*; na pr. Turcima se učini, da Živković ima *sve* (= u svemu) pravo, što govori, — on laže i *ostalo sve* (= u ostalome svemu) što kaže, da je učinio. Mjesto genitiva s prijedlogom *zbog* ili *radi* imamo akuzativ u primjeru: on se *nešto* zavadio s Milošem. — Oblici akuzativa *što* (*šta*) i *to* upotrebljavaju se katkad mjesto dativa, na pr. *šta* (= čemu) vičete ovdje? — ja sam *to* (= tome) rad (pridjev »rad« s dativom vidi u §. 267*d*).

§. **274**. a) Akuzativom se kazuje mjera, na pr. kamen *jedan aršin* visok i *jednu ped debeo*, — *ovo* teži *jednu funtu*. — Istim se padežom izriče i vrijednost; na pr. ova ura vrijedi *stotinu* forinti, — ovo vrijedi *silne novce*.

b) Akuzativ znači i vrijeme te odgovara ili na pitanje **kako dugo**? ili na pitanje **kada**?; na pr. on osta *neko vrijeme* u Rimu, — liječio se *godinu* dana, — mučili su se *čitav dan*, — ustavši *onaj čas* vratiše se, — *svako jutro* ide u crkvu, — juče**r** sam ga *prvi put* vidio·

c) Katkad mjesto nominativa, koji znači vrijeme na pitanje **kako dugo**?, stoji akuzativ; na pr. nije prošlo ni *nedjelju* dana (mjesto: nije prošla ni *nedjelja* dana). Tako i na pitanje **kako mnogo** mjesto nominativa može stajati akuzativ; na pr. bilo mu je *stotinu* godina, — osta mrtvih *hiljadu* Turaka (vidi u §. 100*b*). Na to je nalik i ovo: nestalo mu *polovinu* društva (mjesto: nestala mu *polovina* društva).

Prijedlozi s akuzativom.

§. **275.** a) Neki se prijedlozi vrlo rijetko slažu s akuzativom; to su: *do*, *od*, *oko*, *poslije*, *preko*, *s*. Prvi od ovih prijedloga imamo s akuzativom, kad velimo: doći ćemo k vama *do veče* (t. j. na veče), — mrtav Marko kraj bunara bio, od dan *do* dan nedjeljicu dana. U ovome drugom primjeru imamo evo i prijedlog *od* s akuzativom; to imamo i u primjeru: svako puce po *od litru* zlata, gdje je naprijed prionuo još i prijedlog *po*, o čemu vidi u §. 218*c*. Ovdje se može spomenuti riječ *ȍdmâh*, koja se danas upotrebljava sasvim kao prilog, a postanje joj je: *od mah*, a o prilogu *ȍdâvno* vidi u §. 218*b*. — Prijedlog *oko* s akuzativom stoji u primjeru: oteže se *oko čitavu uru* hoda. — Prijedlog *poslije* s akuzativom imamo kad velimo: poslije *godinu* dana presahnu potok. — S prijedlogom *preko* stoje samo akuzativi riječi *dan* i *noć*; na pr. *preko dan* sijeva, a po noći gori, — ležaše *preko noć* na zemlji. — Prijedlog *s* može imati uza se akuzativ samo od imenice *strana*, koja mora u tom događaju biti skopčana s kojom pridjevnom riječi; na pr. grad *s onu stranu* rijeke, — leži *s drugu stranu* planine, — u Kladovu *s gornju stranu* grada do samoga Dunava vide se zidine od staroga grada.

b) Drugi su prijedlozi s akuzativom posve obični; to su: *kroz* (*črez*, *proz*), *među*, *mimo*, *na*, *nad*, *niz*, *o*, *po*, *pod*, *pred*, *u*, *uz*, *za*.

§. **276.** a) Prijedlog *kroz* uzima se ponajviše u svojemu pravom značenju, na pr. pogledah *kroz prozor*, — prođosmo *kroz jedno selo*, — namisli, da s vojskom bježi *kroz Turke*. — Prijedlo-

gom *kroz* može se izricati sredstvo, kojim ili preko kojega što biva: na pr. teško onom čovjeku, *kroz koga* dolazi sablazan. — rodoljublje ne rađa se s čovjekom, nego se dobiva *kroz nauku* i *odgojenje*. — Rijetko se prijedlogom *kroz* izriče uzrok; na pr. konj se *kroz dlaku* (t. j. poradi dlake) ne hvali, nego *kroz brzinu* (t. j. poradi brzine). — Pored *kroz* govori se u južnim krajevima *proz*, ali samo u pravom značenju; na pr. *proz rukave* promolio lakte. Rijetko se mjesto *kroz* upotrebljava *črez* i to ne u pravom značenju, već u onome, što ga ima *kroz*, kad znači sredstvo; na pr. gotovo sve, što svijet ima dostojno znanja o današnjemu narodu našemu, od mene je ili *črez mene*.

b) Prijedlog se *među* gotovo svagda govori u mjesnom značenju, na pr. zamakne *među zgrade*, da traži majku. — udario u katane Marko kao soko *među golubove*. Samo kad prijedlog ovaj stoji s akuzativnim zamjeničkim oblikom *to*, može značiti vrijeme, na pr. *među to* im Bog odluku smete.

c) Prijedlog *mimo* obično ima mjesno značenje; na pr. prođoh *mimo kuću njegovu*. — odmah stade zametati kavgu i progonit stražnje *mimo prve*. U prenesenom smislu uzima se ovaj prijedlog, kad se hoće da naznači, da je što čemu nejednako, na pr. što mu je bilo onome zubu, te je *mimo sve ostale pokvaren*?. — za što je kod nas *mimo ostale narode* mogla postati ovaka mrzost? Prijedlog ovaj stoji i u poređenju, kad se hoće da naznači, da je što od čega daleko odvojilo u dobru ili u zlu smislu; na pr. postao nevaljao *mimo sve ostale ljude*. — vidimo, da je sve to lijepo *mimo išta* na svijetu.[1])

§. 277. Vrlo se mnogo upotrebljava prijedlog *na*; mi ćemo ovdje navesti samo nekoje osobite slučaje njegove službe. Mjesno je značenje na pr. kad se veli: da iz neba plaha kiša padne, nigdje ne bi na zemljicu pala, već *na dobre konje* i *junake*. — pođoh *na brdo* i t. d. — Često je značenje neprijateljsko, na pr. kad hajduci udare kome *na kuću*, — ustat će djeca *na roditelje*, — stanu vikati *na Đorđija*, da je on hajduk. — mnogi svjedočiše lažno *na njega*. Govori se i: mrziti *na koga*[2]), a to izlazi iz neprijateljskoga značenja. — Prijedlog ovaj s akuzativom može značiti namjenu; na pr. nek je *na znanje* svima vama. — ako slaže,

[1]) Gdjekoji slažu prijedlog *mimo* s genitivom te govore na pr. prođoh *mimo njegova dvora*, ali je akuzativ s ovim prijedlogom bolji.

[2]) Nije dobro bez *na*, t. j. mrziti *koga*.

laž mu na poštenje, — *na zdravlje* mu bilo, — ovo je *na korist* vama, — sve *na slavu Božju* činite. — Način, kako se što čini ili biva, imamo u primjerima: dažda i snijega imasmo *na pretek*, — učinio je *na brzu ruku*, — *na vrat, na nos* pobjegnu u gradove, — govori *na glas*, — znam *na pamet*, — *na silu* ga odvedoše, — popio *na dušak* čašu vina. Način je i u primjeru, što smo ga imali u §. 196*d*.: obrijao glavu *na hajdučku*; a tako je i ovo: obučen *na putničku*. — Dosta često *na* s akuzativom znači isto, što dativ ili sam ili s prijedlogom *k*; na pr. idi *na more* i baci udicu, — ovce kako dođu *na jezero*, odmah se razvale oko jezera, — odoše *na grob*, — dokle dođoše *na vrata* od grada. Dosta se često uzima *na* s akuzativom mjesto prijedloga *u* s istim padežom; osobito se to nalazi uz imena zemalja i gradova; na pr. dođe *na svoju postojbinu*, — dođoh jednom *na dućan*, — išao je preko Bosne *na Hercegovinu*, — koji Hrišćanin otide *na Jerusalim*, a Turčin *na Meku*, onaj se poslije zove hadžija, — bježi *na Udbinu*, — otišao *na Cetinje*. — Prijedlog *na* može značiti i vrijeme; na pr. doći ćemo *na proljeće*, — to će biti *na godinu*, — bit će svašta kao i *na Božić*, — pogodio se s poslenicima po groš *na dan*. — Akuzativ s prijedlogom *na* može zavisiti o kojoj imenici, a još češće o pridjevu; na pr. početak bune *na Turke*, — pokaže svoj gnjev *na kneza Simu*, — *na kurjaka* vika, a lisice meso jedu, — *na duha svetoga* hula ne će se oprostiti ljudima, — hajduk lakom bješe *na dukate*, — gotov kao baba *na kar*, — svekrva bijaše nemilostiva *na sirote*, — svaka je majka *na svoje dijete* žalostiva, — slijep *na jedno oko*, — hrom sam *na lijevu nogu*.

§. **278**. a) Prijedlozi *o* i *ob* danas se u dobrom govoru razlikuju tako, da se *ob* uzima samo za vrijeme, a za sve drugo *o*[1]). Na pr. *ob dan* ide, a *ob noć* počiva, — *ob zimu* snijeg pada, — posla je dosta, osobito *ob ljetno doba*. Prijedlog *o* obično ima mjesno značenje; na pr. objesi pušku *o klin*, — udari ga *o jelu zelenu*; — ali može značiti i sredstvo, na pr. na jednoj se vodi umivali, *o jedan* se *ručnik* otirali, — da ja *o vas* ne ogriješim duše. Preneseno je značenje, kad se veli: otimlju se *o carstvo*, — zavadiše se *o kuću* i *o vinograd*, — kladio sam se *o ovoga konja*.

---

[1]) Ne valja dakle reći: udario ga *ob* ovaj zid, jer se tu ne izriče vrijeme, već mora biti: *o* ovaj zid. Vidi još u §. 283*a*.

b) Prijedlog *pod* s akuzativom obično ima mjesno značenje; na pr. sjedoše *pod jelu zelenu*, — soko se diže *pod oblake*. Preneseno je značenje, kad se veli: kad je Bosna pala *pod Turke*, — uzeše svu zemlju *pod svoju vlast*. Katkad *pod* s akuzativom znači isto što *pred* s istim padežom; na pr. vojsku dovede *pod Beč;* katkad se izriče i način; na pr. on to uze *pod silu*, — to sam obećao *pod zakletvu*. — Prijedlog ovaj s akuzativom može služiti i za vrijeme te onda znači isto, što i *pred* s istim padežom; na pr. *pod noć* tikve cvjetaju, — *pod samu zimu* otide u Bosnu, — *pod starost* je osiromašio.

§. 279. a) O prijedlogu *u*, kad stoji s akuzativom, upamtit ćemo, da se upotrebljava ne samo u čistom mjesnom značenju, na pr. idem *u šumu*, — doveo ga *u svoju* kuću, već i u primjerima, kao što su: otide sluga *u drva* (t. j. da ih nasiječe i kući donese), — idu s golim grlom *u jagode* (t. j. da ih beru), — idemo *u ribe* (t. j. da ih hvatamo). Vrijedno je upamtiti i porabu, kakova je u primjeru: jedan čovjek trgovaše *u magarad*. — Način imamo u primjerima, kao što su: prosti ljudi račune *u grah* i *u kukuruze* — svi *u jedno grlo* zaplakaše, — *u glas* viknu gospoda, — *u jednu ruku* imaš pravo, — vinograd je rodio *u srednju ruku*. — Namjenjivanje pokazuju primjeri: traži novaca *u zajam*, — prodao *u bescjenje*, — dušu svoju dâ *u otkup* za mnoge, — primi mu se *u pravdu*, — ja mu napih *u zdravlje*. — Katkad je akuzativ s prijedlogom *u* zavisan o kojem pridjevu, na pr. ostane sakat *u nogu*, — bio je *u jedno oko* slijep, — *u jednu nogu* obuven, a *u drugu* bos. — Često prijedlog *u* s akuzativom znači vrijeme; na pr. počinu Bog *u sedmi dan*, — kad bi znao domaćin, *u koji* će *čas* doći lupež, — tko *u ljeto* ne radi, *u zimu* gladuje, — kako *u početak* rekoh.

b) Prijedlog *uz* obično ima mjesno značenje, na pr. ide *uz brdo*, — može *uz drvo* puzati kao mačka, — da mi budeš djever *uz djevojku*, — nevjera ti sjedi *uz koljeno*. — Katkad se prijedlogom ovim izriče društvo ili zajednica; na pr. *uz kriva čovjeka* propadne kašto i prav, — *uz tamburu* tanko popijeva, — gdjekoji se *uz ove riječi* nasmije u sebi. — Dosta često znači *uz* vrijeme: poblijedio kao sljepačka tikva *uz berbu*. — Radič *uz onaj rat* postane kapetan, — pjesme, koje se pjevaju *uz časni post*.

§. **280**. Prijedlog *za* s akuzativom često znači mjesto; na pr. sunce zađe *za goru*, — netko se *za list* sakrije, a netko ne

može ni *za dub.* — Ovo je značenje malo u prenesenom smislu, kad se veli: sjede *za trpezu*, — car Lazare sjede *za večeru*, — Milica je pošla (udala se) *za Stanka.* — Često prijedlog ovaj s akuzativom znači doticanje ili sastavljanje čega su čim: uhvatio ga rukom *za grlo*, — *za ruku* me vodi, — vo se veže *za rogove,* — *za koplje* mu konja privezaše, — rđa se *za zlato* ne prima. — Doticanje ili sastavljanje u prenesenom smislu imamo, kad se hoće da naznači, oko čega je radnja glagolska zabavljena: ne brini se ni malo *za ovce*, — kad me sunce grije, *za mjesec* i ne marim, — molite se Bogu *za one*, koji vas gone, — javiše mu *za sve ovo,* — *za bratsko* se *zdravlje* pitaju, — mislim *za njega* da je pošten, — kad on *za to* dozna, — blagodari Bogu *za srećnu pobjedu.* — Zamjenjivanje imamo u primjerima, kao što su: ja ću *za te* na mejdan izići, — od sad više nema svadbarine, Marko *za sve* svadbarinu plati, — dadosmo srebro *za olovo,* — proda mu ga *za dukate*, — ne vraćajte zlo *za zlo*, — ja ću ih svašta slušati i raditi *za onu koru* hljeba, što će mi dati. — Svrhu pokazuju ovi primjeri: *za muku* smo stvoreni, — pripravi vodu *za umiranje*, — narasla djevojka *za udaju,* — čitatelj sam neka sudi, što je *za hvalu*, što li *za kuđenje.* — Namjena se vidi u primjerima: on postane cijelome selu *za podsmijeh*, — *za znak* najtvrđe vjere zakune mu se živim Bogom, — samo ću *za primjer* napomenuti ovo, — hren se upotrebljava *za lijek*, — prođite se, braćo, *za Boga,* dosta je već. — Ono, što čemu pristaje ili prilikuje, izriče se također prijedlogom *za* s akuzativom: sud *za rakiju*, — kaca *za med*, — peć *za hljeb*, — nije *za kozu* sijeno, — mjesto zgodno *za vojsku*, — to će *za govedara* biti najveća sreća i dika. — Dosta često *za* s akuzativom izriče uzrok: ne stvori ondje čudesa *za nevjerstvo njihovo*, — da ne budemo tuženi *za današnju bunu*, — pak se *za to* rasrdio na me. — Objekt uz neke prelazne glagole sam sobom ne daje dovoljna smisla, ne izriče dovoljno, što se glagolskom radnjom postizava. Takovim objektima treba dakle dopuna, a ta se dopuna izriče prijedlogom *za* s akuzativom. Na pr. želi Milicu uzeti *za ženu*, — niti će ga pitati, a još manje *za sudiju* u tom primiti, — koga želite *za poglavara?* — ovoga Bog posla *za kneza* i *izbavitelja*, — držite li još ono *za istinu?* — nađoh *za potrebno.* — Prijedlog *za* s akuzativom upotrebljava se i za izricanje vremena; na pr. *za vrijeme* toga rata bio je kapetan, — što je to, da sam zaslužio samo jedan novčić *za godinu* dana? — vatra *za jedan čas* obuzme svu varoš.

Vokativ.

§. **281.** U ovom padežu stoji predmet, koji se zove; na pr. prosti, *Bože* i *bijela crkvo!* — o *sokole*, *siva ptico moja*, kakvo sam ti dobro učinio? — zla ti sreća, *neznani junače*! — U pjesmama se često uzima vokativ mjesto nominativa; na pr. mače vojsku *herceže Stjepane*, — opremi se *Strahiniću bane*, — te je *Vuče* knjigu proučio, — jedno bješe *Vukašine kralju*. Upamtiti treba, da se ovako vokativ mjesto nominativa uzima samo od riječi muškoga roda, koje znače kakvo čeljade i koje se u nominativu jedn. ne svršuju na *a* (kao na pr. *sluga*, *starješina*, *vojvoda*).

Lokativ sam i s prijedlozima.

§. **282.** a) U starom se jeziku lokativ upotrebljavao (kao i drugi padeži) i sam, bez prijedloga; danas od te porabe ima samo nekoliko tragova u riječima, koje su postale prilozi: *göre*, *dȍlje*, *zîmi*, *ljȅti*, *lâni*, *onomádne* (postalo od *onomьdne*, t. j. *onomь dne*), *ȍnomlâni*. Sve su ovo u davnini bili lokativi jedn.

b) S lokativom se slažu prijedlozi: *na*, *o*, *po*, *prema*, *pri*, *u*. — — Prijedlog *na* s lokativom znači vrlo često mjesto: Bog *na nebu*, a car *na zemlji*, — *na sokolu* je malo mesa. — U prenesenom se značenju govori na pr. *na mlađima* svijet ostaje, — mili Bože, *na svemu* ti hvala! — stara nam je majka *na umoru*, — on bijaše u bijeloj crkvi *na jutrenji* i *na leturđiji*, — kad smo *na zakletvi* bili, — koja su gospoda u veče kod njega bila *na razgovoru*. — Prijedlog ovaj s lokativom može značiti isto što prijedlog *pri*; na pr. grad gradili Skadar *na Bojani*, — ja sam bila *na Dunavu*, — Šarac svezan *na vratima*, — dva ata *na jednim jaslima* ne mogu biti. Još se češće nalazi *na* s lokativom mjesto *u*, osobito uz imena gradova i zemalja; na pr. Osman-aga osta *na Udbini*, — *na bijelu gradu Smederevu* bješe stari despot Đurđe, — živi kao beg *na Hercegovini*, — vrći ću te za vezira *na Novu Pazaru*, — ja *na domu* dosta imam blaga, — misli Jovo *na dućanu svome*, — on je *na svom zavičaju* stoku čuvao, — kako je kazao *na saboru hrvatskome*. Tako je i ovo: kad se Momčil vidje *na nevolji*, — voljeli su *na najvećim mukama* dušu ispustiti nego to učiniti, — bio mu je *na pomoći*. Prijedlog *na* s lokativom služi i za izricanje vremena: Srbi *na svršetku* 1806. godine uđu u Biograd, — kad *na velikoj zimi* propada snijeg, — *na suši* prestane voda teći.

§. **283**. a) Prijedlog *o* s lokativom govori se često u mjesnom značenju, na pr. novo sito *o klinu* visi, — što djevojke nose *o grlu*; govori se često i za vrijeme, na pr. snijeg pade *o Božiću*, da ti meni *o jeseni* dođeš. Upotrebljava se i u prenesenom značenju: ne živi čovjek *o samom hljebu*, — misliti, govoriti, znati *o čemu*, — raditi kome *o glavi*[1]).

b) Za prijedlog *po* s lokativom upamtit ćemo, da nije dobro uzimati ga uz trpne oblike mjesto prijedloga *od* s genitivom (vidi u §. 261*b*); nije dobro na pr. pjesme sakupljene *po Vuku Karadžiću* (mjesto: *od* Vuka Karadžića), — kuća sagrađena *po domaćim majstorima* (mjesto: *od* domaćih majstora). Nije dobro uzimati taj prijedlog ni uz glagolske imenice (t. j. uz riječi kao što su: plètênje, hváljênje, nòšênje, čúvânje, kupòvânje, uzéće, prosúće i t. d.); ne valja dakle na pr. tumačenje pjesama *po učenicima* (mjesto: *od* učenika) i t. d.

c) O prijedlogu *prema* rečeno je u §. 263*b*., da se slaže i s genitivom, ali da je lokativ mnogo običniji. Govori se na pr. kad je bio *prema crkvi*, — ondje se ustavi *prema vojsci austrijskoj*.

d) Prijedlog *pri* ima ponajviše mjesno značenje; na pr. pas leži *pri vratima*. Preneseno je značenje, kad se veli: ludo govori, kao da nije *pri sebi*, — on ostade *pri svome*. — Kako prijedlog *pri* značenjem svojim odgovara prijedlozima *kod* i *pored*, tako nije čudo, što se i *pri* nalazi u takovim svezama, koje se mogu razvezati u rečenice s veznicima *kada* i *premda* (vidi u §. 261*a*, 262*d*); na pr. *pri ovolikoj množini* poslova za sad se drukčije nije moglo učiniti (t. j. *kad* je ovolika množina i t. d.), — Kara-Đorđije *pri svemu svome obricanju* nije ništa učinio (t. j. *premda* je obricao).

e) Za prijedlog *u* s lokativom upamtit ćemo, da se često nalazi uz pridjeve i uz imenice služeći im za dopunu, na pr. *u struku* je tanka i visoka, — ležaše nemoćan *u nogama*, — *u ovome poslu* vješt čovjek, — kad ljudi *u čemu* nijesu složni, — *u piću* su teške pijanice, a *u kavzi* ljute kavgadžije, — učitelj neznabožaca *u vjeri* i *istini*, — imao je mnogo štete *u stoci*. — Ovako se nalazi *u* s lokativom i uz glagole; na pr. promijeni se *u licu*, — obučavaj se *u pobožnosti*, — ja sve radim, a ti mi ni *u čemu* ne pomažeš, — ojačao *u vjeri*, — valjalo bi, da se *u tome* ugledaju

---

[1]) Mjesto *o* s lokativom ne valja nikad uzimati *ob*, makar se riječ iza prijedloga počinjala s kojim samoglasnikom; ne valja na pr. *ob* ovom poslu, *ob* istini, već treba da bude: *o* ovom poslu, *o* istini i t. d. Vidi u §. 278*a*.

na nj. — Osim vrlo običnoga mjesnoga značenja (na pr. bio sam *u crkvi*, — nema ga *u selu*) ima prijedlog *u* s lokativom često i značenje vremena; na pr. da vam bude u pomoći i *u danu* i *u noći*, — dogodi se *u jutru*, — poginuo je *u početku* boja, — živio je *u drugoj polovini* XVII. vijeka.

Instrumental.

§. **284.** a) Ovaj padež često ima mjesno značenje te odgovara na pitanje *kuda?*, na pr. on otide *zemljom* i *svijetom*, — *Dunavom* plovi lađa, — netko pjeva *drumom*. Rijetko odgovara instrumental u svojemu mjesnom značenju na pitanje *gdje*; na pr. kad su bili *poljem širokijem*.

b) Instrumental može značiti i vrijeme, kada što biva: cvijet, koji se *noću* razvija, — *nedjeljom* idu u crkvu, — otputovat ću *zorom*, — *časom* vedro, a *časom* oblačno. Ovdje treba dodati, da s imenicama, koje stoje u instrumentalu vremena, nije dobro uzimati pridjev; nije dobro na pr. to možemo očekivati *svakim danom*, već treba reći: *svaki dan*, koje je akuzativ (vidi u §. 274*b*).

c) Instrumentalom se izriče oruđe ili sredstvo; na pr. povadi mu *kliještima* zube, — jednu vojsku *buzdovanom* bije, drugu vojsku *britkom sabljom* siječe, — *svijećom* je kuću zapalio, — često *okom* pogleduje, — progovori *gromovitim glasom*, — neka prosi, nek se *hljebom* hrani, — *mlijekom* vas napojih, — *glavom* će *svojom* platiti, — narod će napuniti kule *novim žitom*. — Oruđe ili sredstvo imamo i u ovim primjerima, premda se slabo razabira: pismo *ovim riječima* završuje, — počinjaše se *dvjema molitvama*, — siromah se oženio *gospođom*, — Jovan mu se *Bogom* kunijaše, — Bog se brine *sirotama*, — Solomun se proslavi *svojom mudrosti*, — koji dobro upravljaju *svojim kućama*, — polje nam je rodilo *pšenicom*, — ni luk jeo ni *lukom* vonjao, — narod uskipi *osvetom*, — začudiše se *čudom*, — klonu *duhom*, — ljubi Boga *svim srcem svojim*, — ja sam *glavom* Kraljeviću Marko.

d) Rijetko se upotrebljava instrumental uz trpne glagolske oblike; na pr. koji su osvećeni *Bogom ocem* i održani *Isusom Hristom*.

§. **285.** a) Često znači instrumental način te odgovara na pitanje *kako?* ili *koliko?* Na pr. *redom* rđa po družini hoda, — *šapatom* zbori sirotinja, — kiša pada *kapljicama*, pak napada *lokvicama*, — skakavci *jatima* dolijeću iz Azije, — podajte joj *dvojinom* ono-

liko. — Ovaj se instrumental nalazi od nekih imenica, koje nemaju osim toga padeža ni jednoga drugog; na pr. *tonom* tone, tonući besjedi, — vrata otvorena *širom*, — ode *kradom*, — *poredom* se u vodenici melje.

b) Instrumental služi često za dopunu pridjevima, katkad i imenicama: budite zadovoljni *svojom platom*, — izobilan sam *radošću*, — blago vama, koji ste siromašni *duhom*, — starješina nije svagda *godinama* najstariji u kući, — ne budite djeca *umom*. Na te su primjere nalik i ovi: koji je bio *rodom* Bugarin, — on je moj *Bogom* pobratim, — kaluđer *imenom* Maksim.

c) Imenice, koje su dio predikata, stoje ne samo u nominativu (vidi §. 250*a*), nego i u instrumentalu, ali je nominativ u dobrom narodnom govoru malko običniji. Imamo na pr. car ti bijah, dok *djevojkom* bijah, — Vukašin postane *kraljem*, — lasno je pokraj čaša *junakom* biti, — tko se *ovcom* učini, kurjaci ga izjedu, — Dušan se nazove *carem srpskim*, — njihova se domovina prozvala *Hrvatskom*. — Rijetko u ovom poslu stoji sam pridjev: ova se zemlja upravo može nazvati *rodnom*.

d) U §. 272*b* vidjeli smo, da uz glagole *činiti*, *postaviti*, *zvati* i druge slična značenja stoje po dva akuzativa, od kojih je jedan objekt, a drugi dopuna. Mjesto ovoga drugog akuzativa može stajati i instrumental: učini ga družba *starješinom*, — tko je mene postavio *sudijom* nad vama? — tuđu majku *majkom* zoveš, — dadu mu otvoreno pismo, u kome ga naimenuju *vojvodom*. U ovoj se službi nalazi i sam pridjev: što me zoveš *blagim*?

e) Mjesto nominativa ili akuzativa, koji pred sobom ima riječcu *kao*, uzima se dosta često instrumental. Na pr. mjesto: došao si k nama *kao gost*, — uđe *kao kadet* u regementu, — žene, koje su *kao djevojke* bile dobre, — da ga vidimo *kao kapetana* i t. d. može se reći: došao si k nama *gostom*, — uđe *kadetom* u regementu, — žene, koje su *djevojkama* bile dobre, — da ga vidimo *kapetanom*. Tako u narodnoj pjesmi žaba veli: potkuj i mene, mladi junače, neka bih *konjem* u goru tekla, t. j. kao konj.

Prijedlozi s instrumentalom.

§. 286. a) S instrumentalom se slažu prijedlozi *među*, *nad*, *pod*, *pred*, *s*, *za*. — Prijedlog *nad* s instrumentalom ima obično mjesno značenje, na pr. *nad njima* se tri oblaka viju, — *nad vodom*

je lice ogledao. Preneseno je značenje u primjerima: nitko do sad nije bio *nada mnom* gospodar, — da su Turci poglavari *nad ovim četama*, — *nad njim* nema boljega junaka, — to se zove svetinja *nad svetinjama*.

b) I prijedlog *pod* s instrumentalom obično ima mjesno značenje, na pr. *pod čadorom* leži ranjen junak, — teško nogama *pod ludom glavom*. Preneseno značenje imamo u primjerima: nije mi poznata knjiga *pod takovim natpisom*, — narod mirno živi *pod vladom* svoga dobroga kralja, — mlađe treba držati *pod zaptom*, — ostali su *pod sramotom* (t. j. osramoćeni), — on se pokaluđeri i poslije postane arhiepiskop *pod imenom* Sáva. — šta ti razumiješ *pod mudrom politikom?*

c) Prijedlog *s* (ili *sa*, vidi u §. 8*c*) stojeći s instrumentalom znači društvo i zajednicu; na pr. o moj zete, Bog mi *s tobom* bio! — tu je malo počinuo *s vojskom*, — knjigonoša dođe *s ovom knjigom* u Loznicu, — djevojke *s vijencima* na glavi, — navali sva vojska *s toporima*, — teško šuši *s vukom* ratujući, — ja se nijesam onda *s njime* poznavao, — Stanko se vjenčao *s Milicom*, — gora se *s gorom* ne sastaje, a čovjek *s čovjekom* vazda, — jedva kraj *s krajem* sastavlja. — Kako se u ova dva zadnja primjera slažu glagoli *sastati se*, *sastaviti*, tako se slažu i glagoli protivnoga značenja: *rastati se*, *rastaviti*; na pr. ne mogu se rastati *s ovim poslom*, — ako si me *s konjem* rastavio, *sa sabljom* me rastavio nijesi. Tako je i ovo: jučer sam se oprostio *sa svojim prijateljima*. — Prijedlog *s* stojeći s instrumentalom može značiti način: *sa suzama* pročitah žalosno ovo pismo, — ova je kuća *s pravdom* stečena, — želio je umrijeti *s mirom*, — onda ćeš *sa stidom* sjesti na niže, — *sa strahom* sam stajao pred njim, — *s pomoću* ove knjige može čovjek valjano razumjeti sv. pismo, — *s neiskazanom hrabrošću* vojevao je nekoliko godina, — *s najvećim veseljem* odoše u Zagreb. — U §. 285*a* vidjeli smo, da za izricanje načina služi i sam instrumental; razlika je među ovom i onom porabom, što je tamo čist način, a ovdje je s načinom pomiješano nešto malo društva ili sredstva. — Sasma rijetko prijedlog *s* stojeći s instrumentalom znači vrijeme, i to takvo vrijeme, s kojim je pomiješano nešto malo društva: Turci *sa zorom* iziđu iz Loznice, — tako *sa svršetkom* ove jeseni svrši se prva godina ovoga vojevanja. — Neki glagoli mogu uza se imati instrumental sam ili s prijedlogom *s*; takovi su glagoli: početi (*molitvom* ili *s molitvom*), podrugivati se (*siromahom* ili *sa*

siromahom), trgovati (*ovcama* ili *s ovcama*), zabavljati se (*knjigama* ili *s knjigama*). Tako i pridjev *zadovoljan* (*nezadovoljan*) može imati uza se instrumental sam ili s prijedlogom *s*, na pr. jeste li zadovoljni *takovom platom* (ili: *s takovom platom*)? — Pogrješka je uzimati prijedlog ovaj za oruđe ili sredstvo; ne valja na pr. odrezao *s nožem*, izbio ga *s palicom*, već mora biti sam instrumental: *nožem*, *palicom* (vidi u §. 284*c*).

d) Prijedlog *za* s instrumentalom ima mjesno značenje, kad se na pr. veli: *za kućom* je vrt, — nezvanu gostu mjesto *za vratima*. Tako je i ovo: gledaj, tko to ide *za nama*, — gosti sjede *za trpezom*. Preneseno je značenje u primjerima, kao što su: odoše *za poslom*, — teško vuku, *za kime* ne laju, i junaku, *za kim* ne govore, — svi plakahu i jaukahu *za njom*, — težili su *za narodnom korišću*, — on se vrlo obraduje, kad vidi svoju kćer *za carskim sinom*. Prijedlog ovaj s instrumentalom uzima se, kad se hoće naznačiti, da što dolazi poslije čega, na pr. tko *za čorbom* vodu pije, — puče puška, puče *za njom* druga.

SINTAKSA GLAGOLSKIH OBLIKA.

Sadašnje vrijeme.

§. **287.** a) Govori li se o čemu, što doista jest, ili se radi u vrijeme, kad se govori, uzima se sadašnje vrijeme trajnih glagola. Na pr. sluga moj *leži* doma i *muči se* vrlo. Tako ću na pitanje: što sada radi tvoj brat? odgovoriti: *čita* pismo od svojega prijatelja, ako u vrijeme, dok bivam pitan i dok odgovaram, brat moj doista to čini. Svršeni glagol za ovakovu radnju u sadašnjosti može se uzeti samo u zanijekanim pitanjima, gdje se pita: *za što ne*? Na pr. za što ne *pregorite* štetu? — za što mi ne *načinite* po volji? — za što mi ne *oprostiš* grijeh moj i ne *ukloniš* moje bezakonje? — Da ova pitanja nijesu zanijekana, morao bi glagol biti trajan.

b) Sadašnje vrijeme trajnih glagola uzima se i onda, kad se kazuje, šta je na kojoj slici ili kipu, ili što je u kojoj knjizi ili pismu, jer onaj, koji to kazuje, ima onu sliku ili onu knjigu doista pred sobom ili bar u misli. Ako hoću na pr. kome da kažem, što prikazuje slika »Ranjeni Crnogorac«, reći ću: ranjenoga crnogorskog vojvodu *nose* na nosilima dva čovjeka, za nosilima *idu* četiri Crnogorca, *sastaju* ih žene, koje *idu* svojim putem te

žale ranjenoga vojvodu i t. d. Tako isto ako hoću da kažem sadržaj kojoj knjizi, reći ću na pr. u našoj čitanci *ima* do 20 pjesama, u jednima se *govori* o ljubavi domovine, u drugima o ljepoti prirode, u nekima se *pričaju* lijepe priče i t. d. Djelu, koje se tako spominje, može biti i nekoliko stotina godina, pa mu se opet sadržaj kazuje sadašnjim vremenom, na pr. Homer u Ilijadi *opisuje* trojanski rat i *slavi* junaštvo Ahilejevo — Da je Homerova Ilijada izgubljena, pa da mi od drugih starih pisaca znamo, o čemu se u njoj govorilo, onda bi se zadnji primjer morao reći: Homer *je* u Ilijadi *opisivao* trojanski rat i *slavio* junaštvo Ahilejevo. Tako isto da je slika »Ranjeni Crnogorac« uništena, pa da je nigdje više nema, onda bi se ono, što je naprijed o njoj rečeno u sadašnjem vremenu, moralo reći oblicima prošloga vremena (*nosila su*, *išla su* i t. d.).

§. 288. a) Mnoga se glagolska radnja ili stanje uzima do duše u sadašnjem vremenu, ali se ne misli, da se događa baš u vrijeme, kad se govori, već se misli, da se to može dogoditi pa se i događa svagda, kadgod se prilika desi. U toj službi uzimaju se i trajni i svršeni glagoli bez razlike u značenju. Osobito lijepo vidi se to u poslovicama. Evo ih nekoliko: zrela voćka sama *pada*, — prijatelj se u nevolji *poznaje*, — ralo i motika svijet *hrani*, — ruka ruku *pere*, a obraz obadvije, — vino i mudroga *pobudali*, — voda svašto *opere* do pogana jezika, — nebojšu najprije psi *ujedu*, — potajni ugljen najgore *ožeže*. — I izvan poslovica upotrebljava se sadašnje vrijeme i trajnih i svršenih glagola za događaje, o kojima je ovdje govor. Na pr. mnogi ljudi mnogo *rade* i *štede*, pa opet *ostaju* siromašni, — nitko ne *lijeva* nova vina u mjehove stare, inače novo vino *prodre* mjehove i vino se *prolije* i mjehovi *propadnu*.

b) Ovakovo sadašnje vrijeme od trajnih glagola veoma je obično u rečenicama s odnosnom zamjenicom i u drugim zavisnim rečenicama. Za tu veoma običnu porabu ne treba nikakovih primjera, već evo nekoliko primjera, gdje u rečenom poslu stoje svršeni glagoli, jer je to manje obično: ne stoji do onoga, koji hoće, nego do Boga, koji *pomiluje*, — ne zove se pijanica onaj, koji mnogo *popije*, nego onaj, koji se *opije*, — poslije preobraženja kažu, da se i na zemlji sve *preobrazi* i gora *počne* žutjeti, — evo ima tri bijela dana, kad ja *legnem*, čudan sanak *usnim*, čini mi se, u kavzi ću biti. — U sklopu više rečenica može ovakovo

sadašnje vrijeme biti i u zavisnima i u usporednima i u glavnima; na pr. svaki čovjek može lasno vidjeti, koliko su ovi izvori nepouzdani, jer se događaji pripovijedanjem *iskvare* i u onome istom naraštaju, u kome su se događali, a tuđi spisatelji najslavnije i najznatnije događaje *izostave* ili naopako *opišu*, — ima ovamo jedan zmajevski car, pa s nama često ima rat, i sad skoro imamo rok, da se udarimo, pa kad se god *pobijemo*, svu nas trojicu *nadbije*, i što *uteče* u ovu jamu, ono *ostane*.

c) Ima dakako i takovih primjera, gdje izmiješano dolaze trajni i svršeni glagoli za radnje ili za stanja, o kojima je ovdje govor. Na pr. rđav pjevač i dobru pjesmu rđavo *upamti* i pokvareno je drugome *pjeva* i *kazuje*, a dobar pjevač i rđavu pjesmu *popravi* prema ostalim pjesmama, koje on zna, — kad tko *putuje* preko zemlje, on *ide* na konak u selo, gdje ga *zastane* mrak, pred najbolju kuću, pa *pita*, može li noćiti, a domaćin mu ili drugi tko iz kuće *odgovori*: »možeš, brate, s drage volje« ili mu *kaže*, da ne može, jer nema na pr. sijena za konja ili drugo što, pa ga *uputi* gdje može. Kad *ide* mnogo ljudi zajedno, a oni se *razdijele* po kućama. Svaki domaćin *primi* rado svakoga putnika na konak i *ugosti* ga kao svoga prijatelja i poznanika; — nikakav krojač ne *uzme* nožice u ruke, pa da komada čohu ne znajući, ili će od onih komada biti čakšire ili dolama; nego najprije *uzme* mjeru ili *predstavi* u umu svome, kakvu će haljinu da kroji, pa onda *uzme* kredu i konac i aršin te izmjeri i naznači, kud valja sjeći, pa onda *siječe*; pa poslije kad *stane* šiti, ne *šije* koncima, kakve rukom *napipa*, niti *šije* jedan rukav s polja, a drugi iznutra niti *izvrne* jedan komad čohe na lice, a drugi na naličje, niti *udara* puca, kakva napipa, nego *gleda*, da je sve jednako, jedno prema drugome.

§. **289.** Istoričko sadašnje vrijeme zove se ono, koje se upotrebljava u pripovijedanju prošlih događaja. Takovo sadašnje vrijeme imamo i od svršenih i od trajnih glagola. — Najprije da vidimo istoričko sadašnje vrijeme od svršenih glagola. U toj službi oblik svršenoga glagola na pr. *sačuvam* znači isto, što oblik I. pređašnjega vremena *sačuvah* i oblik I. prošloga složenog vremena *sačuvao sam*. Evo primjera za istoričko sadašnje vrijeme od rečenih glagola: Stefan Dušan, car srpski, osim mnogih drugih zemalja *uzme* od Grka Maćedoniju, Tesaliju, Etoliju, Akarnaniju, Epir i Arnautsku i *nazove* se carem. On rašireno, a neutvrđeno carstvo srpsko *razdijeli* na vojvode i na knezove, koje njegov

osamnaestoljetni sin i nasljednik Uroš ne *bude* kadar pod uzdom držati, nego *ostanu* svaki po sebi, i još Vukašin najsilniji između njih ne mareći za Uroša *postane* kraljem. U tom Turci, koje su Grci bili dozvali u Evropu, *navale* na srpsko, domaćim neslogama razdrto carstvo. Kad Vukašin braneći od Turaka svoje kraljevstvo *izgubi* život, onda *stupi* na prijestol srpski knez Lazar, koji 1389. godine na polju Kosovu *završi* srpsko samodržavno carstvo i kraljevstvo. Po smrti Lazarevoj *postane* srpsko despotstvo pod turskom vladom, no i njega Turci naskoro *pretjeraju* iz Srbije u Srijem, a ondje se po tom i *zatamani*. I tako Turci malo po malo sasvim *obladaju* svom Srbijom i Bosnom i Hercegovinom i iz same Srbije *odvedu* više od 200.000 duša u ropstvo . . . . Ja Podrugovića prije nekoliko godina *nađem* u Karlovcima u najvećem siromaštvu, gdje u ritu siječe trsku i na leđima donosi u varoš i tako se hrani; i kad *doznam*, koliko i kakovih zna pjesama, *dam* mu na dan koliko mu treba, da može živjeti i *počnem* od njega pjesme slušati i prepisivati. Pošto ove gotovo sve pjesme u Karlovcima od njega *prepišem*, *uzmem* ga u oči Cvijeti sa sobom na kola i *odvedem* u Šišatovac misleći, da ondje prepisujem sve pjesme, koje on zna; no kad se onda ispred Uskrsa u Srbiji *podigne* buna na Turke, i njemu kao da *uđe* sto šiljaka pod kožu. Jedva ga kojekako *zadržim* oko Uskrsa te *prepišem* nekolike od onih pjesama, koje mi je putem idući iz Karlovaca na kolima kazivao, pa ga odmah po Uskrsu *uzmem* na kola i *odvedem* u Mitrovicu, te odande *prijeđe* u Srbiju, da se nanovo bije s Turcima.

§. **290.** a) Sadašnje istoričko vrijeme od svršenih glagola vrlo je obično u pošljedičnim rečenicama; imamo na pr. ove Turke Miloš tako opkoli i stijesni, da se sutra dan *predadu* i *polože* oružje, — srknuvši vruća jela tako se ožeže, da mu suze *udare*, — bukva padnuvši niz brdo odnese i magarca za sobom i svega ga razbije niz nekakve stijene, da mu ni kost s košću zajedno ne *ostane*, — tako se poplaše, da *stanu* govoriti i spremati se, da bježe. Vrlo rado oblik ovaj stoji i u vremenskim rečenicama; potvrda se tome može vidjeti u primjerima pređašnjega §-a; a ovdje neka stoje još ova tri primjera: kad Milenko i Petar *dođu* u Biograd, da pokvare onu novu naredbu, Miloš im pošalje pismo, da ni po što ne udaraju natrag, — pošto se tako *rastanu*, Miljko odmah otide te kaže to knezu, — tek što one *odlete*, probudi se carev sin.

b) Rijetko se pomenuti oblik uzima u rečenicama dopusnim, uzročnim i u pogodbenima: na Drini su ovoga ljeta Bošnjacima i Francuzi pomagali, ali se Srbi održe, premda *izgube* nekoliko znatnih ljudi, — prođu s mirom kroz Turke, jer nigdje puška ne *pukne*, — potuku se Stojan i Janko, i da ne *dotrče* ljudi te ih ne *rastave*, bilo bi krvi dosta. U ovim i sličnim primjerima mjesto sadašnjega vremena običnije bi bilo I. pređašnje vr. ili I. prošlo složeno (dakle: *izgubiše* ili *izgubili su* mjesto *izgube* i t. d.). — Da se i u odnosnim rečenicama oblik ovaj može upotrebljavati, to se vidi iz prvoga primjera u §. 289. U izričnim rečenicama ne upotrebljava se sadašnje istoričko vrijeme od svršenih glagola; bilo bi na pr. vrlo neobično: kad Miloš to vidi, pomisli, da ljudi *pobjegnu* u planinu, već treba: da *pobjegoše* ili: da *su pobjegli* i t. d.

§. **291**. a) Za sadašnje istoričko vrijeme od svršenih glagola još ćemo upamtiti, da se u narodnim pjesmama ne upotrebljava, već pjesme mjesto njega veoma često uzimaju sadašnje vrijeme trajnih glagola. Evo nekoliko primjera: vino *pije* care Kostadine u lijepu mjestu Carigradu, s njime *piju* Božji apostoli, sveti Petar i apostol Pavle, — knjigu *piše* Žura Vukašine u bijelu Skadru na Bojani, te je *šalje* na Hercegovinu bijelome gradu Pirlitoru Vidosavi ljubi Momčilovoj, tajno *piše*, a tajno joj *šalje*, u knjizi joj ovako *besjedi*, — vino *piju* Senjani junaci na kapiji Senja bijeloga, međ njima *je* barjak sav od svile, vjetar *duše* pak barjakom *njiše*.

b) Ovaj se oblik nalazi za prošle događaje često i u narodnim pripovijetkama, ali pomiješan s drugim oblicima, kojima se izriče prošlost: kad je bilo oko ponoći, ali kurjaci zaurlaju, a psi zalaju; kurjaci *govore* svojim jezikom: možemo li doći, da učinimo štetu, pa će biti mesa i vama? a psi *odgovaraju* svojim jezikom: dođite, da bismo se i mi najeli; a to gazda sve *sluša* i *razumije*; — vrati se natrag i nađe caricu, a ona *sjedi* sama u dvoru i suze *roni*; — usta čoban, usta i djevojka, pa se staše opremati na jezero; čoban *je* veseo, veseliji nego igda, a djevojka tužna, suze *prolijeva*, pa je čoban *tješi*.

c) Izvan narodnih pjesama i pripovijedaka slabo se u pripovijedanju za prošle događaje upotrebljava sadašnje vrijeme trajnih glagola: kad tamo Miloš dođe, vidi, da je Turaka mnogo, a u njega vojske nema; narod se *predaje*, ne bi li mu roblje

ostalo, knez Aksentije pristao s Turcima, a ono nekoliko vojvoda prslo po šumi kud koje, gore se *boji* naroda nego Turaka . . . . onda već vidi, da od boja nema ništa, a Turci mu *pišu* i *zovu* ga jednako na predaju i *daju* vjeru, da mu ništa biti ne će.

d) Dobro je upotrebljavati oblik, o kojemu ovdje govorimo, kad je ono, što se njime kaže, sadašnjost prema drugome kojem događaju, koji se spominje; nije to dakle sadašnjost prema onome, koji govori, već je to prema njemu prošlost: kad Miloš s knezovima dođe Ali-paši u sobu, a to nekolike paše i više od šezdeset begova *sjede* u naokolo, — oni njega puste, te otide kući; kad tamo dođe, a to *ima* što vidjeti: skupili se ljudi iz obližnjih sela oko kuće, a iz daljnih jednako *dolaze* pa *viču*, da im je velika poreza, — kad bude ispred ponoći, on se probudi pa pogleda na jabuku, a jabuka već počela zreti, sav se dvor *sjaje* od nje, — pođe unutra; kad on unutra, a to na vatri veliki kazan, *kuha* se u njemu večera, a pored vatre *sjedi* domaćin.

§. **292.** a) Kad je kojim prošlim vremenom prošlost dovoljno naznačena, onda se prošlost u zavisnim rečenicama vrlo rado izriče sadašnjim vremenom. Dobro je na pr. reći: slugama i sluškinjama, što darove *donose*, davalo se što, da piju. Tu oblik *donose* ne znači, što je sada, već što je bilo, t. j. kao da se veli: *donošahu* ili: *donosili su*; a to je za to, jer je prošlost u glavnoj rečenici naznačena oblikom *davalo se*. A sada evo još nekoliko takovih primjera u rečenicama s odnosnom zamjenicom: razumjevši, šta je bilo, naklopi se i on za onima, što *bježe* (t. j. što su bježali), — stanu ljude globljavati i iskati što *nema*, — kad je sv. Nikola po zemlji hodio, nađe kod mora nekakoga čovjeka, koji jednako *viče*: ne pomozi, Bože! — a kad ču Isus, udivi se i reče onima, što *idu* za njim, — o svakom prazniku bijaše običaj u sudije, da pusti narodu po jednoga sužnja, koga oni *hoće*.

b) Ovo se nalazi i u drugim zavisnim rečenicama: nitko nije smio pokazati, da se poplašio, nego je svaki morao biti slobodan i veseo, ako mu se i *ne će* (t. j. ako mu se i nije htjelo), — uđe u ljude buna te ostave logor i topove i pobjegnu, kud tko *zna*, — kad oni to vide, poplaše se pa pobjegnu noću, kako koji *može*, — koji najprije ulažaše, pošto se zamuti voda, ozdravljaše, makar kakva bolest da *je* na njemu, — u školi su djeca morala sjediti i učiti od jutra do mraka, a kad *uče* i *čate*, morala su sva u glas tako vikati, da se u školi ništa nije moglo raza-

brati, — braneći Deligrad od Turaka tako se proslavi i osili, da nije mario ni za Milenka ni za Kara-Đorđija, kao da ih i *nema* na svijetu, — između tri silna susjeda, koji *su* mu neprijatelji, Milutin nije mnogo birao, kako će raditi, — oštro mu je bilo zapriječeno činiti drukčije, nego što mu knjiga *kaže*.

c) Rijetko se sadašnje vrijeme od trajnih glagola ovako upotrebljava u usporednim rečenicama: u manastiru Tronoši bio je naslikan nekakav starac, kojega su guje opasale te ga *kolju* i *piju* mu oči (t. j. klale su i pile su), — ja sam se kao dijete čudio gledajući u kući ikonu sv. Aranđela, a Đurđev dan se *slavi*, i pitao sam oca i strica, kako je to.

d) Sadašnje se vrijeme trajnih glagola mjesto budućega može uzeti, ako je u drugoj kojoj rečenici budućnost dovoljno naznačena: tada će car reći onima, što mu *stoje* s desne strane (t. j. što mu *budu stajali*), — u taj će mah pasti tama, da se ništa ne *vidi*. — činit će što *hoće*, — udarit će kiša i snijeg, te će nestati hrane, i onda nama *valja* gladovati,

§. 293 a) Sadašnje vrijeme i trajnih i svršenih glagola u glavnim rečenicama rijetko znači budućnost: to mi ne *gine* ni poslije (t. j. ne će mi poginuti), — imaš me, ne znaš me, *izgubiš* me, *poznaš* me, — ako za sedam dana to ne uradiš, *nije* na tebi glave, — ako mi je ne dovedeš, na tebi *nema* glave.

b) U zavisnim rečenicama sadašnje vrijeme svršenih glagola često znači budućnost; na pr. tko *dođe* k meni, vidjet će, — kad *dođem* k tebi, vidjet ću, — ako *dođete* k meni, vidjet ćete, — *dođu* li k meni, vidjet će, — koga *ugledaš*, reci mu, — gdje ga *ugledate*, recite mu, — ostani tu, dok se *vratim*. — Osobito svršeni glagoli složeni s prijedlogom *uz* imaju često ovu službu: i oni sad pristanu i poviču, da nema drugoga spasenja, nego da se brane, dok se *uzmože* (t. j. dok se bude moglo), — ako mi u tome poslu jednako *uzradimo* onako, kao što smo do sad radili, a oni ako samo ovako *uznapreduju*, kao što su do sad napredovali, onda ne samo to može, nego će morati biti, — štogod mi više ovu razliku *uščuvamo*, to će biti bolje, — blago vama, ako vas *uzasramote* i *usprogone*, — ja sam zadovoljan, ako *uzimam* manje pogrješaka nego drugi.

c) U §. 224. gdje se govorilo o upitnom vezniku *da*, navedeni su primjeri: nemam ni sam, koliko mi treba, a da *dam* vama?, — bojao se Miloš, da Turci ne *opaze*. U tim rečenicama

sadašnje vrijeme svršenih glagola znači upravo budućnost, t. j. kao da se reče: nemam ni sam, koliko mi treba, a *dat ću* vama?, — bojao se Miloš, *ne će* li Turci *opaziti*? — S veznikom *da* i u rečenicama, koje nijesu upitne, nalazi se katkad ovo značenje, na pr. sad ću leći u sanduk, pa da ti *kažem* (t. j. kazat ću ti), za što sam se nasmijao, — kad me pitaš, pravo da ti *kažem*, — zaište jedno tuče, a ona njima da *dâ* (t. j. dat će) medenih kolača. Tako je i ovo: Gospode, zar ti moje noge da *opereš* (t. j. zar ćeš oprati)? — zar da majka *ostane* i bez sina (t. j. zar će ostati)? Ovdje se mogu navesti i primjeri kao: čemu da se *mučiš*?, — koga da *molim* (t. j. čemu *ćeš* se *mučiti*?, — koga *ću moliti*)?

§. **294**. a) U izričnim rečenicama, ako je u njima pomiješano i nešto namjere ili želje, može se uzeti sadašnje vrijeme svršenih (rjeđe trajnih) glagola u značenju budućega vremena. Primjeri: Pavle je stao prijetiti, da *otme* (t. j. da će oteti) djevojku, — svijetli i čestiti knez govorio je, da *načini* (t. j. da će načiniti) crkvu ondje, — kurjak se zarekao, da ne *kolje* više ništa i da ne *jede* mesa (t. j. da ne će klati i da ne će jesti), i pošao u pustinju, da se posveti, — neki se zavjetuju u bolesti ili u drugoj kakoj nevolji, da ne *jedu* ribe nikad u petak i u srijedu, neki da *poste* ponedjeljnik, — oni se dogovore, da *bježe*, — narod govoraše, da ga *zaspu* kamenjem, — vi sad velite, da se *oprete* carstvu Gospodnjemu.

b) U §. 230*a* rečeno je, da sadašnje vrijeme s veznikom *da* može značiti isto što zapovjedni način, na pr. *da kažeš* isto što: *kaži*, — *da kažete* isto što: *kažite*. Bez rečenoga veznika sámo sadašnje vrijeme veoma rijetko ima to značenje. Primjeri: namisli, da s vojskom bježi kroz Turke, pa tko prođe, *prođe* (t. j. tko prođe, *neka prođe*), — zdravo *ste* mi, moja braćo draga (t. j. zdravo budite)!

I. i II. pređašnje vrijeme.

§. **295**. a) U južnim krajevima (t. j. u Hercegovini, u Crnoj Gori, u južnoj Dalmaciji) ovi se oblici mnogo upotrebljavaju i u običnom govoru, u ostalim krajevima slabo. Narodne pjesme te oblike vrlo često upotrebljavaju. — U §. 104*a* rečeno je, da i trajni glagoli mogu imati I. pređašnje vrijeme (na pr. *pletoh, letjesmo, govoriste*), ali da ga svršeni glagoli imaju češće (na pr. *spletoh*, *po*-

letjesmo, *progovoriste*). Tamo je rečeno također, da II. pređašnjeg vremena svršeni glagoli ne mogu imati.

b) I. pređašnje vrijeme od svršenih glagola upotrebljava se u pripovijedanju za trenutačne događaje u prošlosti, znači dakle isto, što istoričko sadašnje vrijeme od svršenih glagola i I. složeno pređašnje vrijeme od takovih glagola. II. pređašnje vrijeme služi za događaje, koji su u prošlosti trajali, znači dakle isto, što I. složeno pređ. vrijeme od trajnih glagola. A sada evo primjer: roditelji njegovi *iđahu* svake godine u Jerusalim o prazniku pashe. I kad mu (Isusu) *bi* dvanaest godina, *dođoše* oni u Jerusalim po običaju praznika; i kad dane *provedoše* i oni se *vratiše*, *osta* dijete Isus u Jerusalimu, i ne *znade* Josif i mati njegova, nego misleći, da je s društvom, *otidoše* dan hoda i *stadoše* ga tražiti po rodbini i po znancima. I ne našavši ga *vratiše se* u Jerusalim, da ga traže, i poslije tri dana *nađoše* ga u crkvi, gdje sjedi među učiteljima, i sluša ih i pita ih[1]), i svi, koji ga *slušahu*, *divljahu* se njegovu razumu i odgovorima. I vidjevši ga *začudiše* se, i mati njegova *reče* mu: sine, šta *učini* nama tako? evo otac tvoj i ja sa strahom *tražasmo* te. I *reče* im: za što ste me tražili? zar ne znate, da meni treba u onom biti, što je oca mojega? I oni ne *razumješe* riječi, što im reče. I *siđe* s njima i *dođe* u Nazaret i *bijaše* im poslušan, i mati njegova *čuvaše* sve riječi ove u srcu svojemu.

c) I. pređ. vrijeme od trajnih glagola znači isto, što II. pređ. vrijeme. Na pr. vidjevši to učenici *diviše* se govoreći, — Isus mu odgovori: ja *govorih* javno svijetu, ja svagda *učih* u zbornici i u crkvi i ništa tajno ne *govorih*, — Stefan Lazarević *pomaga* Turcima pokoriti Bugarsku, — kad dođoše dvoru djevojačkom, tu *sjediše* tri bijela dana.

§. 296. a) I. predašnje vrijeme uzima se često, kad se kome priopćuje štogod, što je bilo[2]). Na pr. koje ova recenzija, koje g. Pavle Solarić *podbuniše* me i *natjeraše*, da dodam k ovome rječniku još i gramatiku; ja sam još od lani sastavljao koješta za gramatiku i mislio sam malo docnije da je izdam, a evo me sad

[1]) Oblici sadašnjega vremena *sluša, pita*, što ovdje stoje, razumiju se iz onoga, što je rečeno u §. 291*d*.

[2]) Priopćivanje nije isto, što pripovijedanje: kad kome što pripovijedam, onda kazujem prošle događaje po redu, kako su se dogodili, te ne pitam, je li to vrijedno i potrebno znati onome, kome govorim; ako li držim, da je to njemu vrijedno i potrebno znati, pa mu to kažem, onda je to priopćivanje.

rečeni događaji *natjeraše*, te evo ovu malu *skrpih* kojekako[1]), — vi se obojica varate, ja vas mogu uvjeriti, da je vojnikov pozdrav samo za mene bio; za znak toga vojnik *okrenu* oči na moju stranu, — snio sam, kneže, gdje ti jašeš na konju pak *zagazi* u veliko blato; *zaglibi* se, a ja se *desih* blizu tebe, ti me *pobrati*, te te *izvadih* iz blata, — koliko se sad čini miran i pokoran, ja sam od njega nekoliko puta tako bježao, da nijesam znao, kuda ću udariti, pa mi evo najposlije i ruku *prebi* na Ravnju.

b) Često se I. pređašnje vrijeme upotrebljava, kada tko javlja kome, što se nedavno dogodilo, što onome, kojemu se govori, nije poznato. Na pr. u jedan put obore vatru iz pušaka i stanu vikati: Bježite, *razbi* nas hajduk Veljko! — opazivši to otrči Ćurčiji pod čador pak poviče: Harambaša! od Boga našao! *ubiše* Valjevci Sima! — kad bude u jutru pred zoru, poviču stražari: *Utekoše* Turci! — kad se Živković vrati, stanu ga ljudi pitati, a on im počne govoriti: Dobro, braćo, hvala Bogu! nikad bolje! car nam *dade* sve, što smo željeli, i *odredi* nam Afis-pašu sa tri sta ljudi u Biograd, samo da se zna, da je zemlja carska; nego poslije *dođoše* glasovi, da je Afis-paša podigao čitavu vojsku, za to iz Carigrada *poslaše* mene naprijed, da vam kažem, — glas dopade crnom Arapinu: Zla ti sreća, crni Arapine! *stiže* junak na tvoje svatove, kako *stiže*, on *zametnu* kavgu, *pogubi* ti kuma i djevera.

c) Obično je I. pređ. vrijeme i onda, kad se štogod spominje, što je poznato onome, kome se govori, ili bi bar trebalo, da mu je poznato. Primjeri: već su mi dodijale tužbe na vas, i ja sam vam nekoliko puta pisao i govorio, da se umirite i zuluma okanite, i vi me do danas ne *poslušaste*, — poslije različnih razgovora i dogovora reče Moler: E brate Milošu! mi u ime Boga opet *ustasmo* na Turke i narod s Turcima *zavadismo*; nego tko će sad biti starješina ovome narodu?, — već *prođoše* gotovo tri mjeseca dana, kako sam vam obećao[2]), — po ovome, što ja sad *rekoh* za Drobnjake, može se pomisliti ....

§. **297**. a) Kada tko što progovara u čudu, u ljutini, u žalosti ili prekoravajući koga, može upotrebiti I. pređašnje vrijeme. Na pr. onda se gdjekoji starci uhvate za bradu govoreći: Boga mi i Gospoda! evo bijela brada, a barjaka hajdučkoga ne *vidjesmo*

---

[1]) Ovo pisac govori (priopćuje) svojim čitateljima.

[2]) Ovaj je primjer iz nekoga pisma.

do danas!, — paša navali na Vuicu i na Nenadovića: Kamo Miloš? mene *prevari* Miloš!, — digne se, da traži svoga pobratima i našavši ga u jednom selu kaže mu: Ti, pobratime, *prevari* mene!, — Savo, Savo, sebe ne *zabijeli*, a mene *zacrni*![1])

b) Rado se nalazi I. pređ. vrijeme u pitanjima, bila upravna ili neupravna (vidi o upravnim i neupravnim pitanjima u §. 154*b*). Na pr. on poviče sv. Nikoli: ej! kako ti *reče* meni, da se molim Bogu?, — Isus pruživši ruku uhvati Petra i reče mu: malovjerni! za što se *posumnja?*, — ala imaš brza konja! gdje ga *dobi?* tako ti Boga?, — skoči na noge i poviče: šta *uradiste*, da od Boga nađete! — jeste li vidjeli, kako me lijepo vojnik *pozdravi?*, — Turci su poslije toliko puta spominjali i pitali, kud se *djede* Adži-Prodanova snaha, no Miloš je jednako govorio, da ne zna ništa za nju i da se i sam čudi, kud *pobježe* i gdje se *sakri*, — paša ga je iznajprije pogledao svaki dan, a poslije se poplaši, da ga Miloš nȅ *prevarî* te ga *dȍmâmî* u Biograd, a on *ode* da kupi vojsku, — kad se poslije sastanu vuk i lisica, zapita jedno drugo, kako *uteče?*

§. **298**. a) U zavisnim rečenicama (a koje su rečenice zavisne, vidi u §. 154*d* i 220*e*) dosta je obično I. pređašnje vrijeme. Primjeri: tako se vojska pobuni i uteče natrag, a Veljko pomisli, da Srbi *udariše* na Turke, pa udari i on, — Jakov sad razglasi, da je Ćurčija Turke naveo, te toliku štetu *počiniše*[2]), — kad on sad ovaku nevjeru *učini* i tolike ljude na vjeri *pobi*, kako ću mu ja sutra vjerovati?, — po zakonu našemu valja da umre, jer *načini* sebe sinom Božjim, — govorahu tako, da *vjerova* veliko mnoštvo Jevreja, — a kad *dođoše* na mjesto, koje mu Bog *kaza*, načini ondje žrtvenik.

b) I. pređašnje vrijeme nalazi se u poslovicama, kad se hoće da naznači, što se nekad dogodilo (doista, ili se samo kaže tako), a može se još jednako uvijek dogoditi. Primjeri: dva loša *izbiše* Miloša, — *dođoše* divlji pa *rastjeraše* pitome (govori se, kad gosti smetaju u čemu domaćima), — čudo pasa *ujedoše* vuka, — što *omilje*, ne *omrznu*.

c) Kad se I. pređ. vrijeme upotrebljava u pripovijedanju (vidi §. 295*b*), mjesto njega se može uzeti istoričko sadašnje vri-

---

[1]) To je kazao nekakav siromah, koji je imajući u zdjeli malo mlijeka pritiskao zdjelu u Savu, da bi malo vode zahvatio i tako više da bi načinio, ali u jedan put napuni se zdjela vode, i mlijeko pomiješavši se s ostalom vodom izgubi se sasvim.

[2]) ovdje je *te* posljedični veznik, vidi u § 238.

jeme od svršenih glagola, i razlike u značenju nema nikakove. Ali gdje I. pređ. vrijeme znači priopćivanje, javljanje, spominjanje (vidi §. 296) ili gdje ono stoji u rečenicama, kojima se izriče čudo, ljutina, žalost ili prekoravanje i u pitanjima (vidi §. 297*a*, *b*), tamo se mjesto njega ne može uzeti istoričko sadašnje vrijeme od svršenih glagola. Otud se dakle vidi, koji od pomenuta dva oblika ima širu službu za izricanje prošlih događaja.

§. **299**. a) Katkad se I. pređ. vrijeme upotrebljava za buduće događaje, osobito za takove, koji će se sad odmah dogoditi ili koji su gotovi, da se svaki čas dogode (ali se još nijesu dogodili u vrijeme, kad se govori). Primjeri: Gospode, izbavi nas, *izgibosmo!* — odriješi moje bijele ruke, jer mi obje *otpadoše*, — avaj meni do Boga miloga, gdje *pogiboh* junak u tamnici! — *umrijeh* od žeđi, daj mi čašu vode, — ja ću uzeti jednoga konja pa *odoh* po svijetu, — diži, pobratime, *ujedoše* me psi (t. j. još me nijesu ujeli, ali će me za čas ujesti).

b) U pogodbenim rečenicama s veznikom *ako* stoji katkad I. pređ. vrijeme u značenju budućnosti (tu je mnogo običnije sadašnje vrijeme od svršenih glagola, vidi u §. 293*b*): ako ovi sad *izmakoše* i mi *ostadosmo* sami, sve će nas hajduci pobiti, — ako *zapeh* strijele moje, ustrijelit ću tebe, Janko, — braćo, mi Turke ovdje ne možemo čekati, jer je njih mnogo više nego nas; već hajdemo, da mi udarimo noćas na njih, pa ako ih kako *zabunismo* i *razbismo*, dobro. Mjesto pogodbenoga načina imamo I. pređ. vrijeme u primjeru: da ne bi prednjih zuba, *ode* riječ preko devet brda (t. j. da nije bilo zuba, otišla bi).

§. **300** a). Za II. pređašnje vrijeme evo još jedan primjer (pored onoga, što je naveden u §. 295*b*, gdje je pomiješano s I. pređ. vremenom): u po noći *ustajahu* negdašnji Hrišćani na prvu molitvu kao po glasu strašne trube posljednjega suda. Malo počinuvši opet se *skupljahu* u zoru, da javno ispovjede grijehe svoje. U prvi sahat dana oni se u molitvi *predavahu* Bogu, a u treći *prizivahu* blagodat njegovu. Da je spasitelj u šesti sahat raspet i u deveti na krstu umr'o, pobožno *spominjahu* Hrišćani u iste sahate, a poslije svete liturgije, koja ih s njim *sjedinjavaše*, zahvalnim večernjim molitvama *završivahu* dan.

b) U ovome sada navedenom primjeru oblik II. pređ. vremena služi za pripovijedanje; on se može uzimati i za priopćivanje, javljanje i spominjanje, tako isto, kad se govori u čudu, u ljutini,

u žalosti ili prekoravajući koga i u pitanjima, napokon se može uzimati i u zavisnim rečenicama. Sve su ovo službe i I. pređašnjega vremena, kako smo vidjeli u §-ima 296 — 298. Ali ako se i može u svima tim službama uzimati II. pređ. vrijeme, ne biva to često, već se običnije mjesto njega upotrebljava I. složeno prošlo vrijeme od trajnih glagola, na pr. *hvalili su* mjesto: *hvaljahu* i t. d.

Zapovjedni način.

§. **301**. a) Da zapovjedni način znači zapovijed, t. j. volju onoga, koji govori (a ima je izvršiti onaj, kojemu se govori), to mu samo ime svjedoči. Govori se na pr. *plèti, čûvâjmo, kùpûjte* i t. d. Ako li je ovaj način zanijekan, onda znači dakako zabranu, na pr. *ne plèti, ne kùpûjte* i t. d.

b) U narodnim pripovijetkama drugo lice jedn. zapovjednoga načina uzima se često uza subjekte 1. i 3. lica jednine i množine za prošle događaje, dakle u značenju sadašnjega istoričkog vremena ili I. pređašnjega ili I. složenoga prošlog. Primjeri: dijete spopadne bukvu pa *povuci* tamo, *povuci* amo, ali ne može da je iščupa, — ona tri zmaja uteku u onu jazbinu, onda ova dvojica brže *vuci* slamu pa *turaj* u onu jazbinu pa onda zapale, — padne mi na um, da mi je dugačka kosa pa uzmem nož pa sve dlaku po dlaku *odrezuj* pa *navezuj*.

c) Ova poraba zapovjednoga načina (izvan narodnih pripovijedaka) nije obična u književnom jeziku; za to u njemu i ne treba zapovjednoga načina tako upotrebljavati. Izuzimaju se oblici: *bježi, udri*, koji se i u književnom jeziku mogu uzimati za prošle događaje; na pr. kako on to reče, a mi *bježi*, — nekakva je djevojka tako u sebi govorila, pa onda *udri* u plač. Tako se može upotrebljavati i oblik *hajde* (o kojemu vidi u §. 249. bilješku 4.): tada Marko zovne mene k sebi u sobu, a ja onda *hajde* polako k njemu.

I. složeno prošlo vrijeme.

§. **302**. a) U §. 144*a*. rečeno je, da se riječca *je* u 3. licu jedn. vrlo rado izostavlja, kad se nađe pored riječce *se*; na pr. tebe *se* Milan *bojao* mjesto: tebe *se je* Milan *bojao*. — Ali ima slučajeva, kad se riječce *je* i *su* pri ovom vremenu (na pr. hvalio *je*, hvalili *su*) izostavljaju, a pored njih nema riječce *se*. Osobito često nalazi se to u pjesmama; na pr. kad to *čula* gospođa kraljica,

ona njemu tiho *besjedila*, — istom oni u riječi *bili*, — lijepo ih tamo *dočekali*, — od Jajca ih nitko ne *vidio*. U ovom zadnjem primjeru mjesto *nije* stoji dakle samo *ne*.

b) Dosta se često pomenute riječce izostavljaju na početku pripovijedaka. Primjeri: jedan čovjek idući iz varoši kući *jahao* na magarcu, a njegov sin *išao* pored njega pješice . . . ., — *postavila* kuma kumi zdjelu graha, pa *sjele* obje da jedu . . . ., — *bila* dva brata zajedno u kući, pa jedan sve *radio*, a drugi jednako *besposličio* i gotovo *jeo* i *pio*. — Ovo se i inače nalazi u pripovijedanju i priopćivanju, osobito ako je naprijed koji potpun oblik ovoga vremena. Na pr. najznatniji ljudi nijesu smjeli da dođu, nego *poslali* kojekake starčiće, — Milan bude u redu onijeh poglavara, koje nitko nije postavio, nego se u samom početku bune sami *načinili*. — drugi je top negdje u šumi bio sakriven, pa ga sad *našli* i *opravili*, — tako je i meni moj otac kazivao, da se onaj starac zvao Gavan i da je pored svega bogatstva bio vrlo tvrd, pa ga za to Bog onako *osudio*, — vidiš, da ni mi ni ti nijesmo kadri mira načiniti: narodu zulum *dodijao*, pak sad ne sluša nikoga, a Turci *osilili*, pa ne će da sjede s mirom.

c) Običan je ovakovi oblik u veselju i u čudu; na pr. kad su Turci čuli, da je Miloš u Biogradu, po cijeloj vojsci ovaj se glas čuo: Hvala Bogu! *došao* Miloš!, — dakle *umr'o* Štipkalović! Bog da mu dušu prosti!

d) Često se nalazi u poslovicama: *bilo*, pa i *prošlo*, — Bog *dao*, Bog i *uzeo*, — brada *narasla*, a pameti ne *donijela*.

e) Veoma rijetko skraćuje se I. prošlo složeno vrijeme u 1. i u 2. licu jednine i množine; na pr. ja se mašim rukom, a to nema glave, *zaboravio* (t. j. zaboravio sam) je na vodi, — šta pobratime, ako Boga znaš! pa to tvoja žena! i ti *mogao* s njom živjeti! i opet *došao*, da je izvadiš!

f) Rijetko se u zanijekanim rečenicama nalazi skraćivanje I. složenoga prošlog vremena. Imali smo po jedan primjer naprijed pod *a* i pod *d*, a sad evo još dva primjera: kad u tom vojska turska navali u Srbiju, a njemačka još ne *stigla*, onda se narod stane predavati, — u sitno se ne *desilo*, a u krupno nema.

§. **303**. a) I. složeno prošlo vrijeme od svršenih glagola (na pr. *sačuvao sam*) može se za prošle događaje uvijek uzeti mjesto sadašnjega istoričkog vremena od svršenih glagola (na pr. *sačuvam*) i mjesto I. pređašnjega vremena (na pr. *sačuvah*); a isti oblik

od trajnih glagola (na pr. *čuvali su*) može se uvijek uzeti mjesto sadašnjega istoričkog vremena od trajnih glagola (na pr. *čuvaju*) i mjesto II. pređ. vremena (na pr. *čuvahu*). U svima dakle primjerima, što smo ih imali u §-ima 289., 290., 291., 292*a*, *b*, *c*, 295*b*., 296., 297., 298., 300*a*, moglo bi sasvim dobro stajati I. složeno prošlo vrijeme mjesto onih tamo upotrebljenih drugih oblika glagolskih. Ako još uzmemo na um, da se I. složeno prošlo vrijeme može upotrebljavati i za prošli događaj, koji se dogodio prije kojega drugog, koji se spominje (vidi u §. 304*a*), onda možemo reći, da nema prošloga događaja, koji se ne bi mogao izreći I. složenim prošlim vremenom (od svršenih ili od trajnih glagola).

b) Da se svaki prošli događaj ne može izreći sadašnjim istoričkim vremenom, to nam je već poznato iz §. 298*c*; a ima i slučaj, kad se mjesto I. složenoga prošlog vremena nikako ne može uzeti ni sadašnje istoričko ni I. ni II. pređašnje vrijeme. To je onda, kad se izriče događaj, koji se do duše dogodio u prošlosti, ali mu posljedice ili plodovi traju još u vrijeme, kad se govori. Takove događaje možemo zvati prošlo-sadašnjima. Evo primjera: ovaj je manastir u neiskazanoj vrleti: odovud se *nadnijele* nad njega stijene Kablarske, a odonud Ovčarske, a i od ozdo i od ozgo tako *su* se stijene ovih dviju planina *sklopile*, da se ništa ne vidi (stijene su se dakle nadnijele, pa se još i danas nadnose, one su se sklopile, pa se sklapaju još i danas), — na to se on grohotom nasmije pa odgovori: e! ti *si* se *poplašio* od Turaka (t. j. sada si poplašen), — zar *si oslijepio*, te ne vidiš (oslijepio si, te si sada slijep)?, — voda u ovome zalivu nije sve morska, nego je ima mnogo slatke, koja izvire ispod crnogorskih gora, pa od uspora morskoga *narasla*, — i prah od grada vašega, koji je *prionuo* za nas, otresamo vam, — ja sam ga vidio, on je čak u drugome carstvu, tamo se *oženio* i caruje, — pogledaj, što *si* na ovoj hartiji *potpisao* (t. j. nekad si potpisao, a potpis se dobro vidi i sad). Na ovaj zadnji primjer, nalik su i ovi, što stoje na natpisu knjigama: Srpski rječnik istumačen njemačkijem i latinskijem riječima, *skupio* ga i na svijet *izdao* Vuk Stef. Karadžić, — Pisma o službi Božjoj u pravoslavnoj crkvi, *napisao* A. N. Muravijev, *preveo* Đ. Daničić.

c) Događaji, o kojima se ovdje govori, mogu biti prošlo-sadašnji prema događajima, o kojima se govori, a ne prema vremenu, u koje tko govori. Na pr. kad kum otide, a on ustane opet, da dohvati kokoš i pogaču, da jede, ali se ono sve *pretvorilo*

u kornjaču, — kad u jutru dođu k njemu ona gospoda, koja su u veče kod njega bila na razgovoru, a to on *uzeo* nož pa gradi male šiljčiće, — idući tako po svijetu nađe lisicu, gdje se *uhvatila* u gvožđa, — kad u jutru ustanem, a to vuci *došli* te *zaklali* moga konja. — Ni u ovim (i sličnim) primjerima ne bi moglo stajati ni sadašnje istoričko ni I. pređ. vrijeme, a II. pređ. po gotovu ne bi moglo stajati, jer je svuda ovdje (kao i pod *b*) svršeni glagol, a trajni nije običan.

§. **304**. a) I. složeno prošlo vrijeme može se upotrebljavati za događaje, koji su se dogodili prije drugih, koji se također spominju. Na pr. Mačvani udare slijepo upravo u varoš, a Lješničani, koji su i onako na glasu puškari, a sad ispratívši žene i djecu samo vojnici *ostali* i *utvrdili* se, dočekaju ih i uzbiju natrag, — tako propade ovaj sav šanac osim desetak ljudi, koji su se među Turke *umiješali* i ostali, — onda se Tokatlić opremi s momcima pa pojašu konje i pođu brdom; Lomo *je* pak još prije *odredio* i *namjestio* ljude, da ubiju Tokatlića, — kad car to čuje, on se naljuti na svoja dva starija sina i otjera ih odmah od sebe, a trećega sina oženi djevojkom, koju *je* sebi *izabrao*. — U primjerima što su ovdje navedeni (i u sličnima) ne bi se moglo mjesto I. složenoga prošlog vremena uzeti sadašnje istoričko vrijeme, a ni I. pređ. vrijeme mjesto njega ne bi obično bilo; ali bi se moglo uzeti III. složeno prošlo vrijeme; vidi u §. 307*b*.

b) Kao I. pređ. vrijeme (vidi §. 298*b*) nalazi se i ovo u poslovicama, kad se hoće da naznači, što se nekad dogodilo (doista, ili se samo kaže tako), a može se još jednako uvijek dogoditi, pa se i događa. Na pr. i mačka *je* kralja *gledala*, ali ga se *nije bojala*, — *nijesu* vuci *stekli* po poruci, — *nije umrla* baba od korbe, već od prazne torbe, — čim se koza *dičila*, tim se ovca *sramila*.

§. **305**. a) Katkad se oblik ovaj uzima za budućnost; na pr. ako ne pogodiš biljege, ti *si poginuo* (t. j. poginut ćeš), — jaši vranca, bježi u Kotare, oboje *smo izgubili* glave (t. j. još nijesmo, ali za čas ćemo), — bježi, dok te *nijesam ubio*, — donesi mi, da jedem, pa da te blagoslovi duša moja, dok *nijesam umr'o*. U ova dva zadnja primjera moglo bi se također kazati: dok te *ne ubijem*, — dok *ne umrem*, a tu sadašnje vrijeme znači budućnost (v. §. 293*b*)[1].

[1]) U ova dva primjera i u sličnima takovim ne bi rečenica, u kojoj stoji *dok*, mogla biti jesna, već mora biti zanijekana. To je za to, jer se takovim rečenicama izriče nešto, što se još n i j e dogodilo, ali se može svaki čas ili sad odmah dogoditi. Vidi o jesnim i niječnim rečenicama s *dok* u §. 248.

b) Još se rjeđe nalazi I. složeno prošlo vrijeme za sadašnjost, kako je u ovom primjeru: tko se u babe najmi, pa za tri dana ne sačuva kobile i ždrebeta, on *je izgubio* glavu (t. j. on onda gubi glavu).

c) U §. 230*a* imali smo primjere: da se *nijesi makao* odatle (t. j. ne makni se)!, — da *ste* odmah to *učinili* (t. j. učinite)! Tu dakle I. složeno prošlo vrijeme s veznikom *da* znači zapovijed (t. j. upravo želju). Veoma rijetko glagolski taj oblik znači želju i bez veznika *da*; na pr. braćo naša, dobro *ste došli!*

II. složeno prošlo vrijeme.

§. **306**. a) Često se oblik ovaj upotrebljava za prošlost, ali samo u zavisnim rečenicama. Na pr. tako sam ja dakle želio i trudio se, svuda da kažem istinu; a ako se protiv te želje i truda *bude* što *ukralo*, to je bilo po slabosti ljudskoj, — najposlije mu dadu pero i hartije, pa mu kažu, da napiše, šta će mu se činiti, ako i on *bude* za taj posao *znao*, — bojim se za vas, da se ne *budem* uzalud *trudio* oko vas, — da me *budeš* za Ivana *dala*, sad bi ono moji svati bili. U svim ovim i sličnim primjerima mjesto II. slož. prošl. vremena moglo bi stajati I. slož. prošlo vr., na pr. ako se *je* što *ukralo* i t. d.

b) II. složeno prošlo vrijeme uzima se i za događaje, koji će u budućnosti biti prošasti prema drugim događajima, koji se spominju. Na pr. za mene će biti velika radost, ako *budem mogao* i najmanje biti u pomoći društvu, — što se više *budeš protivio*, sve ćeš se više zapletati u neprilike, — kad *budemo polazili* u Zagreb, svratit ćemo se k vama. Vrlo se rijetko u ovoj službi uzima svršeni glagol, kako je u primjeru: ako otac moj *bude naumio*, da ti učini zlo, ja ću ti javiti. — Velika je pogrješka uzimati ovaj oblik za budućnost u glavnim rečenicama; na pr. ja mu sutra *budem pisao*. To se mora reći: *pisat ću* mu. Zlo bi bilo i ovo: vi ne znate, što mi *budemo učinili* danas, već treba: šta *ćemo učiniti* i t. d.

c) Katkad se oblik, o kojemu ovdje govorimo, uzima za sadašnjost, opet samo u zavisnim rečenicama: djeca se hvataju u štap u igrama, i to biva ovako: jedan uhvati rukom nadno štapa, pa drugi do njegove ruke, po tom (ako su samo dvojica) onaj prvi pusti dolje, a onaj po tom više njegove, dok se istjeraju na

vrh, pa koji ne *bude imao* (t. j. koji *nema*) za što uhvatiti, onaj je izgubio.

III. složeno prošlo vrijeme.

§. **307.** a) Mi iz §. 144*c* znamo, da za ovo vrijeme služe tri oblika, na pr. *bijah hvalio* ili *bjeh hvalio* ili *bio sam hvalio*, a ovdje ćemo dodati, da u značenju i porabi ovih oblika nema nikakve razlike.

b) Često se vrijeme ovo upotrebljava za takove prošle događaje, koji su se dogodili prije drugih, koji se također spominju. Na pr. odmah se raspali u njoj gnjev, i ona navali na me koreći me i psujući, a ja sve to podnesem, jer *sam* već *bio počeo* priznavati, da sam kriv, — Miloš se ne htjedne predati, premda *su* mu Turci *bili* mater *zarobili*, nego pobjegne u šumu, — vide, da ih je lisica prevarila, pak onda za njom u potjeru, ali ona *bijaše* već daleko *umakla*, — tako je Petra i Pavla poslao sav zbor apostolski u Samariju, da utvrde u vjeri one, koji *bijahu* ondje *primili* sveto krštenje, — dvanaest godina *bjehu služili* tome caru, pa trinaeste godine odmetnuše se, — da *nijesam bio došao* i govorio im, ne bi grijeha imali. U ovoj se službi uzima i I složeno prošlo vrijeme, kako se vidi iz §. 304*a*.

c) Dosta često služi ovo vrijeme u opće za prošlost, te na pr. *bijah* (*bjeh*, *bio sam*) *hvalio* znači isto što: *hvalio sam*. Primjeri: kažu, da je jedan put isjekao nekake predate Turke, te mu se za to *bilo oduzelo* kapetanstvo, — u to *je* vrijeme ruski poslanik u Carigradu *bio pitao* kod dvora turskoga, kakav rat imaju Turci sa Srbijom?, — a kad se ni sunce ni zvijezde za mnogo dana ne pokazaše i bura ne mala navalila, *bijaše propala* sva nada, da ćemo se izbaviti, — štogod Ture pjano govorilo, to trijezno *bješe učinilo*, — kad to vidje care Konstantine, on se *bješe* vrlo *začudio*.

IV. složeno prošlo vrijeme.

§. **308.** Ovo se vrijeme upotrebljava za prošle događaje, koji su se m o ž d a dogodili, a m o ž d a i nijesu. Primjeri: jamačno *će* i ovo prezime *biti postalo* od nadimka, — po svoj prilici *bit će* tu riječ g. Svetić *uzeo* iz psaltira, — ti imadeš brata jedinoga, on je tebi na vojsci carevoj, strah je mene, *bit će poginuo*, — tko je često onuda prolazio, *bit će opazio* onaj suhi hrast. — Katkad se

vrijeme ovo upotrebljava za prošlost, koja će biti u budućnosti prema drugome kojem događaju, koji će se kasnije dogoditi: široki zidovi gradski sasvim će se raskopati i visoka vrata njegova ognjem će se spaliti te *će* ljudi *biti* uzalud *radili* i narod se *trudio*.

I. i II. pogodbeni način.

§. **309**. a) II. pogodbeni način rijetko se upotrebljava, već se mjesto njega obično uzima I. pogodb. način. Osnovna su značenja pogodbenome načinu (i prvome i drugom) želja i mogućnost, a to jedno i drugo pokazuje ono, što doista nije, već se samo želi da bude, ili se veli, da može biti.

b) Veoma rijetko I. pogodbeni način sam sobom (t. j. bez kojega veznika) znači želju, kako je u primjerima: Bog *bi dao*, da bi dobro bilo!, — gdje je to vrzino kolo i šta je, Bog *bi* ga *znao*. U ovom drugom primjeru imamo evo zapovijed (»neka zna«), a zapovijed je upravo želja, samo u jačemu stepenu. — U §. 230*a* imali smo primjere, gdje I. pogodbeni način s veznikom *da* znači želju: crne oči, da *bi* ne *gledale!* — da *bih* ja *umr'o* smrću pravedničkom!, — a u §. 230*b* imali smo to isto s veznikom *kada*: kad *bih* ja *bio* postavljen, da sudim u zemlji! — kad *biste* me, braćo, *poslušali* (t. j. poslušajte me).

c) I. pogodbeni način može imati i namjerno značenje, koje je vrlo srodno sa željnim, jer je namjera uvijek želja (ali želja nije dakako uvijek namjera). Namjerno značenje može pogodbeni način imati samo s veznicima, kako smo vidjeli u §. 231. Onim primjerima, što su tamo navedeni, mogu se dodati još ovi: da *bismo* se što prije *složili*, ja ću rado učiniti sve, što se od mene ište, — pokazat će lažni proroci velike znake i čudesa, da *bi prevarili* i izabrane, — vidjevši iz daleka smokvu dođe, ne *bi* li što *našao* na njoj.

§. **310**. Kad se što pita, onda se obično ne zna, je li ono doista ili nije, ali je moguće svakako. Za to u pitanjima dolazi rado pogodbeni način, koji u tom poslu znači mogućnost. Primjeri: poplaši se od riječi njegove i pomisli: kakav *bi* ovo *bio* pozdrav?, — zapita ih, eda *bi imali* što, da mu dadu za jelo?, — stane misliti u sebi, šta *bi bilo* u dvanaestom podrumu? U tim primjerima moglo bi bez ikakve promjene u značenju mjesto pogodbenoga načina stajati sadašnje vrijeme (na pr. kakav *je*

ovo pozdrav? i t. d.), a ima i primjera, gdje bi moglo stajati buduće vrijeme: kako *bi* ti *uzeo* onoga gubavog kod tako krasnijeh konja?, — car ne znađaše, kako *bi* bolje *ukrotio* silnoga neprijatelja. — U §. 224. rečeno je, da su rečenice s veznikom *da* iza glagola *bojati se* (i drugih sličnoga značenja) upravo upitne. I u tom događaju može stajati pogodbeni način; na pr. bojao se, da ga Kara-Đorđije ne *bi ostavio* ondje za upravitelja, — poplaši se vojvoda, da ne *bi* vojska u tim vrletima *propala*.

§. **311**. a) Kad se za što veli, da se može dogoditi, a ne kaže se upravo, dali se događa ili ne događa, onda se uzima pogodbeni način. Na pr. nama su blagoglasne ove riječi: »prst«, »krst«, »srp« i ostale ovakove, a Grk i Talijan *zatisnuli bi* uši od ovakovih riječi, — kad se malo čete poumnože, onda stanu nagoniti i one ljude, koji ne *bi htjeli*, da ustaju s njima, — prema drugijem narodima Arnauti žive kao i braća, kao da su svi jednoga zakona, i jedan *bi* od njih turskoga zakona *ubio* deset pravih Turaka za jednoga Arnautina makar koga hrišćanskog zakona, kao što *bi* i Arnautin rimskoga zakona *ubio* deset Talijanaca za jednoga Arnautina turskoga zakona.

b) Katkad se tvrdnja koja ublažuje tim, da se i za ono, što jest, uzme pogodbeni način: što se tiče starine naših narodnih pjesama, ja *bih rekao*, da imamo starijih ženskih nego junačkih (pisac ovo upravo i doista veli, pa ipak uzima: *rekao bih*), — još *bih* te *molila*, da pročitaš ono pismo.

§. **312**. a) Kad se pogodbenim veznicima *da* i *kad* izriče, da je protivno istina, nego li je ono, što se veli, ili se izriče mogući slučaj (vidi u §. 239), onda u glavnoj rečenici stoji pogodbeni način. Na pr. da me hoće u svatove zvati, ja *bih pošla* i dar *ponijela*, — da se jadna za zelen bor hvatim, i on *bi* se zelen *osušio*, — da nije sirótâ, ne *bi* sunce *grijalo*, — i moja *bi* majka *znala* gibanicu umijesiti, da je sira i masla. U tim primjerima služi I. pogodbeni način za sadašnjost, ali on vrlo često služi i za prošlost: i ovo *bi* se zaista *dogodilo*, da nijesmo za rana čuli i utekli, — u jedan put da je iskao hljeba i sira, koliko mu treba, ne *bi* mu *dali*, — da sam kojom srećom mogao otići u Bosnu i u Hercegovinu, jamačno *bih našao* još mnogo znatnijeh riječi, — kad on ne bi bio zločinac, ne *bismo* ga *predali* tebi. U ovome zadnjem primjeru stoji dakle pogodbeni način ne samo u glavnoj, nego i u pogodbenoj rečenici, a da to katkad biva i u pogodbama, koje se izriču

veznikom *da*, to se vidi iz primjera navedenoga u §. 239*a*: da *bi* se oni toga *opomenuli*, *imali bi* vrijeme, da se vrate, — a tako je i u ovom primjeru: od junaka da *bih poginuo*, ne *bi* meni ni po jada *bilo*. Tamo smo vidjeli, da i s veznikom *ako* može stajati pogodbeni način; takovi su i primjeri: on stane Jadrane na novo kupiti i pripravljati, da se brane, ako *bi* Ali-beg opet *udario* na Jadar, — ako *bi* te Ivan za to *pitao*, reci mu, da ne znaš.

b) Da se u dopusnim rečenicama s veznicima *ako i*, *da i* nalazi I. pogodbeni način, to se vidi iz §. 241.

c) U odnosnim i u vremenskim rečenicama stoji često I. pogodbeni način te znači mogućnost, t. j. da se što može ili se moglo dogoditi. Na pr. bila mu je kuća otvorena za svakoga, koji *bi* mu otkud *naišao*, — ne samo što je ovako častio i dočekivao, nego je i novaca davao kad *bi* tko u potrebi *zaiskao*, a u njega *bi* se *desilo*, — bolesnicima i onima, koji ne *bi došli* u crkvu, raznosili su pričešće po kućama đakoni, — molim svakoga, kad *bi* mu *pala* na um kakva poslovica, da bi je zapisao i meni poslao.

§. **313**. Kad se kazuje, da je što u prošlosti često bivalo, može se za takove događaje uzeti I. pogodbeni način. Primjeri: u Miloša ne bijaše blaga, što *bi* za dan na vojski *dobio*, za noć *bismo* ja i on *popili*, — tako prođu tri godine dana, i kad *bi* god majstor *zapitao* dijete, što je naučilo, ono *bi* mu svagda *odgovorilo*, da nije ništa, — kad *bi došla* kakva sirota pred kuću, svekrva *bi* je *otjerala*, a snaha *bi* svoj zalogaj siroti *udijelila*; kad *bi* mlijeko *nosila* kući, ona gdje *bi* god *vidjela* rupicu na putu, odmah *bi rekla:* »ovdje mora biti kaka bubica«, pak *bi* joj *usula* mlijeka, — u djelima apostolskijem ostao je i način, kako su se sveštenici postavljali: apostoli *bi polagali* ruke izabranome na glavu, a svi *bi* se skupljeni *molili* Bogu, i ova *bi* mu molitva *dala* blagodat sv. Duha.

§. **314**. Sada evo primjeri za II. pogodbeni način, koji je rjeđi od I: naume opet, da podignu bunu protiv Turaka, i to *bi* već odavno *bili počeli*, ali su jednako očekivali, dok Miloš iziđe iz Turaka, — može biti, da *bi* bolje *bio učinio*, da je izostavio, — kad *bi* Luka onu knjigu *bio napisao*, on bi je pod svojim imenom i izdao, — da nijesam još iz djetinjstva znao od svojih starih, da je od starine moje prezime »Karadžić«, ja *bih* se *bio počeo* potpisivati »Bandula«. Iz ovih se primjera vidi dakle, da se II. pogodbeni način uzima u svojemu osnovnom značenju, koje je

rečeno u §. 309*a* za prošlost. Svuda bi se tu mogao uzeti i I. pogodbeni način, kako se vidi iz §. 312*a*.

§. **315** a) Ima slučajeva, gdje se mjesto pogodbenoga načina *bio bih* uzima samo *bih*. Osobito se to nalazi uz pridjev *răd*, te na pr. *rad bih* znači isto, što: *rad bih bio* ili *radi bismo* isto, što: *radi bismo bili* i t. d. Primjeri: ja ne velim, da mi u pisanju knjiga možemo sasvim biti bez tuđih riječi, nego *bih rad*, da se ne uzimaju bez nevolje, — mi *bismo radi* od tebe znak vidjeti, — Jakov Nenadović i Milenko Stojković nikako ne *bi radi*, da im Kara-Đorđije zapovijeda, — vi *biste radi*, da se vaše neznanje primi za znanje, — *radij bih* ondje biti nego ovdje. U ovome zadnjemu primjeru imamo dakle II. stepen od pridjeva *răd*; tome odgovaraju ovi primjeri, u kojima *bih* mjesto *bio bih* stoji uz II. stepen *volij* i uz III. *najvolij* (vidi u §. 95.): ja *bih volij* udariti, — ja *bih* mlada sada *najvolija*, da ja imam đerdan od dukata.

b) U primjeru: *bi* li, majko, kakovih ponuda? uz oblik *bi* izostavljen je glagolski pridjev *htjela* (t. j. *bi* li *htjela*); tako je i ovo: ja *bih* vode (t. j. *htio*). Da se glagolski gdjekoji oblici mogu izostavljati, to se vidi iz §. 152.

I. buduće vrijeme.

§. **316**. a) Budući da se neodređeni način (kako ćemo vidjeti u §. 328.) često zamjenjuje sadašnjim vremenom uzevši preda nj veznik *da*, za to se ta zamjena neodređenoga načina dosta često nalazi i u I. budućem vremenu; na pr. samo *ću* nešto *da* vam *naznačim* (t. j. naznačit ću), — on neka popravlja jezik, a ja *ću da* ga *učim* i *da* se *trudim* onako pisati, kako je najobičnije u narodu (t. j. učit ću, trudit ću se), — nijesu znali, što *će* to *da bude* (t j. što će to biti), — sjutra *ćemo da* im *javimo* (t. j. javit ćemo).

b) Ponajviše se pravo značenje riječce *ću*, *ćeš* i t. d. u budućem vremenu ne osjeća, t. j. sveza *hvalit ću* ne osjeća se kao *hvaliti hoću*. Ali ima slučajeva, kad se osjeća; na pr. svjedoči, da se Nemanja rodio u Zeti, a to *će reći* isto, što u Duklji, — to *ne će reći* ništa drugo, nego da treba dobro paziti.

c) I. buduće vrijeme ne stoji samo u glavnima, nego i u zavisnim odnosnim rečenicama; na pr. ne će taj biti našljednik tvòj, nego kòji *će izaći* od tebe, taj će ti biti našljednik, — krv ona bit će vam znak na kućama, u kojima *ćete biti*, — opustošit ću

zemlju, da će se čuditi neprijatelji vaši, koji *će živjeti* u njoj. Ali u svim bi se ovim primjerima moglo uzeti sadašnje vrijeme svršenoga glagola u značenju budućnosti (vidi u §. 293*b*), dakle: koji *izađe*, — u kojima *budete*, — koji *uživе* (t. j. uzžive); a u zadnjem primjeru može se reći i: koji *budu živjeli.*

§ **317.** O rečenicama s riječcom *kada* upamtit ćemo: ako je ona prilog, t. j. ako ne služi za tvorbu zavisne rečenice, onda se budućnost izriče I. budućim vremenom, na pr. kada *ćeš doći?*, — kad *ćemo večerati?* Isto imamo i u ova dva primjera: tako će biti i u onaj dan, kad *će* se *javiti* sin čovječij, — ide čas i već je nastao, kad *će* oni *čuti* glas sina Božjega. — Ako li je riječ *kada* veznik, onda se budućnost izriče sadašnjim vremenom svršenih glagola; na pr. kad *dođem* k tebi, vidjet ću, — kad *pročitamo*, reći ćemo i t. d. (vidi u §. 293*b*). Pogrješka bi bila reći: kad *ću doći* k tebi, vidjet ću, — kad *ćemo pročitati*, reći ćemo. Katkad se nalazi istina, I. buduće vrijeme i s veznikom *kada*, ali onda se ne izriče toliko budućnost, koliko ono, što ima biti; na pr. tu sad drugoga spasenja nema, nego da se branimo: kad *ćemo* vezani *mrijeti* od Turaka, bolje je da mremo junački na bojnom polju (t. j. kad *imamo* vezani mrijeti), — kad *ću* mnoge *rascvijeliti* majke, bolje neka plače moja sama, kad *ću* seje s braćom *rastaviti*, bolje neka stoji moja sama (t. j. kad *imam* rascvijeliti, — kad *imam* rastaviti).

§. **318.** a) U pogodbenim rečenicama s veznikom *ako* ne uzima se I. buduće vrijeme, već mjesto njega sadašnje od svršenih glagola (vidi u §. 293*b*), na pr. ako *dođete* k meni, vidjet ćete, — ako *nađem* gdje onu knjigu, poklonit ću je tebi. Rđavo bi bilo reći, ako *ćete doći* . . . . , ako *ću naći*. . . . Ako li je glagol trajan, onda se uz pogodbeno *ako* uzima II. složeno prošlo vrijeme (vidi u §. 306*b*), na pr. ako *budete* marljivo *učili*, ne će vam teško biti. Ne bi dobro bilo: ako *ćete učiti* . . . . Ali u pjesmama se i to nalazi, na pr. sad *ako* ću pravo *kazivati*, sa snahom ću brata omraziti, ako li *ću* zakleti se *krivo*, ja se bojim, izgubit ću glavu.

b) Inače uz veznik *ako* može stajati I. buduće vrijeme samo u tri slučaja: *1.* gdje *ako* ima dopusno značenje (vidi u §. 241) u sadašnjosti ili u budućnosti, *2.* gdje *ću*, *ćeš* i t. d. znači *hoću, hoćeš* i t. d., gdje se dakle ne izriče budućnost, već volja, *3.* gdje *ću*, *ćeš* i t. d. znači *imam* (vidi u §. 317). — Evo primjeri za prvi od ova tri slučaja: kad otac ostari, on preda starješinstvo najpametnijemu sinu, ako *će biti* i najmlađi (t. j. ako i *jest* najmlađi), —

onda započnu pjevati redom svima, koji se nalaze u kući; ako *će* ih koliko *biti*, one će svakome pripjevati (t. j. makar ih koliko bilo), — bit će tebi vina izobila, ako caru *ne će* ni *dostati*, — ako *će* i *postiti*, ne će Bog uslišiti vike njihove.

c) Primjeri za drugi od pomenuta tri slučaja: ako *ćeš* mene *slušati*, nemoj to činiti (t. j. ako *hoćeš* slušati), — ako *ćemo uzeti*, da i naš jezik ima svoja pravila, onda su ovo sve pogrješke, — ako *ćete učiniti* ljubav i vjeru gospodaru mojemu, kažite mi, — ako *ćeš pustiti* s nama brata našega, ići ćemo.

d) Primjer za treći slučaj: koji se posvećuje, ako mu je namijenjeno đakonstvo, klekne na desno koljeno, ako li *će postati* sveštenik, onda na oba koljena (t. j. ako *ima* postati).

§. **319.** a) I. buduće vrijeme uzima se često za ono, što se misli da je u sadašnjosti, ako i nije sasvim sigurno, da doista jest. Primjeri: dva ili tri takova čovjeka teško *će* se *naći* u ovom selu (t. j. teško se nalaze, ali se možda ipak nalaze), — u svakoj knjizi ima štamparskih pogrješaka, ali ja se nadam, da ih u mojem rječniku *ne će biti* tako mnogo kao u drugim našim knjigama, — što su pali u ovake grijehe protiv naroda svojega, uzrok *će biti*, što su se poveli po gospodi, — ljúdî, koji ovijem jezikom govore, nema danas u Dalmaciji, a po svoj prilici *ne će* ih *biti* ni u Bosni, — dosta *će* stara *biti* ova poslovica.

b) Stojeći I. buduće vrijeme mjesto sadašnjega vremena znači dosta često ono, što se može dogoditi, pa se i događa svagda, kadgod se prilika desi (vidi u §. 288*a*). Na pr. ako se tko od raje poturči, odmah ima sva prava kao i ostali Turci, i ne samo što ga *ne će* nitko *prekoriti* predašnjom vjerom, nego *će* ga svaki još radije *pomoći* nego rođenoga Turčina, — pravi hajduk nikad *ne će ubiti* čovjeka, koji mu ništa ne čini, — podmuklo pseto najprije *će ujesti*.

c) Mjesto običnoga sadašnjeg vremena slabo se govori I. buduće; na pr. tko to ne zna, onome *ću kazati*, da sam i ja to vidio (t. j. i sad mu kažem), — došavši onamo pomisle, da *ne će* u onome čardaku *biti* njihova sestra (t. j. da nije, — upitno, vidi u §. 224).

§. **320.** Dosta se često uzima I. buduće vrijeme u značenju I. pogodbenoga načina. Primjeri: zapitaju Veljka momci, šta će činiti sa Živkovićem, koji je u drugoj sobi ležao, a Veljko odgovori glasno, kako *će* Živković *čuti* (t. j. kako *bi čuo*), — ne našavši,

kuda *će* bolesnika *unijeti* od naroda, popeše se na kuću i kroz krov spustiše ga pred Isusa (t. j. kuda *bi unijeli*), — ti se mene ne boj, ja nijesam pobjegljiva, da *ću pobjeći* (t. j. da *bih pobjegla*), — soko leti preko Sarajeva, traži hlada, gdje *će počinuti* (t. j. gdje *bi počinuo*), — mišljaše samo, kako *će utvrditi* svoje granice (t. j. kako *bi utvrdio*). U svim ovim primjerima stoji I. buduće vrijeme u zavisnoj rečenici; ali se ono u istom značenju nalazi katkad i u glavnoj; na pr. čubar-bilje, beru l' te djevojke? — za što mene *brat ne će* djevojke, kad od mene sva gora miriše (t. j. za što me ne bi brale)?

§. **321**. a) U pripovijedanju se uzima katkad I. buduće vrijeme za onakove događaje, koji su u prošlosti doista bili; na pr. jednom stane se car razgovarati sa svojim sinovima: kud se to dijeva rod s naše jabuke?, na to *će reći* (t. j. reče, rekao je) najstariji sin: ja ću noćas čuvati jabuku, — kad ih car sagleda, reče svima, koji su se ondje desili: šta ćemo sad?, onda *će* anđeo *reći*: znate li šta?

b) Češće se oblik ovaj uzima za događaje, koji su u prošlosti imali biti ili su se spremali da budu. Primjeri: onda se podigne iz Vidina nekoliko stotina Turaka i pođu na Veljka; a kad dođu na pošljednji konak, pa *će* kao sjutra *udariti*, onda on skupi sve svoje momke pa im reče, — Afis-paša ne samo što ni malo nije sumnjao, da će ih pokoriti, nego povuče sa sobom mnoštvo ličina, kojima *će* poglavice *vezati*, ali se među to pripravljala nesreća, koja *će* sve to *učiniti* u ništa, — Dubrovnik svagda se staraše činiti ugovore, koji *će* mu *biti* korisni, — na tri dana prije nego *će pobjeći*, napiše Moler pismo starješinama.

II. buduće vrijeme.

§. **322**. Mi smo već u §. 143*c* rekli, da se ovaj oblik tvori samo od šest glagola i da se upotrebljava samo u zavisnim rečenicama. Ovdje ćemo dodati, da se ni onih šest glagola ne upotrebljavaju jednako često, najobičniji su oblici *htjedbudem* i *mogbudem*, a *dadbudem*, *imadbudem*, *smjedbudem*, *znadbudem* mnogo su rjeđi. A sada evo primjeri: ako im ne *mogbudemo* ništa učiniti, a mi ćemo pobjeći, — ako Bog *htjedbude*, vratit ću se opet k vama, — doći će, kad *imadbude* vremena, — tko *htjedbude*, da im učini na žao, onaj valja da bude kažnjen, — koji ne *mogbudu* to uči-

niti, morat će platiti. Iz ovih se primjera vidi, da se II. buduće vrijeme uzima u pogodbenim, vremenskim i u odnosnim rečenicama. Posve se rijetko oblik ovaj upotrebljava za sadašnjost; na pr. kad svi poviču na koju ženu, da je vještica, onda je bace u vodu, da vide, može li potonuti; ako žena potone, a oni je izvuku na polje i puste; ako li ne *mogbude* (t. j. ako ne može) potonuti, a oni je ubiju, jer je vještica.

Složeni glagolski oblici trpni.

§. **323**. Trpni oblici što su navedeni u §. 147., premda se dosta upotrebljavaju, ali im se često i uklanja, te se uzimaju tvorni oblici mjesto trpnih. Na pr. mjesto *pohvaljen je* od svih učitelja, — *bit ćete* od mene dobro *posluženi*, — koji tako rade, *bivaju nagrađeni* od Boga i t. d. rado se veli: *pohvališe* ga svi njegovi učitelji, — dobro *ću* vas *poslužiti*, — koji tako rade, Bog ih *nagrađuje* i t. d. Ovake tvorne rečenice, koje stoje mjesto trpnih, često su bez određenoga subjekta (vidi u §. 150*b*), na pr. napokon ga *uhvatiše* (t. j. ljudi, — mjesto: bi uhvaćen), — onda ga *bace* u tamnicu (mjesto: *bi bačen*) i t. d. — Još treba uzeti na um, da se trpno stanje često izriče tvornim oblicima dodavši im riječcu *se*, na pr. Živković *se rani* (t. j. bi ranjen), — Miloje *se izbaci* iz službe (t. j. bi izbačen) i t. d. Vidi u §. 210*b*.

§. **324**. a) Primjeri za trpne oblike, koji znače sadašnjost (vidi u §. 147*b*): tajne srca njegova *bivaju javljene*, — ako *bivate ukoreni* za ime Hristovo, blago vama!, — tko se uzobijesti, često *bude ponižen*, — livade *su urešene* bijelim cvijetom i crvenim, — *zakićen je* grančicom, — to njima još *nije poznato*.

b) Primjeri za trpne oblike, koji znače prošlost (vidi u §. 147*c*): četrdeset i šest godina *građena je* ova crkva, — meni *su pisana* pisma, u kojima se i to navodi, — sveštenik napomene iz staroga i novoga zavjeta mnoge grješnike, koji *su pomilovani*, i bolesnike, koji su *iscijeljeni*, — ne može čovjek ništa primati, ako mu ne *bude dano* s neba (t. j. ako mu nije dano), — crkva stane bolje paziti razdajući svete dare, i tako *budu* četiri posta *izabrana*, da se u njih svršuje ova dužnost, — u to se vrijeme rodi Mojsije i *bi* tri mjeseca *hranjen* u kući oca svojega, — Enoh i Ilija živi *biše preneseni* na nebesa, — pokloni *bijahu isprošeni* u cara, — u to vrijeme crkva *bijaše* žestoko *gonjena*, — stade Isak otkopa-

vati studence, koji *bjehu iskopani* za vremena oca njegova, — Srbija *je* pod Turcima negda *bila razdijeljena* na četiri sandžaka, — poradi grijeha *je* i praotac naš Adam *bio izagnan* iz raja, — lupežu se uzimao vid, a hajduk *je bivao obješen*, — onu noć, u koju *bivaše predan*, uze hljeb. — Primjeri za događaje, koji su se u prošlosti dogodili, a posljedice im traju do vremena, u kojem se govori (vidi u §. 303*b*): subota *je načinjena* čovjeka radi (t. j. to i danas još vrijedi), — poradi toga *doveden sam* na sud (t. j. te evo sad na sudu stojim).

c) Primjeri za trpne oblike, koji znače budućnost (vidi u §. 147*d*): ne osuđujte, i ne *ćete biti osuđeni*, — onaj sluga, koji zna volju gospodara svojega i nije učinio po volji njegovoj, *bit će* vrlo *bijen*, — ako *suđeno bude*, ja sam rad izdati ove knjige na svijet, — kao što sam u IV. knjizi kazao, od koga sam koju pjesmu prepisao ili dobio, onako mislim i na svršetku ovoga novog izdanja kazati i za ostale, koje na novo *budu štampane*.

d) Primjeri za trpne oblike, koji znače način zapovjedni, pogodbeni i želju (vidi u §. 147*e,f,g*): ne *budi* od mene *rečeno*, — *hvaljeno budi* ime Božje, — i od knezova mnogi vjerovaše, nego radi Fariseja ne priznavahu, da ne *bi bili izgnani* iz zbornice, — kad bi bilo od ovoga svijeta carstvo moje, onda bi sluge moje branile, da ne *bih bio predan* Jevrejima, — tko bi u stara vremena zapalio drugome imanje, *bivao bi sažežen*, — *bio proklet*, ako sam to ja učinio!, — uselit ćemo se u tu kuću, *bila popravljena* ili ne bila (o željnom načinu vidi u §. 337.).

Neodređeni način.

§. **325**. Neodređeni način često služi za dopunu mnogim glagolima. Takovi su (osim drugih) ovi glagoli: biti (jesam), bojati se, dati, docniti, doći (dolaziti), dopuštati, htjeti, ići, imati, misliti, moći, morati, nadati se, nagoniti, nastavljati, naumiti, obećavati (obricati), obiknuti, ostajati, počinjati, pomagati, prestajati, protiviti se, sjesti, slati, smetati, smjeti, spremati se, starati se, stati, stidjeti se, težiti, trebati, učiti, ugovoriti, umjeti, valjati, vidjeti, voljeti, zaboravljati, zabranjivati, zapovijedati, znati, željeti. A sada evo nekoliko primjera: ako bude po redu *mrijeti*, — tome se nije *čuditi*, — kad je vojsku *vojevati*, onda se viče: kamo junak Kraljeviću Marko? a kad je plijen *dijeliti*, govore mu: otkuda si, neznana

delijo?, — ako se bojiš meni *kazati*, — nije mu zloba dala *reći*, — tko odocni *izići*, — kao da si došao vatre *uzeti*, — neka nam se dopusti još nešto *napomenuti*, — hoćeš li *jesti?* — idem i ja *pogledati*, — imam s tobom nešto *govoriti*, — ako misliš Božji *biti*, — ne mogu *naći*, — moram *odlaziti*, — nadali su se *dobiti* štogod, — Murat bi nagnan *moliti* za mir, — nastavlja *brojiti* uzroke, — s toga naumi *bježati*, — obećao mi je *poslati*, — obriču ne *činiti* nam zla, — narod običe *slaviti* taj događaj, — opet je ostao *čekati* zimu bez kuće, — počeo je *vikati*, — pomažu nam *raditi*, — sad ptice prestaju *pjevati*, — protive se *platiti*, — a ja sjedoh u zelenoj bašči svilu *presti*, po đerđefu *vesti*, — poslaše ga *pitati*, — tko nam smeta *kupovati* i *prodavati*?, — ne smjedoše *reći*, — spremaju se *otići*, — nije htio da se stara svoje vojnike *osloboditi*, — stadoše mu *pripovijedati*, — drugi bi se ljudi vrlo stidjeli to *učiniti*, — težio je *sačuvati* se od zla, — sada treba *promisliti*, — učio me je *čitati*, — Lazar učini s njima mir ugovorivši *plaćati* im danak, — umio je lijepo *pisati*, — valja nam *odlaziti*, — vidiš li ovdje *šiti*?, — volim s njim *plakati* nego s tobom *pjevati*, — zaboravila sam ti *dati*, — zabranjeno im je ovdje *pušiti*, — zapovjedi joj *doći*, — nije mu znao *odgovoriti*, — želiš li *ostati* kod nas? — Još ćemo dodati ovdje, da se uz glagol *htjeti* često izostavljaju oblici *ići*, *činiti*; na pr. kažu, da oni *ne će* niz Dunavo (t. j. *ići*), — zapitali baku, kuda *će* (t. j. *ići*), — Turci pomisle: šta *ćemo* sad (t. j. *činiti*)?, — šta *ću* sad bez vatre (t. j. *činiti*)?

§. **326**. Ima dosta i imenica, kojima za dopunu služi neodređeni način; takove su (osim drugih) ove: čast, dužnost, grjehota, misao, način, nepravda, nevolja, običaj, posao, potreba, pravo, prilika, red, slava, sramota, vlast, volja, vrijeme, želja. Primjeri: Bog zna, kad ću ja opet imati čast ovdje među vama *sjediti*, — ja držim za svoju dužnost *opomenuti* te na to, — kažu, da je grjehota to *učiniti*, — nije ga ostavljala misao *vratiti* se u svoj zavičaj, — to je jedini način *izbaviti* se ove bijede, — bila bi nepravda to ne *priznati*, — zar ti je nevolja *potucati* se po svijetu?, — on je imao običaj na to pitanje *odgovoriti*, — njima je glavni posao bio *čuvati* kuću, — je li potreba toliko *piti*?, — nije imala pravo ništa više *tražiti*, — nije imao prilike *naučiti*, — kome je red *ići* na rabotu?, — u narodu nitko ne drži za kakvu slavu *spjevati* pjesmu, — nije nikakve sramote ne *znati* ono, što čovjek nije učio, — imam vlast *prodati* ovu zemlju, — nije imao prave

volje *čitati* takove knjige, — vrijeme nam je *putovati*, — učinio sam to u želji *koristiti* svojim zemljacima.

§. **327**. Neodređeni način često služi za dopunu i pridjevima, tako između drugih ovima: brz, dostojan, dužan, gotov, hitar, kadar, lijep, običan, rad, slobodan, spor, težak, tih, vješt, vrijedan, željan. Primjeri: neka bude svaki čovjek brz *čuti*, a spor *govoriti*, — njemu ja nijesam dostojan *odriješiti* remena na obući, — dužni smo *pokoravati* se starješinama, — imaju još dvije velike kuće, ali obataljene i gotove *pasti*, — hitar budi šta *čuti*, a tih *govoriti*, — nijesam kadar to *naučiti* danas, — dúga je lijepa *gledati*, — je li kod vas obično *ići* svaki dan u crkvu?, — rad sam *otići* kući, — sestra je moja rada vas *poznati*, — vojnicima nije bilo slobodno *gaziti* usjeve, — tê su stvari teške *razumjeti*, — teško mi je bilo *reći* mu to, — bijaše vješt *kovati* svašta od mjedi i gvožđa, — on nije vrijedan takovu sablju *nositi*, — bio je željan *pohoditi* me.

§. **328**. Dopuna je glagolska po svojoj naravi često upravo namjera, n. pr. htio sam ti *kazati*, — željela je *doći*, — ostadosmo *čekati*. A mi dobro znamo (iz §. 231*a*), da se namjera vrlo rado izriče rečenicom, koja se počinje s veznikom *da*; za to ova tri primjera mogu bez ikakve promjene u značenju glasiti također: htio sam *da* ti *kažem*, -- željela je *da dođe*, — ostadosmo *da čekamo*. — Ovakovi i slični primjeri, gdje može biti i neodređeni način i rečenica s veznikom *da*, učiniše, te se i uz druge glagole, u kojih radnji nema namjere, može mjesto neodređenoga načina upotrebiti rečenica s veznikom *da*. Tako se n. pr. ne govori samo: ako smijem *pitati*, — ne moraš danas *platiti*, — trebalo mi je *odlaziti*, — možemo li i mi to *vidjeti*?, — htjeli ste me *prevariti*, — ljudi se počeše *skupljati*, — bojao se glasno *progovoriti* i t. d., već također ovako: ako smijem *da pitam*, — ne moraš danas *da platiš*, — trebalo mi je *da odlazim*, — možemo li i mi to *da vidimo*?, — htjeli ste *da* me *prevarite*, — ljudi počeše *da* se *skupljaju*, — bojao se glasno *da progovori* i t. d. — U §. 316*a* rečeno je, da se neodr. način i u I. budućem vremenu može zamijeniti rečenicom, koja se počinje s veznikom *da*, te se govori n. pr. nešto ću *da* vam *naznačim*; — sjutra ćemo *da* im *javimo* mjesto: nešto ću vam *naznačiti*, sjutra ćemo im *javiti* i t. d. — Tako je i ovo: nemoj *da* me *rasrdiš*, t. j. nemoj me *rasrditi*, — nemojte sve *da potrošite*, t. j. nemojte sve *potrošiti*. — Ovakovo se zamjenjivanje nalazi također uz imenice i uz pridjeve, uz koje može (po §. 326 i 327) stajati

neodređeni način; na pr. glavna mu misao bijaše *da podigne* južne Slavene na Turke, — njihov je glavni posao *da skupe* dosta novaca, — ja sam rad *da* vas *naučim*, — nijesu kadri ovo *da razumiju*.

§. **329**. a) Iz §. 150*a* razabiramo, da neodređeni način može u rečenici biti subjekt, na pr. lasno je iza grma *strijeljati*; a u §. 251*d* imali smo primjer: dobroga je pastira ovce *strići*, a ne *derati*, gdje je neodr. način također subjekt. Mjesto posvojnoga genitiva, kako je u ovom primjeru, može uz neodr. način stajati i posvojni pridjev ili posvojna zamjenica u srednjemu rodu; na pr. *carevo* je zapovijedati, a *vaše* je slušati, — kako je to mogao činiti, nije *naše* ispitivati. Iz tih se primjera dakle vidi, da se neodr. način katkad uzima u službi imenice, koja se ne sklanja.

b) U §. 175*a* ima primjera, iz kojih se vidi, da se subjekti, kad ih je više, s predikatom vežu rado riječcom *to*. Ista se riječca dosta često uzima i onda, kad je subjekt neodr. način, osobito ako su dva ili više; na pr. ljude *ispovijedati* — *to* je samo sveštenički posao, — *dati* kome zemlju, da je uživa, *to* još ne znači odreći se vrhovnoga prava nad njom, — ne *primati* ništa novo, nego se držati sve starine, *to* je zlo, ali *primati* svašto prije vremena i bez izbora, *to* je još gore, — prijatelju ili znancu svome, koji je na daleko preko bijelog svijeta, *poslati* misli svoje na komadu hartije, *čitati*, što su drugi pisali prije dvije hiljade godina, i *napisati*, da mogu drugi poslije nekoliko hiljada godina čitati, *to* je nauka, koja um ljudski gotovo nadilazi.

§. **330**. a) Katkad se neodređeni način upotrebljava sasvim slobodno, t. j. ne zavisi ni o kojoj drugoj riječi. To biva u uzvikivanju (kad se čovjek na što ljuti ili se čemu čudi i t. d.); na pr. kakova rijetka budalaština! sve susjedstvo *pobuniti*, *dati* se peći od glave do pete, samo da ne izgubi okladu! zaista na svemu svijetu ne će se naći tako izgorio mozak, kao njegov što je!, — — a kakav bi bio starješina te *suditi* jednom zemljom ravnom, pa se tebe sestra ne *bojati!*

b) Tako je slobodno neodr. način *reći* upotrebljen u primjerima: to kvarenje jezika traje i upravo *reći* napreduje još do današnjega dana, — kad se ovako dobro napiju ili upravo *reći* opiju, onda počinju jesti, — neka se primi pravopis što je moguće lakši i savršeniji ili najkraće *reći* prema svojstvu jezika. — U tim primjerima neodr. način *reći* zamjenjuje sobom željnu rečenicu *da rečem* ili *da rečemo* ili *da se reče*, pa bi prvi primjer mogao

glasiti također: to kvarenje jezika traje i upravo *da rečem* (*da rečemo*, *da se reče*) napreduje još do današnjega dana.

c) Neodređeni se način uzima katkad mjesto rečenice s pogodbenim veznicima *da*, *ako*; na pr. ovo su samo primjeri od muka nečuvenih u naše vrijeme, a ostalima ni broja nema, na pr. *udariti* čovjeku 100 batina, *isprebijati* mu kosti i t. d. (t. j. *da se udari*, *da se isprebijaju*), — u crkvi se, istina, ne smije razgovarati, ali u potrebi *progovoriti* kome koju riječ, tome nema prigovora (t. j. ako se progovori).

d) Katkad se upotrebljava neodr. način mjesto I. budućega vremena; na pr. ili vuk ne *doći* ili šuše ne *naći* (t. j. *ne će doći*, *ne će naći*), — kad dođu vile k očima, ili vile *puknuti* ili oči *skočiti* (t. j. puknut će, skočit će).

e) Mjesto pogodbenoga načina u upitnoj službi (vidi u §. 310) uzima se katkad neodređeni; na pr. sin čovječij nema gdje glave *zakloniti* (t. j. gdje *bi zaklonio*), — ne znam što *kupiti* (t. j. što bih kupio) i t. d.[1])

Glagolski prilozi.

§. **331**. a) Mi iz §. 104*e,f* znamo, da se oblici na pr. *pletući*, *pletavši* (ili *pletav*) govore ponajviše u tom jednom obliku bez obzira na rod ili na broj imenice, na koju se protežu. Dakle su to pravi prilozi kao na pr. *dobro*, *slabo*, *bratski* i t. d., koji se također ne sklanjaju, već ostaju u tom svojem jednom obliku. Što se oblici *pletući*, *pletavši* katkad ipak sklanjaju, kako smo vidjeli u pomenutom §-u, to je ostalo iz starine, dok su ti oblici bili pridjevi tė su se sklanjali, t. j. imali su sve padeže, brojeve i rodove.

b) Kad su dakle oblici *pletući*, *pletavši* (*pletav*) pravi prilozi, onda treba da odgovaraju na pitanje *kako*? t. j. da znače način onako kao i drugi prilozi (vidi u §. **215***a*). Pa rečeni oblici to doista često i znače; kad se na pr. veli: mati mu *plačući* odgovori, tu oblik *plačući* znači doista način, t. j. odgovora na pitanje:

[1]) Vrlo je rđavo upotrebljavati neodr. način s prijedlogom *za*; na pr. to nije dobro *za jesti*, — taj je vaš posao *za smijati se*. Mjesto toga treba govoriti i pisati: to nije dobro *za jelo* (ili *za jedenje*), taj je vaš posao *za smijeh* (ili *za smijanje*). Velika je pogrješka i to, kad se neodr. način s prijedlogom *za* uzme u značenju namjerne rečenice; na pr. *za uvjeriti se* o svemu tome nužno vam je pročitati njegovo pismo. To treba reći: *da biste se uvjerili* o svemu tome, nužno je . . . . .

kako odgovori? Tako je i u ovim primjerima: danas sam ručao *stojeći*, — *zapjevavši* ode iz kuće, — *zaplakavši* progovori mu i t. d.

c) Budući da riječ *kako*, na koju evo glagolski prilozi odgovaraju, često znači ne samo način, nego i vrijeme (vidi u §. 233*b*), tako nije čudo, što oni mogu značiti također vrijeme, t. j. odgovarati na pitanje *kada*? Tako je na pr. ovo: *putujući* sluga kraj mora nađe nekakvu djecu, — *čuvši* to car odmah dozove onoga momka. U tim primjerima stoje glagolski prilozi za to, jer se pita: *kad* je sluga našao djecu? — *kad* je car dozvao momka? — i na ta se pitanja odgovara: *kad je putovao*, — *kad* (*čim*, *pošto*) *je čuo*. Takovi su i ovi primjeri: *idući* tako i *tražeći* ga svuda dođe k sunčevoj majci, — *došavši* ona kući preobuče se.

§. **332.** a) Glagolski prilozi često znače uzrok, te bi se rečenica, u kojoj oni stoje, mogla razvezati u rečenicu s kojim uzročnim veznikom. Primjeri: ne *imajući* nikakva posla danju smo spavali, a noću pripovijedali (t. j. *budući da* ili *jer* nijesmo imali posla), — car *doznavši* od slugu, šta je i kako je, metne u veče pod bradu sunđer (t. j. *jer* je ili *budući da* je doznao), — Timotije ili ne *znajući* za tu zapovijest ili *misleći*, da je on može prestupiti, izbaci pušku, — Srbi *osilivši* i već gotovo *zavadivši* se s carem turskim stanu gledati zgode i tražiti uzroke.

b) Prilozi se ovi upotrebljavaju također za pogodbu, te bi se rečenica, u kojoj oni to značenje imaju, mogla razvezati u rečenicu s pogodbenim veznikom *ako*. Na pr. on je i meni mnogo puta govorio, da ću *pišući* ovako narodnijem jezikom ostati do vijeka samo prostonarodni spisatelj (t. j. *ako* budem pisao), — gospodin Matić *uzevši* jedno s drugijem ima pravo (t. j. *ako* se uzme).

c) Glagolski prilozi mogu značiti i dopuštanje, pak bi se rečenica, u kojoj oni s tim značenjem stoje, mogla pretvoriti u rečenicu s dopusnim kojim veznikom. Na pr. za to im govorim u pričama, jer *gledajući* ne vide i *čujući* ne čuju niti razumiju (t. j. *premda* gledaju, *premda* čuju), — ljubite neprijatelje svoje i činite dobro i dajite u zajam ne *nadajući* se ničemu (t. j. *premda* se ne nadate, *ako* se *i* ne nadate), — nikad mu ništa zla ne *učinivši* dosta sam prepatio od njega (t. j. *premda* nijesam učinio).

d) I mjesto odnosne rečenice, t. j. rečenice s odnosnom zamjenicom *koji*, nalazi se katkad glagolski prilog. Na pr. kako ti, Jevrejin *budući*, možeš iskati (t. j. ti, *koji si* Jevrejin)?, — Rodo-

finik, *budući* rodom čak iz Rodosa, može biti da nije znao (t. j. Rodofinik, *koji je bio*).

e) Oba glagolska priloga mogu značiti također sastavljanje, pa i raskidu. Prvo imamo u primjerima: pred njim i za njim iđahu *govoreći* (t. j. iđahu *i* govorahu), — on uđe te sjedne *držeći* u ruci klobuk (t. j. sjedne *i* držaše), — Stojša legne malo u hlad *pokrivši* se po licu maramom (t. j. legne *i* pokrije se), — ja ću tu knjigu izdati na svijet *kazavši* u predgovoru, da ste mi vi mnogo pomogli (t. j. izdat ću *i* kazati). Raskidu pokazuju zanijekani prilozi u primjerima: moramo promisliti, kako ćemo to učiniti *ne prestupajući* zakona (t. j. kako ćemo učiniti, *da ne prestupamo* zakona), — ni sad ne mogu na to pomisliti *ne nasmijavši se* (t. j. *da se ne nasmijem*, ili: *a ne nasmijati se*). — otidemo svaki u svoju sobu spavati *ne progovorivši* jedan s drugim ni jedne riječi (t. j. *da ne progovorismo*, ili: *a ne progovorismo*). Da u ova zadnja tri primjera imamo doista raskidu, to se vidi otud, što bi se mogao u njima uzeti prijedlog *bez* te reći: kako ćemo to učiniti *bez prestupanja* zakona, — ne mogu pomisliti *bez smijanja*, — otidemo spavati *bez progovora* i jedne riječi.[1]) Iz §. 217*a* znamo, da prijedlog *bez* znači raskidu.

§. **333**. a) Katkad je glagolski prilog združen s riječju, koja stoji u akuzativu, n. pr. nađe *bratu plačući*, — ostavih *ga* u sobi *igrajući se*, — da su tebe zaboljele ruke *ljuljajući* nejaka unuka.

b) Češće se združuje glagolski prilog s riječju, koja stoji u dativu; na pr. *njemu* se dosadilo *sjedeći* besposlenu pa otišao kući, — sva *mu* je glava bila isječena *tukući* se negda s Turcima, — *sv. Pavlu idući* u Rim razbila se lađa, — »otrcala se kokoš« veli se, kad *joj* opadne perje *ležeći* na jajima, — teško *vuku ne jedući* mesa, a *junaku ne pijući* vina, — teško *loncu* iz sela začine *čekajući*. — Često se i to nalazi, da je glagolski prilog združen do duše s riječju, koja stoji u nominativu, ali u istoj rečenici ima dativ lične zamjenice, koji se proteže na onaj nominativ. Primjeri: Irod *vidjevši* Isusa bi *mu* (t. j. Irodu) vrlo milo, — prije nekoliko godina *govoreći* ja o tome s jednim profesorom on *mi* reče, — Medvjedović *gledajući* u ručkonošu, koja je bila krupna i zdrava i lijepa djevojka, omili *mu* i reče ocu njezinu, — Ćaja-paša *došavši* s vojskom u Čačak dođe *mu* narod i donese hranu.

---

[1]) Rđavo bi mjesto toga bilo: odosmo spavati *bez da* progovorismo. Vidi u bilješki §. 218*d*.

§. **334.** Glagolski se prilozi često upotrebljavaju uz riječ, koja je različna od subjekta u glavnoj rečenici, ako se prilog razveže u rečenicu, kojoj po smislu odgovara. Govori se na pr. *došavši* ja k svojemu starom prijatelju on zaplaka od radosti. Ova rečenica (po §. 331*c*) znači isto što: kad sam ja došao k svojemu starom prijatelju, on zaplaka od radosti, — i tu se vidi, da nije subjekt u glavnoj i u zavisnoj rečenici isti i da se predikat zavisne rečenice može pretvoriti u glagolski prilog (izostavivši veznik *kada*). Takovi su i ovi primjeri: *videći* sad Nijemci, da to nije šala, nego da se čitav rat otvorio, dođe njihov general u Zemun, — ne *budući* pristanište zgodno za zimovnik svjetovahu mnogi, da se odvezu odande, — tako oni tiho *govoreći* puče puška iz kaurske vojske, — kad svatovi već ustanu da pođu, onda na kućnome pragu djevojka *kleknuvši* otac joj daje blagoslov, — ja *pristavši* rado na to, on dođe k meni u određeni dan sa svojim kolima i *uzevši* me u njih pođemo k Rodofinikovoj kući.

§. **335.** Oba glagolska priloga imaju upravo tvorno značenje; ali kako trpnoga glagolskog priloga nema, uzimaju se oni dosta često i u trpnom značenju. Govorimo na pr. *sudeći* po nekim slovima to je pisao Živko; ovdje oblik *sudeći* ima pogodbeno značenje (vidi §. 332*b*), a k tome i trpno, t. j. kao da se reče: ako *se sudi* po nekim slovima, to je pisao Živko. Takovi su i ovi primjeri: ovo je prvi namastir od Čačka *idući* uz Moravu (t. j. kad *se ide*), — *ulazeći* u donji grad s lijeve strane stoji slavna kula (t. j. kad *se ulazi*), — za to su gdjekoje pjesme koje iz neznanja, koje *želeći* jezik popraviti gdješto nepravo napisane (t. j. jer *se željelo*), — pokraj peći *sjedeći* ništa se ne dobiva (t. j. ako *se sjedi*), — od crkve k jugoistoku *pošav* ima u po brda jedan kamen (t. j. kad *se pođe*), — u donjemu gradu *ušav* na desno stoji crkva (t. j. kad *se uđe*), — upravo *uzevši* ovaj vinograd ništa danas ne vrijedi (t. j. ako *se* upravo *uzme*), — poglavice su do sad jednako govorile, da se one ne biju s carem turskijem, nego s carskijem odmetnicima, ali sad (u početku g. 1807) *ubivši* careva vezira to se više nije moglo govoriti ni vjerovati (t. j. pošto *je ubijen* vezir). Tako je i ovo: on je, tako *rekavši*, moj sluga (t. j. ako *se* tako *reče*; — rđavo bi bilo: tako *rekući*, vidi u 2. bilješki §. 104*a*).

Glagolski pridjevi.

§. **336**. a) Prvi glagolski pridjev služi ponajviše za tvorbu različnih složenih oblika, kao na pr. *hvalio* sam, *hvalila* bih, bijasmo *hvalili* i t d. Ali se dosta često upotrebljava i izvan tih sveza sasvim kao i drugi pridjevi, t. j. ne samo u nominativu, već i u drugim padežima. u atributskoj i u predikatskoj službi (vidi u §. 197*a*). Treba dodati, da to biva gotovo samo od neprelaznih glagola Evo primjera: eno brda *obrasla* malom šumom, — Boinović je bio suhih dugačkih obraza s *ispalim* jagodicama, — prijeđe preko *smrzle* vode, — bježi od *usijaloga* željeza, — gospodar od oštećene baštine ili od *pobjegla* čeljadeta, — primio je k sebi *osiromašile* rođake, — rijetko je veselo srce u *iznemoglu* tijelu, — molimo se za duše danas *umrlih*, — što se činiš ne *čuo* (t. j. kao da ne čuješ)? — Ima ovakovih oblika, koji su sasvim postali pridjevi; takovi su: *vrëo* (vrëla—vrëlo), *izgòrio* (izgòrjela—izgòrjelo), *kljȕčao* (kljȕčala—kljȕčalo, na pr. polila ga *ključalom* vodom), *nevàljao* (nevàljala—nevàljalo), *prìstao* (prìstala—pristalo, na pr. pristala djevojka, t. j. lijepa), *sústao* (sústala—sústalo, na pr. odvedi te *sustale* konje u staju); tako je i *ògrijalô* sunce (t. j žarko). Nekoji od ovih pridjeva mogu imati i II. i III. stepen; na pr. *vreliji*, *nevaljaliji*, *najpristaliji*.

b) Drugi se glagolski pridjev uzima često u atributskoj i u predikatskoj službi, na pr. na njemu je *izderana* kabanica, — slabo su urodili oni *hvaljeni* vinogradi, — *nošenu* haljinu poklonio je sluzi, — tako nam ostade hljeb *nedopečen*, — vratio sam se kući *izmučen* i t. d. — U §. 104*g* rečeno je, da II. glagolskoga pridjeva nemaju neprelazni glagoli, a ovdje ćemo reći, da od toga ima izuzetaka, ali vrlo malo. Imamo na pr. pruži mu svoju *ispucanu* ruku (običnije bi bilo: *ispucalu*), — pogledaj one *rastrkane* kuće, — što ste tako *zamišljeni*? O obliku *nadut* ili *naduven* vidi u bilješki §. 116*c*.

c) Katkad II. glagolski pridjev nema trpnoga značenja, već neko osobito. koje niti je tvorno ni trpno. Tako se na pr. govori: *kršteni* kum (a to je onaj, koji drži koga na krstu), *kršteno* kumstvo, *kršteno* ime (što ga je tko na krstu dobio), *vjenčani* prsten (s kojim se tko vjenčava), *neteljena* krava (koja se još nije otelila); u pjesmama se nalazi i *ogrijano* sunce (t. j. ogrijalo, žarko).

d) Da se od II. glagolskoga pridjeva nalazi dosta često II. i III. stepen, na pr. *učeniji*, *uzvišeniji*, *viđeniji*, *najpoznatiji*, *najčuveniji* i dr., to je rečeno već u §. 202*d*.

Željni način.

§. **337.** a) Ovaj se način svojim oblikom ne razlikuje od I. glagolskoga pridjeva, a govori se za sva tri lica u jednini i u množini. Osnovno mu je značenje želja; na pr. *živio* kralj!, — živ i zdrav *bio*, sinko!, — dobro *došli*, mili gosti! — ne *vidio* ja tebe više nikad! Katkad se taj oblik združuje sa željnim veznikom *da* (vidi u §. 230*a*); na pr. kud puklo, *da puklo* (t. j. neka pukne).

b) Željni način od glagola *biti* (jesam) izostavlja se katkad; mi smo već u §. 152. imali primjere: na čast mu laž (t. j. *bila*)! — žalosna mu majka (t. j. *bila*)!, — a sad evo još dva: tako ti zdravo putovati i natrag se vratiti (t. j. *bilo*)!, — tako mi umrijeti (t. j. *bilo*) Boga zovući!

c) U §. 241. ima primjera, gdje željni način stoji s dopusnim veznicima *ma*, *makar* te onda ima dopusno značenje; ali i sam željni način bez tih veznika često znači dopuštanje. Primjeri: bogme, gospodaru, ti se *šalio* ili *ne šalio*, ja sam za istinu primio, — nije teško dobru riječ reći, pa *pomogla*, ne *pomogla*, — mili Bože, lijepa junaka! da mi hoće u dvorove doći, dao bih mu polovinu carstva, *bio* ženjen ili neoženjen, — Bog ljubi ljude, pa *naumio* ja kad mu drago ostaviti grijeh, svagda će mi pomoći.

d) Kad je u glavnoj rečenici željni način u svojem osnovnom značenju, pa je s tom rečenicom združena pogodbena (s veznikom *ako*) ili vremenska (s veznikom *kada* ili *dok*), onda i u toj zavisnoj rečenici vrlo rado stoji željni način (mjesto budućega vremena ili mjesto sadašnjega vremena od svršenih glagola u značenju budućnosti, vidi u §. 293*b*). Primjeri: kad ovaj buzdovan *izišao* iz mora, onda se i Turci *vratili* amo (t. j. kad ovaj buzdovan iziđe)!, — ako *bio* torbonoša, *bio* majci živ (t. j. ako budeš)!, — tako me oružje ne *izdalo*, kad mi najveća potreba *bila*! — ti *nemao* groba ni poroda, dok turskoga cara ne *dvorio* (t. j. dok ne budeš dvorio)! — Ovo se nalazi i u zavisnim rečenicama, što se počinju s odnosnim zamjenicama ili s odnosnim prilozima; na pr. kukavica *bio*, tko ti *pobjegao!* — koliko hljeba *pojela*, toliko jeda *imala!*, — kud *puklo*, da *puklo!*, — kudgod *hodila*, sretna *bila*!

DODATAK GRAMATICI.

Nauk o razgocima.

Riječ *ràzgodak* (gen. *ràzgotka*, nom. množ. *ràzgoci*, gen. množ. *ràzgodâkâ*) stoji u svezi s glagolima *razgòditi—razgáđati* (sad. vrijeme *ràzgodîm—ràzgâđâm*), koji znače isto, što: razdijeliti—razdjeljivati. Po tome dakle razgodak znači: znak, kojim se slogovi ili riječi ili rečenice razgađaju među sobom; to je ono isto, što se latinskom riječi kaže interpunkcija (interpunctio). A sada evo imena pojedinim razgocima i njihovi znaci:

Točka (lat. punctum)	.
Zarez (comma)	,
Dvotočje (colon)	:
Točka i zarez (semicolon)	;
Upitnik	?
Uzvičnik	!
Stanka	— ili ....
Crtica	-
Navodnici	» «
Zagrada	( ) ili [ ]
Apostrof	'

Točka.

Točka se upotrebljava na svršetku svake potpuno izrečene rečenice ili rečeničnoga sklopa (vidi §. 155*d*), ako narav te rečenice ili toga sklopa ne ište, da se stavi upitnik ili uzvičnik. Na pr. Bez zdravlja nema bogatstva. Vatra i voda dobre su sluge, ali zli gospodari. Ako znaš, što ti je bilo, ne znaš, što će ti biti.

Točka se još upotrebljava iza rednih brojeva (dakako ako se ciframa pišu, — za razliku od glavnih), za tim iza pokraćenih

riječi. Na pr. Josip II. umrije u Beču 20. veljače 1790. (ali: došlo je 20 ljudi i 15 žena — bez točke). Tako imamo: *god.* (t. j. godina), *g.* (t. j. gospodin), *kr.* (t. j. kraljevski), *t. j.* (to jest) *i t. d.* (i tako dalje), *sv.* Nikola, V. S. Karadžić (t. j. Vuk Stefanović Karadžić), Đ. Daničić (t. j. Đuro Daničić), P. (t. j. Petar) Preradović.

Još se točka piše u natpisima; na pr. Naša zemlja. Od P. Preradovića.

Zarez.

Ovaj se znak upotrebljava između rečenica (glavnih, usporednih i zavisnih), od kojih je sastavljen rečenični sklop. Na pr. Danak prođe, noćca dođe. Donesi, a ne razbij. Kad k tebi dođem, vidjet ću. Dat ću ti, ako se uvjerim, da ti treba. Kad dođe kući svojoj, dođe mu stari sluga njegov, da ga pita, šta mu je donio. Danas sam govorio s gospodinom, koji nas je jučer pozdravio. Tko brzo sudi, brzo se i kaje. — Uklopljene rečenice imaju zarez ispred sebe i za sobom; na pr. Djeca, dok su mala, ne znaju ništa. Kraljeva kći, koja je bila djevojka na udaju, uzme ključeve.

Budući da se usporedne i zavisne rečenice počinju s različnim veznicima i s odnosnim zamjenicama ili odnosnim prilozima (vidi u §. 154*d*), za to se može postaviti pravilo, da se pred takovim riječima piše zarez. Ali za sastavne veznike (vidi u §. 221*a*) treba upamtiti da ponajviše nemaju pred sobom zareza; piše se dakle na pr. Otac *i* sin dođoše. Stanujemo u velikoj *i* lijepoj kući. Dođi *te* vidi. On ga izvede pred pećinu *pa* mu reče. Bila je vrlo pobožna *pak* je često išla u crkvu. Ne jedi hljeba *ni* pij vode *niti* se vraćaj istijem putem. Ali gdje veznici *i*, *te* vežu rečenice, a ne samo riječi, piše se ispred njih zarez; na pr. Dugo sam ga molio, *i* on mi se napokon smilova. Dođite sjutra, *i* mi ćemo doći. Već mu malaksaše ruke, *te* ne može više kopati. — Ispred rastavnoga veznika *ili* ne piše se zarez; na pr. ako te tko krivo opada *ili* ti drugo kakvo zlo čini, ne osvećuj se. — Ne piše se zarez ni pred riječcom *kao* u slučaju, kad je prilog, a ne veznik (vidi u §. 232*a*) te ne uvodi novu rečenicu; na pr. hladno *kao* led. Tako ni pred veznikom načina *nego* ne stoji zarez, kad se njim ne uvodi nova rečenica, na pr. ljepše govori *nego* piše. Ni pred veznikom *premda* ne piše se zarez, kad je ono, što se njime dopušta, samo jedna riječ (a ne čitava rečenica); na pr. odmetnuše se od svoga kralja *premda* zakonitoga.

Ispred veznika *da* ne meće se zarez u ova dva slučaja: 1. kad on sa sadašnjim vremenom stoji mjesto neodređenoga načina (vidi u §. 328), — 2. kad on ima izričnu službu, a pred njim stoji koja riječ upravo uzeta iz izrične rečenice. Primjeri: Počeli su *da* pišu. Bojao se *da* progovori. Hoću *da* te opomenem. Za Marka se Kraljevića zna *da* je živio u vrijeme kneza Lazara (t. j. zna se, *da* je Marko Kraljević živio u vrijeme kneza Lazara). O toj knjizi mnogi misle *da* ju je teško razumjeti (t. j. mnogi misle, *da* je tu knjigu teško razumjeti).

Sámo se po sebi razumije, da se ne meće zarez ni pred jedan veznik, koji nije na prvom mjestu u svojoj rečenici. Na pr. poklonit ću ti sve ovo, pristaneš *li* uza me. Oni nijesu ustali, carevu zemlju *da* otmu. Ako li su dva veznika jedan do drugoga, stoji zarez samo pred prvim. Na pr. ja ću ih ozbiljno opomenuti, *a ako* me ne poslušaju, zlo će im biti. Ja sam ti vrlo zahvalan za sve, što si mi učinio, *jer da* mi ti nijesi pomogao, ne znam, što bi bilo od mene. — Ne stoji zarez ni pred odnosnom zamjenicom (ili odnosnim prilogom), ako je u istoj rečenici pred njom druga koja riječ. Na pr. gdje je ona žena, od *koje* ste to kupili? To se dogodilo pred kućom, u *kojoj* stanuje moj stric i u *kojoj* mene nikad nije bilo. Već su daleko zamakli, a *kamo*, to se ne zna.

Ne valja upotrebljavati zarez ispred ili iza I. ili II. glagolskoga priloga, kad znače vrijeme, uzrok, pogodbu, dopuštanje, kad znače sastavljanje i raskidu, kad su združeni s riječju, koja stoji u akuzativu ili u dativu. Primjere vidi u §. 331*c*, 332*a*,*b*,*c*,*e*, 333*a*,*b*. Tako se ne upotrebljava zarez ispred ni iza ta dva oblika, kad stoje u službi, o kojoj se govori u §. 334 i 335. Tome se ne protivi primjer navedeni u §. 332*a*: Car *doznavši* od slugu, šta je i kako je, metne u veče pod bradu sunđer, — jer tu imamo dvije rečenice, od kojih je jedna uklopljena (»šta je i kako je«), a da nema te uklopljene, bila bi samo jedna (Car doznavši od slugu metne u veče pod bradu sunđer), kojoj zareza nikako ne treba.

Zarezom se rastavljaju rečenični dijelovi, koji su svi ili imenice ili svi pridjevi i t. d., a među njima nema nikakvoga veznika. Na pr. Gundulić, Palmotić i Đorđić najznatniji su pjesnici dubrovački. Moj pokojni brat bio je umiljat, marljiv, čedan i tih. Pomozi mi na putu, na sudu, na vodi i na svakom strašnom mjestu. Jeđahu, pijahu, ženjahu se, udavahu se do onoga dana, kad Noje uđe u lađu.

Zarezom se rastavljaju vokativ i apozicija od ostalih dijelova rečenice. Na pr. Milice, dođi malo ovamo, da ti nešto kažem. Ja ću tebi, dragi prijatelju, sve to sada reći. Uklonite mi se s puta, djeco! Numa Pompilije, drugi kralj rimski, bijaše vrlo pobožan. God. 1524. umrije Marko Marulić, najstariji pjesnik hrvatski. — Ako li apoziciju sačinjava samo jedna riječ, ne upotrebljava se zarez; na pr. u vrijeme Ilije *proroka* bijaše suša tri godine. Isto je i onda, kad je u apoziciji više riječi nego jedna, ali stoje pred imenicom, koju izbliže tumače; na pr. sastadosmo se s *gospodinom načelnikom* Stojanom Petrovićem. Nema u selu ljepšega momka od *mojega sina* Maksima. (O apoziciji vidi u §. 149*e*).

Dvotočje.

Najčešće se znak ovaj upotrebljava ispred upravnoga govora. Na pr. Kad imaš, ne govori bližnjemu svojemu: »Idi i dođi drugi put, i onda ću ti dati«. Opominjite se riječi, koju vam ja rekoh: »Nije sluga veći od gospodara svojega«.

Dvotočje se uzima također ispred onoga dijela rečeničnoga sklopa, u kojemu se što izbraja. Na pr. Najveća je čast na mrsku: ljeti pečeno jagnje, a zimi prase, uz to pogača, medena rakija i cicvara i gibanica. Arhimandrit je Stefan bio vrlo prikladan čovjek: rasta tanka i visoka, lica bijela i vesela, kose smeđe, obraza duguljastih. Kad dođemo u dvor k mome ocu, on će tebi davati, štogod zaišteš: srebra, zlata i kamenja dragoga.

Isti se razgodak piše ispred onoga, čim se objašnjava ono, što je pred tim rečeno. Na pr. I rešeto srce ima: stani mu na jedan kraj, ono će te drugim po golijeni. U toj izbi čudno čudo kažu: bijesno Ture, gdje se krstu klanja. Oni svi na to pristanu: djevojka posadi tri loze u bašči i svakome namijeni po jednu.

Dvotočje se uzima u periodi ispred zadnjaka, ako ni u prednjaku ni u zadnjaku nema istoga znaka, a ni znaka, koji se zove »točka i zarez«. Vidi treći primjer u §. 156.

Točka i zarez.

Ovaj se razgodak upotrebljava u rečeničnom sklopu među takovim rečenicama, koje su po smislu dosta samostalne prema drugima, ali opet nijesu toliko, da bi se mogle izvaditi iz onoga sklopa, niti bi sklop bez njih bio potpun. Na pr. Kućni starješina

vlada i upravlja kućom i svim imanjem; on naređuje djetiće i momčad, kuda će koji ići i šta će raditi; on prodaje, što je za prodaju, i kupuje, što treba kupiti; on drži kesu od novaca i brine se, kako će platiti poreze. Kad dođe zima, onda se hajduci obično raziđu po zimovnicima pa se načine kao sluge; a kad zakuka kukavica i gora se stane zelenjeti, onda svaki ide na ročište. Jezik je pravednikov srebro odabrano; srce bezbožnikovo ne vrijedi ništa.

Točka i zarez stoji u izbrajanju različnih predmeta, da odvaja jedne od drugih one, koji su različne vrste. Na pr. Oko starca na gomile leže sredstva svake muke, leže znaci svake sile: pluzi, brane, srpi, grablje; topi, puške, koplja, sablje; dlijeta, pile i šestari; vesla, sidra i kormila; kisti, pera, kolobari; stijezi, grbi, žezla, krune; mitre, štapi, čisla, krsti.

Upitnik.

Upitnik se piše na svršetku upravnoga pitanja. Na pr. Za što nijesi jučer došao k meni? Gdje su oni ljudi, koji su malo prije ovdje bili? Kako ćeš ti to kupiti, kad nemaš dosta novaca? — Ako su dvije upitne rečenice ili više njih, a po smislu su samostalne jedna prema drugoj, onda se iza svake meće upitnik. Na pr. Gdje si bio? Šta si radio? — Slugo moja, Todore vezire! Vidje li mi Roksandu djevojku? Vidje li je i prstenova li? Što govori kralju Mihailo? — Ako li ovakove rečenice nijesu po smislu dosta samostalne, onda se samo zadnja bilježi s upitnikom. Na pr. Zar ćeš ti mene učiti, kuda mi valja ići? Tko nije sagriješio, tko li ne će?

Iza neupravnoga pitanja (vidi u §. 154*b*) često se ne bilježi upitnik. Na pr. Pitali Kraljevića Marka, kako je postao onaki junak, a on odgovori, da je naučio od djece i od pasa. Nijesu znali od veselja, što bi radili.

Uzvičnik.

Razgodak se ovaj upotrebljava, da naznači uzvikivanje, a čovjek uzvikuje od čuda, u želji, u zaklinjanju, kad koga zove ili kad što žali ili se čemu raduje. Na pr. Krasne li kuće! — Bog te poživio! — Ako slaže, na čast mu laž! — Neka ide do đavola! — Tako mi vjere, koju vjerujem! — Na pomoć, ljudi! —

— Moj bosiljče iz zelene bašče, rano ti mi bješe procvatio. pa mi tako rano ti uvenu! — Hvala Bogu, svega dosta u mojoj kući! — Iza vokatíva, kad stoji na početku rečenice, stoji zarez (kako smo pri tome razgotku rekli), ali se često piše i uzvičnik, i to onda, kad je iza vokativa u govoru mali odmor te se pozornost onoga, kome se progovara, svraća na ono, što će mu se sada reći. Na pr. Gospodo! Mislim, da vam je dobro poznato, poradi čega sam vas ovamo pozvao . . . . Mili sugrađani! Danas je upravo godina dana, kako smo doživjeli rijetku sreću . . . . Kad je vokativ na svršetku uzvikivanja, bilježi se iza njega uzvičnik (a ispred njega zarez); na pr. Uklonite mi se s puta, djeco! Ako su dva uzvikivanja ili više njih, a po smislu su samostalna jedno prema drugome, onda se iza svakoga meće uzvičnik; ako li to nijesu, onda uzvičnik dolazi samo poslije zadnjega. Na pr. U zao čas! Ja tebe izbavih, a sebe pogubih! — Dobro jutro, djeco! Čestit vam Božić! U zdravlju i drugi dočekali! — Prođi me se, Bog s tobom! — Ne ludujte, predajte se!

Uzvičnik se piše također iza rečenica, kojima se ništa ne uzvikuje, već se izriče štogod čudno, neobično, čemu bi se slabo tko nadao, i smiješno. Na pr. Ovaki ljudi misle, da je sramota priznati svoje neznanje i učiti ono, što se ne zna; a druge učiti i u onome, što sami ne znadu, da je slava i čast! — Mnogi pišu i govore *u ruci*, a ne smiju da kažu i da napišu *u Americi*, nego *u Ameriki!* — Ljúdî, koji ovijem jezikom govore, nema danas u Dalmaciji na suhoj zemlji, a po svoj prilici ne će ih biti ni u Bosni; ali ih ima u Hrvatskoj, kako se prijeđe Velebit, i u zapadnoj Madžarskoj i u Austriji gotovo do samoga Beča! — Ovo je jedan od najvećih i najdivnijih znaka samovlasnosti, veličine i mudrosti našijeh starijeh, a potomci njihovi to sad gaze nogama! — Luka onako pijan zaspi kao zaklan, a vragolasti Stojan uzme britvu i obrije mu desni brk! — Nekoj djevojčici pade jednoć na um, da vidi sebe, kakova je, kad spava; za to dođe k ogledalu, stane preda nj i zažmuri![1])

Združeni znaci ? ! (upitnik i uzvičnik) upotrebljavaju se, kad se tko čudi kome, kako je mogao što reći, za što svatko dobro zna, ili da nije istinito ili da nije moguće. Na pr. Nikola Zrinjski nije

[1]) Nema nikakvoga smisla pisati uzvičnik mjesto točke iza riječi, koje služe čemu za natpis. Na pr. Oglas! — Opis proljeća! — Školska zadaća!

dakle bio junak?! — Po tvojem su dakle mnijenju kamatnici prijatelji narodu?!

Stanka.

Stanka se piše, gdje se govor prekida, te nije do kraja izrečena misao. Na pr. To nije lijepo, da vi — ali je najbolje šutjeti. — Marko progovori: »Zar ti nikad nijesi meni —«, ali u to puče puška i ubije Marka. Mjesto znaka — piše se i znak .... i to onda, kad prekinutu misao lako može čitatelj popuniti; na pr. Trla baba lan .... Tko jedan put slaže ....

Stanka se bilježi, kad se navodi razgovor dvoga čeljadi, a ne veli se izrijekom, tko šta govori, jer se to iz smisla vidi. Na pr. Kad dođe dijete u vodenicu, a to u njoj sjedi ćoso. »Pomoz' Bog, ćoso!« — »Bog ti pomogao, sinko!« — »Bih li ja mogao tu malo samljeti?« — »Bi, za što ne bi! Evo će se moje sad izamljeti, pa onda melji, koliko ti drago!« U tom primjeru služi stanka za to, da bi se odvojile riječi jednoga čeljadeta od riječi drugoga. Ali kad se izrijekom veli, tko šta govori, onda nije stanka potrebna. Na pr. Anđeo zapita najstarijega brata: »Šta bi ti želio?« A on odgovori: »Da je sve vino od ove vode moje?« Onda anđeo zapita najmlađega brata. »A šta bi ti htio?« »Ja ne bih ništa drugo,« odgovori najmlađi brat, »već da mi Bog da ženu od prave krvi hrišćanske«.

Ovaj se razgodak može uzeti iza riječi, koje se navode u upravnom govoru, te se kaže, čije su to riječi. Na pr. Blago siromašnima duhom, jer je njihovo carstvo nebesko — veli sv. pismo (mjesto stanke može tu stajati i zarez).

Stanka se piše pred onim, što je protivno ili nenadano prema pređašnjemu. Na pr. Popio na dušak litru vina — i ne skvasi brka. Sjedio sam i čitao u svojoj sobi, kad li na jednoć netko pokuca, vrata se otvore i u sobu uniđe — gosp. načelnik.

Uklopljene rečenice, koje su sasvim samostalne prema onome, u što su uklopljene, mogu se od ostaloga odijeliti stankama. Na pr. Moja majka — Bog da joj dušu prosti! — nije te radosti doživjela. Tko kupuje, što ne treba — znao je govoriti starac Ćiro — prodavat će ono, što mu treba.

Crtica.

Ovaj se znak najviše upotrebljava, kad treba riječi rastavljati u slogove, a to biva onda, kad koju riječ treba prekinuti i jedan dio njezin metnuti na svršetak jednoga retka, a drugi dio na početak drugoga. Za to prekidanje vrijede ova pravila. Prekidati se riječi smiju samo tako, da u svakom dijelu bude bar jedan slog.[1]) Za to se riječi od jednoga sloga ne mogu rastavljati; na pr. *to*, *sve, on*, *mir, drug*, *čist* i t. d. Riječi od dva ili više slogova rastavljaju se ovako: rastavlja se samoglasnik od samoglasnika, gdje je jedan do drugoga, na pr. *da-o*, *ču-o*, *ne-uk* i t. d. Ako među dva samoglasnika stoji jedan suglasnik, on pripada k drugom suglasniku, na pr. *no-ga*, *sa-mo*, *mi-lo-ta*, *sko-či-ti, do-mo-vi-na* i t. d. Tako je i: *pr-vo*, *kr-va-va*, *za-mr-zi-ti* i t. d., jer je tu *r* samoglasno. — Kad se među dva samoglasnika nađu dva suglasnika, pa je prvi suglasnik *j, l, lj*, *m*, *n*, *nj, r*, *v*, a drugi koji mu drago, oni se ponajviše rastavljaju, te jedan samoglasnik pripada jednome slogu, a drugi drugome. Imamo na pr. *maj-ka*, *naj-ma* (gen. jedn. od *na-jam*), *mal-ko*, *tkal-ci*, *za-do-volj-na*, *la-kom-ca* (gen. jedn. od *la-ko-mac), slam-ka, tan-ko, vran-ci*, *sanj-ka-nje, star-če, tor-ba*, *ov-ca*, *prav-da*. Gdjekoji od ovakovih skupova mogu se rastavljati, ali ne moraju; takovi su *mr*, *ml*, *vr*, *vl;* imamo na pr. *Kum-ri-ja*, *dim-li-je*, *Gav-ro*, *čav-li* i *Ku-mri-ja*, *di-mli-je, Ga-vro, ča-vli.* -- Ako li je koji od pomenutih 8 suglasnika (*j*, *l*, *lj*, *m*, *n*, *nj*, *r*, *v*) na drugom mjestu, a na prvom nije ni jedan od njih, već drugi koji, onda se takovi suglasnici obično rastavljaju; ali onakovi suglasnici, koje je lako zajedno izgovarati, mogu ostati nerastavljeni. Na pr. dobro je: *klas-je*, *pak-le-ni*, *kop-lje*, *pjes-ma*, *slič-na, straš-no*, *žed-na*, *rad-nja*, *smet-nja*, *dob-ro*, *vat-ra*, *buk-va,* — ali nije zlo ni: *kla-sje*, *pa-kle-ni*, *ko-plje*, *pje-sma*, *do-bro, va-tra*, *bu-kva.* — Ako od suglasnika, što stoje među dva samoglasnika, ni jedan ni drugi nije od onih 8, onda se rastavljaju oni, koji su zajedno malo teži za izgovor, a koje je lako zajedno izgovarati, oni se rastavljati mogu, ali ne moraju. Tako na pr. imamo: *kop-ka-ti*, *pre-gip-ka* (gen. jedn. od *pregibak*), *vrap-čev,*

---

[1]) Slog (syllaba) se zove cjelina, koju sačinjava jedan (i to samo jedan) samoglasnik s jednim ili više suglasnika pred sobom ili za sobom, koja se cjelina izgovara bez ikakvoga odmora. Kad velimo na pr. *ru-ka*, tu je među jednim i drugim slogom mali odmor.

grak-ta-ti, *svag-da*, *svad-ba*, *pec-ka-ti*; — a u drugu ruku imamo *is-ka-ti, pos-ti-ti, puš-ka*, *uz-da*, *služ-ba* pored *i-ska-ti, po-sti-ti, pu-ška*, *u-zda*, *slu-žba.*[1])

Gdje se nađu tri suglasnika jedan do drugoga, oni se obično rastavljaju tako, da u prvi dio dođe jedan suglasnik, a u drugi dio druga dva; na pr. *car-ski, gra-đan-ski, ljud-ska*, *brat-sko, junaš-tvo*. Ako je od takova tri suglasnika na prvom mjestu *s* ili *š* ili *z* ili *ž*, mogu sva tri zajedno ostati, na pr. *bre-skva*, *se-stra*, *i-skra*, *o-štro*, *je-zgra*, *ku-ždrav*, — ali je dobro također: *bres-kva*, *ses-tra, is-kra*, *oš-tro*, *jez-gra*, *kuž-drav*. Ne rastavljaju se tri suglasnika tako, da prva dva dođu u prvu polovinu, a treći u drugu; nije na pr. obično rastavljanje: *cars-ki, jezg-ra, vojs-ka.*

Četiri se suglasnika vrlo rijetko nalaze jedan do drugoga; oni se rastavljaju tako, da u prvu polovinu dođe prvi suglasnik, a u drugu ostala tri; na pr. *car-stvo, rop-stvo, po-bra-tim-stvo, bo-žan-stven.*

Samo se po sebi razumije, da se slova *lj*, *nj*, *dž*, kad služe za glasove, koji se ćirilicom pišu љ, њ, џ, ne rastavljaju; ne valja na pr. *pol-je*, *kon-ji*, *hod-ža*, već mora biti *po-lje*, *ko-nji*, *ho-dža.* Gdje se *dž* izgovara u dva glasa (vidi u §. 1*b*), tamo se rastavlja, na pr. *nad-ži-vje-ti, pod-že-ći.* Koji mjesto *đ* pišu *dj* ili *gj* (vidi u §. 2), oni tih slova ne smiju rastavljati, već ih moraju ostavljati zajedno, na pr. *ro-djen, la-gja.* — Od suglasnika pred sobom ne rastavlja se ono *j*, koje s *e* iza sebe odgovara glasovima *ije* u dugim slogovima (vidi u §. 10). Rđavo je na pr. *bes-je-da*, *ned-je-lja*, *trp-je-ti*, već mora biti: *be-sje-da, ne-dje-lja, tr-pje-ti.*

Složene se riječi rastavljaju prema dijelovima, od kojih su postale, makar takovo rastavljanje ne bilo dopušteno u riječima, koje nijesu složene. Primjeri: raz-umjeti, ob-uhvatiti, naj-iskreniji, iz-orati, bez-uman; ne bi dobro bilo rastavljati: o-dvezati, o-drezati, i-spiti, i-zdati, o-blizati, o-bjaviti, zak-lati, pos-tati, doz-nati, us-kok, već treba: od-vezati, od-rezati, is-piti, iz-dati, ob-lizati, ob-javiti, za-klati, po-stati, do-znati, u-skok.

Kad se hoće da pokaže, što je u kojoj riječi osnova, što li je nastavak, onda se također upotrebljava crtica, ali se ne gleda

---

[1]) O tome, koji su skupovi suglasnika za izgovor laki, koji li su teški, može se reći ovo pravilo: laki su oni skupovi, koji se često nalaze na početku riječi, na pr. *br, kr, mr, sk, st, šk, vl*; a teški su oni, koji se na početku riječi ne nalaze nikad, na pr. *čn, db, jk, pk, rb, vc* i t. d., ili veoma rijetko na pr. *dn, gd, pč*. Ovo isto vrijedi i za skupove od tri suglasnika: laki su na pr. *str, skr, ždr*, a teški su *rsk, nsk*.

na to, kako se slog od sloga rastavlja, već se gleda na postanje one riječi. Rastavljamo na pr. *žen-a, žen-e*, *plet-em*, *plet-u* i tim se naznačuje, da je *žen, plet* osnova, a ono drugo da su nastavci.

Crtica se upotrebljava, kad se jedna riječ drugoj dodaje te s njom čini zajednicu; na pr. *Budim-Pešta*, *Cengić-aga*, *Kačić-Miošić*, *Kara-Đorđije*, *Rizvan-beg*. Ne valja pisati: *jugo-zapadni*, *sjevero-istočni*, *jugo-slavenski*, *rimo-katolički*, *crno-gorski* i t. d., jer tu nije riječ riječi dodana (*jugo-*, *sjevero-* i t. d. nijesu riječi, nego osnove).

Navodnici.

Ovi se znaci upotrebljavaju tako, da im prva polovina dolazi na početku onoga, gdje imaju stajati, a druga polovina na svršetku. Oni se upotrebljavaju, kad se čije riječi navode upravo onako, kako su rečene (ili napisate gdje). Na pr. Onda je Marko pružio ruke k nebu i rekao: »Bože, što ću ja sad!« — »Kako ne će biti žalosno, kad nas tuča bije svake godine, pa nemamo ništa«, potuži se seljak. — »Uzmi ovaj orah«, reče mu žena, »i čuvaj ga do potrebe«. — Piše mi prijatelj Živko: »Dođi k nama, ovdje je vrlo lijepo i veselo«.

Ako se za riječi, koje se navode, misli da su čitateljima dobro poznate, onda se navodnici mogu izostaviti. Na pr. Dobro veli narod: Vrana vrani očiju ne vadi. — Blago siromašnima duhom, jer je njihovo carstvo nebesko, veli sv. pismo.

Često se navode tuđe riječi, a izrijekom se ne kaže, da su tuđe, već se to naznačuje navodnicima; na pr. Nijesam mogla u školu ići i dvoriti bolesnoga brata, jer »nitko ne može dva gospodara služiti«.

Navodnici se upotrebljavaju za pojedine riječi, kad se uzimaju u osobitom značenju, ili da bi se pokazalo, da nijesu onoga, tko piše ili se uzimaju u podrugljivom smislu. Na pr. Jesi li čitao »Gorski Vijenac«? — Najznatije djelo u staroj dubrovačkoj književnosti je Gundulićev »Osman«. — Nekad sam znao na izust Šilerovo »Zvono«. — To je bilo u ono »zlatno« doba. — — Slušao sam i ja taj »kratki, ali jezgroviti« govor. — A sad da vidimo, o čemu govori naš »pjesnik« u toj svojoj »drami«.

Zagrada.

Zagradom se ograđuju od ostaloga riječi, koje se upotrebljavaju samo za razjašnjenje i popunjenje, a ne stoje u grama-

tičkoj svezi s onim, što je pred njima i za njima. Na pr. Sinko, ja ti ne umijem ništa kazati, nego idi Premudrome (t. j. Solomunu). — Krompiri se onamo vrlo malo siju (više kao rijetkost nego potrebe radi), premda bi mogli biti od velike pomoći; a od povrća se onamo najviše sije grah, kupus i luk (bijeli i crveni). — Kad se i ovaj vezir vrati te kaže, da govedar ne da djevojke carevu sinu, dok on ne nauči kakavgod zanat (samo nek je zanat), onda carev sin zađe po gradu, da gleda, kakav je zanat najlakše naučiti. — To se dogodilo licem na Ilijin dan (20. srpnja). — Dan po dan, pak će doći i Đurđev dan (ali je mnogo nedjelja — dodala baba).[1])

Apostrof.

Ovaj znak upravo nije razgodak, jer ne razgađa (ili ne rastavlja) ništa, ali kad se već govori o drugim znacima u pismu, koji nijesu slova, može se i o apostrofu ovdje reći što treba. Znak se taj upotrebljava, kad se hoće u kojoj riječi da naznači, da je koji glas izostavljen, koji se inače govori. Na pr. *Pomoz'* Bog! Jesi *l'* vidio? *Stan'te*, ljudi! — U gdjekojim riječma nije običaj bilježiti apostrofa; na pr. *kad*, *sad*, *ovog*, *dobrog* (pored *kada*, *sada, ovoga*, *dobroga*). Ne treba bilježiti apostrof uz prijedloge *k, s*, na pr. *k'* bratu, *s'* Milutinom, već neka se piše: *k* bratu, *s* Milutinom. Tu nije *a* ispalo, kako neki misle poradi toga, što se govori *ka* gradu, *sa* sestrom. Tu je *a* pomično (vidi u §. 8*c*), a kad toga glasa u kojoj riječi nema, ne bilježi se to apostrofom; na pr. imamo *sna*, *lovca*, *dobra* (pored *san*, *lovac*, *dobar*) i t. d., a nitko nikad ne piše *s'na*, *lov'ca*, *dob'ra*. Ne treba dakle pisati nikad ni *k'* ni *s'*. Tako isto ne valja pisati ni: po *nj'*, za *nj'*, nego bez apostrofa, jer ni tu nije ništa otpalo.

Osobitu službu ima apostrof u primjerima kao *gr'oce*, *za'rđati*, gdje on ne znači, da je što ispalo (jer ispalo nije ništa), nego samo to, da *r* služi tu kao samoglasnik (vidi u §. 3).

[1]) Kad čovjek što piše pa mu se dogodi, da koje slovo ili koju riječ rđavo napiše, onda tu pogrješku treba prevući ili izbrisati, a ne metati je u zagrade, jer zagrade ne znače brisanje ili uništavanje onoga, što je u njima.

SADRŽAJ.

Prvi dio.

Drugi dio.

Treći dio.

Dodatak gramatici.



POPRAVCI.

Str. 12. §. 18*e*. redak 4. mora biti: *stȉješnjen*. — **Str. 36.** §. 50*a*. redak 4. mora biti: §. 18*e*. — **Str. 40.** redak 3. mora biti: Ȁrâpâ. — **Str. 45.** §. 64*a*. redak 2. mora biti: *vȉme*. — **Str. 52.** §. 76*a*. redak 4 (odozdo) iza riječi „bojazni“ ima se umetnuti: vidi u §. 18*d,e*. — **Str. 52.** §. 76*b*. redak 3. mora biti: u bilješki. — **Str. 54.** §. 77*c* u zadnjem retku treba dodati, da genitiv množ.. može glasiti također: *lâđâ, vŕstâ, brázdâ*. — **Str. 67.** §. 90*a*. redak 8. mora biti: *vrúća—vrúće*. — **Str. 83.** §. 104*a*. redak 3. mora biti: *plètâvši*. — **Str. 83.** §. 104*b*. redak 4 (odozdo) mora biti: *obúcimo se*. — **Str. 89.** redak 3. mora biti: trêsao. — **Str. 91.** redak 5 (odozdo) mora biti: *pèčâh*. — **Str. 99.** §. 119. redak 2. mjesto: „kao na pr.“ treba da bude: „to je“. — **Str. 105.** §. 124*b* na kraju ima se dodati, da i u množini može biti *đ*, dakle: *vȉđimo*, *vȉđite*. — **Str. 105.** §. 124*c* u 1. retku treba da stoji: „u 3. licu množ. sadašnjega vremena.“ — **Str. 115.** §. 136*b*. redak 6. mora biti: *dâvâj*. — **Str. 118.** §. 140. u zadnjem retku ima se izostaviti riječca: „u“. — **Str. 141.** §. 171*b*. redak 2. mjesto riječi: „i broja“ treba da bude: „i svi u jednini“. — **Str. 143.** §. 173. redak 1. treba da bude: „kojega su svi subjekti“. — **Str. 165.** §. 205*a*. na kraju treba dodati: I sámo *tko* često se upotrebljava kao odnosna zamjenica; na pr. *tko* rano rani, ne kaje se (vidi i u §. 82*a*). — **Str. 170.** §. 210*a*. u zadnjem retku mjesto „kuhanje“ ima stajati: „valjanje“. — **Str. 173.** §. 215*a*. redak 7 (odozdo) treba da stoji: „imenicama u atributu ne služe“. — **Str. 187.** §. 237. redak 8. mjesto *kako* mora biti: *kada*. — **Str. 219.** §. 285*e*. u zadnjem retku mjesto „tekla“ ima biti „utekla“. — **Str. 243.** §. 318*a*. redak 5. između „reći“ i „ako“ treba mjesto zareza da stoji dvotočje.

